

UTAZÁSOM A SZENTFÖLDÖN

ÚTIRAJZOK

ÍRTA:
ECSEDI ISTVÁN

DEBRECEN, 1933.
KAPHATÓ A HÉLIOSZ KÖNYVKERESKEDÉSBN

A SZERZŐ SAJÁTJA.

NYOMTA A TISZÁNTÚLI KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ R. T.

Útban a Szentföld felé.

Ma reggel végleg elhatároztam, hogy itt hagyom a klasszikus szabadság hazáját, Athént és az egész Görögországot. Athajózok Levantéba, Kis-Ázsiába. Kevés pénzű, embernek az utazás nem megy olyan egyszerűen. Nemcsak elhatározza, hogy elutazik, hanem megolvassa a pénzét is. Ha a kettőt összeadja, válthatja valóra elhatározását.

Honfitársam, aki az ókori kultúrát jött csodálni Athénbe, éppen belép a Hotel Turist előszobájába.

— Jössz vagy nem jössz Palesztinába!
— kérdem nagy fennszóval.

— Hát én nem megyek... Hosszú út ez nekem és nincs semmi értelme, hadd menjenek csak oda a zsidók. No meg vízumom sincs!...

— Ezen könnyen lehet segíteni! Ha akarod.

— Sohse bánts!... én nem megyek!

A görög szállodás alázattal hajbókol és tudomásul veszi, hogy holnap otthagynom.

— No gyere a város közepére, keressünk hajót.

Rúgjuk a fehér port a klasszikus városban. A forróság hevít, a por lep, pedig még reggel van.

Egyik hajóügynökségtől a másikhoz megyek. Mind drágának tetszik.

— Eh menjünk ki Pireuszba, ott könnyebb hajót kapni!

Elhatározásomat tett követte. A földalatti világvárosi állomására leszállunk. Egy pohár jéghideg szódavízzel megvendégelem magam. Hideget iszom, hogy a pillanatnyi boldogság után borzasztóan izzadnak és kellemtelen rosszullét lepjen meg.

Két retourjegyet veszek. Odaadom földimnek az egyiket és várunk. Megjött a villamos. Rengeteg ember szállt ki. De rögtön telement új utassal. Míg mi nézegettük a sok ízléses reklámot, már elkéstünk. Még beeresztettek, de már ülőhely nem jutott.

A vonat indult. Repített bennünket a sziklaoduban. Kiértünk a mezőre. Forró napsugár hervasztotta a még zöld mezőt. Balról fel-feltunik a tenger. Csodálatosan kék a nap-sütött víz. Újra épületek közt rohan a vasút. Újra rés a tengerhez. Most lassít... Megáll. Pireévsz! — kiáltja a kalauz és kinyitja az ajtót.

Ömlik a nép kifelé a hosszú vonatból az egyik ajtón. A másik ajtón folyik helyébe az új ár.

— Zárkózz fel utánnam, mert elveszel az emberek közt.

A földi megfogja a kezem és tapossa a sarkam. Az övét ismét mások... sokan.

— Hát a jegyed megvan-e még pajtás? — szölok hátra.

— Most adtam oda a kapusnak.

— Elég hiba volt. Mert a másik felével vissza lehetett volna utazni. Csak a fele jár a kapusnak.

— Akkor megyek érte.

— Mehetsz már azért! Régen eladta... Ez neki a külön haszna.

— No menjünk a kikötő felé. De merre lehet?!

— Mindjárt megmondja ez az ácsorgó, úgy-sincs más dolga. Én görögül fogok vele beszélni.

— De nem tudsz!

— Annál érdekesebb lesz, ha megért.

— Ivali méra! Kirie!... pú eszti vapori sztásszisz?! (Jónapot, Uram, hol van a hajó-állomás.)

— Káto, dexia! (lent, jobbra) — mutatja.

— Evkharisto poli! (Köszönöm szépen!)

Ott hagyjuk. Barátom, a görög tanár rop-pant nevet.

— No mit szólsz a görög tudásomhoz?!

— Hát én nem mertem volna megpróbálni. Tudsz sokat így görögül?

— Semmit sem. De most Levanten vagyunk, ahol minden felületes, ahol senki sem tud jól egy nyelvet, de sokhoz konyít... Enni, inni tudok kérni. Fizetni is tudok. Hát nem elég ez?!

A kikötő a szomszédban volt. Egy utca emelkedés eltakarta és nem láttuk. Bár a sok köteles rúdról megtudhattuk volna, hogy árbocos hajók vannak közelben. Átkelünk a kis emelkedésen. A szennyes tengervíz tele hajóval. A kikötő kapuján ki van írva, melyik űkor indul. No meg ügynökök sem hiányozt. Itt jön kettő. Kérdik, hova utazunk. Há-Fom európai nyelven beszél egyszerre: angolul, franciául és nagyon kicsit németül.

— Levantéba, Palesztinába, Jaffában szállók ki!

— Menjen ön Haifába! Ma este indul a Lloyd Triestino Gastein-ja.

— Én Jaffába szálllok partra.

— Van ilyen is, de csak holnap este! —
vág közbe a másik — egy román és egy görög.

— Milyen hajón akarsz utazni?

Úgy áll a helyzet, hogy bár erősen megfogadtam, hogy görög hajón nem utazom, mert piszkos és rozoga, de most mégis azon utazom, mert — meglásd — olcsó lesz és Kréta szigetén kiköt.

— No nézzünk hajó után.

— Itt a »Miaulás« nevű görög hajó. Keressük meg. Nézzük körül, ha jó, azzal utazom.

Járjuk a kikötőt, olvassuk az ódon és cifra görög betűket, nem leljük sehol. Jön egy ügynök, kérdem tőle. Azonnal rámutat egy nagyobb fajta egykéményes hajóra. Épen mosásák. Rengeteg vizet eresztenek rá. Súrolják, kefélik.

Ügynöke kicsolnakázik a partra. Alkuszik velem. Ajánlja a hajót. Nagy rábeszéléssel akarja elhíttetni, hogy ennél jobb és rendezőbb hajó nem jár Levantén.

Ott hagyjuk. Keressük a román hajót. Ez új, de nagyon drága. Legalább 2 és félszer akkora a jegy ára, mint a görög hajónál. Ez már ezért is kiesik a számításunkból.

Visszamegyünk a görög hajóhoz. Alkuszunk. Közben jön az ellenőr, azzal is alkuszunk. Végre 500 drachmával megkötjük az akut. Az ügynök még egyszer figyelmeztet, hogy a fedélzeten lakni 7 napig hosszú lesz. Miután azonban látja, hogy kitartok az olcsó és szellős lakás mellett, ráhagyja. A jegyet a hajópénztáros kihozza és én átadom az ötszáz drachmát.

E pillanatban olyan nehéz érzés száll rám. Úgy érzem, mintha már elszakadtam volna a száraz földtől és a hajó visz a nagybizonytalan világ felé.

— Ej semmi, menjünk a tengerpartra, a halászkikötőbe! Töltsünk egy jó napot!

Fa nincs. Víz is igen kevés. A kikötőt rengeteg üzlet veszi körül. Árkád alatt vannak. Nagy szőnyegekkel védekeznek az erős hőség ellen. Különösen a vendéglők figyelmesek. Itt a konyha van elől. Keleti módra faszénnel fűtik és rajta 5—6 kastrolyban fő a hús, zöldség, piláv. A juhhústól bűdös a környék. Minden sarkon limonádé árus hangos kiabálással kínálja a sokszínű italt.

Egy szűk utcára térünk. Felfelé megyünk. Megpihenünk a néhány pálma árnyékába tett padon. Már két ember alszik rajta. Mi is helyet csinálunk magunknak. Itt sincs nagy nyugalom. Két gyermek észre vesz. Az egyik indul. Köszön és kantája friss vizét ajánlja. A kanta szája be van kötve és azon csorgatja a vizet. A másik nyomában van. Ez meg pirított tökmagot ajánl. Nem veszünk, ők kitartóan ajánlják. Alig lehet tőlük megszabadulni.

Megyünk tovább. Az utca végén feltűnik a tenger. Gyönyörű azúrkék a tenger. A hegyek is kék ködben úsznak. A tenger zümmög. A lágy szellő a sziklához hajtja a gyenge hullámokat Jóleső morajjal simogatják a mohos sziklákat.

A halászok bejöttek éjjeli munkájukról. Válogatják a halakat. Markolásszák az osztrigát. Mérik széjjel. Távolabb a szikla mentén nagy hóhércmunka folyik. Egy nagy hálóban polipokat hoznak. Úgy néz ki az egész, mintha százártú gyomorral volna teli.

Egy kosárba teszik és hozzáfognak a tömlős állatok kivégzéséhez. Két nagy erős ember megmarkol egyet-egyet. Egyik jobbra, másik balra veri a sziklához a csonttalan lágy állatot. Néha tízszer is odavágja. Csak úgy

püfög a kemény part, mintha szőnyeget porolnának. Mikor kellőleg összetört egy segédmunkás belemártja a ronggyá vert testet a tengerbe, megmossa és kosárba dobja. A két ember pedig rendületlenül veri a kőhöz a polipokat. A vevő már ott áll és alkuszik a holttestre.

Esteledik. Faleron villanylámpái kigyúlnak. A hajók méltóságteljesen úsznak a nagy vizen. Hosszú füstvonalat hagynak maguk után. Mi is pakkolunk. Vissza megyünk a nagykikötőbe. Megnézzük még egyszer hajómat. Aztán vissza Athénbe, hol egyelőre ma alszom utoljára.

A hajó indulása 6 órára volt kitűzve, délután 5 órára a hajón kell lenni. Ezt a görög pénztáros szörnyen a lelkemre kötötte. Én rendet tartok. Félöt órakor már a vámhivatal felé tartok jól megrakodva: hátizsákkal, géppel, pokróccal és bottal.

Mint a héjják csaptak rám a bárkások. Minden nyelven szörnyen kiabálva ajánlották bárkáikat. Sőt egyik megfog elől, a másik hátul, közben hátul ketten egymást ütötték. Csendesebbek jönnek, de kis idő múltán újra támadnak.

Eszembe jut, hogy keleten mennyi ember él keverésből és mégsem jelentkezik, hogy munkanélküli.

Ilyen naplopó foglalkozás a vízárulás. Bó-dékban, szabadban árulják a vizet. Néhány fillérért mennyi vizet elád?!

A. másik ilyen foglalkozás a cipőtisztítás. A cipőtisztítók szervezetben élnek. A forgalmasabb helyen nagy boltjaik vannak, ahol 10—15 ember dolgozik, kettő három pedig az üzletet szerzi nekik. Ezenfelül nagyon sok ember, főleg suhanc hordja a hóna alatt a

kis ládát és a még kisebb gyalogszéket s »lustró« szóval figyelmezteti az embert és 1 drachmáért kitisztítja a cipőjét.

A harmadik könnyű foglalkozás a tengeren a »bárkás«. Ezek a vízfosztogatók kiereszszakolják, hogy a nagy hajók nem állanak a kikötő mellé, hanem 50—100 méter távolságban állanak meg a parttól és a bárkás 5—10 drachmáért a parttól a hajóig viszi az utast, vagy megfordítva. Nagy adó ez, különösen az idegenen, aki külön tartózkodási illetéket fizet Görögországnak. Ez az összeg Pireuszban 73 drachma a hajójegy után.

Mindenki látja, hogy a bárkás jogtalan keresetből él. Be akarták foglalkozásukat tiltani, de ők olyan elemi erővel tiltakoztak ellene, hogy a hatóság kénytelen volt engedni és a hajó nem köt ki a rakpart mellett újra, hanem a bárkások hurcolják az utast és az árut tovább.

Végre az egyik bárkással léptem szerződésre. 50 drachmát kért, 20-ért elvégezte a vállalatot. Az útleveletem lepecsételtette, a vámvizsgálatot elvégeztette s végre podgyászommal a hajóra vitt. A fizetésnél megpróbálta még a kialakult összeget 5 drachmával megfejeletetni, de látván, hogy nem megy, nagy dűnnyögve eltávozott. Barátomnak búcsút intek, ő elvegyül a nép között.

Búsan járom a hajót körül. Avult és szennyes. Újra csaknem esküvel fogadom, hogy görög hajón többé nem utazom.

Amint így bosszankodok, egy fiatal német jön hozzám.

— Német ön?! — kérdi.

— Nem, magyar vagyok, de tudok németül!

— Az jó, legalább elbeszélgetünk! — jegyzi meg mögöttem egy másik.

Bemutatkozunk. Az egyik Willy, a másik Walter, mind a kettő Braunschweighből. Most már hárman szidjuk a görög hajót, ők könnyen, nevetve fogják fel az egész világot. Könnyű nekik! 20%-ot külön lealkudtak a kapitánynál a hajójegyből. Alig fizetnek valamit... Német világjárófiúk, (Wandervögel), megérdemlik, én is engedtem volna nekik ...

A hajó nem indult pontosan. Már 7 óraker sűrgeti egy mögötte kikötött hajó. Az nem ment, ez meg tőle nem tudott kimenni. Végre jelez a révkapitány. Hajónkba beleragad egy kis hajó, aztán óriási hosszú s vastag kókusz kötélén kihúzza a többi közül. A hajó most magaerején úszik. Elérjük a kijáratot. A világitótorony hamis pillantásokkal búcsúzik. A hajó szirénája hatalmas kiáltással elhagyja a kikötőt. A tengeren vagyunk.

Apró sötét szigetek fogadnak. Jobbára fátlan halász szigetek. Sokáig elkísérnek többen* és a Pireusz lámpái. Hajónkat a tele Hold vezeti. Dicsfényben ragyogó utat jelölt ki az örökké nyugtalan tengeren. A csillagok segítenek neki a vezetésben.

A hajó közönsége lassan elhelyezkedett.. Osend lett. A fedélzet úgy nézett ki, mint egy nagy csatatér. Emberek, asszonyok heverték szanaszét. Én is helyet kerestem. Egy szegletben egy nyugszéket kinyitottam, belefeküdtem és nyugodni tértem. Egy darabig a csillagokat néztem, éjfél felé elaludtam.

Két óra tájban kétségbeejtő gyermekvisítás riasztott fel. Borzasztó volt. Még a kapitány is ijedten ugrott ki a kabinjából és ijedten kérdi: mi baj van?!

— Ez a családi utazás két-három kis gyermekkel — nyugtatom meg.

Nem történt semmi. A gyermekek tengeri betegséget kaptak. Többé nem tudtam én sem aludni, néztem, amint a hajó himbálódzott.

Reggelre hűvös lett. Nem soká. A Nap itt nem sokat gondolkozik. Szürkület itt nincsen. A sötétet világos követi rögtön. Íme ... a látóhatáron a Nap. Én a hajó korlátjához támaszkodva nézem a folyton háborgó tengert. A víz szürke, sőt haragos zöld, szintje kissé fodrozott. Delfinek cicáznak a hajó előtt. Fekete testük jól kilátszik a vízből, mikor fordulnak.

Egy hosszú sziget tűnik fel előttünk. Kereselem a térképen. Kréta vagy Kandia a neve. Hosszú sziget. Hegyes, kopár. Csak öblében van bokros, erdős táj. Ezt látjuk távcsővén 8 órakor.

Azt hittük közel van. Bizony két óráig mentünk teljes gőzzel feléje, mikor befordulunk a kikötőbe. Tíz óra jóval elmúlt, mikor a kies Kandia kikötőben hajónk horgonyt vett. Mindenki türelmetlen.

— Meddig állunk itt?! — kérdem a második kapitánytól?

— Délután 5 óráig! — feleli.

— Hosszú idő, addig ki lehet menni!

— Egész nyugodtan!... tessék!

Az egyik német fiú magától a kapitánytól kérdi meg. ő úgy tudja, hogy indulás csak este 6 órakor lesz. Ez a biztosabb, addig berakodik.

Bárkások jönnek, bebocsátást kérnek. Köz hírré teszik, hogy bárkit 30 drachmáért kivisznek és visszahoznak. Mi végre 15-ben megállapodunk. A bárkás kivisz bennünket.. Felírjuk számát. Úgy is mindegy, egy a cég-

A sziget szép nagy. Olyan nagy, mint Csonka hazánk egy tizede. Kétharmadrészben puszta kővidék. Oda vannak a ciprusz és cédruserdők. Az unokákra már csak egy-egy elcsavart maradék maradt. Síkságán főleg az olajat termelik, olaja elsőrendű. Ebből van legnagyobb kivitele. Kitűnő szőlő és bor kultúrája van.

Előre megyünk a fővárosban, Kandiában. Nagy kereskedő város. Bennünket most nem ez érdekel. Az ősi város Knosz, melyről Homérosz beszél. A 3 évezredes kultúra, melyet egy évszázados feltárás összegyűjtött és a velenceieknek egy XVI. században épített áruházában helyezett el a híres Evans tanár, miáltal kelet legérdekesebb múzeumává tett. Kissé félreesik, de rögtön rátalálunk. Egy ör részletesen elbeszéli és bemutatja a legrégebb görög kultúrát a Minosz király által alapított Zeusz kultúrát. Hatalmas márványszobrok, óriási boros, olajos, gabonatartó edények, falfestmények, reliefek hirdetik az ősi kor ízlését. Ezekhez a szépen festett agyagedényekhez csatlakoznak bronz halotti urnák, bronz sisakok, kőurnák, festett fakoporsók, fürdőkádak agyagból, öt-hat mécses összeépítve és a luszterszerű cserép mécses 20—100 égővel. Igazán kár, hogy ez a gazdag gyűjtemény nem Athénben van. Itt többen megnéznék, mint Kandiában, hova két hetenként jön egy hajó.

Bár éhesek voltunk, de első mégis a kultúra volt. Sok időnk nem volt, ezért kocsin a 10 kilométerre fekvő Knosz város romjait néztük meg. Bámulatos a régi kultúra! Minosz király hatalmas palotája fel van tárva. Engem a labirint nevű palotacsoport lepett meg. Ezt a monda szerint Daedalus építette a Minotaurusz szörnyeteg számára. Járom a

hatalmas oszlopcsarnokokat, az óriási lépcsőket és csodálom azt a nagy építészeti kultúrát, melyet az akkori technikai felkészültség mellett végre tudtak hajtani.

Visszajöttünk a városba. Meleg poros város. A krétai férfi kékszínű bőgatyyszerű térdben átkötött ruhát, csizmát visel. Fején a rettenetes hőségben is kerek báránybőrsapkát hord. A férfiak derék, határozott kinézésűek, szépek. A nők már nem voltak olyan jól öltözve. Sokat dolgoztak.

Nagyon sok üzlet van ebben az aránylag, kis városban. A csizmadiáknak, bocskorkészítőknek van sok műhelyük. Rengeteg áru ki van az üzletajtóba rakva, ajánlják is. Az üzletek közt sok a vendéglő, ami mutatja, hogy a nép jórésze kifőzésben kosztol.

Jól széjjel néztünk a városban. Kiültünk a régi török sánkra és onnan néztük a végtelen tengert.

Alkonyat volt, mikor a bárkás vissza vitt.

Hajónk még mindig rakodott. Ezer kosár szőlőt, ugyanannyi mazsolát, néhány hordó ételolajat vett fel Kairó számára. A szállítónem volt kész s a hajó este 7 óra helyett 10 órakor indult el.

A tenger viharos volt ezen az éjjelen.. Nagy hullámok tarajzottak a hajó körül. Az öreg hajó nyöszörgött. Az utasok is nyöszörgtek. A rossz levegőjű tömeghálók lakóit elővette a tengeri betegség. Én a szabadban a fedélzeten háltam újból. Semmi bajom se lett. Az utasok reggel nagyon rosszul néztek ki. Törődöttek voltak.

Reggel a szél elült. A Nap gyönyörűen ragyogott a felhőtlen égen. Egész nap semmit sem láttunk. Még egy madár sem került hozzánk. Én a hajó orrára mentem. Mereven, néztem a tengert, melyet élesen hasított a

hajó. A hajó orra elől ijedten menekültek a halak. Neki ugrottak és a víz színén farkukkal lendületet vettek 1—2 méter magasban 50—100 méter távolságra elrepültek. Úgy repültek, mint mikor a vizen a gyermekek kővekkal kacsáznak. A felrepült halak is több ízben a vízhez ütődtek és így tettek nagyobb utat. Ezüstösen ragyognak a napon. Ez a repülőhal (*Dactylopterus volitans*), melyről annyit írtak már a szakemberek. Százával ugranak a vízből ki, négyszer, ötször a vízhez vágják magukat s az ezüstös had újra a vízbe merül.

A raktárnok unja magát. Szenvedélyes halász. Fogott egy párat. Szép kis hal. Háta világosbarna sötét márványfoltokkal, hasa rózsaszínű, feje, oldalai világos pirosak ezüstös fénnnyel, farka vöröses barna. Has-uszonya nagy és ezzel dobja magát.

Sebesen nem tudnak úszni és üldözőik elől repüléssel menekülnek el.

Estefelé két hajóval találkoztunk. Nagyon messze haladtak el mellettünk: Alexandriából Pireuszba mentek.

A Nap fényes ornatásban ment le. Palástja nagyon bíboros volt. Alig tűnt el, beállott az este. Hűvös szél keletkezett. Útitársaim vígan vannak. Fiatal csinos görög nők dalolnak. A férfiak körül ülik őket, hallgatják szívesen.

Az idő szelesebb volt, mint tegnap. Vékony köpönyegem és a vékony pokróc hűvösnek bizonyultak. Háttal feküdtem a szélnek, de fáztam.

A tenger is érzehetően hullámozott. Ringatta a hajót. Ámde ez a ringatás inkább ébren tartja az utast, mint elaltatja.

Az öreg hajó billegett, nyögött, recsegett. Viaskodott a rakoncátlan tengerrel. Hatal-

más füsttömege bizonyította, hogy nagy erejére esik az előhaladás.

A tengeren hamar virrad. Alig tetszett iel a hajnal, már bújt is az öreg Nap elő a tenger vizéből. A hajó billegése hol feljebb, hol lejjebb billentette a láthatárt. A kelő Nap hol magasan látszott, hol a horizont alá bukkott. Rendkívül érdekes látvány volt, de annál kellemetlenebb a ringás.

Szomjas voltam. Vizet kértem. A ravasz görög matróz egy csapra mutatott. Óvatosan megnyitom, alátartom a markom, mohón kapom be az első marék vizet. — óh, pfuj! — Köpöm ki. Tengeri sós keserű víz volt.

Az ilyen hajón különben nem is tartanak rendes ivóvizet, mert két-három gyermek egész nap egyebet sem csinál, mint vízzel zaklatja az utast.

E kis baleset után felmentem újra a fedélzetre. A vitorlás sebesség mérőt dobott a tengerbe és vizsgálta a hajó sebességét.

Nézegetem egy félóráig. Lassú mozgás a fedélzeten. A jobb utasok látszóval sietnek fel a parancsnoki híd mellé. Előre néznek. Én is nézek szabad szemmel. A felszálló tenger páráját szabályos időközökben villanás üti át. Alexandriát jelzi. A nyugati kikötő bejáratát jelzi. Többé nem érdekel a sebességmérő. Nem bánom a hűvös szelet. Sapkámat lekötöm és a szélről könnyeboruló szememet törölgetem.

A hajógépek dübörögnek, a hajó libegve halad a fény felé. Lassan kibontakozik Alexandria kikötője. Hatalmas benzinburák feketéiének, az óriási raktárak még a távolság ködében rejtőzködnek.

Szinte érezzük, hogy közeledünk a szárazhoz. A közönség nyugtalan. Szaladgál le s fel. pakkol, abbahagyja! Úgy, mint ilyenkor lenni szokott. Az óriási kikötő lassan kibon-

takozik. A bejárat kapuja előtt itt is, ott is nagy távolságban egy-egy hajó vesztegel. Mintha ott felejtették volna, türelmesen ül a vizen. Óriási vasmacskájának acélkarmai erősen fogják a fenéken összecsomósodott homokbuckát.

— Miért nem mennek be? — kérdem egy hajó altiszttól.

— Nincs rendben valami náluk, — feleli. — Vagy a papírjuk nincs rendben, vagy egészségügyileg van kifogás ellenük, meglehet, hogy nem is akarnak bemenni, megspórolják a kikötődíjat. Beszereznek egyet-mást a legénység számára, felszedik a horgonyt és mennek tovább.

Jobbra nézek. A Szahara homokbuckái tűnnek fel. Három-négy datolyapálma szomorkodik a homokszélén. Lelógó levelük, mint csapzott haj libeg a tengeri szélben. Megkapó kép. A halál árnyéka.

Hajónk keservesen ordít. Csendesít. Megáll. Nehány rövid parancs és zörög, csörtet a nehéz lánc a tenger fenekére. Lehorgonyoztunk. Mindenki talpon van. A karfákra támaszkodnak és néznek a tengerbe. Várunk.. A hajótítkár hóna alatt egy csomó okmány-nyal a lépcsőfeljártnál áll és a lépcső alja csikorogva ereszkedik le a tenger szintjéig.

Távrolról könnyű sípolás hallik. Kis motorcsónak repül a hullámokon. Zászlaja vörös, rajta fehér fél hold és ennek a sarlójában három csillag. Egyenruhás emberek állanak benne, karjukon vöröskeresztes jelvény. Szurony és revolver derékszíjukon. Magas fez a fejükön.

— Egészségügyi csendőrök! — súgják a németek.

— Egy civil irattáskával fellép a lépcsőre, ez a rendőr, utána jön másik civil, ez az or-

vos. A lépcsőn még néhány katona szalad fel a matróz a motorcsónakot a hajóhoz köti.

A hajó parancsnoka és a titkár fogadja a hatóság embereit. Bevezeti őket az I. o. társalgóba. Megkezdődik az iratok átvizsgálása. Én az ablakon nézem.

Ezután a hajót vizsgálják át. Végül az utasok egészségét. Az I—II. osztályú utasokat behívják az I. osztályú társalgóba, a III. osztályúakat a fedélzet egy szabadterén állítják körbe a feketearcú szanitészek. Vigyáznak, hogy mindenki ott legyen és senki el ne szökjön. Az utasokkal együtt vizsgálják meg a hajó matrózait és egyéb alkalmazottait, csak két fűtő lehet lenni a kazánházban.

Most jön a bizottság hozzánk. Jól megnéznek egyenkint bennünket, megnézik szemünket és elbocsátanak. Végül egy fekete ember két veder karbololdatot hoz, meglocsolja a fedélzetet és be van fejezve az egészségügyi vizsgálat. Leszállnak a csónakba. Már egy másik hajó szirénája hívja őket. Mi felszedjük a horgonyt és méltóságteljes menetben bemegyünk a kapun. Közel félórai menés, fordulás után lassan hajónk a parthoz oldalaz.

A parton nagy sürgés-forgás, kiabálás. Nagy közönség tódul, nagyszájú arab hordárok szaladnak. Tarka ingszerű ruhájuk repül rajtuk. Magastetejű piros fezők sajtóságos keleti színt ad a kikötőnek.

E lármás had egész a rakpart széléig előő nyomul. Két kezével hadonászik. Kiabál tele-szájjal. Azt hinné az ember, hogy rögtön beleesik a piszkos tengerbe, melynek felszínén a kikötő minden piszka úszik.

Egy kis szakasz rendőr jön. Jó szál legények és a fező imponáló külsőt ad nekik. Szétoszlanak és a lármásokat visszaszorítják a

rakpart szélétől. Bizony, néha korbácsuk is csattan egyik-másik tolakodó hátán vagy fején.

A rendőraltsízt parancsot ad ki. A hordárok kerítést hordanak elő. Olyan, mint nálunk a veréce. Lécből van, zöldre van festve és ajtaja van.

Hajónk még egy nagy iramot tesz előre, hogy aztán nagyon lassan visszaússzon és közben szépen hosszában a parthoz simul. Már megvan fogva. Az orrából két drótkötél nyúlik ki. Mindkettő egy vasfejben kapaszkodik. Erős munkát végez a két kötél. Ropog, csattog, szorul a kötél. Tartja a hajót, mely fejedelmi büszkeséggel simul a hatalmas szikladarabokból összeépített rakparthoz. Vezényszó hangzik, kidobnak egy gombolyagot a partra, két hordár megfogja. Szedi a zsineget magához és a vízből felbukik a drótkötél nagy feje. Nagy erővel húzzák, vonják a kötelet a partra, beleakasztják egy vasfejbe. Sípolás hangzik, megindulnak a gőzdaruk, a kötelek ropognak, a hajó recseg. A hordárok pedig összeszedik a kötelet, visszaadják a hajóra. Újra sípjel: a hajó le van kötve. Leeresztik a lépcsőt. Rendőrök jönnek fel. Elszedik az útlevelet azoktól, akik kiszáranak. Egy fülkében lepecsételik.

A rendőrök a hajólépcsőtől a kerítés ajtajáig sort formálnak és a kiszállók ezen a soron át mennek a kisajton keresztül lassan egyenkint.

Á kerítés mögött a nyugtalan népség. Hadonászik, kiabál, integet a hajóra. Ajánlja szolgálatát. Aki közéjük megy, annak van csak sok baja. E piszkos és éhes hordárhad megkapja, nyomja, dörzsöli, lökdösi pogányul. Ajánlkozik csomagvivőnek, kalauznak a vámhivatalig vagy tovább. Ajánlkozik,

hogy kocsit kerít. Úgy dolgozik, mintha önálló váltakozó volna, pedig hátul a távolban ott kiabál egy nagyhasú barna férfi, aki dirigálja az embereit hátulról. Ez a vállalkozó, ra többiek a dolgozó tömegek. Az a tőkés, akinek dolgozni kell. Meg is látszik rajta. Selyem kaftán van rajta. Papucs sárga. A kaftán fölött hosszú szürke zsakettet visel. Ez az európai divat rajta. Fekete csontkeretű szemüvege jól áll magas, piros fezzéhez. A roppant hőség ellen szürke selyem napernyővel védekezik, a nagyszámú szemtelen egyiptomi legyet fehér lófarkából készült cifra fogantyús légycsapójával hajtja. Büszkén és nagyhanggal járkál, léptei előtt meghunyászkodva térnek ki a szegény dolgozók.

Az utasok kimennek. Adott jelre a hordár had berohan a hajóra. Egymást nyomja, harapja, hogy első legyen. A rendőrök korbácsa sem tud úr lenni tolakodásukon. Egy fekete épen a korláton nyomul fel. Nehezen jár a meg nem engedett úton. Arca eltorzul, fehér fogait csikorgatja. Majd megrémül tőle az ember. Végre sikerül bebújni. Nagyot fúj, izzadt arcát kaftánja aljához megtörli. Rohan a koffereket őrzőkhöz. Ajánlja szolgáltatást. Nincs vásár! Dühös. Erre felkap két podgyászt, viszi. Ez sem sikerül. A gazdája ijjedten rohan utána. Megfogja, húzza vissza és magyarázza, hogy ő nem itt száll ki, hagyjon békét a koffereknek.

En is szorosabb őrizetbe veszem hátizsákomat és fényképezőgépet. Tenger ajánlatot kapok, hogy elviszik a vámhoz.

— Till Port-Said! (Port-Said felé!) —
intem le őket és elmennek.

A hordárok rohamát nemesen kiállottam. Lassan elszélednek. Kihordanak mindent.

Csend lett a hajón. A hajó lejáróján arab csendőr áll. Jólelkű muzulmánnak látszik.

— Menjünk ki! — mondja az egyik német — és félpakli cigarettát felajánl megvesztegetési célra. Én a másik féllel megpótolom.

A muzulmánhoz megyünk. Nagyon keveset tud angolul. Beszélünk hozzá, ő csak mosolyog. Mutatjuk a »pasaportot« és jelezzük, hogy kiakarunk menni.

— Nincs viza, nem lehet!

— Próbáljuk puhítani. Megkínáljuk cigarettával. Elfogadja. Rágyújt és buzgón eregeti a füstöt. Megint kínáljuk. Elfogadja. De félrevonul, hogy az őrmester meg ne lássa! Az őrmestereknek itt is nagy tekintélyük van!

A muzulmán ezt a félelmét használja fel a két német. Félrehívjuk, egy fél doboz cigarettát adok neki és fotografálok. Felállítom, míg fotografálok, a két német meglépett engedély nélkül.

Senki nem vette észre a hajón. Különben is nem soká megkezdődött a nagy kirakodás. Arab kikötőmunkások jöttek. Megindultak a gőzdaruk. Előbb az óriási bál dohányokat rakták ki. Süvített a gőz, csörgött a daru lánc. A raktárnok dirigálta az árut is, a darukezelő gépészt is.

— Viráh!! (fel!) — hangzott a parancs.

És a daru bőgve, szuszogva emelte az öt-hat bál dohányt a magasba. Megállott, libgett, himbálódzott. A darukarfával a rakpart felé fordították.

— Majná!! (le!) — hangzott a parancs és szaladt a dohány le a kőig. Kiakasztották a vaskapsot és omlott szét a bál.

Más munkások hordták a hátukon, magas, hosszú falakban halmozták fel. A vállalkozó karszéken ült a dolgozók előtt. Ünnepe-

lyesen ült, zsakettét szétgombolta. Szürke se-lyem napernyőjét balkezeiben tartotta, jobb-jával üzte a legyet. Folyton kiabált, szidta a lustát, buzdította a szorgalmast.

Közben megérkezik a serbet áruló. Egy nagy rézüstöt hord a hátán. Ragyogóan fé-nyes. Rajta bokrétásan lobog a lófark. Hideg limonádé van benne. Az árus jobb kezében három rézkarikát tart. Ezeket úgy pergeti, forgatja, hajigálja, hogy a három karika rit-mikus zenét ad, közben kiabálja, hogy ször-íbet.

Méri, adja. Van vevője. A felügyelőnek hétszer is kimossa a poharat a kis kézi kan-nából. Teli ereszti vörös, szennyes folyadék-kal. Mohón kiissza a kövér ember és fizet.

Kis vörös fezes fiuk jönnek, ezek szóda-vizet árulnak, három piaszterért (90 fillér). Feljönnek a hajóra. Mindenkit kínálnak. Egy vedret cipelnek. Ebben jég van és az üvegek a jég közé vannak dugdosva. Az egyik arab utas is vesz. De becsapja a kis fattyút. Kevesebbet fizet neki. A fiú dühös lesz. Toporzékol, sír, ordít. A következő pil-lanatban kidobja az üveget, mely porrá zú-zódik a kövön és majd kivágja a járókelők szemét. A rendőr érte jön a rakoncátlanért és fülénél fogva elviszi.

A kirakodás szüntelen tart. A dohányfal egyre nő. Ki hitte volna, hogy az aránylag kis hajó belsejében, ennyi áru van. Én jár-kálok és nézem a kirakodást.

Délfelé két rendőr hozza a két német fiút. Igazoltatták őket a kikötőben. Mivel kilépti jegyük nem volt, tolonc úton visszahozták, még mielőtt a kikötő jól zárt területéről ki-tudtak volna csúszni a városba. Felhozzák, átadják őket a bejáratnál ásitó muzulmán-

nak és a hajó titkárának bejelentették a szökést.

Délután kikötőtisztítási munka volt. Egyvasfenekű merítővel négy-öt tisztogató ember kimeregette a kikötő vizébe vetett hulladékot. Beszedte csolnakjába és elvitte.

A hajó elejéből kipakoltak. A segédraktárnok leszállt a raktárba. Kis idő múlva feljön és nagy csődület vészi körül. A munkások nevetve nézik, kapkodnak feléje. Én is oda megyek. Hóna alatt két nagy patkányfogó. Az egyikben egy darab, a másikban két darab szépen kifejtett hajópatkány gubbasztott. Meg voltak szeppenve. Éles, apró szemük csillogott a napfényben.

A segédraktárnok most már másodmagával ereszekedett a hajó mélyébe, új fogókat rakott ki. Feljött. Egy jó negyedóra múlva már minden fogóban egy-egy patkány volt.

Egy kis csolnak jön hajónk felé. Egy fiatal arab fiú és egy idősebb arab van benne. Az idősebb arab-kormányozza a csolnakot. A hajó hátuljához kötik magukat. A fiú felmászik a kötélén és a raktáröök tiz patkányfogót patkánnyal átad neki. Ez egymásután lenyújtja az idősebb arabnak. Az arab üres fogókat nyújt fel és elmennek a zsákmánnyal a másik hajóhoz, míg lassan megtelik a csolnak fogókkal. Este elindulnak a város sintértelepére és elpusztítják a kártékony vándorpatkányokat, másnap újra elhozzák az üres fogókat.

Este megállt a munka, az emberek elmentek aludni. A kikötő unalmasan kihalt lett. A gyenge villanyvilágításban rendőrök, kikötő munkások, hajósok jártak keltek, hangosan osztozkodtak.

Mi megettük kenyerünket és szőlőnket és lepihentünk a kemény fapadra. Én nem bír-

tani aludni. Felültem és órákig elnéztem a világítótorny pislogó fényét, mely 50 kilométerre röpíti a fénykévét; az örökké imbolygó bólyák kevés, de éles fénysugarait. Az érkező óceánjáról: jönnek, kívül a mólókon keresnek helyet a pihenésre. Fényszórók megvilágítják még a mi hajónkat is.

Másnap reggel újból kezdődik a munka és rám az unalmas várakozás. A német utitársak sátorlapba burkolódzva még mindig alusznak. Jól bírják a fiuk. Kemény láda tetején fekszenek, alattuk az, ami felettük: mély csend. Jobban alszanak, mint akárhány jómódú a puha pelyhes ágyban.

Én a jégsekreény tetején haditervet csinálok. Tanulmányozom, mint egy hadvezér a Szentföld útirajzát. Térkép, papírlap, könyv előttem. Napi beosztást csináltam. Most revideálok. Nyújtom az időt. Így jobban nem csalódom, ha valami közbejön.

A legénység rakodik. Más csapat mossa a hajót. A vitorlás horgászik. Én odamegyek és nézem ezt a rám nézve unalmas sportot. Meglepő, mennyi hal úszkál a hajó körül. Fel-felmerülnek és kapkodják a hulladékot. A falánkság soknak a veszte. A kövér vitorlás ragyogó arccal veti a fedélzetre a horogra akadtakat.

Délben új jövevények érkeznek. Egy csomó kivándorló zsidó. Csendőrök hajtják őket. Aránylag nagy batyut cipelnek. Törődött öreg zsidók jönnek elől. Ezek az atyák, nagyatyák. Utánuk fiatalabbak. Végül a nők kézenfogva vezetik a gyerekeket. Viharvert sereg. Szennyes, gyűrött ruhában, Sokat szenvedett arccal indulnak az Ígéret földére.

A szűk lépcsőn hosszú sorban jönnek a hajóra. Az arab rendőrök tuszkolják őket. Lassan elhelyezkednek a fedélzeten. Ámde

helyüket nem lelik. Pakkolnak ide, pakkodnak oda. Igyekzenek magukat elkülöníteni a gojoktól. A gojok hasonlóképen húzódnak a zsidóktól. Végre mindenik megéli a helyét.

Egy fiatal zsidó fiút külön hoznak a csendőrök. Nagyon megbecsülik. Három csendőr kíséri. Ez is a Szentföldre tart. Szökevény. Zsuppon küldik haza. Ez aztán igazán ágról szakadt világcsavargó. Az egész vagyona rajta van. Az is fogyatékos. Nadrág, kabát és egy pár szandál az egész vagyona.

Ő jókedvű. Bemutatkozik mindenkinek. Köti az ismeretséget. Táncol, dalol, tréfál. Örökké járkál. Két csendőr állandóan a nyomában van. Félnek, hogy újra megszökik.

— Nincs egy pénzem sem! — fogja meg az én kabátom — nem baj! A bankokban tartom.

És nevet jóízűen. Kér és kap egy cigarettát. A rabbihoz megy, beszél vele héberül. A rabbi gyűjtést indít részére. Mihamar kapott inget, cipőt, mellényt és sapkát. Felöltözik, elegáns lett.

Én a körlócán ebédelek. Édes görögkenyeret debreceni szalámival. Hozzám jön, leül mellém. Vág a kenyerekből, jóízűen eszi a szalámit. Bár én figyelmeztetem, hogy disznóhúsból van. Oda se figyel, csak falja. Jóllakott, tovább megy.

Egy zsidó család is eszik. Szódavizet vesz az arab fiútól. Odairamlík az én zsidóm, felvesz egy üveggel, megissza. Így aztán megél.

Délután összegyűl a zsidó had és a hajó hátulsó részében imádkozik. Kört formálnak. Középen a rabbi és a kántor. A kántor énekel, a többiek velük mondják a szent éne-

ket. A pap imádkozik, bele-belejajgatnak. Újra a kántor kezdi és a többi jajgat, sír keservesen. Siratják boldogtalan sorsukat, ósdekelnek bizonytalan jövőjükért. — És az én zsidóm ott hasítja a szent éneket a kántor mellett. A nők távolabb állnak. Hallgatagon olvassák a szent könyvet. Csak szipognak keserves ábrázattal. — A nő hallgasson az ekklezsiában! — régi, de jó keleti szokás.

Még a hajó el sem indult, egy jóarcú, udvarias zsidó fiatalember mutatkozik be. Lengyelzsidó, Bécsben volt a kórházban, de mivel szülei Palesztinában élnek, oda kell 'visszatérni. Pénze elfogyott, ő is toloncúton jön. Egész nyugatiasán van öltözve. Kevés csomagja kis táskájában van.

Elbeszéli, hogy ő is Jaffába jön. Ő ismeri a kolóniákat, elvezet engem mindenféle és ajánl olyan európai zsidókat, akik készséggel kalauzolnak. Szimpatikus fiú, hamar megbarátkoztunk. Megkínáltam kenyérrrel. Vágott belőle. A szalámihoz nem nyúlt. Egy kis görög pálinkám volt még. Azt iszogatta.

Az utolsó pillanatban fiatal, kövér arab nők jönnek fel. Előkelők, az I. osztályon utaztak. Kíváncsiak a népségre és átnéznek a fedélzeten levő nyomortanyára.

Délután ünnep volt. A gyermekek nagyban sárkányoztak. A sárkányeresztésnek ideje van. Előbb egy-két papírsárkány tűnt fel a kék égen, azután egyre több, naphajlatkor 72 sárkányt olvastam meg. Gyönyörű nyugalommal úsztak a kék légben. Legtöbb papírsárkány kerek fejű, karcsú testű volt. Hosszú papír farkok húzódtak utánna és két füle ritmikusan lógott. Négyszögletes sárkányt csak egyet láttam. Pedig volt időm a megfigyelésre.

Néztem elmélyedve a kék levegőben úszó

sok sárkányt. Gondolataim villámszárnyaim hazajöttem a Nagy-Alföldre, hol az azúrkék levegőégben láttam gyermekkoromban az első papírsárkányt, mélynek gyönyörű kék ege összeborul ezzel a tiszta éggel, melyet így nyaranta egyetlen felhődarab sem zavar meg!

Lelkem ünnepélyes csendjéből egyszerű, monoton dallamú ének ébreszt fel. Csolnokok sietnek ki a tengerre. Női társaságok ülnek a vitorlásban. A görög nők kacároznak, a muzulmán vitorlás egyhangú, unalmas dalokat dúdol. Fia a vitorlás farán valami egyszerű hangszeren kíséri. Unalmas mulatság!...

Az indulás 6 órára volt kitűzve. Este fél-7 órakor végre eloldják hajónkat a parttól. A sok bámészkodó búcsút kiált, kezét rázza, kendőjét lobogtatja. A hajó nagyon lassan mozdul kifelé. A parancsnoki hídon egy muzulmán áll. Ez vezeti kifelé. A kijáratot elérjük. A hajó nagyon csendesen mozog.. Mellé egy vitorlás köti magát. A lépcsőt leeresztik. A hajóaltiszt elköszön, leszalad a lépcsőn és beül a vitorlásba. Ez elereszti magát a nagyhajótól és repül a kikötő mentén. A hajó propellerei működésbe jönnek. Zúgnak, dübörögnek s a hajó kezd repülni.

Hátraszaladok és nézem a gyönyörűen kivilágított alexandriai partot. Ragyognak a nagy ívlámpák! Mi a sötét víznek megyünk Ez a víz nem csendes, ha nem folyik. A Nílus rettenetes vízmennyiségében haladunk.

Az idő felleges és szeles. A hajó inog. Felső részét nyomja a szél, az alja a rohanó vízben ül. Az ellentétes erők feszítik a nagy úszó óriást. Recseg, ropog, nyöszörög az éjszakában.

Délkelet felé tartunk.

Nem fog az álom. Nézek merően előre a sötétbe. Keresem a fényt, mely felé tartunk. Hosszú éjszaka után eljött a pirkadás. Kis halászbárkák éjjeli lámpái ragyogtak és táncoltak a vízen. Én nagyobb és távolabbi fényt kerestem. Felmentem a parancsnoki hid mögé; látcsővel kutattam a szemhatárt. Az irigy víz elzárta előlem a fénykévét. A reggeli szél éles volt. A hajó futása élesítette. Leszaladok újra a kémény mellé melegedni.

Végre feltűnik az első fénykéve. Ahol az ég a vízzel összeér, hasad fel egy nyílás és bágyadt fény ragyogja be a menekülő felleget. Port Szaid hatalmas világító tornya röpti 100 kilométerre a hatalmas fénykévét. A víz nem tengervíz már. A Nílus vize itt vegyül a sós vízzel.

Egyenest délnek rohan hajónk. Bóják hajbókolnak előttünk, majd oldalt. Köszöntik a nagy úszó házat. Egyik mereven néz rá. Szempillája nem mozdul. Másik nagyokat kacsint, emez ismét aprókat pislant. Közzéjük érünk és tucatszámra vesznek körül.

Hajónk csendesül. Baj van, Vigyázni kell. Minden bója egy-egy homokzátonyon ül. Sípjel hallik. Kis motoros rohan felénk. A nagy csendes hajóról leeresztik a falépcsőt. Két fezes arab jön fel. Már kezdek haragudni, hogy ezek is egészségünket vizsgálják, összeterelnek újból, nem látom Pórt Szaid bejáratát...

Másképp lett. Hajóvezetők voltak. Felmentek rögtön a parancsnoki hidra és irányították a hajó útját.

Én lementem a fedélzetre. Itt valóságos zsinagóga volt. A kivándorló zsidók templomi ruhába öltözve összeállottak és hatalmas fohászukat mondták. Sírtak, jajgattak, han-

gosan fohászkoztak. Az asszonyok hátrább állottak és csendesen olvasták az atyák iratait. Ezen az áhítaton résztvettek az I. és II. osztály zsidó utasai is, ezért voltak olyan nagy számmal.

Reggel 8 óra volt. Hajónk a hullámtörőhöz ért. Hatalmas alkotás. A Nílus iszapos vizét tartja vissza a kikötő bejáratától, melyet különben betemetne az ár iszappal. Ez a hullámtörő 6 kilométer hosszú. Most is építik. Kis uszályhajók állanak a végénél és rest, fekete munkások keleti lassúsággal dobálják a vízbe a núbiai kötuskókat.

A kőgáton tíz méter magas alapon áll Lesseps Ferdinándnak, a csatorna megépítőjének 6 méter magas ércszobra. Messze néz a távolba, hajót keres. Mély, tisztelettel nézve a hideg bronzot, sapkámát mélyen megemelem előtte. Ez az ember az emberiség nagy jóltevője. Lángesze nagyot alkotott, de a sors mostoha volt hozzá s az emberek rosszak voltak vele szembe. A börtöntől csak elborult elméje mentette meg. Szobra talpazatán egy arab henyél, kezével mutogat az elvonulok felé.

A hullámtörő szép sétány. Másik oldalra nézek. Itt egy másik hullámtörő húzódik. — Ez a keleti hullámtörő csak 2000 méter l— magyarázza egy európai — arra szolgál, hogy a tenger keletről jövő hullámaint felfogja. Ezek is iszappal veszélyeztetik a bejáratát.

Hajónk sikátorban halad. Ez a csatorna bejárata 700 méter széles. Jobb oldalt Port Szaid városa, bal oldalt Port Fuad munkás barakk telepe.

Port Szaid létét és virágzását a Szeuezi csatornának köszönheti. A Földközi tenger, a nagy sós tó a Menzala tó és a csatorna közt összevert terméketlen homokbuckán fekszik.

Fejlődése rohamos. Ma 100 ezer lelket számol. Lapos tetejű házai derékszög alakú utcákban vannak beillesztve.

A mérnök ismét hozzám jön. Megmutat mindent, amit a hajóról látni lehet: A hatalmas világító tornyot, a Szuezi csatorna társaság gyönyörű palotáját, a vámházat, a hajózási palotát. Tőle tudom meg, hogy az öböl 250 hektár területű és 10-13 méter mélységű. Az iszapoldástól nagy költséggel tudják meg' óvni.

Elbeszéli a csatorna történetét is. 1852-ben Szaid pasah egyiptomi alkirály felszólítására tervezte a csatornát Lesseps Ferdinánd, aki a szükséges pénzt Franciaországban elő is teremtette, 1859-ben fogtad hozzá és tíz év múlva, 1869-ben nyitotta meg Ferenc József magyar király nagy ünnepélyességgel. 600 millió pengőbe került.

A csatorna Port Szaidtól Szuezig 168 km hosszú. Szélessége 95-160 méter, mélysége 11-12 méter. Az átkelési idő 15-18 óra. Mivel két kitérőt építettek rajta, a hajók állandóan kelhetnek át.

— Az átkelés drága. A hajó tonnánként 7 frank és 25 centimet (8 pengő), az utasok 10 frankba felnőttekért és 5 frankot a gyermekekért fizetnek egy átkelésért. Nagy összeg, de még mindig olcsóbb, mint az a szénmennyiség ára, melyet a hajó elfogyasztana míg Afrikát megkerülné és időben még egy jó hónapot nyer is. Sokat is vesz be a társaság, évenként közel 200 millió frankot, de a kiadása is nagy, körülbelül egyharmad része.

— És mire kell ez a nagy költség?

— A homokos part folyton beomlik, ezenkívül az ellenséges beduinek is megrongálják úgy, hogy kotrógépeknek állandóan üzemben kell lenni. — Látja ön ezt a nagy baraktábort?

Ez Port Fuad. Itt tanyázik az a pár ezer munkás ember, mely a csatornát rendben tartja.

És át nézek a másik oldalra. A homoksivatagon csinos faházak sorakoznak. Széles utcájukra tamariska fát ültetnek. Nehezen marad meg a kietlen, forró, sós pusztaságon. Íme ez már Ázsia, a Szuezi félsziget és mi két világrész közt bolyongunk. Hajónk nem állott a parthoz. A kikötő közepén lebocsátotta horgonyát és megállott.

Jön a hordár had. Kiabál, kér, könyörög. A mérnök köszön, kiszáll, ő is a csatorna építési hivatalban szolgál. Én töröm a fejemet, miként kellene kiszállni és hasznosan eltölteni a napot?! —

A fedélzet lassan benépesedik, A vad hordárhad végig szalad. Üvölt, liheg, a fogát vicsorítja. Kaftánja elejének a végét a fogai közé veszi, hogy jobban tudjon szaladni. Ha bosszús lesz, toporzékol és rágja a kaftán alját.

Bájosan mosolygó barna férfi jön, angol nyelven köszönt és mozlim módra turbánjához emeli kezét. Kosarában sokféle tárgy van és ebben minden eladó. Mutogatja, kínálja, felém farol és beszél. Én nem értem. Gyöngysorfüzéreit a leghevesebben ajánlja. Bizonyítja, hogy ez valóban igazgyöngy. Ez, zel becsapják jól az idegent.

— Ugyan ne fáradjon! — ez mind hamis.

— Hamis!! — ordít fel az arab műharaggal — az nem lehet. A gyöngyhalászoktól a múlt héten vettem.

Mindnyájan jót neveltünk a ravasz hazugságain. Hiszen az ilyen nemzetközi átmeneti városban rengeteg sok hamis és rossz európai árú kerül. Jön a zsidóul. Elkezd vele arabul beszélni. Hangosan beszélnek. Vesznek. A zsidó kéri, hogy adja át a gyön-

gyöt, ő majd kipróbálja. Az arab nem adja. A zsidó a markát tartja és kéri. Végre az arab átadja. A zsidó két vastag Palesztinai rézpénzt kér. Én átadom neki, A gyöngyöt hirtelen a két pénz közé teszi, összeszorítja és még mielőtt az üvöltő arab megakadályozhatta volna, összeroppantja.

— No lásd hogy üveg! — mutatja a törmeléket a dühösen tomboló arabnak.

A zsidó a győztes lenézésével néz az arabra, az üveg morzsákat rádobja, mosolyogva visszaadja a nagy suszterallérokat. Az arab szörnyű káromkodás közben, az utasok kacajától kísérve elkotródik a hajóról.

Csend lett. A sokaság eloszlott. Mindenki magával foglalkozik. A kikötő arab csendőre unalmasan ásít a hajó bejáratánál.

Kosaras arab jön megint. Ez hipnotizál. Mosolyogva jön felénk. Ravasz szeméit rám mereszti, sovány kezeivel az orrom előtt kaparász. Ráütök a kezére és küldöm a zsidókhoz hipnotizálás végett. Ott sem vállalják. Elkullog.

Újra nincs semmi különös dolog a fedélzeten. Én a tengerre nézek. A kikötőben mozgalmatlan élet van. Egy kis vontató hajónk mellé állít egy nagy szenes hajót. Másik üres szenes hajóval munkások jönnek. Még el sem érte a mi tele hajónkat, már a kormos emberek ugrálnak által. Lehet vagy negyven piszkos, kormos munkás. Ezeket egy jólöltözött főnök irányítja.

Parancs hangzik, kibontják hajónk oldalát. Onnan nagy és széles járódeszkákat tolnak ki. Beleállítják a szenes tankba és a fekete munkások nagy kosarakkal a hátukon rohannak föl a járón és öntik az aprószenet a hajóba.

Különösnek tűnt fel, hogy ezek a rohanó emberek útközben hangosan felkiáltanak. Nem értem a mondást, de észreveszem, hogy a felügyelő kezdi, a munkások meg folytatják. Azt is észreveszem, hogy amelyik elhallgat, arra a felügyelő rákiált. Az eszeveszetten kiáltja a mondókát és szalad a lépcsőn felfelé. Az jutott eszembe, hogy ez a kiáltás arra való, hogy a fekete munkásokat, fokozottabb munkára serkentse.

Szénportól fekete arcukon folyik is az izadság. Rövid és fótos ruhájuk rongyokban lóg le róluk, ők hordják a szemet és hangzik a nóta ... a rabszolgák énekelnek!

Dél felé egy pár felszökik a hajóra. Bebúvik a lóca alá. Pihen az árva. Kikerülte a főnök éberségét. Végre kibúvik, iszik és elhúzódik.

— Mondja, mit kapnak maguk e szörnyűmunkáért? — kérdem.

— Ha egész nap dolgozunk, 12 piasztert (3.60 pengő) keresünk. Ennek túlnyomó részét lefogja a vállalkozó kosztra és lakásra. Ruhára már nem marad, nincs az úrnak egy rossz nadrágja?!

Már szalad a hajó mélyébe, mert a vállalkozó korbácsát csapkodva jön felfelé a hajóra. Bizonyára megtudta, hogy egy pár munkása a fedélzetre szökött.

Délután két óráig tartott a rabszolgamunka. Megtelt a hajó tágas öble jófajta angol szénnel. A szenes tankot a maradékkal elvontatták. A rendőr is elment.

Én és a két német egy motoros arabbal szerződést kötöttünk, hogy behajózunk a csatornába legalább az első tóig. Az üzlet kész lett. Az arab kötélhágcsót dobott fel és ázom leereszkedtünk a hajó túlsó oldalán motorcsónakjára és mire már bárki észrevette vol-

na, repült velünk a motoros messze a csatornába.

A csatorna két partja vigasztalan homok part. Nagyon laza. Sokat beomlik, most is kotorja a gép a beomlást.

Négy óra előtt újra Port Szaid városa előtt vagyunk. Az arab 10 piaszterért vállalkozott arra, hogy a város végén kiköt és bevisz bennünket a városba. Kész az alku. Homokos uccákon, a régi városon megyünk keresztül. Sárházak, szegény piszkos emberek fogadnak.

Az új város már burkolt. Újonnan épült 3—4 emeletes házak sakktábla rendbe vannak építve. Alig egy-két pálmafa biztat némi árnyékkal. A Nap pedig égetően süt. Egy csinos keleti kávéházba mentünk. Faltunk egy keveset, aztán tovább. Kerültük a hivatalos helyiségeket, mert nem volt kilépési igazolványunk.

Este fél hét órára a kirándulók visszatértek, fellopózkodtak a hajóra és elegyedtünk az utasok közt, mintha semmi sem történt volna.

A fedélzet most már tele van. Középre ötven láda galambot raktak. Elevenen szállítják Jeruzsálembe. Két arab szorgoskodik a ládák körül. Eteti, itatja a galombokat és rendet csinál köztük.

A sarokban egy drúz család fészkel. Nagy batyuval vannak. Ágybéli, szőnyeg, a gyermekeknek játék halommal van. A férfi imához készül. Egy kannából mosakodik. Azután leteríti a szőnyeget. Buzgón végzi az esti imát.

Az asszony a kis koromfekete göndörhaju fiút veszi pártfogásába, aki épp oly rendetlen, mint egy európai. Sokan nézzük az arab imádkozását.

Késő este szedték fel a hajó horgonyait. A nagy hajó megingott. A propellerek még nem működtek. A hajóosztetek mind a parancsnoki hídon állanak. Várnak valakit vagy valamit. Erős síphang hallik. Motorcsónak bűg felénk. Két derék piros fezes férfi lép ki a csónakból. Egyenruhában vannak, hivatalos személyek. A csónakos megkapja hajónk lépcsőjét. A csónak hirtelen megáll, a két férfi kiugrik a lépcsőre, felszalad a hajóra. Nehány perc és már a hajóoszteteket üdvözlí.

A propellerek megindulnak. A hajó hátrál. Kiér a kikötőből, aztán lassan fordul dél felé. Lassan megfordult. A rengeteg zátony közt bujkál. Az arab gondja, hogy meg ne fenekedjen.

Az imbolygó lámpák színes pillantásaikkal búcsút intenek a hajónak. Mintha mondanák, hogy a viszontlátásra. És tényleg 22 nap múlva újra itt a hajó. A Nílus hullámtorló gátja lassan elmaradt. A világító bolyák már mögöttünk pislognak. A hajó megcsendesedik. Lépcsőjét lebecsátják. Éles sivítés hangzik az éjszakában. A hajóvezető arabok a lépcsőre állanak. Még egy búcsú kézemelést küldenek a parancsnoki hidra, a kis visító belekapaszkodik a nagy komor hajóba, az arabok beleugrálnak és elválnak egymástól. A kis hajó rohan vissza a kikötőbe, mi pedig rohanunk előre a nyílt tengeren.

A hajón nagy zsidongás támad. Azt a hírt terjesztik, hogy az utasokat Jaffában egészségügyi zárlat alá veszik. Van nagy megijedés, elszörnyűködés.

— Hát aztán miben áll az? — kérdem egyik ismerős zsidótól.

— Én magam sem tudom biztosan. Úgy hallottam, hogy a járványkórházban fertőtle-

nítének bennünket, azután beoltanak himlő, tífusz és kolera ellen.

— Esetleg még 3—4 féle ragály ellen nem oltának be? — vágok közbe kellemetlen érzéssel.

— Nem tudom, de ezektől minden kitelik, — feleli.

Elmegy és megkérdi a hajó ellenőrért. Ez egy közlékenyebb ember. Megnyugtatta, hogy ez a hajó nem kerül vesztegzár alá. Igaz, hogy tudtommal minden hajós vállalat a leghatározottabban tagadja, hogy hajóját vesztegzár alá tennék, mert egy zár helyrehozhatatlan kárt okoz hajójának. Hiszen a többiek szemtelenül kihasználják a hátrányára.

Én elhittem, a zsidó utasok nem hitték. Ezért zúgott, forrongott az utashad a fedélzeten.

A rabbi ment el kérdezni. A kapitány már sokkal elfogadhatóbb választ adott. A hajó — ő szerinte — a tengeren, messze a parttól áll meg. Az utasokat háritások viszik a partra. Az utasokat osztályozzák. A harmadik osztályú utasokat fertőtlenítik és beoltják, de vesztegzár alá nem teszik.

A rabbi közlése új helyzetet teremtett a fedélzeten. Tanácsot tartottak. A rabbi ajánlatára többen II. osztályú jegyet váltottak olyanformán, hogy a III. osztályú jegyre ráfizettek. Így akartak megszabadulni a fertőtlenítés alul. Én maradtam rendületlenül a fedélzeti utasok között. Voltunk vagy százan. Akármi történjék, amit ezek a gyenge testalkatú zsidók kibírnak, én is kibírom. Így gondolkodtam egy lámpa alatt. Néztem a megijjedt zsidó hadat. Néztem azoknak arcát, akik a hajó pénztárjánál kevés fillérü-

ket adják azért, hogy megmeneküljenek a hivatalos mosdatástól.

Egy nagy arab áll mögém. Jobbját váltamra teszi és hív, hogy üljek le a pompás piros színű szőnyegére. Szép szál ember. Szép arca ragyog a becsületességtől. Beszélne sok mindent, de látja, hogy nem értem, abbahagyja-

Leültem a szőnyegre. Elővette kosarát, szőlővel, fügével kínált meg. Én elfogadtam. Nézem ruházatát. Alsó ruhája olyan, mint a magyar bőgatya, csak hosszabb és a boka körül elszűkül. Megértem, hogy Damaszkuszba utazik. Soká ülünk egymás mellett. Nézzük Levante csillagos egét. Körültünk a zaj lassan elcsitul. Néha még fel-felzúg, mikor egy-hír lábrakap a holnap titkaiból.

Köszönök az arabnak, elbúcsúzom tőle. Lefekszem és lassan elalszom.

Reggel jókor keltem és az útitársak is erősen nyüzsögtek. Jól feljött a Nap, midőn a magasan épült Jaffa tornya feltetszett az ég alján. A tenger viharos volt. Nagy hullámok vágattak a hajó előtt. Az óriási úszó hajlék megingott. Minél közelebb értünk az ázsiai partokhoz, annál erősebb volt a víz mozgása.

Nyolc óra elmúlt, mikor hajónk megállt szemtől-szembe az ős bibliai várossal. A parttól jó egy tengeri mérföldre (1.5 km.) vetett horgonyt. Körülötte távolban, közelben már állottak a hajók.

Bárkások kiabáltak a vízről távol. Mi csomagoltunk. De ha tudtuk volna, hogy mikor kerül a kiszállásra a sor, hozzá sem fogtunk volna.

Most csak magammal voltam elfoglalva. Azon gondolkoztam, mi történik velem. Körülöttem útitársaim nagyon megvoltak szep-

penve. Szaladgáltak ide-oda és a záratról beszéltek.

A hajót egész raj egyenruhás szállja meg. Komor, sötét arcú emberek. Ruhájuk is sötét barna, fejükön fekete báránybórsapka van. A hengeralakú főveg tekintélyt ad nekik. Lábukon angol katonabakkancs van. Legényeknek lábszárcsavaró szorítja lábuk szárát, az altisztekét bőrlábszárvédő. A tisztek angol katonai egyenruhát viselnek. Végül felszállhat civil is. Ezek közigazgatási tisztviselők és orvosok voltak.

A hajó zár alá van véve. Senki se mehet ki, senki sem jöhet be. A hivatal az I. osztályú társalgóban üti fel székhelyét. Az altisztek az I. osztályú utasokat hívják a hivatal ajtója elé. Mindenki szent félelemmel, sőt szívszorongással lépi át a küszöböt. Nem tudja mi vár rá. Nagy dolog nem történik. Megvizsgálják útlevelét, felveszik nacionáléját és egy cédulával a kikötő kórházába utalják. Miután 10 piasztert (3 pengő) lefizet, elmehet. A delikvens felsóhajt és ragyogó arccal hagyja el a szobát.

Jön a másik, harmadik, negyedik stb. szorongó és távoznak a boldogok. Én a szép ablakon át nézem az egész hivatali működést.

Az I. és II. osztályú utasok átvizsgálása egy óráig tartott. Ezek már veszik is podgyásukat és kiakarnak szállani a hajóról. Nem eresztik őket. A bárkashad ott zajong a vizen. Mint a kérész jár ide-oda, integet felfelé, zúg; tekintete olyan vad, mint az éhes embereké.

— Hát miért nem engednek ki!? — kérdi az egyik előkelő zsidó a rendőraltisztet.

— Mert még nem adták ki a parancsot, — feleli nyugodtan.

A szent bürokrácia, mely egyenlő a világ; minden részében, itt tartja testi és lelki szorongásban a hajóról menekülő utasokat, a tisztviselők pedig boldogan cigarettáznak, tréfálnak az I. osztályú társalgóban. Talán meg is feledkeztek az utasokról.

Végre egy magas altiszt bemegy és alázatosan kérdi, hogy kiengedheti-e a hajóról az igazolt utasokat. Az engedélyt megkapta. Mint a macska mászik fel az arab hordár a hajóra. Csomagot keres. Viszi, amelyiket őrizetlenül találja. Minden utas csomagjára ül.

Lassan mégis megindul a forgalom. A szabadon bocsátottak óvatosan lépkednek lefelé a hajó járdáján. A hordár előtte megy a kofferekkel. Az utolsó lépcsőről beugrik a bárkába, ketten a hajó lépcsőjéhez szorítják az ingó csónakot, a harmadik erősebb és tisztább öltözetű társuk pedig előzékenyen emelgetik az utasokat a bárkába.

Csak az mehet, akinek fehér cédulája van. Mikor a bárka megtelt, egy rendőr beszáll és megindul a jaffai partok felé.

Mi még mindig várunk. Ránk nagyobb gond van. A fedélzeten összeállítanak. Négy rendőr körül vesz. Most két újabb rendőr jön, kiszakít közülünk egy falkát és kettesével vezet az I. osztályú társalgó felé. Én az utolsó eresztésbe álltam. Meg van szeppenve mindenki. Mi lesz velünk?! Vesztegzár alá tesznek-e egy bűdös keleti kórházba vagy minket is szabadon bocsátanak?! Ezt a kérdést intézte egyik a másikhoz. Az én zsidóm egyenesen a rendőrraltiszthez fordult. Nem tudta ez sem. A hajó ellenőre jön közénk, vigasztal. Ő úgy tudja, hogy nem tesznek bennünket vesztegzár alá, csak beoltanak.

— Elég az nekünk! mondom gúnyosan.

Ő nevet és elmegy.

A vizsgálat nálunk aránylag gyorsan ment. Mi voltunk a legtöbbben és egy óra múlva már én is ott álltam az egészségügyi főnök előtt.

— Nem beteg!? — kérdi.

— Nem! — felelem.

— Nem is úgy néz ki! — erősíti a másik orvos. Európai ember lehetett, mert kifogástalanul beszélt németül.

— Mi a célja itt? — kérdi a rendőrtiszt.

— Turista vagyok, szétnézek Palesztinában. Két hét múlva elutazom!

Összenéznek és nekem is kiállítják a sárga lapot, melyen egy C betű van.

— Jámbor ember, súgja az európai, miért jött erre. Kairón keresztül kényelmesebb lett volna.

— Már itt vagyok.

— Talán nem kellene beutalni a járványkórházba, nem beteg és rendes ember!? — jegyzi meg az európai.

— Hja, — feleli az orvosfőnök — III. osztályú utas és így kell eljárni. Itt nincs kivétel.

A sárga cédulát a kezembe adják. Én meghajtom magam, kezet fogok az európaival, aki szót emelt mellettem és megyek kifelé. Most már az egész hordárhad a fedélzeten garázdálkodik. Zsidóm kint vár, őrzi a csomagot. veszekedik a hordárokkal. Ő az első csapattal ment.

— No, rendben van!

— Most aztán igazán nem tudom hányadán vagyok, — mondom neki. — No de nem baj. Ezen is túlleszünk.

Felszedtük a csomagot. Én viszem a hátizsákot. Ő segít a gépet vinni. Előre megy és a bárkában helyet csinál. Minden bárkába két rendőr ül. A hullámok megkapják a bárkát

s hányják-vetik. Gyorsan megyünk. A part előtt nagy sziklák ülnek a vízben. A hullám neki vágódik és ezerfelé porlik a szirten. Az arab kormányos pokoli ügyességgel vezeti a bárkát. Csak úgy surran a bárka, egy hajszálnyi hiba és szétzúódik a kemény sziklán a csónak és utasa.

Nem félek. Nézem az ősi, fekete várost. Gondolatomban háttérbe szorult a járványkórház. A többieket épen ez uralta s roppant szomorúak voltak. Az erősebb képzelődésű nők sírtak, vagy férjükkel veszekedtek. Még a vidám zsidó fiú sem volt jókedvű.

—Nos, mit szól ön ehhez!? — fogja meg a kezem.

— Még azt sem tudom mihez! — felelem — Én úgy gondolom, hogy mindnyájan kibírjuk a kórházat.

A bárka partot ért. A pihenő, sőt kávézó arabok egész sora ült és nézett bennünket. Egy csapat utas már itt állt. Rendőrök őrzik őket. Megismerem bennük útitársaimat. Nagy bámészkodó tömeg állja körül. Hangos megjegyzéseket tesznek ránk.

Az altiszt megérkezik a listával. Két csoportba osztanak. Az első csoportba a jobban öltözött III. osztályú utasokat válogatják. Engem is hívnak. Én csak úgy megyek, ha a zsidómat is hozzák. Nem szívesen, de rálesznek. Kettes sorban állítanak és egy rendőr megindul, két oldalt kettő lépdél és egy hátul kísér. Így kísérnek Jaffa poros utcáján bennünket. Az emberek megállanak és nézik a vert hadat. A gyermekek hangos kiabálással kísérnek. Mindenki érdeklődik irántunk vagy a másik társától vagy pedig a kísérő rendőrtől. Nem lehetett valami pompás látvány a sok bátyus bús ember.

Egy nagy, szennyes háznál megállunk.

— Ez a kórház? — kérdem.

— Úgy látszik! — mondja a zsidó.

— Hiszen ebben még tenyészik a betegség, nemhogy irtanák — gúnyolódok.

A rozoga ablakok kinyílnak és kíváncsi emberek hajlanak ki. Bennünket néznek.

Az altiszt bemegy. Soká van bent. Ajtó nem nyílik. Itt baj van, nem vállalnak bennünket! — fut át gondolatomon. — És csakugyan az altiszt kijön. Fordulunk és a poros úton a jó déli napmelegben megyünk vissza a kikötőbe.

Szidjuk a közigazgatást, a rendészetet pogányul. Szegény nők fáradtak, szégyenük magukat, arcukat eltakarják és sírnak. Én megadom magamat sorsomnak. Rágyújtok és pipálok. Vállamat nyomja a hátizsák szíjja.

A másik csapat még vár. Most már nem is indul el. Új utasításokért mennek. Mi egy földszintes ház előtt megállunk. Régen raktár lehetett, most fertőtlenítő. Bevezetnek, szűk, szennyes hely.

— No, itt nem maradunk! — biztatom a zsidóm, — meglássa, szabadon bocsátanak.

Körülnézek. Hosszú lóczák vannak az előteremben. Erre ráülünk. Megparancsolják, hogy vetkezzünk. A miket az épület másik sarkába viszik. A házastársaknak megengedik, hogy kabinba menjenek.

Kijelenti az altiszt, hogy a pénztárcát, órát s általában a szíjrészeket szedjük ki a ruhádból, mert erős gőzben megfognak fertőtleníteni.

— No ezt úgy se, — mondja a zsidó — egyetlen ruhám nem hagyom tönkretenni.

— Én sem! — csatlakozom hozzá.

Egy kis arab fattyú már dugdossa is be fezes fejét az ajtón. Int neki a zsidóm és pár piasztert nyom a markába. — A fiú

méltó ügyességgel kapkodja össze felsőruhánkat, hátizsákomat és ugrik ki az ajtón. Szennyesemet pedig nagy kegyesen átnyújtom az öreg arabnak és vele pár piasztert. A pénzt, órát markomban tartom.

A meztelen férfiakat a tus alá küldik. Megindul a langyos víz. Én miután pénzemet és órát biztonságba helyeztem, szappant vettem és erősen mostam magam. A víz rop-pant csípett. Lisoform és karbololdat volt benne. A zsidó is mosta a hátam. Nem állotta az erős vizet.

— Mossa csak, barátom, legalább legyen annyi hasznunk, hogy jól megmosdunk.

Csengetnek. Törülközőt osztogatnak. Megtörülközünk. Egy ápoló jár egy üveggel és abból markába tölt és egymásután megkeni petróleummal a fejünket, szőrös arcunkat. Ez a tetveknek szól.

Végre kijövünk a vetkezőbe. Ruhánkat egy zsákból kiborogatják. Forró, mint a tűz. Várni kell. A fiú újra bedugja fejét. Zsidóm arabul parancsol neki. ő a ruhákat pontosan visszaadja. Hűségéért még két piasztert kap. Megkönnyebbülten öltöttem fel. Frissnek éreztem magamat.

Újra összeállítottak. Kísértek a tengerpart mentén. Egy másik ház előtt megálltunk. Új orvosi kezelésre kerültünk. Itt már félszabadok voltunk. Leülhettünk a folyosón. Elküldtem a zsidót, hogy hozzon hírt arról, hogy mi történik itt az emberrel és mikor leszünk szabadok.

Küldetése teljes sikerrel járt. Megtudta, hogy itt beoltanak bennünket himlő és kolera ellen, le kell fizetni 11 piasztert és mehetünk amerre akarunk. Boldogan mondta és örömmel hallgattam a jó hírt. Szinte kárörömmel jegyzi meg, hogy minden utast beoltottak

csak az I. és II. osztályú utasokat nem fűrösztötték meg.

Az oltást ugyan sohasem szerettem, de könnyen vettem. Igyekeztünk előre. Kabátunkat az ápoló levette balkarunkról, az inget felgyúrte és úgy mentünk egymásután. A hölgyek most voltak igazán kétségbeesve. Félték és sírtak.

A zsidó ment előre. Kérdezték mi a célja? Ő visszajött telepesnek. Szegény fiú! jó nagy adag szérumot nyomtak a karjába és másikat az oldalába. Jajgatott keservesen. Utána jöttem én. Én tőlem is megkérdezték, meddig maradok itt és mi a foglalkozásom. Én belém egész kis mennyiségű anyagot oltottak. Nem fájt és mikor elfordultam, a tömeg közt letöröltem, hogy sok kárt ne tegyen bennem. Most jött az ápolás nehezebb része. Mihelyt felöltöztünk, egy pénztárhoz vittek és itt fejenként 11 piasztert (6.20 pengő) kellett lefizetni. A zsidónak egy piasztere se volt. Én rám hárult az ő terhe is. ő ugyan szabadkozott, de mivel fizetés nélkül nem engedték volna el, kifizettem érte, mert szükségem is volt rá.

Már mehettünk volna szabadon. De addig tanácskoztunk és terveltünk a zsidófiúval, hogy két finác jött és elvitt a vámhoz.

A zsidónak nem volt semmije. Az én ruhám olyan szánalmas állapotban volt a háti-zsákban, hogy nem nézte senki vámrá érdemesnek. Mégis felvittek.

— Fizet Ön 25 piasztert! — mondja egy sovány, fekete arcú zsidó tisztviselő.

Most a zsidó lépett akcióba. Előbb németül alkudott, azután héberül. Tudtára adta, hogy ő nem fizet semmit, mert nincs egy pénze sem. Én tőlem meg elégedjenek meg 5 piaszterrel.

— Az lehetetlen — háborodik fel a finánc. A rendőrök meg nevetik.

— Akkor nem fizetünk! — és leültünk a folyosón. Most megkezdődött a tárgyalás. Altisztek sorban jöttek, hogy fizetni kell. Mi állítottuk, hogy fizetünk, de nem fogadják el. A tisztviselő kiüzen, hogy megelégszik 20 piaszterrel. Zsidóm be megy és 5 piasztenél többet nem ígér. Kijön és súgja, hogy egy piaszterrel se ígérjek többet. Most már két finánc jön, biztat, hogy ígérjek. Én 6 piasztert ígérek.

— Hát ne ígérjen! — szól rám a zsidó.

— Én nem vacakolok tovább vele '

A rendőr elment. Újra egyedül vagyunk. De csak pár percig. Négy rendőr jön. Ezek liol felváltva, hol egyenkint kapacitálnak, hogy fizessünk. Biztatom a zsidót, hogy ketiönként ígérjen 10 piasztert.

— Hová gondol ön?! Csak ülünk itt! Végre megunják és elengednek!

— De látja ön, hogy nem engednek!... Sőt több rendőr őriz!... Menjen és ígérje be a 10 piasztert!

— Majd adok én ennek a pimasznak!

Bemegy és hangosan kiabálnak. Hívnak engem is.

— Ne ígérjen! — súgja a zsidó.

— Nézze! Ön intelligens ember! — fordul hozzám a tisztviselő, — értse meg, hogy fizetni kell!... Adjon 10 piasztert és mehet szabadon.

— Jól van, én megadom a 10 piasztert, de ezt a szegény embert is eresszék el velem. Nincs pénze, én élelmeztem a hajón. Most ő lesz vezetőm Palesztinában.

— Az nem lehet! — feleli — neki is fizetni kell.

— Azon ugyan nem vesz Ön semmit!

A rendőrök integetnek, kapacitálják a tisztviselőt, hogy fogadja el ajánlatomat. A zsidó húzza a kabátomat, hogy menjünk a folyosóra. A rendőraltiszték megostromolják a tisztviselőt, ez végre belemegy.

— Addja a pénzt és mehetnek!

Én fizetek. A zsidó korhol. A rendőrök tuszkolnak kifelé. A nehéz tisztviselő elfelejtett nyugtát adni a pénzről.

Mi a sötét, rideg folyosóról a ragyogó napfényben az utcára léptünk... Palesztina földjén jártunk.

Vége kiértünk az ócska, szennyes városból. A tenger partján megállottam. Messze néztem a háborgó tengert. Gyönyörű kék volt és ragyogott. Távolságban néhány hajó ült a vizen. Serény bárkák jöttek-mentek. Még egy utolsó pillantást vettem hajónkra, aztán megfordultam és a forró homokon mentünk előre.

A zsidó fiú fáradt volt. Izzadt erősen. Azért kitartóan vitte a fényképező gépemet.

— No, hallja! ezen az úton se jövök többet a Szentföldre! — töröm meg a hallgatagságot.

— Hát nehéz út volt. De ezek a hatóságok teszik kellemetlenné! — mondja unottan.

E szavakat olyan elkeseredetten mondta, mint egy életúnt. Rúgtuk tovább a puha homokot. A parton egy arab jött. Fején laposkosarat vitt. Meglát bennünket. Felénk tart. Mosolyogva leveszi a kosarat és kékszínű tükés gyümölcsöt kínál.

A zsidó szeme felcsillan a friss gyümölcs láttára.

— Vegyünk! Kóstolja meg! Ez nagyon jó! — biztat.

— No, válogasson ki, amennyi kell, — hatalmazom fel.

A zsidó rögtön kiszed egy tucatot. Már hámozza is.

— No mit kell fizetni az arabnak?

— Két piasztert! — falja a lágy gyümölcsöt és mondja ki a szavakat.

Kifizetem és veszek tőle egyet. Felhasítom bőrét és húzom le a rostos vastag bőrt. Az érett gyümölcs a markomban volt. Édes szagos illat csapta meg orromat. Beleharapok. Édes émelygős íze van. Ámde érzem, hogy hűsít. Egymás után nyúzzuk meg a gyümölcsöket, enyhítettük éhségünket és szomjúságunkat.

— Hol terem ez a gyümölcs és mi a neve?

— Itt a homokon mindenütt. Vad növény. Irtják, égetik, de hiába. Ahol megbékélnek vele, kerítésnek használják. Szűrós és áthatolhatatlan. A neve fügekaktusz.

— Ahá, kaktusz. Otthon cserépben és melegházban dédelgetik e szűrós idegent. Itt gyűlölik, irtják, mert itthon van. Úgy látszik, itt sem próféta senki hazájában!

Ez utolsó szavaknál felkacagott a zsidó.

— De mennyire nem! — mondja nagyon helyeslőleg. Maga sorsára gondol, ki 25 éves korára az egész világ veszedelmén átvergődött. Újra szótlanul lépkedtünk egymás mellett.

A fejembe motoszkált, amit az európai orvos a hajón mondott: »Miért jött erre!?« — ismétlem szavait magamban.

— Hát én máskor Alexandrián, Kairón keresztül jövök a Szentföldre!

— Igaza van! Láta azt a két angolt a hajón. Azok azóta már régen Jeruzsálemben vannak.

Szárazföldi úton a Szentföldre.

Telt, múlt az idő. Két év múlva Egyiptomban járok. Egy gondolat és átléptem Palesztinába. Velem utazott egész sereg zarándok és számos gazdag zsidó. Csak egy kocsi osztály választott el tőlük. És ez az egy szám milyen nagy választék keleten?!

Együtt szálltunk ki Alexandriában. Az egészségügyi ellenőrzés enyhe, a vámőrök jó arabok. Minden 2 órában indul egy angol vonat Kairóba. Nem kell sietni. Én megnéztem Alexandriát. A régi romokon új város épül. Kissé rendetlen. A citadella útját állja a fejlődésnek.

Vezetőm is akadt. Az idegenforgalom kitűnően beszervezettsége folytán a kairói nagy szállodáknak ágensei járnak Alexandria kikötőjében és pályaudvarán. Ajánlják szállodáikat, mutatják fényképét és mondják árait. Én a Bristol szállodát választottam. A férfi hálából elhelyezte csomagomat, körül vezetett a városban, megebédeltünk egy igazi arab vendéglőben és délután 3 órakor vonatra tett és elküldött Kairóba, mondván, hogy ettől az ablaktól ne mozduljak, mert itt kiált be, aki engem a Bristol részére átvész.

A jó angol vonat 4 óra alatt leszaladta a 208 kilométer távolságot. A fényes kairói

pályaudvaron a Bristol egyenruhás feliratos-sapkájú portása bedugta fejét az ablakon és-nevemet a legkétségbeejtőbb módon üvöltvén, keresett. Én jelentkeztem. Kiadtam neki há-tizsákomat, gépemet és teher nélkül nyomul-tam az ajtó felé a tenger utas között.

Az utasok arabok és fegyelmezetlenek. Dűtöttek, borítottak, egymást taposták és; visítottak. Én baj nélkül kijutottam. A portás-a szálloda autójáig vitt és itt beültetett. Ne-hány perc alatt egy régi stílusú, de modern európai berendezésű szálloda előtt álltunk meg. Egy kis fekete fiú nyitotta ki a kocsi ajtaját. Alinak szólította a nagyobbik, aki a csomagot emelte le és küldte fel. Az ajtóban Weisz úr várt. Ő berlini zsidó, kitűnően be-szél németül. Most ráér még a szegény ven-dégét is fogadni. Nyár van és nincs vendég.

Találkozásunk rendkívül szívélyes volt. Rögtön elmondta, hogy a német és magyar utasok hozzá szoktak szállni és mindenki, meg van elégedve a kiszolgálással. Kiállítja a bejelentő-lapot. Elveszi a hajón adott or-vosi cédulát. Odaadja a segéd-portásnak, hogy holnap a kórházban pecséltesse le. Ez itt az egészségügyi jelentkezés.

Vezetőt kértem. Mire vacsorázni lemen-tem, már várt három is. Én egy idősebb, de jó becsületes képűt választottam. Jól beszélt németül, ami az araboknál ritkaságszámba megy.

Másnap megnéztünk pár mecsetet, a ba-zárt, a múzeumot, harmadnap a piramisok-nál álmélkodtunk a zarándokokkal együtt és-negyednap vasútra ültem, átutaztam a pom-pásan viruló deltán. Este már a csatornánál szálltunk ki. Eddig megy a vonat. A csator-nán nincs híd. Egy rozoga komp vitt át a 400 méter széles vízen. A keleti parton új állo-

más Kantara East új vonat vár. Új fináncok vizsgálják a csomagokat, lepecsételik az útleveleket. A vonatot két órával elébb betolják. Belehet szállni és aludni is lehet.

A vonat mellett nagy sürgés-forgás. Horádárok zajonganak. Kelet egész mentalitását mutatja, hogy folyton pénzt csörgetnek, cserélnek, váltanak. A pénz csengése nagyon fontos, mert mutatja, hogy pénz valódi-e? A nagy rézpénzeket a síneken pengetik és figyelik. Egyik-másik bekiált a kocsiba és az utasoknak palesztinai pénzt árul.

A Sinai félszigeten vagyunk. Sivár sivatag mindenfelé. Népe vad, rabló és kegyetlen.

Néhány marcona utast figyelek. Nem Jó őket hosszasan nézni a setéiben. Sötét arcuk félig fehér sálba van burkolva. Fejükön körben szalad a vastag fekete teveszőr kötél kétszer és leomlik hátul a sálra. Az utóbbi vége a derékon alul ér. Hosszú humuszokat csak úgy lebegteti az éjszaki sivatagi szél. A háborúban hevenyészett állomás rosszul van világítva. Váróterme nincs. Az utasok vagy bent a kocsiban szunyókálnak, vagy kint a vonat mellett sétálnak, kitéve e népség minden kellemetlenkedésének.

Az éjfél lassan elérkezik. Tagbaszakadt barna katonák jönnek elő fegyveresen. Arcuk olajbarna, öltözetük kávébarna, fejükön fehér sál van. teveszőr kötéllel leszorítva, lábukon mezítlábra szandál, mely felül nyitott, csak a lábujj és sarok van védve, két szíjjal lekötve. Meztelen lábuk a bokán felül ruha lábszárcsavaróval van becsavarva. Derakukon szíjjat viselnek. Töltényüket balvállukon keresztül vetve viselik. Fegyverük rövid karabély. Ezek a sivatagi, csendőrök.

Egy altiszt, kinek balvállán három sárga stráf van, beosztja őket. Minden 4—5 kocsiba feszáll egy-egy csendőr. Kísérni kell a vonatot, mert a sivatag lakói gyakran veszélyeztetik az utasokat.

Éjfélkor a vonat elindul. Szomorú képet mutat a tájék. Sivár homokbuckák kísérnek és a homokot veri be ablakon a sivatagi szél. Itt-ott egy-egy tamariszkus bokor csoport. Arrább a völgyekben mannaferdő. Ennek kergéből mézgaszerii erősen édes anyag szivárog ki, az arabok szedik és árulják. Így elmélkedek az ablakon kihajolva. Egy arab áll hátam megé. Kosarából egy ócska csuprot vesz elő, mutogatja. Ujjával kivesz a mézszerű anyagból egy keveset, elem tartja és ő benyalja. Cupogatja a száját, mondja, hogy nagyon jó.

»Mán! mán!« — mondogatja.

No itt a manna! Kiáltok fel.

Nem veszek, ő nem tágít. Egy darab arab kenyeret vesz elő. Tör belőle. Késsel ken rá az édes anyagból, harapja, jóízűen eszi. Újra kínál, megkóstolom. Elég jó ízű. Két piasztert adok neki. Megköszöni, de nem megy el. Egy vizes csuporból két gumót vesz elő. Az egyikbe beleharap és rágja, mintha fizetnének neki érte.

— Mán!... Mán!... — kínálja.

Tehát ez is manna, jobban mondva manna zuzmó. Úgy tanultam, hogy ez a zuzma a sivatag hegyein terem, leválik a szikláról és a szél görgeti a pusztán. A pusztai népek a gumóból kenyeret sütnek. Ez lehetett a zsidóknak a mannája, évezredekkel ezelőtt, mikor ezen a sivatagon kóboroltak.

Elveszem tőle, megkaparom és rágom.

Ez már nem édes. Olyan semmi ízű, sőt

kissé fanyar. Hátizsákomba dugom, hogy majd hazaviszem...

Kint a szél sivít. A tenger zúg. Kísérteties zene az éjszakában. Csak a hold sejtelmes fénye világítja meg a távoli tengert, a közeli hegyet.

Elszunyad mindenki. A csendőr nekigombolkozva hanyattfekve horkol. Fegyvere fejénél felakasztva lóg. Kis állomások jönnek. A vonat egy percre áll. Leszálló és felszálló nincs. Középen beduin sátrak sötétlenek. Szegény, koldus nép tanyázik benne. Ennek nincs pénze vonatra. Karavánokkal utazik a sivatagon.

A másik ablakhoz megyek. A sivatag mélységébe látok. Érdekes kép. A táj hullámos. A homokbuckák közt kis erdő csoport. Mellettük vonulnak a karavánok. Sok karaván vonul. Nem egymásután mennek, hanem egymással párhuzamosan, de egymástól távol. Kót-két tevé itt is, ott is. Nehány négy tevést is látok, sőt éppen most vojiul fel egy huekacsoport tetejére egy hosszú tevecsoport.

A karavánok Egyiptom felé tartanak. — Csak elvéve jön egy-egy szembe. »Hej, ezek is sok csempész árut szállíthatnak!« — gondolkodom magamban. A hajnal közeleg, egyre jobban virrad és a félhomály érdekes színe kísérteties hangulatot ad a homokpusztának.

Nagyobb telepnél áll meg a vonat. Nagy csődület van. »Még sokan szállnak itt fel!« — mondom és pakolok összebb. Senki sem száll fel. Sőt a csendőroket felkeltik, kiszállítják. Az érdeklődés középpontjában marcona fekete arcú emberek vannak. Középuitt állanak. Elszánj vad, sőt dühös a tekintetük. A kezük nehéz, rozsdás láncsal össze van láncolva. Első

pillanatra azt hittem sivatagi rablók. Ezekről olyan sokat beszéltek nekem Kairóban.

A vonat angol felvigyázója mosolyogva kiált rájuk. Ezek nem szólnak egy szót sem.

— Miféle arabok ezek?! — kérdem a főkalauztól.

— Csempészek! Veszedelmes emberek a sivatagon.

— Mit csempésztetek?!

— Hasist!... Tudja ön mi a hasis?!

— Tudom, fehér mérég! mely öli az ember idegeit.

— Itt van az árú az állomás mögött.

Előre siet, én meg utána. Az állomás mögött az udvaron egy nyáj teve áll. — Csendőrök őrzik. Nem szeretik, hogy vigyáznak rájuk, bögnek keservesen, — szöknének.

— Itt a karaván, mutat a tevékre.

Az előtérben csomóra hányva teveszőrcsomók hevernek.

— Itt a csempész árú! — mutat a csomóra.

Beszél az egyik csendőrrel. Ez nevetve meséli el az esetet. A főkalauz hallgat, helyesel és ő is neveti.

— Hol fogták el a Karavánt?! — kérdem..

— Messze bent a sivatagban. Rafa falunál, fél útban Egyptom felé.

— Honnan hozták az árút?!

— Szíriából. Ott van nagy kereskedelme. Az árú nagy része azonban Törökországból származik. Egyiptomban pár év óta el van tiltva az árulása, de itt van a legnagyobb piaca.

— Hogy hozzák el?!

— A legnagyobb raffinériával csempészik. Ezt a teve nagy szőrébe rejtették el. Mivel

a tevének nem volt elég nagy szőre, lenyírt teveszörből lapokat csináltak, ebbe foglalták a hasis dobozokat és a teve bőrére erősítették. Azután árút pakoltak a tevére és indultak Egyiptom felé. Szinte felismerhetetlenségig elrejtették a tiltott mérget.

— És mégis megtalálták!!

— No, igen, a szírai csendőrség kitűnő, lelkiismeretes és ügyes. — No meg valószínű figyelmeztették is e nagy karavánra őket! — ezt már mosolyogva teszi hozzá.

— Sokan vannak a csempészek!!

— Hat csempészt, huszonöt tevét fogtak el és ezer font (26.000 pengő) értékű hasist vettek el tőlük.

Míg ott beszélgetünk, a csendőrök odajönnek, körül állanak. Marcona arcuk derült, örülnek a fogásnak. Elbúcsúznak. A hatalmas őrmester kísér. Kezet fogunk vele. Boldog, megtisztelésnek veszi.

— Ez nagyon jó fogás volt! Ámde megnyit sikerül átcsempészni az apróbb csempészeknek!! Mert csak a Szuez-csatornáig kell eljutni nekik, ott már átveszik az egyiptomi csempészek! — magyarázza az angol főkalauz.

A csempészeket az utolsó kocsiba tuszkolják be. Csengettyű szól, felszállunk és indulunk. önkéntelenül hátizsákomat keresem, melyet 20 percre könnyelműen őrizetlenül hagytam. És — nem lopták el...

A vonat rohant a friss reggeli légben. Átléptük Palesztina határát. A kultúra kezdődött itt-ott egyre sűrűbben. Kertek, házak, fölépült falvak köszöntöttek. Új telepések szállnak fel. A sivatagon narancs ligeteket rakott az emberi munka. Motorok kattognak, öntözik a narancsfákat.

Hét óra. Lyddában vagyunk. Vasúti gőcpont. Ki kell szállni. Vonatunk Jaffába, tovább Haifába megy. A másik az ellen vonat Jeruzsálembé visz. Van idő. A két vonat közt középen magasan épült peronon két büffé van. Itt teát, kávét, süteményt szolgáltatnak európai módra. Megkóstoltam, jónak találtam.

Felszálltam a jeruzsálemi vonatra. Ez már jobb társaság. Telepes zsidókkal utazom. Kérdezősködtem tőlük, készséggel adtak felvilágosítást és tanácsot. Egyik tagbaszakadt zsidó fiú, akiknek szép narancsosuk van a közelben, igen sok jó tanácsot adott. Közben gránátalmát vett és jóízűen ette. — Megkínált egy féllal és megmutatta, hogy kell megenni, hogy az ember el ne hullassa a gránátszemeket. Már ismertem ezt a gyümölcsöt. Jó, de a narancs jobban ízlik nekem.

A vonat szerpentes utón csavarog fel a kopár vulkáni sziklákon. Erőlködik nagyon, de halad szépen. Árus asszonyok, férfiak szállnak fel. Áruikat kosarakban hozzák, mint nálunk. Főleg gyümölcsöt, tojást, zöldséget visznek. A falu felvonul a városba — Jeruzsálembé és táplálja azt!

Tíz óra felé közeledünk. A vonat felmászott a 700 méteres fensíkra. Megpihent és gyorsan görgött a szent város felé. Tíz óra néhány perckor az egyszerű állomáson kiszállunk és özönlött az utassereg felfelé, a Jaffai kapu felé.

Az újjáépülő Szentföldön, Tel-Avivban.

Láboltuk a homokot a Földközi-tenger jártján. A ragyogó Nap égető volt. Tikkadtunk és izzadtunk.

Mögöttünk marad Jaffa a régi arab város. Előttünk az új zsidó város halvány keretei tűnnek fel.

Én a tengert nézem. Gyönyörű kék ég borítja a haragos zöld hullámok ágyát. A hullámok nagy kígyózásban közelednek a parthoz. Fejükön fehér tarajjal büszkén úsznak felénk. Felkapnak a partszegélyre, megtorpannak; nagyot buknak és büszke fejüket szétzúzzák a parti sziklákon. Bőgnek, jajgatnak, sírnak A csalfa szél rohanva neveli halálukat.

A homok buckák tetején tevekaraván bakat. Elöl a főnök egy kis szamár hátán. Nagy, kövér ember. A kis szamár erőlködik a nagy teher alatt, szaporázza lépteit, mozgatja nagy füleit. Utána jönnek a tevék. Az első tevéen szennyes legény ül. Csapzott loknis haja rendetlenül lóg le fehér gyapjú sálja alól. Arca sötét barna. A teve elején ül, mint egy alacsony pamlagon. Lábait előre nyújtja. Erő-

sen hajbókol. Valami keserves dalt dúdol kellemetlen orrhangon.

Észre vesz bennünket idegeneket. Vigyorg. Ép fehér fogai mint gyöngysorok csilannak elő a szenyés szájából. Valamit mond. Halljuk, de nem értjük. Hátas tevéje is dünynyög. Érthető is, hiszen szörnyen meg van terhelve. Építő anyagot, faragott köveket cipel. Szép vörös bojtos salangos kantárja van. Hozzá van kötve a második, ehhez a harmadik és ehez ismét egy negyedik van, hosszú, vékony kötélén kötve. Nem szeretnek bennünket, megijjednek, megugranak félre.

— Igen. A tevehajcsárok mind himbálódznak és dalolnak. Nézze ön, a tevé mind himbálódzik és a rajta ülőnek fel kell venni a taktust, különben elszédül...

— Dalolni meg azért szükséges, hogy el ne aludjon! — vágok közbe. — Ugyanezt tesszik nálunk a magyar Alföldön nyeregből hajtó kocsisok, vagy lovas parasztok a hosszú úton. úgy látszik, hogy a jószághajtó emberek nemzetközi szokása!

Nézem, nézem az óvilág e csodálatos állapotját. Idomtalan, de kitűnő teher- és személyszállító ott, ahol még út nincsen. Kis szünet, újra feltűnik egy kis csoport. Egy őszszakállu, torzonborz vezető ül az elsőn. Ő is hajbókol és dúdol. Bizonyára, hogy el ne aludjon. Ő is négy sovány tevét vezet.

— Ezek mind dalolnak? — kérdem a zsidó fiútól.

— Ezek a koránból dúdolnak szúrákat! Míg elmékedtünk, új és új szállító karavánok jönnek. A jaffai kikötő építéséhez hordják a követ.

— Mennyit bír ez a hatalmas állat el?

— Sokat! Két métermázsát is ráraznak!

A megterhelt állatok nyögve másznak felja homokbuckára, óriási patáik, iól bele mérülnek a laza tengeri homokba.

Újra a tenger partra megyünk. Itt szebb a természet, hűvösebb a szellő. A láthatár alján nagy gőzösök úsznak. A vízből alig látszanak ki. Hosszúra elnyúlt füst fölöttük, messze feketélenek utánunk.

A part kövén arabok ülnek. Lábuk már a vízben ázik. A hullámok csigákat, kagylókat vetnek feléjük. Kezükkel kihalásszák. Megnézegetik. Egyiket megeszik, másikat visszadobják a sós vízbe.

Megállunk pihenni a sós víz szóién. Neki gyürkőzünk, bágyadt tagjainkat megáztatjuk a friss vízben. Arcunkról a szennyos izzadságot lemossuk. Felfrissültünk.

Tovább, tovább! A homokbuckán átkelünk, előttünk *Tel-Aviv* a zsidó város, a tavasz városa.

A zsidó ábrázata kiderül.

— Lássá ön, ezt a várost teljesen a kívándorló zsidók építették. Szép város, rögtön meglátja ön.

— Lakossága mind zsidó! — kérdem az örülő fiútól.

— Mind egy szálig.

— De csak a világháború után alapították!

— Óh nem, már 1909-ben megvetették alapját a Jaffából kivándorolt zsidók, azonban igazán csak a háború után lendült fel. 1919-ben már 3000 lakosa volt, 1922-ben 13.000, ma 40.000 lakoson is felül van.

A sívó homokról aszfaltra lépünk és bent vagyunk a városban.

Az utca vége még szemetes és poros. Rögtön a nagy, Allenby-utcába érünk. Ez a széles utca a strandhoz vezet. A tengerbe van a

Kioszk építve. Jó magas egyemeletes terraszos épület. Lábai a tenger óriási kősziklái pihennek. Alul veri a tenger hulláma. Morogva ostromolja betonjait. Hiába!

Szeretem az ilyen exotikus építkezést-Egyenesen felé tartok.

— Ne menjen most oda! — figyelmeztet, kísérőm. Még korán van. Nincs nyitva. Most még üres a strand. Majd napnyugtakor jön. Ezrével sétál itt a nép, a kioszkban a zene szól, ekkor látja meg, hogy milyen élet van itt!

— Na jól van. Maga itthon van, maga jobban tudja! — engedelmeskedek a fiúnak.

A fő autóbusszállomáson vagyunk. Sok autó és sok autóbussz áll egymás mellett. A soffőrök épp úgy csoportosulnak, mint nálunk, vagy máshelyt. Mozgékony, lármás emberek. Felénk jönnek, ajánlják járművüket. Kísérőm héberül mondja nekik, hogy nincs rájuk: szükségünk. Jobban körül néznek bennünket, egyszerű, sőt szegényes öltözetünkből azt nézik ki, hogy igazat mondtunk.

Nagy táblák vannak kitűzve. Hatalmas héber betűk magyarázzák az útirányt és az indulást. Nem tudom olvasni, csak nézem a nagy izmos héber betűket. Idegen, de érdekes-világ. Segítségemre jön a héber felirat alatt szerényen meghúzódó angol szöveg. Apró betűk, de ezt már értem. Soha sem láttam még az angolt ennyire szerénynek!

— Látja ön, itt minden héber! — muto-gatja a felírásokat kísérőm.

— Szép nacionalista törekvés, de nem praktikus, mert én sem boldogulok vele.

— Hja, itt mindenki erkölcsi kötelességér nek tartja, hogy hivatali, üzleti érintkezésben, otthon a családban héberül beszéljen. Ez: a mi földünk, ez a mi városunk!...

— Szép, szép! De a gyakorlati étellel is számolni kell. Ön, vagy akárki, hiába beszél én velem még itt is héberül, én egy szót sem fogok megérteni belőle. Már pedig lehetetlennek tartom, hogy egy üzletet is elszalasztánának a nyelv miatt.

— Hja, hát ön idegen és Önre nem állanak ezek a szigorú szabályok.

— No lássa! Én azt hiszem másra is felüggesztik-

Míg ott beszélgetünk, az autócsoport túlsó részén kavarodás támad. Lárma, gyülekezés, izgalmas hadonászás. A sofförök szaladnak. Én is felveszem hátizsákom.

— Jöjjön! Nézzük meg mi történik! — már indulok is.

— Oh hagyja! összevesztek, nem éri meg a fáradságot.

— Én megnézem...

Szeretem a keleti veszekedést. Ezek az emberek indulatosabbak, lármásabbak, de csak hadonásznak, nem cselekesznek. Négy neki-vetkezett fiatal sofför veszekedik. Szidják egymást. Neki berzenkednek egymásnak. Ökölbe szorított kezét felemeli, rázza, de nem üt. Szája tajtézkzik a dühtől és kiabál. Figyelem a beszédet, hát mindenik német zsargonban mocskolja a másikat. Csak az egyik élemedett felügyelő csitítja őket héberül.

— No lássa! Már itt is fel van adva a héber kultúra! — mondom a nacionalista zsidónak.

— No igen, ezek nemzetközi fiúk.

— Az lehet, de nem magyarok, mert az a nagyobb fiú már régen leütötte volna azt a kis hörcsöggépűt, aki nem akar nyugodni és újra támad.

A többiek elcibálják félre.

A rendőr oda se megy. Tudja, hogy úgy sem lesz belőle komoly dolog.

— No de menjünk tovább. Megolvadunk ebben a melegben!

— Mi az Ön további programja?

— Az, ami minden utasé! Szállást keresek.

— Van önnek címe?!

— Még hazulról hoztam. A debreceni cionisták az »Aszódi penzió«-t ajánlották. Ennek itt kell valahol az Allenby-utcán lenni.

— Megkeressük! — ajánlja fel szolgálatát a zsidó.

— Előbb azonban keressen ön egy egyszerű, de mégis jobb vendéglőt, ahol valamit falhatunk.

— Az is lesz! — Van még valami kívánsága?!

— Hát tudja, én Athén óta nem borotválkoztam, szeretném ezt a csúnya napsütötte szakállamat leborotváztatni.

— No merre itt egy borbélybolt, azt rögtön el is végeztetheti.

Bementünk. Az újdonsült, rendes európai berendezésű borbélyműhelyben európai színű, öltözetű fiatalember héberül fogad. Én németül köszönök és adom elő kívánságomat, ő héberül válaszol. Megtartja az előírást. Leültet, kezembe nyom egy nagyalakú héber lapot.

— Köszönöm, nem tudok héberül, én keresztényen vagyok.

El teszi és nem szól többet. Bizonyára nincs a keresztényen vendégekhez szokva, nem tudja, miről beszéljen vele. Útitársam nem vár. Elmegy bizonyos dolgok után érdeklődni, de ígéri, hogy 20 perc alatt visszajön, rám parancsol, hogy várjam meg itt. Megígérem.

A mester végzi dolgát. Érti. Nem olyan érdeklődő, mint a magyar, vagy arab borbélyok. Végre én töröm meg a csendet.

— Mondja kérem, nem tudja, hogy hol van az Aszódi penzió?!

A mester felfigyel. Érti, amit kérdek és veszedelmesen nehéz lengyel zsidó zsargonban megszólal.

— Az a magyar! A penziót nem tudom, de hallottam, hogy 1922-ben az arab lázadás alkalmával az arabok agyonverték.

— Ezt még én nem tudtam. De a penziójának meg kell lenni, mert otthon nekem ajánlották.

— Én nem tudom, hol van.

Nagy időbe került míg egymást megértettük, meg nagy munkába is. Újra csend lett.

A mester befejezte munkáját. Én megkérdeztem az árát. Ő héberül mondta, megkérdeztem németül. 5 piasztert (1.50 P) kért és kapott.

— Ilyen drágán sem borotváltak még meg — mondom kísérőmnek, aki éppen betoppant.

— Ez az ára itt! — Találtam már egy kis bodegát, mert a vendéglők már zárva vannak, ott ehetünk. Aszódi penziót nem találok, pedig én úgy tudom, hogy ide a harmadik oldal utca sarkán kell lenni.

— Altkor menjünk.

— Salóm! Salóm! — köszönünk. Elindultunk a nagy utcán. Szép nagy modern házak előtt járunk. A burkolás aszfalt. A jól rendezett utcák kellemes benyomást tesznek.

— Látja ön, ezt mind a zsidók csinálták. Zsidó mérnökök tervezték, zsidó munkások építettek. Palesztina felépítésének ragyogó záloga ez a város!

— Szép, szép, de kifizeti?! Vagy már ki vannak fizetve ezek a házak?!

— Sajnos, még nincsenek. Nagy terhek nyomják őket, de ez is letelik.

Minden ház tele van erkéllyel. Az erkélyek még néptelenek, mert még erősen süt a Nap. A házak földszintjei tele vannak üzletekkel, műhelyekkel. A cégtáblák nagyok és nem ízlésesek. Egyik jobban akar ordítani, mint a másik. Az üzletekben, műhelyekben semmi csín és kevés tisztaság. Nagy, szép üzletet nem találtunk.

A bodega előtt megállunk. Kevés enni-valója meglehetősen elhagyott állapotban van, gunnyaszt szennyes üvegszekrényében. Egy jó erős zsidólány szunyókál mellette.

— No hallja, nem valami sok gusztust ad ez az üzlet.

— Hja, későn van.

— No ha itt vagyunk, megkóstoljuk. Legfeljebb betegek leszünk.

Kiválasztok egy kis hideg húsdarabot. Kenyeret kérek. Úti társam tésztát vesz. Leülünk. Bár farkaséhes vagyok, nem ízlik a kóser koszt. Pár darab kenyér, egy pohár hideg limonádé eloltotta kissé éhemet. Kérdeztük Aszódit is, de ez a leány most jött és nem tud róla. Fizettünk és indultunk szállás után.

Lassan mentünk. Minden feliratot jól megnéztünk. Kísérőm olvasgatta, mert a csupa héber feliratot én nem tudtam olvasni sem, még kevésbé értettem volna meg.

— Itt kell lenni! Én emlékszem rá. — Mutat egy földszintes házra.

— Ez elég stilustalan, szegényes ház.

Olvasgatja a feliratokat. Hát egyszer felkiált: Ez az! Jobban megnézem, hát a sok szállás betű közt meghúzódik egy latin betűs felirat: »Pension Aszódi«.

— No itthon vagyok — kiáltok fel — most keressük fel a gazdát.

Minden nyitva, senkit sem találunk. Kiáltva köszönünk. Várunk. A szűk folyosóról csoszogó léptek hallatszanak. Nagy szakállú öreg zsidó jön. Magyarul köszönök. Falusias, de erőteljes magyar kiejtéssel fogadja. Megmondom a nevem. Levélből már ismer, felderül ábrázata, mikor mondom, hogy még három héttel ezelőtt Debrecenben voltam.

— Hej Debrecen, Debrecen, — sóhajt mélyen fel. — Ott jobb világ volt!

Az öreg zsidó lelkét e pillanatban megragadta a honvágy.

Az öreg zsidó szobát nyit. Egyszerű, de jó kis szálloda. Leteszem rámnehezedett hátizsákomat. Igazán megkönnyebbültem. Csupa víz vagyok az izzadságtól. Leülök a székre.

— Az ég önnel! — búcsúzik a fiatal zsidó. Én a szomszéd faluban Lakom. Holnapután átjövök Önért.

— Isten vele! — Köszönöm szívességét, kérem, hogy amennyiben ideje engedi, kalauzoljon egy kissé.

— Oh; nagyon szívesen!

Kezet nyújtott és elváltunk. Valami melegség volt ennek a világvándornak készsúlyiásában.

— A viszontlátásig! — mondja az öreg szállodás — és eltávoznak.

Magam maradtam. Irataimat előszedtem. Átvizsgáltam. Rendben voltak. Ez a legfontosabb. Aztán dollárjaim felett tartottam seregszemlét. Szívem körül hordtam. Egy kissé bizony nedvesek lettek a túlerős izzadságtól. Kirakom a nagyját, hadd száradjanak. Ruhám és fényképezőgépem rendben voltak.

Most a magam rendbehozása következett. Jól esett a megmosdás. A vizet ugyan nem szerettem, mert kútvíz volt.

— Semmi! — vigasztaltam magamat, szó-davizet iszom az utcán.

Öt óra elmúlt. A nap ereje csökkent, ősz-szepakolok, indulok kifelé, egy kissé széjjel-nézek a városban.

Súlyos bakkancsom nagyon kopogott a folyosón. Viszhangzott az üres, téglaburkolatú, bolthajtásos folyosó. A vendégek kidugták a fejüket az ajtón. Nem szóltak semmit, legfeljebb csak gondoltak.

A korcsmában magyar szabású zsidó aszszony fogad mosolyogva. Egész jó hajdúsági kiejtéssel üdvözl.

— Adjon Isten! — Hol tanulta maga ezt a jó magyar kiejtést? — Én Püspökladányban, születtem és Debrecenben mentem férjhez!

— No akkor egészen a tövén tanulta!

Előjön 2, 3, 4 gyermek, sőt döcög az ötödik is. Anyjukat körülfogják. Kérdőleg néznek rá.

— Mind a magáé ez a sok gyerek?

— Bizony mind a enyém.

— Nézzétek, itt egy magyar ember! — mutat rám.

A két nagy magyarul köszönt. Beszélék velük. Ezek már a héber iskolába járnak, nagyon törik a magyar szót, a kicsinyek már nem is tudnak magyarul. Őket héberül informálja az anyjuk felőlem.

— Tessék a terraszra leülni, ott már pár magyar vendég van.

— Ez a magyarok gyülekezőhelye? — kér-dem.

— Igen, az egész kolónia itt kosztol. Estére, ha szerencsém lesz vacsorára, találkozhatnak velük.

Leülök egy székre. Hideg fröccsöt hozatok és mellé jeget. A fröccsbe beleeresztem a jég-darabot, hogy még hidegebb legyen.

Egy magas úriember jön az asztalomhoz. Schey-nek mondja magát. Egy kiviteli cégnél könyvelő Jaffában. Budapestről jött. Kérdezi átázásom célját, az utamat. Vállalkozik rá, hogy Tel-Aviv-ban és Jaffában kalauzol.

Nagyon megköszönöm szíves szándékát. Idegenben nagy pénz- és időmegtakarítás a jó kalauz.

Rögtön indulunk is. Én is, mint a kezdő turista, először levelezőlapüzlet után érdeklődtem. Kellett is már vásárolnom, mert cirka öt napja nem írtam haza. Másfelől ígéreteim voltak több debreceni cionistának, hogy mihelyt megérkezem a Szent Cionba, rögtön írok.

Schey úr megértette. Lapot is vettünk, bélyeget is hozott. Második kérdésem már bankügy volt. Pénzt akartam váltatni. Schey úr lebeszélte. Itt olcsón váltják be a dollárt. Ha csak teheti, Jeruzsálemben váltson be pénzt.

Aszódiék elfogadják a fizetést dollárban is és becsületes árat fizetnek érte.

— Úgy jó! — nekem költőpénzem van még elég, palesztinai valutában is.

Nekimegyünk a szép nagy városnak. Szép házak, befásított utcák fogadnak, Rotschild tiszteletére gyönyörű virágos parkot létesítettek. Két sor pad a parkban, nyíló virágok közt. Gyermek-játszótér a sötét ciprusok alatt.

— Itt le kell ülni Schey úr. Itt felüdül az ember! — már ültem is.

— De legalább ne ide ülünk, ahol a gyermekek így üvöltenek! — biztat Schey úr kissé idegesen.

— Óh nem baj ez! Legalább megnézem ezt is! Csak üljön le Uram!

Leül és nézzük a játszó gyermekek hadát, mely valósággal tobzódik a homokban. Fel-

ügyelők vigyáznak rájuk és a park rendjére.

— Ilyen park három van. Nagy gondot fordítunk az üdülőhelyekre. Kell is, mert a városon kívül kezdődik a homok, a sivatag.

Megyünk tovább. Egy jól megépített tornyos épület előttünk. Tömerdek telegráfrót fut itt össze.

— Ez a főposta! Egész modern berendezése van. Rádióállomás is itt van.

Most kietlenebb utcában lépkedünk. Szépen van megtervezve és a házak modernek, emeletesek, de fa nincs, a Juda Hálévi utca ez. Gyönyörű keleti stílusú palota szökik szemembe. Kétemeletes, lapos tetejű, csupa erkély és árkád.

— Ez talán templom?! — kérdem.

— Óh nem, egy indiai zsidó villája.

— Szép. Ennek az embernek sok pénzének kell lenni.

— No jöjjön, itt mutatok én magának valamit!

Lefordulunk egy mellékutcán. Szemben találkozunk egy mór stílusú, de szép épülettel.

— Ez a héber gimnázium, melyét egyszerűen »Herzlija« néven ismer a zsidóság.

— Szép, szép! Herzel gimnáziuma!

Bemegyünk. Schey úr egy tanárt kerít elő, aki készséggel végigkalauzol a szép intézetben.

— Mennyi növendéke van az iskolának?

— Közel 600 és ebből leány 280. A tanítás nyelve héber, de tanulják az arab, angol, francia, latin nyelvet is. Az iskola kettős tagozatú, az egyik tagozatban az irodalomra és pedagógiára helyezik a fősúlyt, a másikban a természettudományokra és matematikára.

— No és az itteni érettségivel felveszik a növendékeket külföldi egyetemre is?

— Oh igen, sőt az angol egyetemek anynyira becsülik az iskola érettségi bizonyítványait, mint a haifai héber reáliskoláét. Ez azt jelenti, hogy 2 félév elengedésével magasabb évfolyamra veszik fel.

Ámde a mi célunk nem az, hogy hivatalnokokat neveljünk. Mi intelligens gazdát, iparost, kereskedőt akarunk nevelni. Ezért tanítunk kertészetet, asztalosságot, vegyi kísérletezést, könyvkötészetet.

Meg is mutat egy ilyen műhelyt.

— Lássá, ez helyes. Nálunk a gimnáziumok a gyakorlati élettől viszik távol a növendéket. így ez diplomával kezében tétován áll a világforgatagban, mely gyakran elnyeli. — De ki tartja fenn itt az iskolákat?

— A cionista szervezet évente több, mint 150.000 egyiptomi fontot (4 és félmillió pengő) fordít az iskolára, meg a zsidók kultúr-egyesülete is ad 10.000 (300 ezer pengő) fontot, a kormány is juttatott 3000 ezer fontot (90.000 pengő). Persze az arabok húszszorannyi államségélyt kapnak. Ebből a kultúr-ségítségéből tartjuk fenn ezt a gimnáziumot.

— Ami önt különösen érdekli. A mostani érettségi tétel Madách Ember tragédiája volt.

— No ez nagyon szép dolog!

— Oh már régen le van fordítva héberre.

Nagyon szívélyesen veszek búcsút a héber tanártól, aki esti óráját feláldozta nekem és indulunk szállásunkra.

Nagy forgalom van mindenfelé. A munkások munkahelyeikről indulnak haza, vagy a közös szállásra. Az úri nép a strand felé tart. Mi is belevegyülünk a zajongó utcába és lassan megérkezünk a szállóba.

A kis kedélyes terrasza lassan benépesedik. Egyik vendég a másik után jön.

Jó estét! — Jó estét! — köszönnek magyarul.

Mi is magyarul fogadjuk és engem külön bemutatnak minden érkező magyarnak. Egész kis magyar étterem a távoli keleten. Jön egy-egy asszimilálódásra hajlandó magyar zsidó is.

— Salom! — üdvözl héberül.

Ezt mi is héberül fogadjuk: Salom. Az este rohamosan közeleg. E vidéken nincs' lassú szürkület. Lement a Nap, követi a sötétség. Kigyulnak a nagy villanylámpák. Az aszfalton zúg a sétáló nép. Mindenki a tengerpartra igyekszik. Én Schey Hugó és Fodor urakkal maradok egy asztalnál.

— Látja tanár úr, ilyenkor szép itt a tenger. Hús, hullámos és látványos.

— Csodálatos — kezdek a beszédbe —, hogy a zsidók kijönnek az ősi földre azzal a céllal, hogy visszaszerzik és ilyen amerikai stílusú nagy várost építenek. Szerintem ilyen van Európában elég. Önöknek éppen falusiasítani kellene a kivándorlókat. Vagyis a városi zsidó lakosságot földművelőkké tenni.

— Igaza van — feleli Fodor úr —, én földművelő vagyok. Nagyobb bérletem van a közeli kolónián. Mellettem sok kis paraszt zsidó dolgozik és a földből él. De a modern város felépítését meg kellett próbálni.

— Drága próba. Hiszen ennek a szép nagy városnak nincs is háttere. Az a földműves háttér, ami itt van, Jaffának is elég.

— Igaz — feleli Schey —, de ez Palesztina legkellemesebb tengerpartja. Ide jönnek fürdőzni azok, akik eddig Itáliába mentek.

— Ezt is elhiszem — felelem —, de ez még a jövő zenéje. Egyelőre megélhetése legyen a kivándorlónak, ne fürdőre valója.

— Meddő vita, térjünk másra! Örülünk, hogy ez is megvan, — vág közbe Fodor úr —, miközben barátját, egy fiatal vegyész mérnököt hív asztalunkhoz és bemutatja.

A fiatalember nagyon barátságos. Elmondja, hogy öt éve áll angol szolgálatban. Sokáig dolgozott Dél-Afrikában, később Sueznél. Másfél év óta a Holt-tenger vizét vegyelemzik. Ebből fognak az angolok sót nyerni. A kísérlet folyik s ajánlja, hogy nézzem meg.

— Okvetlen uram! Föl van véve programomba!

— Legokosabb Jeruzsálemből kirándulni.

— Egyszerre megnézheti a Jordán völgyzáró zsilipjeit.

— Természetesen! — felelem.

— Ide már engedély kell ám!

— Ki adja? — kérdem.

— A kormányzóság! De könnyen adnak.

— Majd keresek valami protektort.

— De mi újság otthon?! Bántják még a zsidókat? — kérdi az öreg Aszódí.

— Nem bántotta és nem is bántja azokat senki.

— Dehogy nem! — felelik kételkedve.

— Ha szóval néha piszkálják egyesek, nem kell azokat félteni, visszafizetik tízszeresen. No de ezek a szócsaták sem veszélyesek. Elünk a magunk bajában, az is elég nekünk otthon.

— Baj van itt is elég 1 Nagy a közteher. A termelvényeknek nincs értékük. Sok a munkanélküli.

— Nálunk még több a baj és ezen nem az ellentétek kiélézésével, hanem összefogással lehet átvergődni. Azok az üldözések, amikről

Önök tudnak, tendenciózus híresztelések, melyeknek alapjuk nincsen. Én azt hiszem, hogy itt Palesztinában százszor több üldözést szenvednek a zsidók az araboktól, mint nálunk bármikor.

— Az igaz. Itt a jordánmenti kolóniákon a telepesnek egyik kezében a fegyver, másikkban az ásó, mert nem tudja, mikor tör rá az arab.

— No lássa és ezeket nem hirdetik Európában. Nálunk pedig nyugodtan dolgozhatnak a zsidó és üldözési híreket hallok távol Keleten.

A témát unjuk. Noha isszuk a híres jaffai vörös bort elég szaporán, veszi is a borjú pörkölt.

— No hogy ízlik a kóser koszt —, jön felém a kedves vendéglősné.

— Nagyon jól, csak ez el ne hagyjon utamon.

— Hát a jaffai bor jó?!

— Pompás, aromás, ízes bor. Adjon még egy üveggel. Régen dicsérik nekem, de meg is érdemli.

— Ámde nincs kivétel belőle —, jegyzi meg Fodor.

— Ez a hiba. Meg kellene fordítani a Cion elvet és kötelezővé kellene tenni minden zsidóra, hogy a vallásos ünnepi étkezéskor köteles palesztinai bort inni. Milyen kivétel lenne akkor!

— No hallja, ez egészen jó ötlet, csak meg kell csinálni! — felelik rá kórusba.

Soká elbeszélgettünk. Az utca kiürült. A lámpák elaludtak. Késő van; fizetünk.

Kisült, hogy én a goj ittam a legtöbb szent bort. zsidó barátaim közül Fodor, a kiszagda következett elsőnek, aki bizonyára azért

ivott, mert fiatal felesége mindig tiltotta tőle.

Kedvesen búcsúztunk azzal a kikötéssel, hogy holnap az ebédnél találkozunk újból.

Az egész város lassan elaludt.

Korán virradt. A hajnal hírnöke, a kakas épp úgy újongott a kis magyar szabású udvaron, mint a hazai földön. Nem haragudtam rá. Nem voltam fáradt, csak a lábamat éreztem gyengének, talpamat kopottnak a tegnapi mars után. Másik oldalomra fordultam és szunyókáltam egy kicsit. Félálomban hazai kép jelent meg előttem. A képben ismerőseim állottak, kik mereven néztek rám. Nem bírtam tekintetüket. Felnyitottam szemem és az ablakon nagy tarka macska tornászott befele. Botommal elijesztettem s a szomszéd ház baromfióljának tetejére ugrott, nagyot piiffent. A kép eltűnt. Megnyugodtam, Aszódi bácsi csoszogott a folyosón. Gyorsan felöltöztem és üdvözöltem az öregot, ki hamisítatlan debreceni kiejtéssel mondta:

— Egítségire az íccakai nyugodalmat, ha vaut!

— Vót reggelig! — köszöntem meg a jó kívánságot.

— Egy kis szemvizet hozzon Aszódi bácsi — folytattam.

— Törköt, seprőt, vagy konyakot?

— Mind jó, de a seprő legjobb lesz.

Felesége hangos nevetéssel megy be a »szemvív«-ért.

— No, ha nem mondaná, akkor is tudnám, hogy debreceni.

— Nem is tagadom én sohasem!

Az öreggel kóstolgatjuk a kóser kisüstönföttet. ízlik, de melegít.

— Elég lesz már öregem! — háritom el magamtól.

— Még nem elég, mert holnap is iszunk.

Közben az asszony nép hangos beszéde tölti be a szűk folyosót.

— Piacra mennek, mert később nem kapnak semmit! — magyarázza az öreg.

— Hiszen még otthon ilyenkor fordulnak az emberek másik oldalukra, még 5 óra.

— Otthon még 4 óra, itt egy órával előbb jár az idő! — javítja ki Aszódi bácsi.

— Hát hogy éldegélnek itt öregem!!

— Nehezen uram, nagyon nehezen. Ez a szép város tele fényes palotával, de a teher minden házon annyi, hogy majd összedől alatta, örül, aki eladhatja. Kereset kevés, csak tengődünk. Ámde még ez is megjárna, csak az embert bánat ne emísztené. A fiam — kicsordul az öreg szeméből a könny.

— Mi van a fiával öreg bácsi! — vigasztalom.

— A fiam örök gyász nekem! — legyint kezével és sír.

— Meghalt vagy szerencsétlenül járt?!

— Megölték ezek a gazok! — fakadt ki.

— Hol, mikor!?

— Még 1922-ben. Minden ok nélkül megrohanták a gyilkos arabok a várost és bántalmaztak, akit megtaláltak. Többeket megölték, köztük az én fiamat is.

És siratja az öreg keservesen a fiát.

— És mit mondtak az arabok?!

— Úgy történt, hogy a jaffai úton a homok tetején egy éjjel egy arabot meggyilkolva találtak és ránk fogták, hogy mi öltük meg. Bosszút esküdtek és megrohantak a gyilkosok, a gazok.

— Óh a testvérharc mint dühöng itt évezredek óta. Kain megkezdte Ábelén és azóta tart szünetlenül és elkeseredetten. Ezt a kul-

túra sem tudta engesztelni és tartani fog hosszú századokon, talán évezredekén át.

Én filozofálok, az öreg oda se hallgat, csak sír. Nehéz könnyecseppek görögnek le ősz prófétai szakállán.

Míg vigasztalom észrevétlenül egy kis sovány vörösszakállú zsidó sompolyog a hátam mögé. Mögötte két lépésre siránkozik öreg felesége, őket is a baj hajtotta ide. Elmondják, hogy ők jeruzsálemi lakosok. Sőt a kis kaftános rabbi is. A földrengés hajléktalanná tette őket. Házuk lerogyott és majd agyon nyomta őket. A templom úgy össze hasadozott, hogy míg ki nem javítják, nem lehet benne istentiszteletet tartani. Az öreg azért nyaral most itt. — Ha hazamegyen, mondja el otthon nyomorúságunkat a rabbiknak és a gazdag zsidóknak, kérje meg, hogy egy kis pénzsegélyt küldjenek a templom kijavítására — lelkendez a praktikus rabbi. —

Az nehezen megy. Otthon is kevés a pénz és nagy a hitközség szükséglete. — Hütöm a rabbi reményeit.

— Azért csak próbálja meg! — veregeti a vállam.

Én az öreg Aszódit sajnálom, aki alig tud vigasztalást venni. Hányszor elsirathatta már meggyilkolt fiát!

Korán kimentem az utcára. Egyik szép, parkos utcán felmentem, a másikon le. Kikertertem a városból, homok kietlenség és por fogadott. A tengerpartra jutottam. Gyönyörű volt a tenger. Azúrkék ábrázata nyugodt, néhány bárka ült rajta, fürdésre még korai volt az idő.

Újra a főutcán vagyok. Egy nagy épületből előjön az a veres zsidó fiú, aki Alexandria kikötőjében tánccal mulattatta a hajóaitasait. Meglát. Hangos nevetéssel üdvözl.

örül, hogy találkoztunk. Elmondja, hogy most már jobban van dolga. Két fontot kapott a Cionista egyesülettől, egy szállodában lakást kap és kosztot. Munkát keres, ha nem kap meg Jeruzsálemben, ott is kap pénzt és így elégedél, míg munkát nem kap.

Az egyik szegleten dinnyét árulúinak. Csak egy asztalon az árú. Süti a meleg nap és lepi a por. A fiú invitál, hogy vesz egy dinnyét, egyik meg ketten.

— Hát vegyen és fogyassza el! — biztatom.

— Ön jót tett velem. Ennem adott, mikor nagyon éheztem, engedje meg, hogy szegénységemhez képest viszonzozzam.

Boldoggá tesz Ön!

— Óh hagyja, én jó szívvel adtam.

— Hát nem akar boldoggá tenni?! — von ruháimnál fogva a dinnyés felé.

— No ha magát egy cikkely dinnye evéssel boldoggá lehet tenni, hát jól van, együnk dinnyét.

Az öreg dinnyeáruló zsidó kapott az üzleten. Döngeti, potyolja a görög dinnyét és ajánlja héberül. Sárgát keresnek, nincsen. A dinnye fel is van szeletelve, egy-egy héber újsággal felületesen leborítva. Én figyelmeztetem a fiút, hogy valamiképp ezekből ne vegyen, mert poros, piszkos.

Végre megvesz egyet. Kölcsön kéri az árus nagy kését, felszeleteli, leülünk az aszfalt szélére és esszük a dinnyét. A dinnye érett, de nem nemes és ezért nem kellemes ízű.

— Hát mért nem termelnek nemes dinnyét? — kérdezem az árústól.

— Még ezt nem teszik. Ezért kivitel nincs és csak a nép eszi.

— Pedig erre volna a hazája. A föld és az éghajlat jó neki.

A fiú nem szól semmit. Eszi a dinnyét. Szereti is, meg éhes is. A magját a járdán szórja szét, a haját visszaadja az árusnak, aki egy szennyes ládába dobja: úgy látszik gyűjti. Én is elfogyasztok egy kis szeletet, megköszönöm a szíves vendéglátást és indulok tovább. A fiú rendkívül hálás, elkísér.

Megnézzük a szép új színházat, bemegyünk a zsinagógába. Ezt még most rendezik be. Az öreg zsidók csodálkozva nézik bennem az idegent.

A vasútállomás fele megyünk. A sínpárnán elmarad a magas kultúra. Rendezetlen tér tele gyommal. Kis falusias külső. Az állomás egyszerű, de modern, angol rendszerű. Széjjel nézegetek, úti társamnak beszélgetője akadt. Otthagytam.

Az ebédnél kevesebben voltunk és a vendégek hamarabb mentek. Schey úr újra megvárt. Szeretett velem beszélgetni. Témánk ugyan nem egyezett, ő az ős magyarok indiai, még inkább mezopotámiai eredetét fejtegette, én sokkal közelebbi tárgyról Palesztináról szerettem minél többet tudni.

— A hivatalos nyelv itt ugye a héber?! És régen?

— Vagy harminc év óta — feleli. Azelőtt bábeli zűrzavar volt. Mindenki a maga hazája nyelvén beszélt. Most a héber nyelv át van alakítva a mai használatnak. Ebben főérdeme van Bialik költőnek, aki Dél-Oroszországból jött s ma a héber irodalom, legnagyobb nevű művelője. Jelenleg két irodalmi nyelv van: a tel-avivi és a jeruzsálemi. Ezek természetesen harcban állanak egymással. E nyelvújítási harcban a többség Bialik mellett van, aki a héber nyelv forrásául a Bib-

liát, Talmudet és a Midrast használja, ötven napi- és hetilap, számtalan héber nyelvű könyv terjeszti a nyelvet. Ezt szolgálja 106 népiskola 544 tanulóval, 4 középiskola 86 tanárral és a jeruzsálemi héber egyetem.

Ide nem messze van a nagy új épület, azt hiszem látta, az az Omonubb könyvkiadó vállalat, mely a legszebb és legtöbb héber munkát adja ki.

— Igaz ott nagyon sok szép könyvet láttam.

— Hallja már a túlsó oldalon kiáltják a délutáni lapot. Estére kettő is lesz és reggel egy sereg.

És íme szalad két zsidó fiú, teregeti kesében a nagyalakú héber újságot.

— Most csinálják a Jordán centrálét, mely egész Palesztinát ellátja hajtó és világitó erővel.

— Ezt is megnézem!

— Most már sietnem kell!

Viszontlátásra estére!

— Még ma itt leszek, de holnap megyek tovább Petách Tikváb-ba!

— Tudja mit jelent ez a név?

— No mit, mondja meg? — unszolom.

— A Remény Ajtaja! — feleli és szalad a kis autóbuszra.

Én elgondolkozom: milyen hangzatos nevet adnak ezek a lelkes zsidók a kolóniáknak. Elgondolkozom és még nagyobb kedvem lett a holnaphoz, amikor elmegyek a legrégebb kolóniába.

Az estével újra együtt volt a társaság. Tanyáztunk, politizáltunk keményen. A vacsora csirkepaprikás volt, amúgy hazai módon elkészítve.

— Honnan veszik itt a paprikát? — kérdem.

— Még maguknak is adhatnánk — feleli a vendéglősné.

— Azt hiszi tanár úr, hogy csak Szege-den terem paprika!! — szól rám egyik asztaltársam.

— Hát jó csak ott, de terem Szerbiában és Bulgáriában is rengeteg. Sőt én azt hiszem, hogy a magyar a bolgár testvérétől szerette úgy meg. Vannak, akik azt állítják, hogy a szerbek kapattak rá bennünket! — tartom az előadást.

— Terem itt is kevés, de csak Szíriába menne át, ott látna aztán bosszú csövű és-méregerős paprikákat.

— Át is fogok menni, azt hiszem meg is kóstolom, bár nem ezért az élvezetért megyek.

Fölnevettek és erre ittunk egyet, ez alkalommal a fehér jaffai borból. Ez még jobb ízű volt nekem, mint a vörös, de erős. Nagyon meleg volt és jégdarabokat raktunk a pohárba, erre töltöttük a bort.

Asztaltársaim ez alkalommal Palesztina, újjáépítéséről beszéltek nagyon sokat. Herzl, Rotschild, a régebbi Allembly, Balfour, sir Herbert Samuel, a régebbi nagynevű építők jöttek ide. Elragadtatással beszéltek a kolóniákról.

— Majd ott aztán fog ön látni dolgozó-földműves zsidót eleget!

— Mind szép ez! — szólal meg búsan Schey — csak ez a fiatalság kijön ide nagy lelkesedéssel, dolgozik erején felül és akkor látja, hogy hiába küzd az elemek, a gazdasági nehézségek és az emberek ellen, vagy itt pusztul el, vagy kivándorol.

— Ez baj! Ámde nem szabad elcsüggedni. Az ősi települők erős lelkével és acélos izmai-val kell szembeszállni a nehézségekkel.

— Hiába! A kivándorlás egyre nő. A még vállalkozó fiatalság Kanadába vagy Ausztráliába vándorol ki ismét új életet kezdeni.

Míg itt beszélgettünk, az éjszaka csendesen érkezett. Elbúcsúztam az ifjú zsidóktól azzal az ígérettel, hogy egy hét múlva vissza jövök és beszámolok arról, amit láttam. Aludni tértünk. Rám különösen felfért a pihenés, mert reggel nagyobb utat kellett megtennem.

Egy földművelő zsidó telepen.

Reggel, keleti időszámítás szerint 6 órakor már kopogtatott a fiatal zsidó fiú, Lebovits és jelentette, hogy itt van és indulhatunk Petach Tikváhba.

— Talán maga nem aludt az éjjel?

— Aludtam én, de a nagy hőségben jobb korán járni, virradatkor elindultam gyalog ide.

— Köszönöm a fáradozását, mindjárt indulhatunk.

Szerencsém, hogy mindig oly kevés podgyással utazom, hogy pár perc alatt becsomagolva; útrakészen vagyok. Most is, míg a fiú a házbelieket üdvözölte, már én a háti-zsákkal a hátamon készen álltam a folyosón. Rendeztem a szoba árát, ezután megköszönve a szállást és a szívességet, indulunk kifelé.

— Viziontlátásra! — kiáltják felém a házbeliek.

— Egy hét múlva itt leszek újra — felelem.

És ballagunk kifelé a városból. A vasúton túl homokos az út. Sáron síkságjának homokja épúgy befogja a gyalogost, mint a nyíri homok. Tapossuk nagy erővel. Izzadunk bele. Mellettünk kertek maradnak el, hol az

emberi szorgalom öntözéssel dús kultúrát teremtetett. Most is dolgoznak. A birtokosok németek, a munkások arabok. Pompás narancsos kertek vannak itt. A kerítés fügekaktusz. Az a vastag húsos levelű, sőt ágú növény, melyet itthon virágcserepben nagy gondnal és gyengédséggel nevelnek fel 2—3 deciméter magasra, itt vadon több mint két méter magasra nő. Áthatolhatatlan kerítést képez és megvédi a kertet állattól, embertől. Mi csak bekukucskálni tudunk a kerítés nyílásain.

— Sáron síkságán járunk itt — mondja vezetőm.

— Hát elég sivatag ez! Valamikor a bibliai időkben dúsán termő síkság volt!

— Az lesz újra, mi felépítjük! — mondja a zsidó fiú dagadó önérzettel.

Egy kis arab telepet érünk el. Nyomorult sárházai túl igénytelenséget árul el. Stílusa egészen keleti. Négyszögletes az alakja, kupolája olyan, mint a mozlim templomoké. Körül pereme van, mely összegyűjti az esővizet. Ez az egyik sarkon befolyik a kövel kibélelt kútba. Itt hűl vagy poshad, míg el nem használják, vagy míg új eső fel nem frissíti. A ház szőlővel van befuttatva. Néhány tő szőlő az egész házat befutja és kilós fürtök kandiálnak ki a levelek alól. A ház előtt asszonyok guggolnak és a porban piszkos fekete anyagot gyúrnak.

— Mit csinálnak ezek?! Jöjjön nézzük, meg!

— Ezek trágyát gyúrnak! — mondja vezetőm nagy nyugalommal.

És csakugyan. Előttük egy nagy csomó vizes tevetrágya. Egy marékkal vesznek belőle. Két kezükben nagy golyóvá alakítják és gúlába rakják, hogy jobban száradjon. Estig süti a jó meleg nap. Este feldobálják a ház-

tetejére és a gillyel-gallyal szárad tovább. Az asszonyok megijednek tőlünk. Fekete kaftánjukba rejtik arcukat és még gyorsabban gyúrnak.

— No, ezek is csúnya munkát végeznek.

— Igaz, de így gondoskodnak tüzelőanyagról.

— A trágya feldolgozásnak ilyen módja meg van nálunk is a fátlan Alföldön, csak nálunk a tehéntrágyát gyűjtik. Megvizezve formába tapossák és úgy szárítják ki. Ez a Kunságon mint »levélgané« vásári portéka. Azonban így nem disznóknak vele!

Benézünk a házba. Ablaktalan sötét odú. Egyik szegletben füstöl a tűz. A többi részén szerteszt rongyok hevernek. A néhány juh és kecske is szállást talál benne. Szennyes, jobára meztelen gyermekek jönnek elő. ők nem félnek, baksist kérnek. Kapnak. Elandalognak.

A falu alig néhány nyomorult viskóból áll. Kierünk a nagy homokos útra. Rossz, akár mint nálunk. Fuvarosok jönnek szembe velünk. Illetve csak jönnének. Csépelik a lovakat, de azok nem indítanak. Zsidó kocsisok ezek, kísérőm üdvözli őket. A szekér kövel van megrakva. Nem bírják a lovak. A nap égette lenyűtt kocsis szól a lovaknak, üti őket, rángatja a rossz gyeplőt. A lovak inkább visszarúgnak a csapások alatt, de nem húznak.

Megnézem, nincs-e valami hiba a befogásban. Hát a gyeplőszarak fordítva vannak feltevé.

— No barátom, én se sokat értek a lóbefogáshoz, de maga még annyit se! Fordítsuk meg csak a gyeplőszarakat, hátha indítanak a lovak!

Átrakjuk gyorsan.

— No gyű te, — szólok magyarosan, ő pedig kuss! hess! hess! nógatja a lovakat és megindul a szekér.

— No látja! Megy már! Mi volt maga otthon?

— Kereskedő — feleli.

— Meg is látszik! Különben a zsidó soha sem volt jó kocsis.

Megköszöni, megyünk tovább. Alig 100 lépésre is áll egy szekér. Ennek komolyabb a baja. Összetört a hátulsó kerék. Pakolnak lefelé a félmeztelen fiúk. Itt már nem segíték.

— Ezek a kálucok! — mondja kísérőm.

— Mit jelentsen ez a szó?!

— Ezek Palesztina újjáépítésében az előmunkások. Vagyis ami nehéz munka és a rendes munkás nem vállalkozik, ezek elvégzik. Erős, merész vállalkozó szellemű fiúk és leányok.

A Nap borzalmasan éget. Rendes kertek alá érünk. Bent vagyunk Petach Tihvachban. Leülünk hűsölni.

— No de menjünk tovább!

Egy magaslatra megyünk fel. Lenézünk a völgybe.

— Itt volt a nagy csata!

— Mikor? A háború előtt?

— A háború után. Gonosz lelkek felizgatták az arabokat és ezek ránk törtek, hogy elpusztítsák a kolóniát. Ámde jöttek a derék sómerek.

— Várjon, csak! Mi az a sómer?! — vágok közbe.

— Sómer, az ör! Zsidó őrség katonai kiképzésben és fegyelemben. A hős Sapira fősómer vezette az ellentállást.

Mikor felgyült a tűz a szomszéd magaslaton, mely jel volt az araboknak, minden épkézláb férfit és nőt kiharancsolt az állá-

sokba. Az arab hadak meg is jöttek. Sapira eléjük lovagolt és harsányan kiáltotta az arab sejk felé: Mit bántatok bennünket, hiszen testvérek vagyunk!

— Golyózápor fogadta szavait és gyönyörű fehér lovát kilőtték alóla. Megkezdődött a harc. A zsidók egész nap állták az arabok támadását, mígnem az angol repülőök megérkeztek és szétbombázták az arabokat, akik hanyathomlok menekültek.

— Sok volt a veszteség?

— A mi részünkről 4 halott, az arabok vesztesége 65 halott volt és fogságba esett a vezér sejk is. Akit később mi a béke kedvéért szabadon bocsátottunk.

E nagy történet után áldomás ivásra bementünk egy öreg kolónistához, aki még egyszer elmondta az esetet és megmutatta a hős Sapira képét.

— Le chajim! (egészségére) — nyújtotta poharát. Arca derült, szeme ragyog, vendégét megtiszteli, szíves hozzá.

— Le chájim! (Egészségére.) Koccintottam vele és ittuk a jó erős homoki bort.

E vendégszerető háznál pihentük ki fáradalmainkat. Az öreg besszarábiai telepes bemutatatta házát és háznépét. Háza tiszta beton. Most építette. Vízvezetékes, a csövek még az udvaron is szerte futnak ki a kertbe. Ezzel locsolja narancs és banánfáit. Panaszkodik nagyon, hogy minden liter vízért fizetni, sokat kell fizetni.

Leültünk a nagy banánfa árnyékába. Az öreg itt elsírta gazdasági keserveit.

— Nézze Ön, az a kamara tele van elsőrangú dohánnyal. Kis földem egész évi termése és senkinek se kell. Az angol kormány tavaly biztatott bennünket, hogy dohányt

termeljünk, majd az állam átveszi. Most itt áll félve és meg se nézték. Élni meg csak kell valamiből. Hát még a közterhek. Ezek megfojtanak. Fiam most készül kivándorolni Dél-Amerikába. Jövő hónapban indul. Hadd menjen. Nincs itt mit várni.

Az elkeseredett öreg közben saját termésű borával kínál meg. Kérdi: ízlik-e. Mondhatom jó bor.

— Ez szűrt bor, de a bennszülöttek máskép, csinálják.

— Az arabok is csinálnak bort? — kérdem.

— Óh nem, a mohamedán nem csinál bort, vallása tiltja, de a más felekezetűek igen.

Délután elmegyünk szállást csinálni. Rendes szálloda nincs itt, csak olyan szállásadás, egyszerű, mondhatnám szegény zsidónál. Közös lakásban kijelöltek nekem is egy ócska; diványt. Jobb nem volt, elfogaltam. Ennek jeléül a hátizsákomat a végére tettem.

A délután pihenéssel telt el. Napnyugta előtt egy 50 holdas narancsost néztünk meg. Ez a szépen berendezett narancstenyészet egy ausztráliai gazdag zsidóé. Óriási kútjából ontja a motor a vizet egy nagy betontartályba és innen vékony csövek vezetik a telepre szét a vizet. A narancsfa töve állandóan vízben áll.

— Milyen mélyek itt a kutak? — kérdezem a besszarábiai zsidógépésztől.

— Különböző. Ez 70 méter mély, de nagyon bővizű,

— És mikor öntöznek?

— Éjjel nappal jár a motor és húzza a vizet. A fák öntözése hajnalban és délután történik.

És vígan kattog a gép tovább. A narancsos jókarban van. Pontosan metszik. Kevés ága van, csak a termőágak vannak meghagyva. A narancs, már szép nagy. Olyan szennyes szőrös, mint nálunk a birsalma.

Egyet lelopok a fáról. Kettévágom és kevés bele már gyenge savanykás, élvezhető. Megeszem.

— Nem is tudtam, hogy a szép sima, sárga narancs ilyen csúnya szőrös.

— Pedig ilyenek. Mikor leszedik, egy törőgéphez megy és ez az érett gyümölcsről gyorsan leszedi a szőrt és egyben fényesre is tisztítja. Így kerül csomagolásra és piacra.

— Lám, lám hiszen az érett birsalmát is megszokták jól törölni és ez is szép, sárga, fényes színű és zsíros tapintató lesz.

Jön a telepfelügyelő. Kölcsönös bemutatkozás után készséggel vezet a szép utakon. Megmutatja az. egyéves, kétéves csemetéket. Itt a metszés fontos. Majd a nagy táblába vezet, hol teljes díszében pompázik a narancs.

— Mennyit ad egy ilyen szépen fejlett fa?
— kérdem.

— Ezek 500 darab narancsot adnak átlag.

— No akkor szépen adnak.

— De jókarban is tartjuk őket.

Egy szolga jön. Ez már arab. Achmed névre hallgat. Ruhája egy szál fakult kék ing, fején kis teveszőr sapka van. Jó fiú, szorgalmas, de az asszonyokhoz nincs szerencséje. A telepfelügyelő elbeszélése szerint tavaly vitt asszonyt 12 fontért (360 pengő), ezt a sok pénzt előlegként kapta és még most is ezért dolgozik. A múlt hónapban eladta 5 fontért (150 pengő) a megunt feleséget és most se asszony, se pénz. És ki tudja, mikor tud újat venni?

— Hát mennyi a fizetése?!

— Kilenc piaszter (2.0 pengő) a nap-számja a maga kenyéréen.

— Ez nem sok.

— Ő spórol. Kaktusz gyümölcszel él és itt hál a telepen a lugasban. Ám de így is soká lesz egy jó asszonyra való összeg.

A fiatal arab szomorúan bámul maga elé. Szól neki a telepfelügyelő, savanyúan mosolyog!

— Ej csak jönne hozzánk Európába, ott kapna asszonyt ingyen is, hiszen szorgalmas és nem is olyan csúnya fiú. Igazán már leány importot is kellene rendezni, — mondom nevetve.

— Keletre van is. de ide nem ér el, mert a hatóság nem engedi be őket.

— Ne értsen félre, nem ilyenre gondoltam.

Beállott az este, hazatértem a tömegszállításra. A kísérőm is elment valami rokonához, de még mindig nem érdeklődtem, hogy hói. merre lakik. Rám nézve igazán felesleges volt lakóhelye, jó és szolgálatrakész fiú volt és ez nekem elég.

A rosszul világított hálóban este hárman feküdtünk le. Úgy éreztem, hogy a világ három tájáról valók vagyunk. Nem szóltunk egymáshoz. Én értéktárgyaimat és pénzemet a fejem alá tettem, lefeküdtem. Nagyon fáradt voltam és a Nap is megsütött — hamar elaludtam. Reggelig aludtam. Jókor keltem. Újra széjjel néztem és már ekkor heten voltunk. Egyik ágyban ketten is aludtak, alig fértek.

Kint a vizes medencében megmosdottam s leültem egy öreg kőre és felfrissültem a jó levegőn. A lakástulajdonos érdeklődött felőlem. Veresses szakállam és gondozatlan ritka hajam azt a látszatot keltette benne, hogy zsidó vagyok. Németül jól beszélt, romániai

zsidónak mondotta magát. Elbeszélgettünk a világ bajairól, az emberek rossz tulajdonságairól. Egyszer jött az én barátom. Üdvözölt engem, utána a fekete szakállú házigazdát.

— No, hogy aludt ön ?

— Hallja, fáradt ember mindenütt jól alszik!

A csomagom szállásadóm gondjaira bíztam és indultunk tovább nézegetni. Vezetőm egy jól rendben tartott kerthez vezetett.

— Ez egy kvuca (közösség) kertje. Egy kis kommunistatársaság. Közösen vették a földet közösen művelik és a kereset közös. Van ilyen sok Palesztinában.

— Nézzük meg! — biztatom.

— Van férfi kvuca és női kvuca. Ez itt egy női kvuca. 35 nő állott össze és itt közösen vezetnek konyhakertészetet, baromfitegyesítést. Ide be tudunk jutni, mert itt ismeretségem van.

— Azt el is hiszem, ilyen fess fiatalembernek sikere van a nők körül.

— No itt nem nagyon lehet játszani a nőkkel.

— Hát nem is úgy értem, de minden nő, férjhez akar menni!

— Látja, ebben igaza van.

Míg így évődtünk, elértük a körülkerített föld kapuját. A fiú bement, hogy engedélyt kérjen a belépéshez. Kisvártatva füttyölt és kalapjával intett, hogy menjek be. A főnöknő fogadott, ő is munkaruhában volt. A lányok meg egyenesen nadrágban dolgoztak. Némelyiknek nagyon jól állott.

— Itt harmincöten vagyunk. Európa minden részéből kivándorolt jobb nők vannak itt Ezek többnyire tanuló leányok voltak és nem készültek a gazdasági munkára. Sorsuk ide sodorta őket és itt is nagyon jól beválnak.

Míg beszélgetünk, végig vezet a konyhakerti táblák között. Mindenütt nagy rend. A táblák tisztán, gyom nélkül állanak. Egyik táblában nyolc leány kapál. Szorgosan dolgoznak. Meglátnak bennünket, jól megnéznek.

A gyümölcsöst locsolják néhányan. Alma- és barackfák jó rendben vannak! A narancsfákról szép gyümölcsök kandikálnak elő. A szőlőt lugasosan művelik és jól díszlik.

Hátrább baromfiudvar van kerítve. A zajos baromfihad üdvözlö bennünket. Itt is szorgalmaskodnak a nők.

— Minden közös. Közös az étkezés, közös házuk van. Közös a kereset, a haszon, a kár.

— Mindenkinek része van a vagyonban?

— Nem. Minden vagyon, kereset, haszon az intézményé. A tagoknak magán vagyonuk nincs.

— Ez teljes kommunizmus! — mondom.

— Az. De nem lehet máskép. Az egyének kilépnek az intézményből, nem vihetnek vagyonából semmit.

— Ez egy kicsit furcsa. Hátha egyik csinos tag férjhez megy?!

— Ezt megteheti, meg is teszi, de nem visz semmit. Nézze, az a leány férjhez ment. A jövő héten kilép innen, semmit ruháján kívül el nem vihet, pedig 10 év óta dolgozik a közösségnek. Mondhatom magának, egyike volt a legszorgalmasabb tagnak.

— Ez nem helyes, valamelyes végkielégítést adni kellene neki! — Nézem a szemrevaló barna zsidó leányt, aki ekkor is a tyúkocok vályúját mossa kifelé.

Harang szólal meg a telep házánál. Ebédre hív. A leányok abbahagyják a munkát, hogy megmosakodjanak.

Mi megköszönjük a szíves kalauzolást, elbúcsúzunk a főnöknőtől s utánunk bezárul a kapu.

— No mit szól ehhez a szervezethez?!

— A rend szép és praktikus. De fáj a szívem, hogy az ember ennyire géppé alacsonyodig. Itt az ember elveszett, minden ember egy szám, mondjuk egy-egy gép, mely öntudatlanul végzi a kiszabott munkát.

— Sok van ilyen kvuca nálunk. Van tisztán férfi kvuca. Sőt van olyan, hol családok állottak össze.

— No erre volnék kíváncsi. Ez már ve-gyes. A munkabér közös, de a család már magántulajdon és ez a kettő nehezen egyez-tethető össze.

— Ilyen alig van egy pár. Ezek sem virág-zanak. Így hallottam.

— Mondhatom magának, a lányok erő-sek, jóarcúak és csinosak!

Megyünk ki a falu alá.

A falu szélén nyomtatnak. Durraköles van leágyazva. Az arab járatja a szérút. Négy fiatal, kicsiny palesztinai tinó van ösz-szekötve és ezeket tereli egy rúddal össze-vissza.

— Legalább körben járatná az a szeren-csétlen!

— Azzal ő nem törődik.

És csakugyan. Egy nagy tevével bajlódik. A tevé szintén a szérút tapossa, de sokkal nagyobbat fal, mint aminőt kitapos.

— No hallja! ez a sok jószág az egész ter-mését felfalja ennek a szegény parasztnak.

— No meg, hogy össze piszkolja.

— Az ilyen cséplés nem gazdaságos és na-gyon primitív.

— Nézze, ott a zsidó csépel!

Az öreg, beteges nyomtató szánnal (mo rag) járhatja szérűjét. Ez is primitív, de a két ökör nem tesz annyi kárt és piszkot a termésben. Ösztökéli egy nagy rúddal az ökröket.

— No lássa, ez a szánnal való nyomtatás, a Dunától délre a Balkánon és Kis-Ázsiában mindenfelé el van terjedve!

A harmadik szérún már a szemet tisztítják. Napszámos emberek rostálják. Megnézünk egy rostát. Kérge kerek, mint nálunk, a bele azonban drót helyett báránybélből van szöve. Rendkívül ügyesen szőtt lóp, mely kivétel tekintetében megfelel a nálunk divatos rostabélnek.

A durrakölest a rostába veszi és riszálja, míg tiszta nem lesz. Nyolc-tíz ember ül körben és rostál. Egy ember falapáttal szórja a pelyvás termést, míg jó szél fú. Este a szél erős lesz és a szórás abbamarad. Ez így van évezredek óta, mert Jeremiás próféta megmondta már, hogy »erős szélben nem lehet lapátolni«.

Éppen dél van, az aratók esznek. Ebédjük igen szegényes. Pörkölt búzát markolásznak és szemecskélnek. Ehhez aludt juhtejet kanalaznak és ezen dolgoznak, de ki is vannak száradva ebből a világból ezek az emberek. Soványak és feketék, mint egy-egy múmia.

— Haj, barátom, a magyar Alföldön a lebbencstésztalevés, meg a kanecetes sokkal táplálóbb, bírja is a munkát éjjel-nappal és nem ilyen sovány.

Évezredek óta eszik ezeket az ételeket a magyar parasztok ezrei, meg voltak elégedve vele. Sajnos a mai világ hadat izent újabban neki anélkül, hogy jobbat, olcsóbbat és táplálóbbat hozna helyébe.

— Ezek még úgy táplálkoznak, mint a bibliabeli ősök és megvannak vele elégedve.

Ott hagyjuk őket, leülünk a szérúre a köleshajba. Nem messze tőlünk szőlőskert van. Én oda megyek, hogy szőlőt keressek. Hiába. Már leszedték. A szőlő bokorban, rövid metszésben nő. Karója nincs és ezért megkötte sem volt. A permetezést nem is ismeri. Egy öreg zsidó szunnyad a szélen. Szőlőt kérek tőle. Nem ad. Eladták már a városban.

Felkel és ebédet készít. Néhány követ összeállít. Közte tüzet rak a töremorából. Egy féldomború pléh tálat ráborít a tűzre. A pléh. tál fenekével van felfelé. Most várom mi történik. Kis vászon szütyőből két marék darát vesz elő, egy fatálba teszi és mázatlan korsóból vizet tölt a darára, nem épen tiszta kezével kavarja, míg sűrű pép nem lesz. Most a már meleg pléhfenékre egy kevés olajat önt. Sercegve szalad szét az olaj a meleg, pléhen. A híg tészta pépet vékonyan rátölti és az a forró zsíron lassan csúszik széjjel. Egy vékonyabb lepény lappá áll össze, hamar átsül. Az öreg leveszi, leteríti a zsákra. Még egyet önt és süt. Egyet szét szakít és mosolyogva kínálja: Chubec! Chubec!

Ez az a kovásztalan kenyér, melyet az arabok, különösen a vándor beduinok esznek. Ezt rögtön sütik, azonnal elfogyasztják. Itt a kovászos kenyeret sem lehet sokáig eltartani, mert megsavanyodik. Ezért használnak kovásztalan kenyeret.

Én megkóstolom, nem ízlik: visszaadom az öregnek. Nem érzi sértve magát, mosolyogva teszi a másikra.

Tovább megyünk. Az öreg zsidó már ugarok Ekéje ősi faeke. Egy szarva van és a földet csak dúrja, de nem szántja. Egy lóval szánt az öreg.

— No apám, halad a munka?! — szólítom meg, mikor szótávolra érünk.

— Lassan fiam! Lassan, — mondja az öreg orosz zsidó.

— Nem is csodálom, hiszen egy lóval szánt.

— Szántanék én kettővel is, de ezt is kölcsön kaptam. Nekem egy sincs!

— No de ilyen parasztot, akinek lova sincs!

— Hja, ilyenek a modern földhözjuttatottak. Földet kaptak, de felszerelést nem! — Jegyzi meg fiatal kísérom.

Az öreg pihen. Homlokáról törli az izzadságot. Mi üdvözljük és otthagyjuk a szegény ördögöt.

A domb aljában néhány szegényes ház áll nagy összevisszaságban. Ez egy szegény napszámos falu. Lakói nem szép és végtelen szegény bennszülött zsidók. Évszázadokon át napszámból tartják fen magukat. Kisérom ismerős itt. Egy szegény házba kopogtat. Ráncos képű asszony rikácsolása fogadja. Belépünk. Kis sárodúban van az asszony. Ócska darálón darálja a kölest. Két kis kő egymáson, ő meg egy fahajtóval hajtja. Kisérom megmondja, hogy messziről jött úr vagyok. Az asszony nem tudja, hogy üdvözljön. Teát készít valami vanília ízű fűből és gyökérből, kér, hogy fogadjam el. Kisérom is biztat.

Kezdjük szüresölni az édes, illatos italt. Jó, de kevés kell belőle, mert kissé émelygős.

Az asszony arca fekete, ráncos, de járása fűrge. Becsülöm jó 50 évre a korát. Kisérom faggatja és kisül, hogy 32 éves sincs. Csodálkozok.

— Megeszi ezeket a munka és a szegénység! — jegyzi meg a fiú részvétellel.

Az asszony újra és újra kínál. Nem fogadjuk el. Én néhány pénzzel viszonzom szíveségét.

Este lett, mire a homokos úton a telepre visszaérkeztünk. Az utcán nincs semmi világosság, úgy, hogy vezetőm hazáig kísért. A fiútól elbúcsúztam, a tömeglakásba mentem. Elsősorban podgyászomat néztem meg. Minden rendben volt. Kiültem a ház előtti lócára. Szakállas szállásadóm mellém ült. Kikérdezett, merre járom és mit láttam. Mikor figyelmesen végig hallgatott, közelebb hajlik hozzám és kérdi:

— Ugyebár Ön zsidó?

— Nem vagyok zsidó, én keresztyén vagyok!

Elül tőlem távol. Hosszút hallgatunk, ő felállt és többé egy szót sem szólott hozzám. Én pedig néztem a csillagos palesztinai eget. Most éreztem aztán magamat igazán egyedül, egészen elhagyatottnak.

Körültem csend volt. A szellő megállott. A fák levelei csendesen aludtak. A konyhából hallott ki a hangos szó, midőn gazdám indulatosan mondja feleségének.

— Az a vendég nem zsidó!

Már mindegy, gondolom magamban, csak még az éjjel háljak meg békével, reggel már felmondás nélkül megyek tovább.

Sokáig kint ültem a ház előtt. Hatalmas árvatölgyfabotomra rátámaszkodva bóbiskoltam. Gazdám kétszer is kijött, de elment előttem anélkül, hogy egy szót is szólott volna hozzám.

Az éjfél már közeledett, mikor betapogattam a sötét szobába. Hálótársaim már javában aludtak. Hortyogtak pogányul. Én zseblámpámmal gyenge világosságot bocsátottam rozoga díványom felé és a hátizsákot fejem

alá téve, megvettem ágyamat. Ez alkalommal csak cipőm húztam le, botomat magam mellé fektettem: ébren aludtam.

A hűvös hajnal már ébren talált, összepakoltam, kiültem a ház elé és vártam a fiút. Gazdám mihelyt megláttam kifizettem, megköszöntem a szállást, ő elvette a pénzt, tudomásul vette, hogy elmegyek, nem kérdezte, merre.

Útban Haifa felé.

Reggel hét órára megjött a kísérom.

— No barátom, program szerint Haifába utazunk!

— Az lehet, oda még elkísérem, de tovább már nem mehetek.

— Nem is kell, mert Haifából Jeruzsálembe utazom, ott már lesz, aki elkísérjen!

— Menjünk az állomás felé, mert 8 óra-
kor indul a vonat!

Széles úton mentünk az állomáshoz. Útközben egy nagy deszkaépületet látok. Első benyomásra nagy raktárszerű épületet sejtettem benne.

— Mondja mi ez?

— Ez a narancstisztító és csomagoló épület. Itt pucolják simára a narancs héját, itt csomagolják ládába és innen megy világgá.

— Akkor ez az állomás ?!

— Ez már az!

Csekély, falusias állomás. Rendetlenség mindenfelé. Forgalma ilyenkor kevés. Néhány utasa van. A főnök angol, az alkalmazottak zsidók és arabok. Egyenruhások és épügy forgolódnak a váltók és szemafor körül, mint nálunk. Míg széjjel nézek, jön a vonat. Tágas, angol szabású kocsiba szállunk. Leülünk egy katonával szemben, aki a

transzjordáni védőrség egyenruháját viselte-Folyton cigarettázott. Kínált engem is, de én nem fogadtam el. Vezetőm beszélt vele és a azt mondta, arab fajta. Az egyenruha csínossá tette az olajbarna férfit.

Még mindig a homokos buckás területen rohan a vasút. Egy fekete ember kávéét kínál a vonaton. Fiatal, szörnyű kövér ifjú. Valódi negrittó. Arca, keze fekete, mint a szén. Kaftánja fehér. Arcán a szeme szegletétől a füle felé három szimmetrikus vágáshelye látszik. Kínálja kávéját udvariasan. Én elhárítom.

— Mondja csak, miféle vágás van ezen a fiún?

— Ez a törzs jele. A fiukat a törzsek már gyermekkorukban megbilyogozzák. Ennek a törzsnek bilyoga ez a három hosszú vágás.

— Hát hallja, elég csúf bilyog! — Ennek a máskülönben jó arcú fekete fiúnak elcsúfították az arcát.

— Látja, ez a fiú kevert vérű. Apja arab volt, az anyja néger. Ezek főképp a vörös tenger déli részén laknak és onnan hozzák szolgáknak és szakácsoknak.

— Hát látszik, hogy nem arab, mert nagyon meg van hívva.

A negrittó újra jön és kínálja a kávé. A katona vesz egy csészével és szürcsöli. Azután másikat akar nekem venni. Én elhárítom. ő leteszi mellém. Alig tudunk kedveségétől megszabadulni.

A távolban egy fából épült kilátót veszek észre. Négy lábon egy deszkakerítés áll. Ahogy jobban szemügyre veszem, egyenruhás embereket veszek benne észre.

— Hát az a kilátó micsoda?!

— Ez egy megfigyelő hely a csendőrségnek.

Mióta az arabok újra nyugtalanítják a vidéket és veszélyeztetik a telepeket, a kormány ilyen megfigyelő helyeket építtetett. Ebben csendőrséget tart. Nem sokat, csak 4—10 főig és ezek figyelik az arabokat és megvédik a békés kolóniákat.

— Hát csak nem nyugszik itt a népség!

— Ez a baj! — feleli búsan.

Hegyek közé érünk. Felcsillan a Földközi tenger. A parton haladunk. Közelen nagy füst tör elő, nagy robbanások hirdetik, hogy itt nagy építkezés folyik. Kiepipítik a kikötőt.

Nagy daruk emelgetik hosszú csőreiket. Köveket raknak a parton. Kis mozdony élesen fütyöl, köveket visz innen más helyre.

Fél 11 óra és a vonat megáll Haifában, Palesztina nagyrahivatott kikötőjében.

Első tekintetem a pompás tengerre esik. Azúr kék tükrén angol csatahajók ülnek. Vigyáznak Palesztina nyugalma. Nem szeretem a túlságos felügyeletet!

Az állomás kijáratánál két szuronyos őrködik. Az egyik angol tengerész, mellette a paritás kedvéért egy benszülött csendőr. Ezek figyelik az utasokat.

Az állomáson kívül a keleti vásári zaj. Főként élelmiszerárúsok ajánlják üvöltve portékájukat. Tréfálnak, játszanak egymással. őket nem érdekli az angol hatalom nyomasztó politikája.

A tengerpart felé tartottunk. Nagy robbanások hallatszanak. A hang nyomán erős füst és por tör elő.

— A partot robbantják, a kikötőt építik, — figyelmeztet vezetőm.

— Igaza van a kormánynak. Haifa fekvésénél fogva hivatva van arra, hogy Palesztina legfontosabb kikötője és Levante átmeneti kereskedelmének gócpontja legyen!

A robbanás éles, egészen közel van. Munkások állanak porosán, vigyázva. A kis mozdony fűtöl és viszi a rengeteg törmelék. Óriási vasdaruk emelgetik hosszú csőreikkel a nagy köveket és rakják pontosan a tett helyre, ahol néhány beton munkás betonnal le is ragasztja. Vezetőm ismerősre akad és ez be is vezet bennünket a munkahelyre.

Egy pallér harsog előttünk. Héberül kiabál, talán szidja a munkásokat. Éles hangjának hatása alatt a héber és arab munkások szaporábban mozognak.

— Ugye bár ez a felügyelő nem keleti ember? — kérdem.

— Nem bizony, keresztyén ember. Vala honnan Magyarországból való.

— Akkor földim! — kiáltok fel.

A vezető mérnök odainti. Ő szaladva jön. Közben fejét vissza fordítja és még egy parancsot elharsan héberül. Előttünk áll. Egymás szemébe nézünk. Szívünk összedobban. Egymásra ismerünk hazánktól többezer kilométerre távol.

— Jó napot földim! — fogok vele kezét.

— Agyon a jó Isten, Uram! Én Varga Sándor főpallér vagyok Budapestről. Elmondja még, hogy a haifai cementgyárhoz hozta Guth mérnök és most a haifai kikötőt építik. Jól megtanult héberül. Jó dolga van. Azután újra köszön és szalad munkahelyére intézkedni.

— No látja, ilyen temperamentumos a magyar iparos!

És járjuk a partot. Kőtörmeléken keresztül-kasul lépegetünk. Amoda már rakják a mólót és a hajónak nem kell a parttól távol megállani, honnan bárkások szállítják ki drága pénzen, hanem a hajóról a partra lépdél az utas, az áru is átrakás nélkül jut a

partra. Új korszak jön, de a kultúra néhány száz bárkás kenyerét veszi el és sorozza a munkanélküliek közé.

Utunkban számos apró csiga hever a kietlen parton.

— Nézze kérem, ezek a bíborcsigák! — magyarázza vezetőm.

— Tanulmányaimból ismerem e csigákat. Ezeknek izzadmány mirigyeik vannak, melyek bíbornedvet izzadnak ki.

— Ebből az izzadmányból készítették a régiek a bíborfestéket!

— Igen a phöníciaiak és nagyon drága pénzen adták el nyugatnak. Így volt régen, de a modern találmányok feleslegessé tették szegény csigákat. A német anilinfestékgyárak ma már kémiai úton olcsóbban és könnyebben látják el a világot bíborfestékkel.

— Az igaz, de nem váltak feleslegessé ezek a szörnyek! — mutat előre.

A tenger haragos hulláma egészen talpungig dörög. Megáll és vissza fordul. Egy-egy véka nagyságú teknősbéka marad a szárazon. Sokat háttára fordít a bösz hullám. Ezek halálra rémülve kapálnak uszonyos lábaikkal. A szerencsésebbek, amelyeket a hullám hason hagyott, ijedten menekülnek vissz a tengerbe.

Néhány fekete férfiú vigyáz a hátonfekvőkre. Oda szaladnak hozzájuk, felszedik nagy kókuszhalóba és a legközelebbi hajóval viszik Alexandriába ott eladják és Kairóban az angoloknak, mint ingyenc csemegét találják fel.

— Hát jó étvágyat hozzá! kerülöm ki e lusta szörnyeket.

A tengerparton a délibb sükterületre gyalogolunk. Egyszerű házakból álló villane-

gyedbe érkezünk. Földszintes házak tűzfalán egy-egy bibliai idézet van felírva németül.

— A templariusok telepe! — magyarázza vezetőm. Ez a német lovagrend részt vett a keresztes háborúban, azután itt telepedett le. A német rend, fegyelem jelzik házuk tájkát.

Egy fűszerüzletbe megyünk és kérjük, hol vannak a férfiak, miből élnek itt az emberek?

A német boltos elmondja, hogy mindenkinek van földje a Karmel hegység tetején és ott foglalkoznak egész nap, csak estére jönnek haza.

— Ide elmegyünk! — mondom vezetőmnek.

— Igen, de az út hosszú és fárasztó.

Ebéd után már útban voltunk a Dsebel Mar Elias-nak (Illés szent hegyének) szerpentin útjain. Utunk kopár hegyoldalon haladt. Sok barlang mindenfelé. Lenéztünk a ragyogó kék tengerre. A tenger pihent, a hadihajók nyugodtan ültek a víz tükrén.

Már félórája másztunk. Egy nagy vaskapura bukkantunk. Kopogtattunk. Egy sápadt, nagy szakállú szerzetes jön elő, kezében vörös cédulát tart. Ez a belépőjegy a rend területére. Magyarázzuk, hogy mi turisták vagyunk. Nem használt semmit. Ingyen belépő nem volt. Pár piasztert tettünk az aszott marékba és átvettük a vörös cédulát.

A vasajtó kinyílt és mi vígan mentünk a régi karmelita rend temploma felé. Az olaszstílusú templom arról nevezetes, hogy oltára, alatt egy barlang van, melyről a szerzetesek azt tartják, hogy ebben a barlangban volt Illés próféta búvóhelye. Nem bizonyos, hiszen rengeteg barlang, búvóhely van itten körül, sőt az egész Karmel hegyben.

— No látja ön e szakadékokat, barlangokat? Az üldözöttek, apostolok, remeték rejtékhelye volt ez.

A templom mögött emlékoszlopot pillantok meg.

— Ez a szerény oszlop a Keletet ostromló Napóleon pestisben elhullott gránátosainak emlékére van emelve.

— Bizony itt Napóleon vereséget szenvedett a természettől és az ellenségtől.

Feljebb haladunk az úton és még jóidéig a karmelita szerzetesek területén járunk. Ez is elmarad. Az út széleit illatos mirtusbokrok, mandula-, szentjánoskenyér-, vad szilvafák szegélyezik.

Felérünk a tetőre. Itt a Karmel-szálló. E körül már zsidó területek vannak. Bennünket nem ez érdekel. Egy zsidó elvezet a hegy túlsó oldalára, hol még meglehetősen látni a régi malmok, öntöző kutak, bor- és olajsajtók romjait. Magas kultúra volt évezredekkel ezelőtt. Az elpusztult s az egykor dúsan termő területen a vadak tanyáztak. Most újra virágozni fog.

Új kép. Leander-ligetből zsidó gyerekek éneke hangzik. Benézünk. Egy gyermek egy ágyú csövén feleszik, a többiek meg forgatják a csövet. Az ágyú vasbeton alapon áll.

— Ez a világháború emléke. Nem szimbólum, hanem gyilkos szerszám, mely innen ontotta a halált az előre törő ántánt csapatokra és zsidó légióra. A hegyen német, török és osztrák-magyar csapatok voltak. Azt beszéltek, hogy a mellette kimagasló mandulafára akasztották fel azt a török tüzérhadnagyot, aki akkor is folyton tüzelt, mikor a parancsnokság már általános visszavonulást rendelt el és társai mind odahagyták.

— Kegyetlen játék volt, de így volt. . .

Most már a templariusok földjén járunk: Néhány zsidó földművelő telep (kvuca) vart itt. Ezek közösen bérlik és művelik a templariusoktól bérbevett földet.

Már a Nap leszállóban van. Vezetőm útja a hegyet mászni, nógat, hogy menjünk le a tengerpartra és nézzük a sótermelő zsidótelepet. Dicséri szándékukat. A tengervizét nagy betonmedencébe vezetik. Ezekben a Nap hevele párologtatja a vizet és ott marad a só. Ezt a sót ők finomítás útján kitűnő konyhasóvá, teszik.

— Nagy nemzeti munkát végeznek ezek a derék emberek! — fejezi be elbeszélését, — mert kiszorítják az importot.

— Ezért a nagy nemzeti munkáért Gandhi hindujait becsukják az angolok! — jegyzem meg.

— Nézzük csak meg a sátorlakó sótermelőket!

— Azt nem, de elmegyünk Illés próféta barlangjába. Furcsa lenne, hogy a Karrnel járunk s még be se megyünk a barlangba.

— Hát mit látunk?! ... Odvas barlangot! Este lesz ránk! — panaszkodik.

— Az út egyenes, sötétben is le tudunk menni! — vigasztalom.

Mivel kitérés nem volt, másztunk újra fel a barlanghoz. A barlangnak öre elénk jött, alázattal köszönt. Abból él, hogy alázatos és-szolgálatkész. Bevezet a tágas barlangba, mely a keresztyén, zsidó és mohamedán előtt egyaránt szent. Az öreg áhítattal, halkán léo-del a kópádimentumon. Zsidó kísérom is láb-ujjhegyen megy előre és alázattal meg-meg-hajlik. Az én szeges cipőm hol kopog, hol si-vit a kövön, szinte szégyenlem magam. A ri-deg kőfalon függönyök, drága szőnyegek füg-genek. Egyiken zsidó felirat, másikon latin-

betűs jelmondat, harmadikon Korán idézet olvasható arabul. A hívő lélek kegyes áldozata mindenik a csodatévő prófétának Illésnek, akinek sok csodái megvannak írva a Bibliában.

Az őr magyaráz. Félre visz egy oldal barlangba. Egy nagy nyílás széles ajtóval. Meglepő kép. Ez a barlang tele van kis ágygal, bölcsővel. Se szeri se száma az egyszerű alkotmányoknak. Nagyot nézek, az őr megmagyarázza. Babonás és hívő emberek ide szokták hozni beteg gyermekeiket, hogy imádkozzanak értük Illés prófétához, aki a bibliai özvegy halott gyermekét feltámasztotta. Sőt még ma is a babonás arabok a súlyos beteg gyermeket befektetik egy ágyba és bezárják egy éjjelre ide, hogy egy éjjel együtt maradjanak Illés próféta szellemével, mert ez meggyógyítja a beteget. Sokáig elnézegettem a csodabarlangot. Gondolkozom, hogy a népképzelet mit ki nem talál. Már a fejem is szédeleg a csodáktól.

— No menjünk ki a szabad levegőre! — biztatom kísérőm.

Az öreg őröt megajándékozuk és kilépünk Illés barlangjából. Beesteledett. A Karmol csúcsán kigyúl egy lámpa, mely a tengerig levilágít. Ez is egy csoda lámpa. Ebáz effendi lámpája. Az őr úgy tudja, hogy ez szent ember volt. Perzsiából jött. Nagyon öreg volt, hozzájárt a vidék tanácsért, orvosságért és vigasztalásért. Néhány éve meghalt. Fiai bebalzsamozták testét és Karmel egyik barlangjába tették. A nép nem hiszi, hogy meghalt. Azt tartják, hogy mikor ez a lámpa kigyulad. lenéz a tengerre és várja hajóját — a csudahajót.

Reggel éppen sétáltunk Haifa mohamedán részében. Beszéltük napi programmunkat. A

mohamedán templom elé érünk. A dzsámi (mecset) környéke népes. Istentisztelet volt benne. Ajtaja nyitva. Benézünk. A templom belseje fehérre van meszelve. A falakon néhány Korán idézet van felakasztva Cifra papi betűi díszítés számba mennek. A kőpadra gyékény van terítve. Ezen járnak a hívők.

Nagyobb embercsoport jön ki a templomból. Középtűt a pap lépdél fehér kabátban. Két oldalt néhány tanító és Korán magyarázó, jellegzetes turbánjukról meglehet őket ismerni. A szélső kíséretet a nép alkotja Megállnak. Csendesen beszélgetnek.

— Kérdje meg, miféle díszes testület ez?

— biztatom kísérom.

Oda megy egy emberhez, kérdi. Ez áhítattal súg neki valamit. Oda megy az egyik tanítóhoz. Ez is súg neki. Vissza jön.

— Ez a főpap. Próféta, bölcs és szent életű!

— mondja.

— Kérdje meg, mik a csodatételei?

Kísérom ügyes ember, mindjárt meg fog egy turbános férfiút, aki saját állítása szerint mindig a bölcs férfiú környezetében van. Szinte együtt él vele, de főképen együtt imádkoznak.'

A férfi lehet negyven éves, mint minden arab, az idegennel szemben udvarias és alázatos. Arab módra üdvözl. Fejét meghajtja, jobbkezével száját és homlokát érinti: egy rövid idézetet mond a Koránból.

— Menjünk be a kávéházba! — ajánlom.

Tettem ezt azért, mert az arab minden hivatalos és magán dolgát a kávéházban intézi el. Ajánlatomon mindketten kaptak. Az arab még egy tekintetet vetet a »próféta« után és elcsapódtunk egyik mellékutcába, egy tipikus arab kávéházban telepedtünk le.

Kávét rendeltünk a jobbikból. Ez a sekerli vagyis cukros kávé. Megtudtam, hogy a kávé ivás ősi módja a cukornélküli. A parasztság és a beduin ma is cukor nélkül issza a kávét. A mi kávéunk gyorsan főzi és néhány perc alatt kihozza a három findzsát és a vékony dongájú rézedényből méri ki a forró, illatos kávét. Oly boldogan tölti magasról a kávét, mintha ez volna életében a legnagyobb öröm.

Kávészürcsölés közben lassan megindul a beszélgetés. A jámbor férfiú áhítattal mondja el, hogy ő az Ahmedijja felekezetiek tagja. Ez az izlám hívők nagy számú fel ékezetéből egy. Megalapítója Mirza Gulám Ahmed, a szent bölcs, »áldott legyen emléke« — teszi hozzá.

Ahmed, mint kereskedő sokat utazott. Perzsián át eljutott Indiába. Itt az Indus folyó hatalmas deltájában, a Pendzsabban lakott soká. Jézus Krisztus tanításait ismerte, sőt el is fogadta. Kutatásai közben Kasmírtól délre Sirinagar faluban, megtalálta Jézus sírját.

— No hallja, ez nagyon érdekes, hogy került Önök szerint Krisztus Indiába.

— A szentéletű Ahmed ezt is megfejtette. Krisztus nem halt meg a keresztfán, hanem csak elájult, Arinaghiai József hamar érte jött és a római százados kiadta neki Krisztust. ő elvitte és megkente Krisztus testét, betette egy új sírba, ahol Krisztus az éj folyamán magához tért és kilépett a sírból.

— Meglepő realizmussal magyarázza ez az ember a feltámadás történetét — mondom a zsidónak.

— Hja ezek alacsony műveltségű pogámyok!

— Nem lehet ezt ilyen könnyen elütni!

— És aztán mit csinált Jézus?

— Tanítványai azt hitték, hogy a zsidók újra üldözöbe veszik és elvesztik, ezért rábeszéltek, hogy meneküljön el. Jézus kíváncsora indította Indiába és itt mint böles, mint próféta még nagyon sokáig élt, tanított és Sirinagárban halt meg 80 éves korában!

— Sokat tanultam, hallottam, olvastam Krisztus életéről, de ezt még így nem. Az én figyelmemet egészen felköltötte ez iránt a felekezet iránt.

— Ámde nézzük csak mit mond az evangélista Krisztus feltámadásáról!

Zsebemből egy kisalakú magyar bibliát veszek elő, melyet szentföldi utamban mindig magamnál hordoztam, hogy a szent helyeknél elolvassam a bibliából a reájuk vonatkozó részt. Ez a kis könyv talizmán is volt nekem. A háború alatt egy fiatal lelkésznek szívességet tettem és ő nagyon megakarta nekem hálálni s ezért egy dedikált zsebalakú új testamentumot ajándékozott nekem. Ezt a kiskönyvet aztán a háborúban jó és balsoromban mindig magammal hordtam. Sokat nem forgattam.

Az arab elhallgat. Kávóját kiitta. Én még egyet hozattam neki. Sőt megpótoltam egy nargiléval is. Nagyon boldog volt és boldogan szívta a mérges dohányt. Én pedig kikerestem Máté evangéliumát és olvastam a Krisztus feltámadását: Mikor pedig mennek vala, hogy megmondják az ő tanítványainak, ime szembejőve övelök Jézus, mondván: Legyetek üdvözölve. Azok pedig hozzá járulván, megragadják az ő lábait és leborulának előtte. Ekkor monda nekik Jézus: Ne féljete, menjete el, mondjátok meg az én atyámfiaimnak, hogy menjenek Galileába és ott meglátnak engem.

— No látja itt is a tanítványok találkoztak Krisztussal az úton és ő meghívta őket Galileába.

— Krisztus sírja Jeruzsálemben van! — mondom.

— Nem! — válaszol az arab. — Krisztus sírja Sirinagarban van. A mi felekezetünk tagjai is itt vannak legtöbben és ehhez a sírhoz ezrével zarándokolnak és virágokkal díszítik fel.

— No ez aztán igazán érdekel. Ha nem volna olyan rettenetes messze az az India, elmennék megnézni!

— Nekik van képük is e szenthelyről!

— Ugyan kérdezze már tőlle, megtudná-e a szenthely fényképét mutatni?!

A keresztyén hittel sűrített mozlím övében kotorász és egy imakönyvet vesz elő. Mielőtt kinyitná, jobbfelső szélét megcsókolja. Lapozgat benne. Végre egy képet mutat. Megcsókolja a szélét.

— Ez az! — mondja.

Én és az arab hosszasan elnézzük az arab és indus építészeti stílusból Összekevert házat. Mindkettőnk agyában a hit és a kétely küzdöttek egymással és mindenikünk megtartotta a maga hitét.

— Önök tehát nem Mekkába járnak zarándokolni?

— Ó nem, mi inkább Sirinagarban. De vannak, akik Mekkába is elmennek.

— Önök a keresztyén tanokat is vallják.

— Ó igen. Mi Jézus Krisztust Messiásnak hisszük. Én magam is eljárók a keresztyén templomokba. Többször voltam a Szentsírtemplomban Jeruzsálemben és Bethlehemben, — hol Jézus született.

— Mondja kedves hívő testvér,, mi a maguk vallásának a főbb pontjai?

A szentéletű férfiú könyvet vesz elő és ebből olvassa Ahmednek, aki magát Messiásnak nevezte, a tanait, zsidó kísérőm fordítja.

»Mirza Gúlám Ahmedet az Isten bízta meg az izlám hirdetésével, ő hirdette, hogy a tiszta izlám alapja testvéri szeretet és békeség, mely minden felekezeti különbségen felül áll.

— Ez nem lesz meg soha! — jegyzem meg.

Senkit vallási nézetükben nem háborgatnak. A vérontástól irtóznak, ezért a szent háborút eltörölték. Hitüket szóval, tollal terjesztik. A vallásbéke hirdetői. Hirdetik, hogy vallásuk zsinórmértéke a Korán, azonban isteni kijelentésnek tekintik a többi vallás szent könyveit is, de mivel ezeknek tanításai a Koránban úgy is benne vannak, ezért külön-külön nem hivatkoznak rájuk.

Hirdetik végül, hogy Jézus Krisztus nem halt meg a keresztfán, hanem tanítványai félholtan levették a keresztről, a sírboltban magához tért. Azután üldözői elől Indiába menekült, ahol késő öregségében halt meg. Sirinagariban levő sírját zarándokhelynek parancsolja meg a próféta.

— Ezek mind szép valláshoz méltó hitfelfogások — bár mi keresztyének más felfogásban vagyunk.

— Mindnyájan egy Istent imádunk — jegyzi meg alázatosan a hívő lélek.

— Hát aztán van-e sok hívője az izlám vallás eme felekezetének!

— Főpapunk azt mondja, több mint egy millió tagja van felekezetünknek. Ezek legnagyobb számban élnek Indiában, Perzsiában, aztán Arábiában, Afrikában. Nyugaton Amerikában élnek legtöbben, ahol Chicágóban van a központ. Térítő irodánk van Berlinben, Londonban.

— Ki irányítja most az önök felekezetét?

— Shogi effendi, az a főpap, akit ön is látott, mikor együtt jöttünk a mecsetből.

A nargilé már alig pislogott. A dohány végett. A kegyes férfiú is unta már a sok kérdést. A tolmács még fáradtabb volt. Emberünkért érte jöttek. A futár már megitta a türelme és fáradsága árát, a kávéét. Eleresztettük emberünket, ő megköszönte a vendéglátást. A Koránból áldást citált rám, utamra, sőt arra az időre is, mikor hazatérek.. Mélyen hajlongott s háttal kifelé tartott, miközben mi is hajlongtunk neki.

— No barátom, az idő eltelt. Ebéd idő van, valami kosztoldáról kell gondoskodni. Arab kifőzésben nem eszem. Menjünk a német negyedbe, ott találunk egy kis vendéglőt.

— Ahogy parancsolja ön, de a német fertály egy nagy félóra távolságra van.

— Nem baj, azt jobban kibírjuk, mint az esetleges húsmérgezést. Közben a tengerparton megyünk, látjuk a gyönyörű kék Földközi tengert.

Fizetünk. Indulunk lassan kifelé a szüle arab utcán. Az utca zajlik. Üvölt az árus, kenyerét kínálja. Nem veszünk. Félre toljuk az árust.

Jeruzsálemben, a három vallás szent városában.

Reggel megint a vonaton voltam. A kék tenger még egyszer előbukkant. A reggeli köd már teljesen elszakadt a hideg hullámoktól. Mosolygott a tenger, mint a gyermek kék szeme. Az irigy halmok ugrottak közénk és nem láttam jó ideig a tengert. Befelé tartotunk. A vonat füttyöl. Kísérőm feláll és elbúcsúznak egymástól. Két hét óta bolyongtunk együtt. Sorsukat megosztottuk, mint két hű barát. A zsidó fiú leszállt a vonatról. Én még egyszer megráztam a kezét, ő sokáig nézett a vonat után, én integettem neki az ablakból. Elváltunk egymástól, hogy ez életben ne találkozzunk még egyszer. Csodás a végzet útja, de jobb így, hogy nem tudjuk kikutatni.

Velem száguldott a vonat Jaffa felé. E nagy városban pár perere megpihent, kiszállottam, hogy autóval folytassam utam Jeruzsálembé. Teszem ezt azért, mert autón két óra alatt Jeruzsálembé érek, vonaton több mint négy órát kell kerülgetnem.

A meglehetősen szennyes állomáson az autósok törnek rám. Mindenik a maga kocsiját ajánlja és dicséri felette. Szétnézek és azt nézem ki, hogy melyik indul legelőbb.

Keleten, nem úgy van, mint nálunk. Itt az autós több utast vállal. A viteldíjat megosztja. Ő is jól jár, az utas is. Egy kis Ford autó már tele.

— Még egy utas híjja, Uram! tessék!

Az autóban már bent ül három utas. Engem egy középkorú kövéres nő mellé tuszkol az autós. Hátizsákom az autó farához köti. Beszedi a viteldíjat és már megyünk.

Az út először poros és rossz. Később javul. Most aszfalt útra érünk. Itt repül az autó. Új út. Az angol kormány csináltatta. Az útkaparó javítja. Pardon. Itt az útkaparó nem kaparja, hanem tölti az utat. A háza előtt hordószámra a szurok. Az út mellől követ hord a kikopott útra. Elegyengeti. A kőtöltésre port szór és leönti szurokkal. A járművek aztán lehengerelik egészen. Okos dolog, így az út nem lyukgalódik ki.

Amott meg szakaszonként 2—3 ember szórja porral az utat. A járművek összekeverik az olajjal és csak az út erősödik.

A gép erőlködik és kapaszkodik a szerpentin felé. Szemben örültül rohan lefelé a másik. Egyenes úton nem baj, de a fordulónál üvölt mind a két gép és a sziklafal mellé húzódik. Szerencsétlenség nagyon ritka.

Kora délután érünk Jeruzsálembe. Mikor a szent város falait elértük, valami szent áhítat fogott el. Már ki akartam mászni az autóból. A mellettem ülő meleg hölgy nem is bánta volna, ámde a soffőr figyelmeztetett, hogy még ez itt nem a végállomás, a jaffai kapuig kell mennem.

Az ősi falak mellett haladunk. Nagy a forgalom. Főképp autó van sok. Megállunk.

— Jerosalajiru (a béke örököse!) Jaffagat! (jaffai kapu) — kiáltja be a zsidó sofőr és kiszállunk.

— Hatalmas nagy kapu áll magában. Úgy néz ki, mint Rómában egy diadalív. Erős, magas és ódon. Mellette lármás népség ül, guggol és kiabál. Ez a cipőtisztítók hada. A cipőtisztítás Kelet legjobban virágzó ipara. Száz és száz férfi, gyermek él ebből a városokban. Megszemlélem őket. Piros fezes emberek guggolnak egy kis láda mögött. Ez a láda rézlapokkal pazarul van díszítve. A rézlapok ragyogóvá vannak súrolva. Némelyik, ládának karja is van. Ezen csengő lóg és azal csenget.

Számolom e bohém kinézésű férfiakat. Húszan vannak. Amint nézegetem őket, mindenik a maga pultját ajánlja. Keféjével üti, hogy figyelmessé tegye magát. Üti, veri a láda tetejét és kiált.

Végre kiválasztok egy ügyes suhancot. Meg kellene cipőm tisztítani két okból: először, mert egy hét óta nem volt tisztítva, másodszer, mert városban vagyok. Megyek a fiú felé. Az örömében majd kibúvik a bőreből. Örül, szűkül, kapkod és majd kirántja a lábam alólam, oly erővel fog az öreg bakancs tisztításához. Gyorsan dolgozik és roszzul. A sarkát, orrát nem akarja bekenni.

— A sarkát is! Héé! — szólok rá.

A kölyök rám néz és röhög. Mutatom neki:

— Yes! Yes! — feleli és nem csinálja. Végre botommal a körmére kapok. Látja, hogy nem tréfa, megcsinálja jól. Ez a mulatság 1 piaszterbe (30 fillér) került.

Így rendbe hozván magamat, elindultam a szent városba. A jaffai kapun áthaladva, Dávid király sírja ragadja meg figyelmemet.

A városépítő király sírja úgy néz ki, mint egy fellegvár. Számos kupolája, egy kimagasló tornya van. Ezt a magas, karcsú tornyot ma tűztoronynak használják. Zárt rostélyos ablakai misztikus külsőt nyújtanak a kőből épült háztömbnek. Ezekben az épületekben görög keleti klastromok vannak. Rideg, szűk utcák ezek. Senki sem jár erre, csak néha téved erre egy-egy szakállas barát. Hazafelé siet.

A bazárba tévedek. Szűk sikátorban üzlet üzlet mellett. A mohamedán üzletbe nem megy be a vevő. Csak az ajtóban áll meg és itt lát is minden portékát. Hemzsegnek, alkudnak és mennek tovább. Már délután van. Sok árus elpakkolt. De még mindig sokan árulnak. A nép eleven és tarka. Szamarkandai kötörmelékkel hordanak. A zsák átvetve a szamar hátán és a hajtófiú veri, tolja a türelmes állatokat.

Egy mellékutcából két teve baktat elő. A hajcsár gyalog vezeti. A két hatalmas állat egymás után lépked. Eltapos mindent, ami eléje akad. Tisztelettudóan kerülöm ki az óvilág e két hatalmas állatját, egész a falhoz lapulok.

Az egyik pénzváltótól megkérdem a »Johaniter Hospitz« nevű szállodát. Ide ajánlottak. Én bizony azt se tudom, merre van. Az öreg zsidó magyarázza. Ámde úgy magyarázta, hogy ekkor már igazán nem lelem meg.

— Nem adna ön egy vezetőt mellém?!

— Dehogy nem. Itt az unokám, elvezeti önt.

A fiú vezet. Mellékutcán megyünk. De ez is boltozott. A bazárhoz tartozik. Itt olajat préselnek. Az őrlőt a teve húzza. Benézünk a

sötét odúba. A szegény állat jár körbe-körbe, egy villogó szemű arab rá-rá rikkant.

Újabb szűk utcába fordulunk. Itt már látjuk az eget. Nem fedett. Bűzös nagyon. A csúszós kövön majd kiszalad alólam a lábam. Végre a sarokban feltűnik előttem az öreg kőház. Homlokfalán fekete kereszt van.

— Itt vagyunk! — tartja markát a kis kalmár.

— Várj! hátha itt nincs szállás.

Csengetünk. Kisvártatva egy jól megtermett szőke nő néz ki. Németül üdvözlöm, németül fogadja.

— Kaphatnék itt lakást néhány napra?

— Óh igen, napi 35 piaszter (9 pengő) teljes ellátással.

— Ellátás nélkül mibe kerül a lakás?

— Úgy nem adunk.

Egy kicsit gondolkodóba ejtett. Először, mert sokallottam. Másodsor, mert ha ellátással veszem ki, akkor ebéd és vacsora időre haza kell sietnem, bármelyik részén vagyok is a városnak. Ez a körülmény zavarja az ember tervét. Ámde a szálloda mellett szól az a körülmény, hogy itt szívesen adnak tanácsot s utbaigazítást és megbízható vezetőt. Kövid gondolkodás után kivettem a szobát. A fiúnak egy 2½ piaszteres rézpénzt eresztettem a markába és beléptem a Hospitz ajtaján. Visszanéztem. A fiú igen nézegette a szerény pénzdarabot, bizonyára kevesellette.

A német nő az ebédlőbe vezetett. Itt leraktam a podgyászom, melyet egy arab szolga rögtön felszedett és elvitte szobámba. A szálloda vezetője, Laurentz úr bemutatkozik. Beíratja nevemet egy nagy vendégkönyvbe és felvezet egy ősi, arabmódra épített szép tágas szobába. Jó pihenést kíván és eltávozik.

Én először körülnézek. Az ablakokon pompás kilátás van az Olajfák hegyére. A szomszédban, ugyan az arab család elég zajos, és a maguk mulattatására gramofont is játszanak, de el lehet bírni. Én magam rendbe hoztam és kimentem a városba egy kicsit széjjelnézni.

Elhagyatott utcákon járok. A lemenő nap komor színt ad a szennyes, roskatag utcának. Kereketejű arab házak roskadozóban vannak. A tavalyi földrengés nagy pusztítást vitt véghez a hevenyészve összerakott egyszerű házakban. Itt-ott tatarozzák. Lebontják a megszakadozott falakat. Eltávolítják a beomlott kupolák törmelékeit, némelyik arab házból alig marad valami. Nem érdemes nagyon kijavítani, mert csaknem minden évtizedben egyszer, de még inkább kétszer erős földrengés rázza meg a szent várost és nagy kőrakásokra omlanak a házak.

Az alkonyban egy-egy piros fezes, vagy fehér turbános alak suhan el mellettem. Köpögés cipője, szennyes kantusának csapkodása teszi észrevehetővé az arabot. Egy pillanatra meghökkenek. Nem történt semmi. Megyek tovább célom felé: a jaffai kapuhoz.

A Jaffa gats (jaffai kapu) középpontja a Jérusálemben érkező érdeklődésének, noha a kapu a város szélén fekszik.

Ámde aki megérkezik a szent városba, annak a jaffai kaput mutatják meg, aki sétálni akar, annak ezt a kaput jegyzik meg eligazodás célpontjának.

E nevezetes kapu felé tartok én is. A szűk utca végén kétfelé lehet menni. Nem tudom, merre térek. Úgy sejtem, hogy eltévedtem. Várok. Egy európai öltözetű ember jön.

— Merre kell a jaffai kapu felé menni?

— Jobbra egyenesen felfelé. Az első utcanyilásnál balra térjen.

Megköszönöm a nyájas idegennek, aki minden valószínűség szerint örmény volt, a szíves útbaigazítását és aszerint járok el. Most látom, milyen jó az utcafelírás és számozás. A főutcán itt is megvan még három nyelven és pedig angolul, arabul és héberül. De a mellékutcán sehol sincs felírat. Itt lehet aztán baja a postásnak és kézbesítőnek!

A szent város elég dimbes-dombos. Ért most jól emelkedő utcán járok. Neki nyúlok, nagyokat lépek. Kopog, csúszik a szeges bakkanos, nagyot sikolt, mikor a kövön megcsuszok.

A jaffai kapuhoz közeledek. Itt már megnépesül az utca. Kis üzletekben gyertya, vagy olajfény mellett árulgat az élnivágyó szatócs. Főleg élelmiszert árulnak.

Elérem a jaffai kaput. Balra a betlehemi útra fordulok. Tele az utca. Az alkonyattal arabok jöttek a falvakból. Tevéjükre 2—3. nagy dimatlan kosarat kötnek. Ez tele van szőlővel. A kapunál megállítja a lomha jószágot az út mellett. Addig ütögeti a teve bal első térdét, míg térdre ereszkedik, aztán nagy nyöszörögve hátulsó két lábát maga alá teszi és hasra fekszik. Az arab leoldja, róla a kosarakat. Gyertyát gyújt és árul. Felvesz egy óriási fürt szőlőt, mutogatja és kiáltja az árát. Megkívánom a szőlőt. Kérem egytől, hogy adja? Régi fajta nyelves mérlegre teszi, mérsegéli és egy piaszterre mondja.

Ez igazán olcsó. Átveszem, még meg is szerzi egy billenggel. Kifizetem az egy Piasztert. Egy kiló lehet a fürt, de megállapítani nagyon nehéz. Ki tud eligazodni a kerek, la-

pos és szegletes súlyokon? Ők még az ősi súlyt, az oká-t használják. Egy oka 1 és ½ kilónyi, de az ilyen vándor árus súlyja közül hány lehet hamis, azt csak a jó Isten tudja, de maga az arab sem biztos benne.

Én eszem a hüvelyknagyságú szemeket. Nagyon kellemes, édes ízű. Eszembe jut a bibliai szőlő. Ámde míg ezt forgatom az elmémben, arra is gondolok, hogy a szőlő megárt. Egy örmény árustól fél piaszterért egy jó nagy darab kenyeret veszek és ezzel tényleg jobban ízlett. Járok az árusok során. A nagy kosárban gyertya ég, mögötte az arab üvölt. Szőlőjét, fűgét, banánját ajánlja és az arab mögött a teve fekszik. Dünnyög, nyámog: kérődzik. Érdekes keleti napesti kép.

A sok vevőn áttörök. A járdán megyek. Egy arab leteríti tarka kaftánját. Rááll. Szemeit az ég felé emeli. Kezeit arcához érinti és hasra vágódik.

Nyugaton szerencsétlenségnek néznék. Itt megállok mellette. Eszem a szőlőt és várok. Az emberek kikerülnek. Nem törődnek velem. Kis vártatva emberünk mozdul. Feltérdel. Imákat mormol. Kezével gesztikulál. Egy igazhívő falusi esti imáját végzi a kövezeten. Stréber a jó mozlím és ezért a templomon kívül imádkozik. Itt többen látják és azt hiszi, imája kedvesebb leend Isten előtt. Nincs egy jó negyed órája, hogy a kegyes müezzin (kántor) a templom tornyából imádkozni hívta a buzgó lelkeket a kis dsámiba.

Nagyon lökdöstek, a szőlő is elfogyott, arrébb mentem. Hát itt meg a teve mellett hasal két mozlím. Ezek is imádkoznak.

A nagyon édes szőlő szomjassá tett. Nem ittam vizet. Isten őrizz! Pipára gyújtottam, egy arab kávéházat kerestem, hol jó arab

kávéval megnyomtassam a felláh (arab paraszt) szőlőjét. A jaffai kapunál vannak a legeredetibb arab kávéházak. Emeletesek. Faerkélyükön ül, beszélget és kávézik az arabság.

Felmegyek. Nagyot néznek a vendégek. Európait egyet se látok. A néger kiszolgáló udvariasan fogad.

— Káva! — mondom neki.

Ő harsányan a tűzhely felé kiáltja. Nád-széket tol alám. Elébem egy kis asztalt tesz.. Ezen egy nargile (vízipipa) áll. Kínálja, hogy meggyújtsa e? Én elhárítom. Szívom a kis angol pipát. A környezet csodálkozva nézi.

Hozza a néger a kávét. Jó kávé, friss és zamatos. Előveszem útinaplómat és elkezdek írni. Itt volt csak csodálkozás, mikor látták, hogy frenki betűket balról jobbra gyorsan írok. Képesek voltak felállani és odajönni bámulni a magyar írást. Nem tudták elképzelni, hogy így is lehet írni.

Egy selyem kaftános végre megszólal, hogy írjak neki is. Noteszemből kiszakítottam egy lapot és arra pompás gömbölyű betűkkel felírtam a nevem, lakásom és hazám. Ő viszonzásul noteszembe írta a maga nevét arab betűkkel. Nagy megtiszteltetésnek kellett vennem, mert a selyem kaftános sejk volt. A néger kiszolgáló legény szent áhitattal nézett a nagy úrra és kezeírására.

Megyek a korzóra. Csapom össze jegyzeteimet. Eloszlik körülöttem a bámuló sereg. Lemegyek az utcára. Az utca elég zajos. Fo utca. Itt van az esti korzó. Világítása gyarló. Acetilénnel világítják. A kőszigeten még áll a forgalmi rendőr. Felette ég a lámpa. Kövid botját a hóna alá vetette és trécsel egy pajtással. A rendőr negrittó, vagyis néger és

arab keverék. Sötét fekete arca himlőhelyes. Magas báránybőrsapka van a fején. Ruhája kávébarna. Bőr lábszárvédőt visel. Körülötte zajlik az élet. Különböző fajtájú népek sétálnak fel s alá. Az arab parasztok a maguk tarka öltözetében, örmény, zsidó és görög iparosok és kereskedők üzleti dolgokat tárgyalnak hangosan. Egy európai zsidó fiú hozzám szegődik és kifogástalan magyarsággal kérdi, hogy nem akarok-e holnap a Holt-tengerhez menni, ő elvinne autón.

— Nem! — válaszolok, — de honnan tudja maga, hogy én magyar vagyok?

— Az arcáról sejtettem Önnek, de biztos nem voltam benne, de mi történhetik?! — Legfeljebb nem válaszol ön.

Kezet fogok az ideszakadt honfítárssal és elbúcsúznak.

Megyek tovább az áradattal. F fiatal párok sétálnak. Néha egy fiú mulattat 2—3 lányt. Figyelmessé leszek, hát magyarul beszélnek. Ezek is magyar kivándorlók.

Az arab este 9 órakor eloltja a gyarló acetylén világítást. Sötétség borul a korzóra. A sétálók nem tágítanak. Még jó ideig sétálnak. Az este hűvös. Erős harmat esik. Arcunk és ruhánk nedves lesz. Nem csoda. Több mint hétszáz méter magasan vagyunk a Földközi tenger színe fölött. A nappali melegséget csak így bírja a növényzet.

A népség ritkul. Én is haza készülök. De hogyan? Sötétben nem találok haza. Egy-egy háznál villany ég. Ezeknek saját telepük van. Egy nagy szálloda fényesen ki van világítva. A portás a kapuban áll. Ehhez fordulok segítségért.

— Uram! Én a Johanniter Hospitzban lakom. de a sötétben nem találom meg. Segítsen ki és adjon mellém egy vezetőt.

— Az lehet. Itt egy boy és az elvezeti önt azonnal.

Szolgálatkészségét 5 piaszterrel kellett jutalmaznom, de az ügyes fiú úttalan-útakon pár perc alatt hazavezetett.

A Hospitz főnöke örömmel fogadott és én a fáradt utas mihamar lefeküdtem. Pihentem az első napi fáradalmát jeruzsálemi tartózkodásomnak.

Korán ébredtem. Idegen helyen nem szoktam soká aludni. Ablakaim nyitva voltak. Valami hűvös levegő jött be. Ez a jeruzsálemi éghajlat. Nappal forró és száraz az idő, éjjel hűvös és nedves.

Puha, kényelmes ágyamból szinte vétek felkelni. Sok viszontagságos napjaim után végre jól kipihentem magamat. Sokáig néztem a hatalmas bolthajtást, mely felettem ívelődik. Végre mégis csak felkelek, az ablakhoz megyek és nézek a távoli hegyes vidékre.

Párás levegő ködfátyolt von az Olajfák hegyére. Nem sűrű, át lehet rajta látni. Tekintetem nem elemzi a távoli dolgokat. Majd lesz idő rá. Közelebb a hegyoldalon zsidó temető látszik, azon felül a várfal alatt a mohamedánok rendezetlen temetője. A falon belül kúpos házak tetején jár szemem, végre a szomszéd házak kupoláján újra itthon vagyok.

Valami érthetetlen vágy vonz kifelé az utcára. Alig várom a 7 órát, már bent vagyok az étkezdében. Lárentz úr, a felügyelő készíti napi programját. Meglát és meglepődik.

— Jó reggelt, Uram! Ilyen korán felkelt. Talán nem aludt jól?

— Óh, nagyon jól aludtam! Ámde őszintén megvallva nem aludni jöttem Jeruzsálembe!

— No de ilyen korán?!... A többi vendégek csak 8 órakor kelnek és 9 órakor reggeliznek! — magyarázza.

— Az az ő dolguk. Adhatna nekem valamelyes reggelit.

— Óh igen! Nagyon szívesen! — elsiet.

Én veszem az útinaplóm és jegyzeteket írok. Programot csinállok. Kisvártatva kapom a teát, mézet, kenyeret és a főnök úr jóidvanságait hozzá.

— Mi a napi programja?

— Ma délelőtt a Szent sír templomba megyek!

— Az nem messze van. A keresztyén utcán kell felmenni és már ott van.

— Most már kezdem magamat kiismerni.

— Vigyázzon, be ne csapják! — figyelmeztet, — mert sok a csaló és az idegenekre vadásznak!

— Az emberi ravaszság ellen hiába védekezik az ember! Ezt is bekalkuláltam! — mondom nevetve.

— Délben egy órakor ebédre jöjjön vissza!

— Rajta leszek. Ha azonban nem jönnek pontosan, nagyon kérem, ne várjanak rám.

A penzióknak szerintem az a nagy hátránya, hogy akármerre van az ember, étkezésre haza kell menni. Nem szeretem. Szabad mozgásomat gátolja. Most is bosszantott, de itt másképp nem lehetett lakni.

Lárentz úr kikísért az örökké záros ajtóig.

— Milyen bort hozzak ebédre? — kérdi.

Jaffait! Ezt tartják Önök a legjobbnak, kóstoljuk meg.

Elköszöntünk. Én kint voltam a szűk, rendetlen, dohos utcán.

Reggeli hangulat van az utcán és jönnek a reggeli piacról. Éppen szemben jön az én vendéglősném is. A jó erős bajor nő nagy pakkot cipel. Mögötte az arab szolga még többet és nehezebbet. A fiatal asszony derűs ábrázattal mosolyog rám. Én köszöntöm. Kérdés nélkül elmondja, hol járt, mit vett. Az arab, a jámbor Ibrahim, leteszi a nagy kosarat és homlokát törölgeti kaftánja aljával. Végül a kaftán ujjához megfeni az orrát is és pihen.

Én megkérdem az utat a jóbeszédes asszonytól. Elválunk. Baktatok tovább. Feltűnik, hogy a kőből épített arab házaknál az; utcára nincs ablak. Vakolatlan zord kőfal néz az utcára. Ezen egy keskeny ajtó unatkozik. Pár lépcsőn lehet belépni az utcáról. Az ajtón figyelő nyílás van. Az ajtó zárva, van éjjel-nappal, csengetés nélkül nem lehet bejutni. Még csengetés után is jól megnézik az embert a figyelő lyukon. Keresztyén nem juthat be nagy protekció nélkül arab házba.

Feljebb érek. Nagyobb és már bevakolt házakat látok. Itt már van pár ablak. Ez is magasan van és a Mohamed által a Koránbn előírt sűrű ráccsal van fedve. Itt avatatlan szem nem kukucskálhat be az ablakon. Igaz hívónek pedig nem szabad kinézni az utcára.

És ez a szokás így van évezredek óta. A falak ócskák, a rácsok lerongyolódnak, de az ősi szokás csak erősödik.

Elérem a keresztyének utcáját. Itt zajlik: az élet. Mindenki ezen siet a bazarba, a piacra. Sokan már jönnek vissza. Itt a reggeli vásár a legjobb.

Az árus már hajnalban megérkezik. Napfeljöttkor jönnek a vevők és a hűvösben vásárolnak. Már sok árus üres kosaraival a

teve hátán ballag haza valamelyik távoleső faluba!

Egy széles térre érek. Emberek guggolnak szerteszét. Meglátnak. Mint a hangyabolyban, nagy mozgás lesz. Egyik lassan áll fel. Felém tart. Másik felugrik. Ez is felém siet. Egyszerre öt-hat fezes férfi ront rám. Minden európai nyelven szólítanak. Vezetőnek ajánlkoznak.

— Nem kell! Menjenek innen! — rivalok rájuk, botommal hadonászok.

Nem értik, mosolyognak. A hadonászásból látom, hogy mégis húzódnak. Új támadók jönnek.

— Szent sír templom! — mondja egy fiatal. — Én ismerem jól. Én 6 éve vagyok hivatásos idegenvezető.

Elővesz egy igazolványnak látszó írást, mutatja. Arabul van kiállítva. Nem tudom olvasni. De nem is érdekel, hiszen úgy is hamis.

A fiatalember nem tágít. Elkergetem. Visszajön és ajánlkozik. Olcsón ajánlja szolgálatát. Tíz piasztert kér. Én ötöt ígérek. A fiú örül, hogy szóba álltam vele, mert már látja, hogy üzlet lesz belőle. Én nézegetek széjjel a templom téren. Szennyes arabok, örmények valóságos vásárt csinálnak itt. Kegytárgyakat és jeruzsálemi emlékeket kínálnak nagy lármával.

A széles kövekkel kirakott templom tér az utcák szintje alatt van. Nem nagy tér s ennek középső részén áll a kevésbé karban tartott, faragott kövekből épült templom. Sokáig elnézegetem a kupolás templomot. Valami áhítat fog el. Érzem, hogy beléptem a nagy misztériumba.

A fiatalember féloldalamon áll és durusolja fülembé:

— Ezen a helyen volt a Koponyák hegye, hol a Biblia szerint Jézust megfeszítették és a kert, ahol eltemették. Az oroszok 1855-ben megásatták ezeket a helyeket és megtalálták a törmelék alatt a régi, Jézus korabeli vár falát, a sírt, hova a testet temették.

— Ugyan mit beszél?! Hol vannak már azok még romokban is?! — vetettem ellen.

— Körülbelül 10—15 méter törmelék alatt. Az idő, az emberek, a hadak járása elsimította a hegyet, most sima helyen van a Szent sír templom.

— Ez egy okos fiú — gondolom magamban — felfogodom vezetőmnek.

— Jeruzsálemet a rómaiak elpusztították — folytatja. — Még a nevét is eltörölte a győzelmes és bosszúálló hódító, helyére Aelia Capitolina nevű római gyarmatvárost telepített. Hadrian császár betemettette a Szent sírt, elpusztította az emlékeket és Jézus sírja fölé Venus tiszteletére pogány templomot emelt.

— A lakosság azonban nem felejtette el Jézus halálának emlékeit. A keresztyén hitre tért Konstantin császár felásatta a romokat és megtalálta újból a Szent sírt, föléje bazilikát építtetett és e köré a kegyelet később számos kápolnát emelt. Az arab hódítók már 640-ben Kr. után nagy pusztítást vittek végbe az itt emelt kápolnában. Az egyiptomi kalifa pedig az ezredik évben a bazilikát és az összes kápolnákat leromboltatta.

— A romok fölé a keresztesek kis egyszerű kápolnákat építtettek. Hogy milyen szent áhítattal veszik körül, mutatja az, hogy az első keresztes vitézek 1099-ben sírva járták be ezeket a rommá lett helyeket és elhátározták, hogy az összes kápolnákat közös

tető alá hozzák. Ezt a XII. században meg is csinálták.

— Ez az épület nem régi. 1808-ban nagy tűz volt Jeruzsálemben és annyira megrongálódott az épület, hogy össze akart dőlni. A franciák és oroszok közbenjárására megengedte a török szultán, hogy újraépítsék. Ez 1810-ben el is készült, a templom régi stílusán sokat rontottak. A kupola a tetején vasból épült. III. Napóleon francia császár és II. Sándor orosz cár építtették rá 1854-ben.

— No, ezek után menjünk be a templomba! — sürgettem.

— Rögtön. Nem kell sietnünk. Elég időnk van, mert 12 órakor zárják a templomot.

Meghatottan lépem át a küszöböt. Nem vagyok túlságosan hitbuzgó. Legendákat igyekszem reálisan magyarázni. Kétkedem vezetőm adataiban is. Ámde mégis az a tudat, hogy Jézus ezeken a helyeken járt, valahogy megfogja az ember lelkét és megihletődik.

Az első léptemre nagy a meglepetésem. A bejárattól jobbra széles pad van. Ez tarka keleti szőnyeggel be van terítve. A padon három férfi ül mohamedán módra keresztbetett lábbal. Az egyik kávé szürcsöl, a másik kettő kockázik, sőt az egyik cigarettázik. Piros fezüik és tarka ruhájuk araboknak mutatják őket.

Megállók és megbotránkozva nézem a három arabot. Vezetőm látja dühös arcomat.

— Ezek a kapuőrök.

— Hát a keresztyének nem tudnak öröket állítani?

— Azok egymással is harcban állanak a templom birtokáért, a török időkben török katonák ültek ezen a helyen és azok tartották fenn a rendet.

— Ezt olvastam valahol.

A kávézó leteszi findzsáját. Feláll és mosolyogva tart felém.

— Ennek adjon ön 5 piasztert, mert így szokás! — súgja fülembe vezetöm.

— Ennek, aki azt se tudja, hogy kell magát a templomban viselni, nem adok semmit! — jelentem ki.

— Adja ide ön nekem, én majd a legöregebbnek adom.

— Na hallja! ez mindegy, egyik olyan, mint a másik, nem adok.

— Én ajánlom, hogy adjon. Itt ne takarékoskodjon!

Mit volt mit tennem, odaadtam az öt piasztert (1.50 pengő).

A fiú mosolyogva köszönte meg. Visszaült helyére kávézni. Én meg vagyok ma is győződve, hogy ezek összejátszottak és délben a vezetővel osztottak a kicsalt 5 piaszteren. Azon gondolkoztam, hogy ezt a rút csalást a templomgondozó szerzetes rendek mikor szüntetik meg és maguk állanak az idegenek szolgálatára?!

Ezekről nem sajnáltam volna a pénzt.

A vezetőm összevissza vezet a templomban, amelyben elég rendszertelenség van. Elvisz egy üveg burához. Ebben egy korhadtt fadarab van. A fában és mellette hatalmas avult és rozsdás szegek vannak. Inkább üzleti, mint az áhitat hangján mondja:

— Itt van Jézus keresztfájából egy darab és mellette azok a szegek, melyekkel a keresztfára szegezték.

— No talán mégsem egykorinak! — figyelmeztetem kéjkedve.

— Én így hallottam és így ismertem mindig!

— Mondja, milyen vallású maga?

— Én örmény vagyok! — mondja gondolkozva.

— Ha maga örmény keresztyén, miért hord piros fezt!

— Nálunk ez a divat és így jobban ápoljuk az egységet!

— Ahogy maguk egyetértenek!

— Én magát zsidónak néztem és azt hiszem nem csalódom. Maga üzletből viseli a vörös fezt.

— Téved ön! — tiltakozik felháborodva. — A zsidó nem teszi fel a mohamedán fezt! Sokkal jobban gyűlöli az arabot.

Így vitázva vezet egyik kápolnától a másikig. Magyaráz töredezett hangon. Az egyes kápolnában mély csend van. Imádkozó embereknek csak a lelkük beszél. Ajkuk mozog, de hangjuk nem hallik. Az áhítatos lélek mélyet sóhajt. Vége az imának. Térdepelő helyéből felemelkedik. Mélyen meghajlik a feszület előtt, keresztet vet és lábujjhegyen eltávozik. Ezek imádkozni jöttek Jézus templomába.

A másik csoport a turista. Az idegenek csoportokba verődve járnak kelnek. Lépteikkel csoszognak. Fenhangon suttognak. Egy-egy vezető hurcolja őket. Mennek mindenfelé. Egymásba ütköznek. Észre sem veszik egymást.

Szerzetesek jönnek a templomon keresztül. Otthon érzik magukat. Sebes léptekkel mennek, élénken beszélnek, sőt vitatkoznak. Egy-egy kápolna előtt megállanak, meghajolnak, keresztet vetnek.

Vezetőm rendületlenül vonszol tovább. Én figyelmeztetem, hogy ne siessen. Én mindent jól megakarok nézni, sőt jegyzeteket is csinállok. ő csak siet, hajtja az üzlet. Azt számítja, hogy délig engem vezet, megmutat

mindent, felveszi a 10 piasztert, azután másikat idegent fog délutánra és így jobban jön ki.

A templom szélén barlangokhoz vezet.

— Ezek az ősi börtönök, — mondja. — Itt volt elzárva Barabás, akit a vádló zsidók Jézus helyett elbocsáttattak Pilátussal.

— Ezt tartja a hagyomány! — igazítom helyre és lemegyek a szűkre szabott szennyes, kőodúba.

A fezes vezet tovább.

— Itt volt elzárva Jézus és itt a két gonosztevő, akiket vele megfeszítettek.

Szennyes, poros barlangok mentén járunk. Kezdek fáradni. A sok járkálás a nagy kiterjedésű templom területén és a látottak, hallottak fásztanak. Megállok.

— Mondja csak, merre van a Szent sír kápolna?

— Oda is eljutunk rögtön! — feleli és közben törölgeti gyöngyöző homlokát.

Megyünk tovább. Kápolnáról kápolnára. Észreveszem, hogy a templom padlózata nagyon poros.

— Hallja, itt is ritkán seperhetnek!

— Az lehet, mert a templomot hat keresztény felekezet gondozza és ezek meglehetősen ellentétben vannak egymással.

Újra a templom nagy csarnokában vagyunk. Ez a Katholikon. Előre megyünk.

— Itt a Szent sír kápolna! — mutat egy szűk, de szépen díszített kápolnára. Megdobban a szívem és érdeklődésem a misztikus halvány fényben úszó kápolnára összpontosítom. Beszélhet a sok beszédű fiatalember bármit, nem figyelek.

A bejárat előtt több arany és ezüst lámpa ég. Egy kis kápolnába tuskol vezetöm.

— Ez az Angyali kápolna.

Szűk hely. Tele van várakozókkal. Én is oda állok. Vezetőm valamely ürüggyel kiment. Én szét nézek a misztikus félhomályban. Tizenöt szép olaj mécses árasztja ezt a gyenge fényt. A 15 mécsesből 5 darabra a görög, ötre a római, négyre az örmény és egyre a kopt keresztyén egyház tart tulajdonjogot és gondozza. A halvány félynél észre veszek egy nagy márványkövet.

— Ez a kő, melyet az angyal elhengerített Krisztus sírjáról és az Apostol szerint ezen ült, mikor a szent asszonyok a sirt felkeresték, hogy megnézzék a testet! — sugdossa egy vezető a körülötte álló turistáknak. Csodálkozás és szent félelem ül az arcokon.

A várakozás csendes és nehéz, melyet a nehéz levegő még nehezít. Mozdulás van. Belülről jönnek kifele. Helyet engedünk nekik. A nők sírnak és szepegnek, a férfiak megilletődnek. Mi beljebb nyomulunk a helyükre, a Szent sírhez.

A parányi kápolnába hat embert bocsátanak egyszerre. Bemegyünk. Én utolsó voltam, az ajtóhoz jutottam. Egy koporsóalakú márványkő áll a középben. Fehér színe némi élénkséget ad a túlkomor környezetnek. Az alacsony menyezetről 43 olajmécses függ alá, ámde színes üvegtartói elveszik a mécsesek fényét. Itt még sötétebb van, mint a másik kápolnában. Zarándok társaim letérdelnek a kő mellett, ráhajolnak és buzgón imádkoznak. Én állok távolabb és nézem a kápolna berendezését. Látom, hogy a lámpák füstjét egy kémény vezeti ki. Látom a sok ízléses képet és felíratot. Megnézem jól a követ is. A kő felém eső végében 1810 van bevésve. No ezt már ugyan hiába mondanák, hogy Krisztussal egykorú kő, nem hinné senki. Nem is

mondja senki. Csend van. Csak az ajkak rétegnenek és mély sóhajok szállnak a levegőbe.

A mély csendet csörrenés töri meg. A kápolnaőr, egy kopt szerzetes figyelmeztető jele volt. A magas szerecsen barát szemben állt velem. Fekete arca belévegyült a sötét hangulatba. Galambősz haja és szakálla élesen elütött a sötét világításból. Ránézek. Szemével int, hogy térdepeljek le. Én megszégyenlettem magam és térdre ereszkedtem. Elkezdtem imát mormolni. A Mi Atyánkhoz fogtam. Zavaromban nem tudtam végig mondani. Belesültem. Nagyon bántott a figyelmetlenség, még jobban, hogy elfelejtettem Jézus Urunk imáját, az Úri imát.

Nem szándékosan maradtam állva, hiszen én amilyen templomban vagyok, az ottani szokáshoz teljesen alkalmazkodom. Csupán a helyzet rendkívüli volta és az, hogy mi nem térdepelünk imádkozásunkban, meg a sok látnivaló okozta, hogy megfeledkeztem az itteni szokásról.

Az öreg keresztyén szerecsen újra jelt ad. Vége a látogatásnak. Távozni kell, helyet kell engednünk újabb zarándokoknak. A jelre társaim még forróbban hajolnak a sima kőre, forró csókjaikkal, könnyeikkel áztatják a hideg követ. Felemelkedünk. Az öreg szerecsen egy arany tálcát tart elénk s néhány piasztert ejtünk bele a sír gondozására. Nagyokat csörrennek a nehéz rézpiaszterek. Ez is boszszant. Olyan vásári hangot ad az ájtatos környezetnek. Lassan távozunk. Utat engednek az utánunk jövő türelmetlenek. A nagyon szűk kápolnából kijövünk. Újra fellélegzek. Tér és levegő van bőven. Vezetőm is előkerül és kérdezi mit láttam.

— Én a Szent sír kis kápolnájában negy-

venhárom lámpát olvastam meg. Egyének ajándékai azok, vagy felekezeteket?

— Azokat az egyes felekezetek ajánlották fel a templom restaurálásakor és pedig tizenhárom a görög, tizenhárom a latin vagy római katolikus, tizenhárom az örmény katolikus, négy a kopt keresztyéneké. Azok is gondozzák a magukét. Mindennap más felekezetű szerzetes őrökdi a Szent sírnál.

— Igen, ma egy fekete kopt volt, aki nagyon erélyesen rám szólt, mikor nem térdepeltem le.

— Azt megteszik, de nem mindig. Különösen nem a mozlim arabokkal.

— Hát arab is mehet a Szent sírhoz?

— Igen. Szokták is felkeresni. Nézze csak ezt a két beduint. Ők már jó néhány perc óta kerülgetik a kápolnát, beszeretnének menni, de nem mernek.

— Még egyet. A Szent sír kövén 1810 van vésvé.

— Az igaz, mert ezt az egész templomot 1810-ben építették fel és a mitylenei patriarcha ajándékozta ekkor a templomnak.

A vezetőm kijelentette, hogy befejezte a Szent sír templom megmutatását, elszeretne menni. Marad ő szívesen, ha megtoldom fizetését egyszerűen.

— Nézze ne alkudjunk e helyen. Itt a pénze és menjen. Én leülök ott a padra és gondolkozok.

A fiatal ember nagy mondások közt elveszi a pénzt, megkísérli még, hogy nem kaphatna-e 5 piaszterrel többet. Midőn ridegen elutasítom, mosolyogva ajánlja szolgálatait és eltávozik.

Végre egyedül vagyok. Keresek egy magános helyet. A kápolnával szemben padok vannak. Leülök és nézem mereven a kápol-

nát, mely felé tódulnak a látogatók. Elgondolkozom a Krisztus életén. A hagyományokat ugyan nem hiszem, de az a tudat, hogy a Megváltó ezeken a helyeken járt, tanított, mélyen meghatotta lelkemet. Hallgatagon néztem folyton a kápolnát. A két arab bement, de hirtelen ki is jött. Nem törődöm velük. Senkivel sem.

Előveszem a kis Bibliát és olvasom szorgalmasan az Úri imádságot.

A Szentsír templomában mély csend honol. Az utolsó látogatócsoport is elvonul. Cszozogásuk elhalkult a kopott kövön. Én még mindig ülök a padban és bámulok a nagy templomban.

Eles csengetés sivít át a csenden. Szinte bánt. Felfigyelek. Egy bozontos szerzetes csoszog fatalpú szandáljában. Reverendája erősen fakult. Felém fordul.

— Záróra! — mondja angolul.

— Igen, értem! — felelem és felállok.

A szerzetes meghajlik a Szent sír kápolna előtt, keresztet vet magára, imát mormol. Azután tovább megy. Csenget.

A templomból mindenki kitakarodik. A fezes »kapuőrök« sem ülnek a kapu melletti kereveten. Kint a déli nap heve, fénye és egy rakás naplopó fogad. Mindenik ajánlja szolgálátát. Legtöbb vezetőnek ajánlkozik. Egy másik társaság kirándulásra hív, szamarát ajánlja háttas paripának. Nem tudom még mi a legközelebbi programom, elhárítom a toladókat. A templom-ajtót becsukják.

Megyek tovább a szent utcán. A szűk sikátort egy sóhajok hidja köti össze. Ezen két ablak van.

— Ez az Ecce homo ablak! — magyarázza egy vezető. A jobboldali ablakban állott Pilátus, a baloldaliban Jézus. Elől to-

longott a nép. Pilátus bemutatta Jézust a népnek, mely halált kiáltott az Üdvözítőre.

— Köszönöm, köszönöm! — tolom el magamtól a férfiút.

Ez nem tágít. Markát tartja és 5 piasztert kér. Én egy 2 piaszterest eresztek a markába. Nem elégszik meg velem. Sír és átkozódik. Nem adok rá semmit. Egyszer meg-un követni és lassan elmarad.

Az ebédnél beszámoltam Lárentz úrnak a délelőtti dolgokról, ő megvolt elégedve.

— Mi a professzor úr délutáni programja?

— Még semmi. Ha ön tudna valami jót mondani, megköszönöm.

— Ma péntek van. Menjünk ki a zsidók panaszfalához!

— Szívesen. Legyen vezetőm!

— Négy órára legyünk ott, mert akkor kezdődik a nagy ima.

Délután gondolataimat rendeztem. Jegyzeteket csináltam. Pihentem. Még nem múlt 3 óra, Lárentz úr kopogtat.

— Menjünk! — szól be harsányan.

Rögtön kész vagyok. Indulunk. A bazár városrészen megyünk át a zsidó negyedbe. Piszkos, bűdös, dohos zugokba járunk. Ide még a napsugár sem hatol be. A zsidó lakosság felette vegyes. Előkelőbbek a spanyol portugál zsidók.

— Ezek szefárd felekezetűek. Kirívóbbak és csúnyábbak a lengyel és orosz zsidók. Ezek aszkinacimek.

— Ezek az igazi pártoskodók! — jegyzi meg vezetőm. — Feloszlanak perusinekre, vagyis tisztákra, ezek a bibliai farizeusok mai utódai; kasszidimekre (a buzgók) és a kareok-re; ezek a talmudista zsidók. Minden

felekezetnek külön zsinagógája, iskolája, kórháza van.

Benézünk egy ilyen zsinagógába. Az öreg talmudista szeretettel tanítja kis fiát. Vadmacskabőr kalapjuk jellegzetes keleti szint ad nekik.

A fiatal zsidók lányosarcúak, lengő pajeszük repül két oldalt. Sok az öreg zsidó. Ezek azért vándorolnak ki, hogy megpihenjenek, az ősi földben. Legtöbbet Montefiore és Rothschild alapítványa hozott ki és tart itt.

Így beszélgetünk és sebesebben lépdelünk az erősen lejtő rossz kövezetű és egyre szűkülő szennyes utcán.

Elérünk egy szűk lépcsősort. Minden lépcsőn egy-egy koldus ül. Nyomorult nép. Hangosan imádkozik, énekel, kér, könyörög, veszekedik.

— Micsoda zaj ez itt? — kérdem.

— Várjon csak, még lejjebb mi lesz?! — vigasztal a vezetőm.

A lépcsőt fent és lent nyomorult viskók övezik. Fent az Afrikából kiköltözött arabok nyomorult viskói vannak, lent a szegény zsidók nyomorult ablaktalan viskói húzódnak.

A koldusok száma egyre nő. Már nem zúgnak, hanem visonganak, kapkodnak az emberhez, hogy alamizsnához jussanak. — Nem adunk nekik semmit. Ámde ki is győzne nekik adni!

A zshivajtól nem értjük egymás szavát. Leérünk végre az utcára.

— No, ez a panaszfal, bár a zsidók nyugati fal-nak, Kötél Maaravi-nak nevezik.

Bánézek a falra. Lehet 50 méter hosszú és 18 méter magas. Hatalmas faragott kőből épült. Az alsó 9 sor feltűnően nagy kövekből

van összeróva. Van olyan kő, mely 5 méter hosszú.

— Ez a darab még Jeruzsálem ősi falából maradt fenn?!

— Igen, ők így tartják és itt sírdogálnak Jeruzsálem pusztulásán. Nekik csak ez a darab maradt meg Salamon templomából

És tenger ember lepi el a falak környékét. úgy tapadnak a falhoz, mint a légy. Aki nem juthat hozzá, ujjaival érinti a rideg piszkos, zsíros követ és ujjaikat csókolgatja. Mindenki kezében egy-egy rongyos sárga levelű imakönyv, hangosan mondják az imát. Az asszonyok fekete ruhában tapadnak a falhoz, sírnak. Könnyük bőségesen ömlik a rideg sziklára. Megindító kép.

Ez az utca lehet tíz lépés széles. A szemközti oldalon öreg zsidók kuporognak. Ők is buzgón mondják az imát és kérik az alalmazsnát.

Hátrább nagy tömeg imádkozó verődik össze. Férfiak teljes templomi díszben állanak körül egy aggot, akinek imakendője ezüstös. Ez az előimádkozó.

Várunk egy kicsit. A nép gyülekezik. Egyszerre az előimádkozó elkezdi énekelni. A nép felel rá. A vezetőm fog egy zsidót. Jó ismerőse és ő nekem fordítja le a nagy imát.

Az előénekes így panaszodik:

— A palota miatt, melyet elpusztítottak,

A nép felel rá:

— Ülünk elhagyottan és sírunk!...

— A falak miatt, melyeket feldúltak...!

— Ülünk elhagyottan, és sírunk!...

— Dicsőségünk miatt, mely oda lett...

— Ülünk elhagyottan és sírunk!...

— Nagy férfiaink miatt, kik szerteporlandoznak...

— Ülünk elhagyottan és sírunk!...

— A drága kövek miatt, melyek üszkőkben hevernek...

— Ülünk elhagyottan és sírunk!... .

— A papjaink miatt, akik megtévedtek...

— Ülünk elhagyottan és sírunk!...

— Királyaink miatt, kik megvetették a példát! ...

— Ülünk elhagyottan és sírunk!...

— Templomod miatt, mely elpusztult...

— Ülünk elhagyottan és sírunk!...

— A bástyák miatt, melyek a földdel egyenlők lettek ...

— Ülünk elhagyottan és sírunk!...

— Milyen megható ez az ének! — jegyzem meg. Ilyennek képzelem a zsidók énekét a babiloni vizeknél.

— Hja, ezek szegények és vallásosak.

Az előénekes másba kezd:

— Kérünk Téged, irgalmazz Cionnak.

A nép felel rá: Gyűjtsd össze Izrael gyermekeit!

Előénekes: Óh jöjj el Cion megváltója!

Nép: Szólj Jeruzsálem szívéhez.

Előénekes: Szépség és méltóság ragyogja körül újra Ciont!

Nép: Óh, fordulj kegyelmesen Jeruzsálem felé.

Előénekes: Újítsd fel Jeruzsálem királyságát.

Nép: Vigasztald meg, kik Jeruzsálem fölött sírnak!

Előénekes: Béke és öröm térjen vissza Cionba!

Nép: Sarjadozzék ki az ág Jeruzsálemben ...

És sír, zokog a sokaság. Siratja a szent Ciont, a Salamon templomát, melynek ura volt egykor és ahová ma belépnie nem szabad.

Tovább megyünk. A nép ritkul. Az ódon, piszkos fal kövei jól látszanak. A kövek hézagaiból papírszeletek kandikálnak.

— Miféle papirosok ezek?! — kérdem.

— Ez a hitbuzgó nép szorult helyzetében nagyon fontos szükségét egy papírszeletre írja fel és buzgó ima közben nemcsak elmondja Istenének, hanem ide helyezi írásiján is.

— És mit kérnek?

— Rendesen a betegek gyógyulást, a szegények szerencsét és pénzt.

— No azért az üzletről sem feledkeznek meg — veté ellen Lárentz úr. — Mert míg imádkoznak, közben egymáshoz hajolva üzleti ügyüket is lebonyolítják.

— Imádkoznak és dolgoznak! mint a régi bölcsek ajánlották.

— Én már hallottam ezt a papír-dolgot és elmondtam otthon. Egy rabbi felesége azt mondta, ő szeretne látni egy ilyen cédulát. Tehát nekem most akárhogy el kell vennem egyet.

— Az nehéz dolog, mert a rend fenntartására most csendőrség van kirendelve. Nézze, ott ül egy angol és egy arab csendőr.

— De talán mégis lehet?

Elindulunk sétálni. A csendőrök megnéznek bennünket jól. Megint vissza sétálunk. A csendőrök is elindulnak. Mikor látom, hogy háttal vannak rám, a szent falig hátrálok, mintha a nép nyomna hátra, hátra teszem kezem és két szennyes lapot kihúzok a fal hézagából.

Megyünk, mintha mi sem történt volna. Már messzire járunk, mikor kihúzom zsebemből az összehajtott papírt. Megmutatom vezetőmnek. Ákom-bákom parasztikus héber írással van teleírva. Egy szegény zsidó kö-

nyörög az Istenhez, hogy atyját gyógyítsa, meg és adjon neki meg egy kis pénzt.

— Érdekes város ez a Jeruzsálem! — mondom a vacsoránál Lárentz úrnak. Három, nagy vallás szent városa, mely vallások hívei éles ellentétben vannak egymással.

— Igen, a keresztyének, a zsidók és a mohamedánok külön-külön a maguk szent városának tartják.

— Már megszemléltem a keresztyén és a zsidó szent helyeket a városban, holnap reggel a mohamedán szent helyeket nézem meg.

— Nagyon érdekes. Én láttam egyszer, de ha holnap sürgős dolgom nem lenne a hatóságnál, elkísérném önt.

— Oh azt nem kívánom, csak legalább adjon jó tanácsot, hogy baj ne érjen és be ne csapjanak.

— Nagyon szívesen. Az arab szolga kerít egy megbízható és olcsó arab vezetőt!

— Nagyon köszönöm!

— Tudtommal a dervis kolostor főpapjánál lehet jegyet váltani. Jegyet mindenkinek adnak, csak zsidó vallású egyénnek nem.

— Borzasztó, hiszen ez a hely a zsidóké[^] volt. Ez a Móriáh hegy, hol Salamon király pompás templomot építtetett az Isten dicsőségére föníciai építőmesterekkel. Nagy templom volt. Hatvan öl hosszú, húsz öl széles és 30 öl magas.

— Ezt a templomot 587-ben Nabugodonozor király földig leromboltatta, a népet fogságba hurcolta. A nép 70 évi raboskodás után visszatért, új templomot építtetett. Ezt az új templomot várfallal vette körül. Ebbe hordta egyházi és világi kincseit. így tanultuk a történelemből.

— Holnap meglátja Ön az egész ó- és középkort az Al-Haram es-serif-ben.

— Mit jelent ez az arab kifejezés.

— Megszentelt hely. A mohamedánok Mekka után a legszentebb helynek tartják. Itt épült templomukat Omár mecsetnek nevezik.

Még sok mindent beszéltünk erről a templomról. Érdeklődésemet annyira felköltötte, hogy azonnal elindultam volna, ha nem az éjben lettünk volna.

Másnap reggel magas turbános férfiú jött értem. Alázatosan köszön és kéri, hogy szolgálatát vegyem igénybe. Arab létére egészen tűrhetően beszélt németül. Ez már jó ajánló levél.

— Megyünk az Omár mecsetbe.

— Igen, a Haram al sarif-ba, — mondja arabosan.

Indulunk. Lárentz úr szerencsét kíván. Újra a bazárok közt járunk. Csúcsíves bolt-hajtásuk a régikor kultúráját mutatja. Elmegyünk a zsidónegyed mellett. Megállunk egy erős hegyes ívben épült kőkapunál.

— Ez a Báb esz Szilszele (láncos kapu).

Sok ácsorgó mozlím áll az ajtóban. A fiatalok felém jönnek és ajánlják vezetési készségüket. Vezetőm erélyesen elutasítja őket, Többször ütésre emeli jobb kezét. A tolazkodók lehorgasztott fejjel elsompolyognak.

Piszkos emberek szaladnak. Majd elgázolnak. Hátukra egy-egy szőrös kecskebőr töm lő van felakasztva, melyből csepeg a víz. Az egész ember csupa víz. Folyik róla a víz, tolazkodik és kiáltja: mája (vizet). Egy öregebb turbános megállítja, egy nagyon kis pénzgyeiséget nyom a markába. Ez lök egyet a hátán levő tömlőn, a tömlő égremeredő lábából kihúz egy dugót. A szomjas ember szájába veszi a szőrös tömlő fekete lábát és jóízűen szívja a vizet belőle. Én e pillanatban jól

megnézem a tömlőt. A bőr hanyatt van a hátán. Bakkecske volt. Két hatalmas herezacskója tele van vízzel és duzzadtan mereszkeedik felfelé. Régi tömlő, a szőr le van róla kopva. Lábai szíjjal vannak átkötve és úgy van az egész a nyakába akasztva.

A vízhordó elszalad. Utána többen szaladnak.

— Úgy látszik, ezeknek jól megy az üzletjük. azért sietnek! Honnan hordják a vizet? — kérdem.

— Innen a templomtérrel! Mindjárt megmutatom!

Átlépjük az erős kőkaput. Hatalmas vár-aid varra jutunk. A vizes emberek sűrítenek. Egyenesen a kút felé tartok. Egyszerű kezdetleges keleti kút Kötélén húzzák belőle a vizet és aztán töltik a tömlőt. Van veszeke-
dés.

— Ez a Jákob kútja! A vize tiszta és jóízű.

— Most a Moriáh hegyen vagyunk, ott, ahol Ábrahám feláldozta Istennek a fiát Izsákot! — és nézek széjjel a hatalmas téren.

— Igen, ott vagyunk. Befogunk menni a sziklatemplomba. Itt jegyet kell váltani önnek. Én ingyen mehetek, mert én helybeli és mozlím vagyok

— Mennyi a jegy ára?

— Három silling. (5 pengő.)

Veszem a három sillinget, átadom a vehetőmnek és azon gondolkozők, hogy ez az ember mégis csak becsületes, mert kérhetett volna a maga részére is belépőjegyre pénzt és nekem, mint tudatlan idegennek, ki kellett volna fizetnem.

A vezető elvezet a sziklatemplom felé. A templom széles lépcsőjén sokan ülnek, beszélgetnek. Ezeknek nincs dolguk. A kultúra szele nem kapta őket el, nincs igényük, nem

kell rohanni a megélhetés után, nyugodtan beszélgetve töltik el az időt napról-napra.

— Itt várjon meg! Hozom a jegyet! — Elszalad.

Vezetőm eltűnik a sétálók közt. Én nézek széjjel. A kolostor nyitott erkélyén imádkoznak a dervisek. Térdepelnek. Kezüket az ég felé tartják, fejüket lehorgasztják. Egyszerre mind leborul a földre és homlokukkal érintik a szentelt szőnyeget. Most újra térdepelnek. Sötét ruhájuk különös színt ad az imádkozó társaságnak a ragyogó napfényben.

Amint így álmélkodok, suhancok jönnek felém. Nagyon lármáznak és szidnak. Nem értem, amit mondanak, csak sejtem, hogy egyre azt kiabálják, hogy mersz te frenkí (francia nekik minden idegen) a megszentelt helyre lépni. Távozz rögtön innen! Mutogatnak a kapura. Egyik másik haragos hitvédő közelebb jön hozzám és kezét ütésre emeli. Én vastag árvatölgyfabotom tartom magam elé.

A helyzet kezd veszélyessé válni. A kiabálás nagy, a templom lépcsőjén ülők kezdenek figyelni. Kényelmetlen helyzetemben nem tehettem semmit. Ha ütök a bottal, nyomban agyon vernek, mert egy hitetlen megmért ütni egy igazhívót. Rendőr nincs sehol. Kérlelni nem tudom őket, mert arabul nem tudok. Lassan hátrálok az ostromló kamaszok elől. Időt akartam nyerni, míg vezetőm jön. Ez jó taktikának bizonyult. Néhány pere múlva jön nagy vijjongással vezetőm. Eléri támadóimat, elkezdi agyba-főbe verni, rúgni őket úgy, hogy azok elugrottak tőlem. Vezetőm átkozta hangosan a támadókat, azok pedig kissé távolról fogcsikorgatva fenyegetnek engem és szidnak.

Vezetőm, mint aki jól végezte dolgát, kaptánja ujjához törölgeti izzadt homlokát és vigasztal engem.

— Ezek a bitangok ízibe leütik és kifosztják az ideget, de ne féljen, én itt vagyok.

Udvariasan tessékel a templom felé. A lépcsőn heverők látván, hogy nem lesz verekedés, ügyet sem vetnek többé rám. Mikor köztük megyek felfelé a templomba, lehorasztott fejjel egykedvűen engednek utat.

A felső lépcsőn fogad az egyházfi. Elszakítja a jegyet, átad egy leírást a szenthelyről. Előbb átlukasztja. Én előbb vonakodom átvenni. Azt gondoltam, hogy pénz kell érte.

— Csak: fogadja el, — biztat vezetőm — ez a jegyhez tartozik, nem kell érte fizetni.

Megköszönöm és elveszem. Megint ennek az embernek a becsületessége jut eszembe, aki külön kérhetett volna a leírásért néhány piasztert. Mégis van itt is becsületes ember.

Az ajtó felé tartunk.

— Ön vegye le kalapját! — figyelmeztet. — A mozlím fejfedővel mehet be, de a más vallásának fedetlen fővel kell belépni.

Az ajtóban a templomszolga hajlong. Nagy posztópapucsot kínál használatra. A mozlím templomba azzal a cipővel, melyben az utcán jár az ember nem szabad belépni. Az igaz hívő leveti cipőjét, mezítláb lép be, a keresztyén pedig kölcsönvesz egy ilyen posztópapucsot és ebben csoszog a szép szőnyegekben. Ezért persze pár piaszter jár a szolgának.

Én is intek neki. Ő készséggel kiválaszt egy pár jó nagy papucsot, cipőmre húzza, mélyen meghajlik és a függőnyt félretolja. Belépünk a félhomályban levő templomba. Mély csend honol itt, mintha halott lenne. Néhány

ember sétál hangtalanul, mint az árnyék. Az istenség van jelen e pillanatban.

Az. arab mindig mellettem áll és igyekszik magyarázni. Bizonyos elfogódottság látszik rajta.

— Khubbet es-Sachra! — mondogatja.

Én nézegetek széjjel a félhomályban. A templom egy nagy nyolcszögletes épület. A nyolc oldalon a tetőtől az ablak párkányig pompás fajansz burkolat ragyog. Az ablakpárkánytól lefelé sima márványlapokkal van iedve.

Vezetőm simogatja a márványlapokat és mondja:

— Régen az egész épület ilyen lapokkal volt burkolva. A Nagy Szulejman szultán 1561-ben burkolta ezzel a gyönyörű fajanszszal. A csempék felrakása perzsamódra történt. Ezért jön a kék szín a fehérrel olyan »összhangban össze és a szegletek fehér négyszöget mutatnak.

— Nagyon szép munka! — nyugtatom meg.

— Felette azok a gyönyörű frízek, Korán mondások.

— Mindjárt gondoltam. Bizony mondom, hogy ezek mesteri alkotások.

— Nagy munka volt, — mondja ájtatosan.

— Minden darabot külön kellett díszírással írni és külön égetni. Milyen szépek azok a virággirlandok?! — Hiába, a keleti nép szereti a virágokat!

— Milyen szépek a mondások is. Van benne szó Jézusról is.

— Fordítson le egyet!

— Ott van az a szép hosszú, amely így hangzik: Ti írástudók! Ne lépjétek túl az igaz határt vallástokban és ne állítsatok Istenről egyebet, mint tiszta igazságot. Való-

ban Jézus a Mária fia, az Isten követe és az ő igéje, melyet Máriába küldött. Higgyetek tehát Istenben és az ő követjeiben és ne állítsatok három Személyeket. Tartsátok magotokat ilyen kifejezésektől. Jobb lesz ez nektek. Mert Isten csak egy van. Távol legyen, hogy fia volna. Minden Övé a földön és az egekben. És az Isten magában elégséges mindeknekre.

— Hol van ez megírva a Koránban?!

— A IV. szura 169. versében! — De nézze meg fent azt a rövidet, az egy érdekes: A felekezetek ellenkeznek egymás között a Jézus felől való hitben: pedig jaj azoknak, kik hitetlenek a nagy napon! — Ez a XIX. szúra 34. verse.

— Hallja! Ezt jó lenne nálunk keresztyéneknél is kiírni a templom kapujára! Nézze csak ott fent, ott olyan különös írás van! Mi az?

—Ez az ősi arab írás, a templom építését mondja: Ezt a kupolát a hívők fejedelme Ahdallah el-Imán el Mamun építette a 72-ik évben.

— Mennyi is az a keresztyén időszámítás szerint ?!

— 691. év Krisztus után.

— Szép egy kupolát építtetett a szentéletű Mamun főpap!

— A kupola fából van. Magassága 30 méter, felette még 5 méter magasságban van a félhold. A kupola 20 méter átmérőjű és 11.5-méter mély félgömb. Színe sötét kék, melyen ezüst csillagok ragyognak.

Addig ödöngünk nézván a kupolát, míg egy rácshoz ütődünk.

— Miféle rács ez?

— Ez az el-khafás! Vagyis az a rács, mely a szent követ az avatatlanoktól elzárja. Ámde körül mehetünk!

Elbámulok. Hatalmas szikla fekszik igazítatlan a földön.

— A kő 18 méter hosszú és 13.5 méter széles. A földtől 1.25—2 méter magasan van felemelkedve! — magyarázza az arab.

A zsidók azt állítják, hogy ez a kő a teremés köve, a világ közepe. A szentírásban az áll, hogy Ábrahám itt akarta feláldozni Izsákot. Jákob megkente a követ és itt állította fel a szövetségládát.

— Én azt hiszem, hogy ez egy oltárkő volt, hol a zsidók a véres áldozatokat mutatták be. Nézze ott vannak sugárszerűen a mélyedések, melyek mint csatornák a vért vezették le.

— Mi azt tartjuk, hogy az a lyuk a pokol bejárata, mert alatta kong a szikla! — mutatja a hívő.

— Én ezzel szemben azt tartom, hogy a lyuk alatt barlang van és az valamikor kút, olyan cisterna volt és e lyukon keresztül merítették a vizet! — érvelek én, a hitetlen.

— De nézze Uram, — szól bántódottan az arab — ott a Mohamed próféta lovának, Borák-nak a lábnyoma. Innen ragadta lova fel a prófétát az égbe. Ebben a lyukban gyűlnek össze a meghaltak lelkei egy héten kétszer, hogy imádkozzanak.

— Hja barátom, öreg mese ez. Nálunk magyaroknál a lélek az ereszben van. Vagy a ház valamelyik üres helyiségében tanyázik.

— Nálunk is ezt tartja a nép, ezért szoktak a lelkek számára egy szobát tartani, hol hetenként egyszer megvendégelik őket. De itt e kövön volt az Isten trónja felállítva. A próféta sokat imádkozott itt. Ő mondta:

Jobb egy ima e sziklánál, mint ezer ima másutt. — És nézze ön ott egy kéznyom a kövön. Ez a Gábor arkangyal fogásának a nyoma. Hiszen a kő követni akarta Mohamedet az égbe, csak Gábor tartotta vissza.

— Már szédülök a csodától. Tegnap voltam a zsidók szent helyén, hogy csókolták az ősi fal hideg köveit... Azelőtt a szent sir templomban a nagy koporsóalakú kőre magam is ráborultam és ma a mohamedán szent helyen azt látom, hogy a követ imádják. Minden vallás a kőimádaton kezdődik! — Menjünk innen, mutasson mást.

Az arab elhallgat, némán bámul, mondásomat elemzi, bizonyára arab nyelvre fordítja le, úgy jobban megérti.

Az egyik kijárat felé megyünk. Egy jaspiskő darab van körül kerítve. Megáll és így szól: Ez a balátat el Dzsenne, egy jaspis kőlap, melybe Mohamed 19 aranytűt dugott. Egy bizonyos idő múlva kiesik egy tű és ha mind kiesik, elvész a világ.

— No hallja! már nem sok idő lehet, mert csak három tűt látok a kőben!...

— Hja, ez azért van, mert egyszer régen eljött az ördög és minden tűt ki akart húzgálni, hogy tönkretegye a világot. Szerencsére jött Gábor arkangyal és megakadályozta, hogy sátáni munkáját végrehajtsa! Ezt a három és fél tűt tudta megmenteni.

— Szóval a többi nem számít! Még van idő bőven — élcelek vele.

— Azt hiszem még van! Ez a lap fedi a Salamon sírját is.

Egy kis aranytornyocskához vezet.

— Itt van Mohamed lábnyma!

— Jó, jó, de ezt a középkorban a Jézus lábnyomának tartották.

— Nem, ez a prófétái! — mondja határozottan.

Mit vitatkozzak e jámbor, de hithű müzlimmel, úgy se volt egyiké sem. Hagyom az ő hitében.

— Ott leng Mohamed próféta és Omár khalifa zászlója! — mutat két szép öreg .zöld selyemzászlóra.

Még egy szépen faragott imazsámolyt mutat, melyben hatalmas Korán van kinyitva. Mindkettő szép és művészi. Már a kijáratnál vagyunk.

— Ülünk le itt a gyönyörű szőnyegre! Testünk hadd pihenjen, lelkünket legeltessük a keleti művészet e pompás alkotásán.

Az ajánlatot elfogadta. Leültünk a templom bordó szőnyegére és pihentünk.

Sokáig ültünk; a szép és megszentelt szőnyegen. Bámultam a szent templomban széjjel, míg el nem fáradtam.

Elmélyedésemből arab vezérlőm ébresztett fel, aki vállamra tette kezét:

— Uram! talán mehetnénk... Sok a nézni valónk... A Nap már dél felé serénykedik!

— Várjunk még egy kicsit! Engem nem hajt az idő, magának megvan a napszáma^.. Ki tudja mikor jövök még egyszer erre?!...

— Óh uram, távol állott tőlem, hogy önt sürgessem, csupán mint jó vezetőhöz illik, tisztelettel figyelmeztettem.

Nem vesztünk össze. Én néztem tovább a templomot, ő az ajtó felé fordulva cigarettát sodort, arra a boldog időre, mikor végre kimegyünk a templomból.

Ámde jön a fő ajtónálló és sürget. Ez komoly hang. Feltápázkodtam és csoszogtam a díszes bronz kapu felé. A templomszolga a bejárat előtti gyékényen ül keresztbetett lábakkal. Már várja a salláriumot. Tisztét

nagy buzgósággal végzi. A legnagyobb udvariassággal az első küszöb előtti márványlapra hátrált. Feltéti a papucsos lábamat a második küszöbre, leoldja és elveszi a szent papucsokat, a gyaur cipővel nem szabad többé a gyékényre lépni, csak a köre. Ém engedelmeskedek. Arabom ez idő alatt felhúzza saját cipőjét. Egy 2 piaszterest a markába nyomok a templomszolgának és lassan távozunk.

Szemem rontja az éles napfény. Fejemégeti a gyilkos forróság. Átsétálunk a széles-templom terén. A vízfordók sietve kerülnek ki.

— Menjünk az el Aksa mecsetbe! — irányít vezetöm.

Mit jelent a szó és minő fontossága van a mohamedán életben?!

— Oh Meccsid el Aksa! azt jelenti Mekkától legtávolabb eső szenthely. Erre avatta a Korán XVII. szurájának 1. verse: Dicséret Istennek, ki az ő szolgáját, azért hogy csodáit megmutassa neki átvitte a szent templomból éjszakának idején a legtávolabbi templomba. Szenthely. Mekka után jön. Az izlám alapítása előtt itt is járt Mohamed próféta és itt tanulmányozta a zsidók prófétáit. E szenthelynek alapítása 40 évvel esik későbbre, mint a Kába kőé Mekkában.

— Úgy, tehát itt is járt Mohamed és ide is zárandokolnak mozlímok imádkozni?

— Oh igen, sőt Omár khalifa, mikor a Salamon templomát ledöntötte a mellette levő Mária templomban imádkozott.

— Igen, most már emlékszem, ez a híres, mecset görög templom volt, Jusztiniánusz görögcsászár építtette... Most már csak ugyan kíváncsi vagyok rá.

Lefelé megyünk. A templom alacsony bejárata előtt néhány öreg ciprusfa feketélik. Szinté vigasztaló külszint ad a kopár, sima, forró kőlapoknak az óriási szent téren. Az 'isteni tisztelet már elmúlt. Egy pár buzgó öreg mozlim imádkozik, vagy búcsúzik a templomtól. Különbön elég kihalt a templom és környéke.

A templom ajtóban újra felkötik a szent papucsokat. Ezek rongyosabbak és piszkosabbak, mint a sziklatemplomban.

— No ebben még nehezebben járok, mint az előbbieken! — mondom arabomnak.

— Pedig ez sokkal nagyobb szenthely, mint a másik — feleli nevetve.

Közben megérkezik a templomőr. Őr, mert nagy kulcsokat csörget, melyek szíjra vannak fűzve. Köszön és elkezd:

— Ezt a szent templomot Justinianus építette, Omar khalifa szentelte a mohamedán hitnek. A földrengés több ízben ledöntötte, de mindig felújították. E szenthelyi csak legújabb időkben szabad idegennek belépni, de zsidóknak most sem.

— Most már mindent tudunk a templomról?! — mondom az arabnak.

— Még nem!... A templom hét hajós bazilika. 80 méter hosszú és 55 m. széles.

Megyünk előre a rengeteg oszlop közt. Az előcsarnokban hét Árkád van. A középső ívek a frank gothikus stílusban épültek. Az oszlopfejek, oszlopok és a többi ívek később a restaurálás idején, legalább a XV. században készülhettek.

A mecset belseje fehérre meszelt. A mész itt, ott lekopva, a régi festés egy-egy szentképet képez. A mellék hajók alakja kereszt Mutatja, hogy a templomot keresztyének építették...

Felmegyek egész a szószékig. Ez is olyant mint a többi. Szent zöld szőnyeggel van betakarva. A szószéktől jobbra nagy vasráesos kapu van. Itt ülnek és imádkoznak tiszta feketében a nők. Nekik nem szabad a templomfőhajójába belépni. A száműzött nők megpillantanak engem, hirtelen belebuknak fekete' fejkendőjükbe és nem merik többé arcukat mutatni. Nem nagy veszteség számomra.

Vezetőm a mellékkapuba vezet. Egy nagy kőben bemélyedésre mutat.

— Ez a Jézus lábnyoma!

— Jézus lábnyomát is sok helyen mutogatják!

— Nézze Uram azt a két egymás mellett álló oszlopot. Csak az mehet az égbe, aki azon átesziiszik!

— Akkor én Örökké a földön maradok, mert én olyan széles vagyok, hogy nem férek át.

— Már más sem bújik át, Azt a vasat azért tették közé!

— Azért vagyunk ilyen sokan a földön!... Különbem barátom az egyik kairói mecsetben? ugyancsak ezt a regét tartják két köa#l épített oszlopról. Noha én azt hiszem az építkezésnél volt szükség a páros oszlopra.

Lemegyünk a templom alá. 32 kőlépcsőn tapogatunk lefelé a félhomályban, míg egy kis muzulmán imahelyre jutunk. Kicsi sötét hely. Vezetőm egy kagylóalakú fülkére mutat:

— Ez a Jézus bölcsője! Itt született Jézus!

— Lehet a mozlimok Jézusa itt született, de a miénk Betlehemben.

— Óh uram! a keresztyéneké is!

— Nem. barátom! Ez a mese onnan származhatik, hogy a régi világban a zsidó nők:

szülés előtt felkeresték ezt a helyet s itt, imádkoztak, hogy a szüléshez bátorságot nyerjenek.

— E helyen lakott az öreg Simon is és Mária, Jézus felajánlása után e templomban imádkozott volna pár napig! — beszéli az arab.

— Látja, milyen szépen találkoznak a valóságok egy-egy érintkező ponton. Jézus a maguké és a miénk is. Isten küldötte maguknak is és nekünk is. Csodálatos, még sem tudunk hitben egyesülni.

Az arabnak magas volt ez a már hitvédelmi vitába emelkedő beszéd, mereven nézett rám és hallgatott.

Tovább megyünk a templom alatt. Ketten vagyunk az óriási kriptában. A rejtelmes félhomály, a mély csend és az egyre messzebb nyíló pince helyiségek kétséget támasztanak bennem. Az arabot engedem előre. Botomat ütésre készen tartom és követem fel, le. Mindenre el kell készülni...

— Az arab hit az ördögök művének tartja ezt az óriási pincézetet! — szól vissza vezetőm.

— Könnyen is lehet, de én azt hiszem, hogy még a görög császárok korából valók, kriptának szánták s később a nagy háborúk idején ide rejtették kincseiket vagy maguk is ide rejtőztek az ostrom elől!

— Ezek Salamon király istállóí! — mutat egy árkádsorra az arab.

Az árkádok 9 méter ívezetűek. A falakban még most is karikák vannak, amihez a menekültek állataikat kötötték.

— A földalatti árkádok hossza keletről-északra 60 méter! — mutatja az arab.

— Tizenhárom árkád van egymás mellett! — olvasom meg.

— 88 oszlop van 12 parallel sorban elhelyezve!

— Hatalmas földalatti építmény. Az egész mecset alá van kriptázva. Ámde menjünk innen, mert erősen kellemetlen dohos Szagú!

Elindulunk. Lépkedünk újra az óriási pincerengetegben a lépcsőkön felfele, míg-nem, újra a szabadban voltunk.

Már délután volt, mikor az utolsó látni-valót is ott hagytuk. Fáradtan álltunk az óriási udvaron, úgy nézett ki a templom udvara, mintha egy hatalmas várnégyszögben állanánk.

A mohamedán hatalom vára volt e templom udvar. A régi nagyság, dicsőség, gazdagság vára. Az erős kőfalak az erőt képviselték, melynek ölen Allah dicsőségére szentelt hely mély csendben, biztosan trónol.

A szent udvaron mély csend honolt. A mozlím hívők csendben, szinte lábujjhegyeu jártak e helyen. Alig hallhatóan beszéltek. A templom bejárata előtt megoldották saruiukat és levetették. Az a hely, ahová léptek, szentelt hely!

A nyárvégi nap aransugaraiban fürdött az egész udvar. A diadalmas félhold büszkén ragyogott a mecset tetején, mint a régi köveken lábunk alatt. A dervisek délutáni imájukat végezték egy magaslati tornácon. Nagyon hajbókoltak, kezeiket az égfelé emelték. Egy-egy szúrát elmondtak. A monoton, ritmus nélküli ének hatás nélkül vészett el az óriási légben.

Én gondolataimba voltam elmerülve. Meg-megállottam, jegyzeteket csináltam. Még ma nem ettem, mégsem voltam éhes. A lelki gyönyörűség annyira lefoglalt, hogy a testiek ápolása eszembe sem jutott.

Kísérőm, aki a mutogatást üzletszerűen végezte, más véleményen volt. Ő már sokaliootta a munkát. Evett volna is valamit; a legnagyobb udvariassággal megszólalt:

— Uram, már talán haza is térhetnénk, reggel óta járunk itt és mindent megnéztünk.

— Óh még nem néztünk meg mindent, derék Ibrahim! — feleltem. — Ki tudja, jövők-e erre még egyszer! A nagy Isten akaratát nem tudhatja a halandó!... Fizetésedet féldollárral felemelem, csak légy velem hűségesen tovább. Ha elérünk egy kávéházat, bemegyünk kávézni.

Az arab mély tekintetű fekete szeme megcsillant a pénz hallatára, rágyújtott egy meglehetősen rosszillatú angol szivarra és vitt a falak felé.

Hatalmas falak ezek. Faragott kövekből építették legalább kétezer évvel ezelőtt. Magas kockakövekből összerakott épület. Jó márványlépcsők vezetnek fel a tetejére.

— Menjünk fel a falakra! — indítványozza az arab.

— Menjünk no! — biztatom erősen.

Tisztán praktikus szempontból az arabot előre eresztém. A jókarban tartott lépcsőn könnyen mászik felfelé. Kaftánja elejét fel emeli, hogy előrehajlott testével rá ne lépjen az elejére. Én lassabban, de híven baktatok utána. Egy pihenőn megállok. Fújatok.

— Szépen meg van ez a fal építve és állja az időt derekasan! ...

— Hát azóta is javították. A mostani főpap (főmufti) meg nagy gondot fordít a szent tér karbantartására.

Végre fel dőcögünk. Igazán nehezen másztam fel. Már én is vénülök. A tudóm nehezen

bírnja a mászást. A nap heve és az egész napi böjtölés elbágyasztott.

A kilátás bőven jutalmazta a befektetett fáradságot.

A fal olyan széles volt, hogy három ember kényelmesen sétálhatott rajta. Mi az arabbal egymás mellett állottunk és bőven volt hely mellettünk. Én kívül mentem. Itt a falpárkánya térdemen felül ért. Ügyesen besosztott lőrések tagolták a vékonyabb falat. Innen le sem lökhet kísérom! — gondoltam magamban. Közben kihajolunk és borzadva nézünk a mélységbe. Az ember építette fal alatt hatalmas szikla van, melynek kiálló élei ijesztenően fenyegetik a lefele bámulót. »Vi-gyázz, ha leesel, szörnyet halsz!«

Letérdepelünk a lőrés mögé és úgy nézünk lefelé. Alattunk széles út nyílik, ki van aszfaltozva. Fényes autók surrannak el a mélyben. Előkelő utasát meglevegőztette az Olajfák hegyén. Ez már a kultúra. Az út mentén, a nagy falak alján a mohamedán temető. Rendetlen és rendezetlen. Kősírok kőlappal befedve. Ebben pihen a halott. Szárad és a legyek ezrei sétálnak rajta. A fejéhez egy kis kőlap van állítva, mely a megboldogult nevét hirdeti. Kőtuskók, füvek, mohák lepik be a sírok közeit. Utat nem csinált a közhatóság benne, csinál tehát a közönség. Sok gyalogút vezet keresztül-kasul. Mindenki a maga útján jár. Ahol a temető végződik, mohamedán nők kucorognak a köveken. Bámulnak a lent húzódozó útra, trécselnek, lustálkodnak. A keleti embernek nincs sok dolga, az asszonynak még kevesebb. Ha mással nem foglalkozhatik, magával nem törődik. Ezek az egyszerű asszonyok meglehetősen szennyesek.

A temető végénél mély árok kanyarog. Úgy néz ki, mintha folyó volna. Lehet, hogy

az is, csak a víz kevés benne és medrét bokrok növik be.

— Miféle völgy az ott alatt?! — fordulok a mellettem hasmáló arab felé.

— Ez a Kidron völgye! Mi arabok »Vádi Sitti Marjam« (Mária völgye) néven ismerjük. Legrégibb neve Jozafát völgye.

— Ismerem a nevét! Az a hegy az Olajfák hegye!

— Az. Ámde ma már nagyon kevés az olajfa. Újabban ültetik be. Azok az apró fák mind az utolsó évtized ültetései.

Elrévedezik szemem a hegyen, melyen egész történet játszódott le.

— Látja ön azt a sima tisztás helyet a temető szélén?!

— Látom. Mi az?

— Itt kövezték meg István apostolt.

— Ne mondja...! — Megkövezék pedig Istvánt, áld imádkozik és ezt mondja vala: Uram Jézus, vedd magadhoz az én lelkemet! — Ez áll a Szent írásban Apostolotok cselekedetei 7. fejj. 59. versben. — Érdekes volna. István életét és halálát a Bibliából elolvasni!

Tapogatom zsebeimet. Útikalauzzal, jegyzükönyvekkel, okmányokkal van tele. A Bibliát otthon hagytam!

— Ott egy kis tó! — folytatja az arab. — Az a Mária tava (Birket sitti Marjam). Nem sok víz van benne. Az esős évszakban azonban nagy tó.

— Mi az a füstölgő épület a völgy mellett?!

—Egy bőrgyár és ott semmisítik meg a hulladékot. Nagyon rossz szag van körülötte.

— Ez tehát nem őskori! — mondom, nevetve.

Nézem hoszasan az Olajfák hegyét.

— Holnap az Olajfák hegyére megyek —
fordulok az arab felé.

— Elkísérhetem önt oda is? — kérdi tisztelettel és ravaszon.

— Ha jól ismeri a helyet, igen!

— Ott nőttem fel, tíz éve vagyok vezető,
meglesz ön velem elégedve.

— Most már menjünk hazafelé!

Feltápáskodunk. Frissen lépkedünk a fal tétjén. Keresünk lejárót. Jó soká mentünk, míg egy lejárót értünk. Gyönyörű ókori oszlopcsarnokon át kiértünk a szent térről az utcára. Ő még magyarázza a kapukat. Engem nem érdekel. Folyton az Olajfák hegye járt eszemben.

De íme! Ismerős utcán haladunk.

— Ez a Via dolorosa?!

— Igen Uram!

— Ez az utca bánat utca! — fordítom le szabadon. Itt már tudom a járását. Itt hordozta Jézus a keresztet!

Az utcán végig kolostorok vannak.

Vezetőm megnevezi a nevezetesebb kolostorokat. Engem már nem érdekelt. Fáradt voltam. Megmutatja a házat, hol a szegény Lázár tengette életét, a másik házat, hol a bibliai gazdag ember lakott pazar gazdagságban.

— Szép hagyomány. — hagyom rá. — Ma is vannak Lázárok és gazdagok. Amazok többen, emezek egyre kevesebben. Csak a Megváltó hiányzik, aki kielégítse a követelődző szegényeket!

Este lett, mire szállásomra érkeztem. Lárenz úr már türelmetlenül várt. Az ősi csengő elhangzása után maga nyit kaput.

— Hát ön hol késett eddig? ... Már nyugtalan voltam, hogy valami baj érte!... Dél óta várom! ...

— Óh köszönöm, kedves Lázár úr szíveségét, de olyan sok érdekes dolgot láthattam a sziklatemplomban és környékén, hogy nem bírtam otthagyni.

Az arabot kifizettem. Megállapodásunk kétszeresét-kapta. Hogy meg volt elégedve, mutatta az, hogy még nem is alkudott. A pénzt kaftánja zsebébe eresztette, mélyen meghajlott.

— Uram! Ne vegye tolakodásnak kérdésemet: eljőjek reggel is?

— Holnap az Olajfák hegyére rándulunk ki. A jó Ibrahim ajánlkozik vezetőnek, felfogadjam? — fordulok Lázárhoz.

— Jó lesz ő! — feleli Lázár úr. — Őt ismerjük. Évek óta bejár a házba és még mindig meg voltak vele elégedve.

— Jól van Ibrahim, holnap reggel hét óra-kor legyen itt A fizetés egész napra egy dollár.

— Igen, uram, itt leszek.

Köszön. Aztán gyors léptekkel eltűnik a sötét és szennyes uccában.

Lázár úr karonfog. Betessékel az ebéd-lőbe.

— Most meg is éhezett? — kérdi.

— Nem vagyok nagyon éhes, pedig egész nap nem ettem semmit. Ma szellemi eleséggel táplálkoztam.

— Az is jó! — válaszol Lázár nevetve. — De magában véve kevés. A test is megkívánja táplálkozását, kivált még ilyen nagy túra után... Mindjárt lesz egy kis jó meleg étel.

Lázár úr átsiet a konyhába. Intézkedik. Már hozza is a jó piros jaffai bort.

— Ez is jó lesz ma este! — teszi az asztalra.

Beszélgünk a látottakról. Érdeklődéssel hallgatja. Én beszélek szüntelenül.

— Hallja tanár úr, őszintén szólva én hat esztendeje vagyok itt és ennyit még nem láttam a sziklatemplomból... Meg kell rögtön jegyeznem, hogy engem is nagyon érdekelt az egész templomtér.

Hozzák a jó párolgó levest. A bécsi konyha étele nagyon jó és közeláll a magyaréhoz. Hamar vacsoráztam, azután hozzáfogtunk az iszogatáshoz. A másnapi programról beszélgettünk. Lárentz úr itt is több dolgot figyelmembe ajánlott. Feljegyeztem, hogy Ibrahimnak figyelmébe ajánljam.

A bort megittuk, álmos kezdem lenni. Bocsánatot kértem derék házigazdámtól, elbúcsúzkodtam, felmentem szobámba. Szólt a harmonika, más húros és pengetős hangszer a szomszédos arab házakban. A nyitott ablakon minden erősen behallatszott. Olyan fáradt voltam, hogy hamar elaludtam. Az éjszakát jól töltöttem, bár a testi és lelki fáradtság többször felkeltett.

Az Olajfák hegyén.

Reggel hat órakor már kopogott a házi-szolga, Ahmed. Alig bírtam tagjaimat, de gyorsan felkeltem és öltöztem. Most éreztem csak igazán fáradtnak magamat!

A hideg víz és a hűvös levegő hamar fel-frissített. Csodálatos is ez a jeruzsálemi klíma. Éjjel nedves, hűvös a levegő, nappal tikkasztó a forróság.

Ma egy kis csomagot is készítettem magamnak. Egy parányi debreceni szalonnát, mely a hátizsákban már halálra unta magát. Becsomagoltam azzal a jó szándékkal, hogy jó lesz délre valahol az Olajfák hegyén.

Az ebédlőben már várt a reggeli. Gyorsan elfogyasztottam, mert az idő hamarabb telt, mint máskor.

Ibrahim pontos volt. Pontban hét órakor nagy nyájassággal, de annál még nagyobb hajbókolással beköszönt.

— Kérjen magának is egy teát!

— Óh uram!...

— Na, csak ne szabadkozzon, soká lesz még este! — biztatom.

Tudom, hogy nem evett semmit. Ezek az arabok művészek a koplalásban. Egész nap nem esznek. Szegények nagyon, de jól érzik

magukat. Vidámak. A gondot szélnek-eresztik.

Ahmed kiszolgálja arab testvérét, de csak a folyosón. Kísérőm is gyorsan evett. Jelentkezett szolgálatra. A fényképezőgépet átadtam neki, a botot és a kis csomagot magamhoz vettem. Az ebédet lemondtam, Ibrahimnak pedig meghagytam, hogy arab kenyeret vegyen az úton.

Megyünk a szűk uccán. Munkások takarítják a földrengés nyomait, a romokat. A mohamedán szenthely mögött a széles aszfaltútra térünk, mely az ősi falak mellett büszkén rohan le a mélybe, melyet Kidron-völgynek, vagy Mária-völgynek neveznek.

Mély árok ez, Jeruzsálem városát keletről” és délről határolja. Elválasztja az Olajfák hegyétől. Vádi, melyben víz alig gyűl össze. Ámde esős időben megszalad benne a víz.. Ilyenkor kitisztítódik.

A kitűnő úton, kivált meg lefelé gyorsan haladunk. Én néztem az ősi falakat, melyek a bazaltsziklákon évezredek óta büszkén ülnek. A pompás aszfaltúton gyönyörű autók száguldanak. Ez az új világ. Az út mellett tisztás kertek, romházak. A kertekben juhkarámok vannak. A juhokat most feji az álmos pásztor. Szennyes emberek szennyes munkát végeznek. Ez az ó-világ.

Elérjük a damaszkuszi kaput, ősi kapu. Itt van a vásár. Zsákok vannak beállongatva. Ebben gabonát, durakölest, babot árulnak. Néhány kis csapat juh ácsorog még. Ezek a vágók. A mészárosok válogatnak köztük. Reggeli vásár itt nem jó. Itt este van a vásár. Akkor nagyon sok a portéka és sok a vevő is. Egy pár ősi kövérfarkú juh béget... menne már legelni ...

Leérünk a Kidron-völgybe. Jobboldalt a szikla elég csúnyán végződik. Baloldalt a völgy ép oly gondozatlan. Középuitt az ut pompás. Ibrahim elugrik egy áruhoz kenyeret venni.

Az út kanyarodik és lejt. A völgy szélén szép régi épület Mária sirja. Egy sziklasír a sok közül, mely fölé a görögkeleti egyház kápolnát épített.

Bemegyünk a kerek kőépületbe. Tele van firkálva a fala. Minden turista, kiránduló felírja a nevét a falra. Ez régi rossz szokás. Európából ültették át.

Vezetóm egy ajtón kopogtat. Semmi válasz ... Újra kopogtat. Várunk. Belül mozgás. Nyílik az ajtó. őszszakállú lompos barát dugja ki a fejét. Bebocsát. Gyertyát gyújt. Levezet a sok lépcsőn. Kisebb-nagyobb kápolnákat mutat. Nem nagyon érdekel. Hátrább megyünk. Egy nagy kőpincét veszek észre.

— Mi az?!

— Az egy kis ciszterna, vagyis vízgyűjtő.

— És hol a víz? — kérdem.

— Most nincs, de majd az esős időben, amikor a Kidron-völgye megtelik vízzel, ez is tele lesz. Bégen innen és még hasonló más földalatti ciszternából látták el Jeruzsálemet vízzel.

A gyertya halvány fényénél megnézem a kis kápolnákat, melyekben néhány méceses pislog. A barát távozásra sürget. Pár piasztert a gyertyáért a perselybe eresztünk, párat a markába csúsztatunk.

Újra a napfényen vagyunk.

Kidrotn völgyének hídján átmegyünk. A pompás aszfalt-rút elágazik. Az egyik út megy felfelé az Olajfák hegyére, a másik egy merész kanyarulattal jobbra fordul és — mint térképem mutatja — Bethánia és a

Holt tenger felé vezet a hegy lábában. Az első út szűk rögös, az éles kövek nagyon próbára teszik lábunkat. A második út gyönyörű aszfaltos és széles.

Mászunk a lejtőn felfelé. A fiatal olajfák árnyékában nagyon sok hegyes sátor van. Sok asszony és még több gyermek ödöng a sátorok közt. Ezek menekültek Jeruzsálemből és a vidékről. A földrengés űzte őket ki otthonaikból. Az angol kormány idetelepítette őket, míg házaikat felépítik. A sorsverte emberek nem nagyon búsulnak a csapáson. Apróságot árulgatnak, szódavizet, limonádét kínálnak. Másik helyen mutatványosok csalják a népet. Réztányérokkal pokoli zenét csinálnak. Valóságos vásár a hegyoldalon.

A mutatványosok és kísérőik főleg az idegenekre lesnek. Ezeket kísérgetik. A papokat nagy előszeretettel pártfogolják. Ezek elhárítják a toladókat. Mi belőlünk nem sokat néznek ki az élelmes arabok. A jó útról már letértünk, szűk köves szamar úton megyünk. Nagy kőfalat érünk.

— Ez a Gecsemáné-kert. Nézze Uram ezt a követ, itt aludt Péter, János és Jakab apostol, akiket Jézus megkért, hogy vigyázzanak rá.

— És azok elaludtak?! — vágok közbe!

Lássa már ekkor ilyen megbízhatók voltak az emberek!

— Itt imádkozott és gyötrődött Jézus!

— Mindenfelől szomorú az én lelkem mind halálig! — így mondá az Üdvözítő, — ha lehetséges, múltjék el tőlem az óra!

— Nézze Uram! Ott az a kőtuskó, ott árulta el csókjával Jézust Iskáriótes Júdás!

— Csupa traditio minden hely az Olajfák hegyén. Itt játszódtott le a nagy tragédia.

Csengetünk a nagy vaskapun, őszzakáldas barát csoszog elő. Kinyitja a kaput. Köszön. Belépünk a Szent-kertbe.

A kert 54 méter hosszú és 30 méter széles. Tele van jóillatú szegfű, rózsza és más keleti virággal. Hét öreg olajfa árnyékozza be.

— Ezek a fák még látták az Üdvözítőt! — dörmögi az öreg barát.

— Őt kevésbé, nagyapó, — mondom fénhangon. Ez csak hagyomány!

A fák tövét erős betongyűrű veszi körül. Leülünk a szélére.

— Ezek a gyűrűk azért vannak itt, hogy a szél az öreg fákat ki ne törje! — magyarázza vezetőm.

Én felállok és sétálok a kertben. Elgondolkodom a hagyományok felett, melyek, ha nem történeti tények is, de annyi bizonyos, hogy a Megváltó itt járt, itt tanított: ez a tudat megindító.

Én járok a virágokkal szegélyezett utakon. Az öreg barát virágokat köt csokorba. Az arab bámul a levegőbe. Megnézem a falakon a szentképeket Történetek Jézus életéből Újra leülök az arab mellé.

— Menjünk, Uram, tovább! — biztat az arab.

A barátitól elköszönünk, ő átnyújtja a csokrot. Pompás illatú. Néhány piasztert kap figyelméért. Benézek az orosz templomba.

— Ezt az oroszok cárja építtette 1888-ban a kert folytatásában. Szép templom.

— Szép, de nagyon sötét! — mondom.

Meredek úton kapaszkodunk. Egy romnál megállunk.

— Uram, nézzen hátra!

Elöttem pompás napfényben a sok tor-
nya Jeruzsálem. Gyenge kékes ködben úszik
az örök város. Pompás panoráma!

— Uram! Ezen a helyen megállt Jézus is,
mikor Jeruzsálembe jött. Sokáig nézte ezt a
panorámát és megsiratta Jeruzsálemet.

— És téged a földdel egyenessé tesznek
— jegyezte fel Lukács evangélista — és a
te fiaddal ott ben; és nem hagynak te benned
egy követ más kövön, mivelhogy nem becsül-
ted meg a te látogatásodnak napját, — olva-
som a kis Bibliából.

És nézem tovább a Szent várost. Az arab
beszél. Oda se hallgatok. Érzem, hogy sze-
membe könny szökik.

— Látja, hogy megjósolta Jézus?! egy em-
beröltő múlva a római hatalom lerombolta a
várost, védőit leölte vagy rabságra hurcolta!
— magyarázom.

— Ezt a helyet a mohamedánok is szent-
helynek tették. Itt állott egy mecset, de már
az is rombadőlt és annak falai dűledeznek itt.

Az arab szántogat az olajfa-erdők he-
lyén. Rozoga faekéjét két kis palesztinjai
ökör vonja. A család a követ szedi a földből,
viszi a föld végére, kerítést rak belőle. Méte-
res kőrákás keríti a földeket.

— Hát itt bajos a földművelés! Előbb
a köveket ki kell szedni, azután lehet szán-
tani.

— Óh lehetne azt kerítés nélkül is. Ámde
az évezredes jogszokás az, hogy csak akkor
a föld magántulajdon, ha körül van kerítve.
Ha nincs kerítés a beduin elpusztít mindent.

— Megterem ebben a földben valami?

— Óh meg, ez a vörös agyag jó föld. Fő-
leg kapásnövények termesztésére használják-

Felmegyünk lassan a hegy tetejére. Dél van és meleg. Egy öreg olajfa árnyékában leülünk.

— Enni kellene valamit!

— Megtehetjük, van, de hol iszunk?!

— Én ciszterna-vizet nem iszom! — szabadkozom.

— Nem, nem, van itt forrásvíz is.

Vezetőm lerakja az élelmet, az én vizes edényemmel elmegy vízért. Én előveszem a kis szalonnát és az arab kenyeret. No párosodjatok! — gondolom. Ízlelem a szalonnát, nagyon nehéz ízű. Mindjárt segítek én rajta! Összekaparítok egy kis olajfa törmeléket, tüzet rakok. Nyársat vágok és a kis szalonnát felhúzó. A jól égő tűznél sütöm a szalonnát.

Otthon az ilyen kis szalonnával nem is kínlódom, ámde itt messze volt a kamara és vígan forgattam. A kovásztalan arab kenyér nyelte a debreceni szalonna zsíriját. Hangos vitatkozás hallatszik a mély útból. Arab fiúk jönnek, vizet hoznak. Meglátják a mesterkedést. Oda jönnek és nézik. A szalonna parányivá sült, megettem. A zsíros kenyérből megkínáltam a leghuncutabb fiút. Elvette, megette.

— Tajjib?! (jó?! — kérdem.

— Na am! (igenis!) — feleli.

Viszonzásul kérek egy kis vizet tőle. ő ad a vászon korsóból. Mire vezetőm megjött, már elvégeztem az ebédet. Pihentem.

Kora délután a másik hegycsúcsra mentünk át. Megnéztük a Szent Siont. Hatalmas torony csalogatott bennünket. Bizalmat öntött fáradt testünkbe és lelkünkbe. Régi romok mellé érkezünk. Az avas falak kijavítva szolgálják az új ezredévet. A derviskolostor magas kerítése mellett húzódtunk el, az új,

biztató külsejű örmény kolostor felé. Jó erős kolostor, egyszerű templom.

— Ide nem eresztenek be! — mondja az arab...

— Próbáljuk azért! — biztatom.

Csengetünk. Semmi nesz. Újra sivíttatjuk a csengőt. Senki sem jön. Várunk. Újra-csengetünk. Újra várunk. Egy negyed óra múlva kinéz a kémlelő lyukon egy nagy szakállú barát. Érces hangon mondja el tiltó szózatát. Vezetőm örményül kérleli. Nem enged. Nincs is itt semmi érdekesség.

Én az ódon fal kerítéshez támasztom a hátam és dúdolom a jó kálvinista zsoltárt:

A Sionnak hegyén Úristen.

Tiéd a dicséret!...

Dávid zsoltára nem hatotta meg a szent férfiút. Becsapta a kémelő ajtót és elment.

Mi járjuk a falak alját. Nézem a széptemplomot.

— Most csináljunk programot. Merremegyünk? — szólok vezetőmhöz.

— Kimegyünk a magas csúcsra, ott szét-nézünk és onnan lemegyünk a próféták sírjához.

— Jól van. De vigyen el valami jó vizükúthoz! — a sült szalonna borzasztóan kívánta az italt.

— A víz itt van a mecset mellett. Nehémiás kútja. Jó víz van benne. A próféta is ebből ivott száműzetése idején!

A mély kút hús vizéből jól megszívom-magam. Megyünk a hegyre. Innen messze látunk. Előttünk Jeruzsálem, oldalt Betlehem hegyei látszanak és balra lent csillog a Holt-tenger. Sokáig elnézem. Az arab tájékoztat-

Délután második felében búcsút kellett mondanom a pompás panorámának és elindultunk lefelé. Az út kietlen volt. Soká értünk le a hegyoldalra.

A jó műúton voltunk. Az út mentén a meredek sziklafalban tömérdek szikla üreg van vájva. Ezek sírhelyek. A legkeskenyebb részen négy sírhely ötlük szemünkbe. Az első Absolom sírja. Sziklából kivájt 6 m. széles és 6.5 m. magas üreg. Az oszlopfők ióniak, több friez ismerhető fel a sírboltban.

— Absolom még életében építtette ezt a síremléket, — meséli az arab. És mivel azt hitte, hogy nincs olyan fia, melyik nevét fentartaná, az oszlopot a maga nevével Absolomnak nevezé.

— Ámde mit jelentsen ez a sok apró kő itt?!

— Ősi szokás a zsidóknál — mondja az arab, — hogy kavicsal hajigálják meg az olyan embereket, akiknek fiai rosszak.

— Szegény Absolom sírjánál már egész kórakások halmozódtak fel e szokás folytán! — sajnálkozom.

Most bemegyünk Zakariás próféta sírjába. Hat méter négyszögben jön oszlopokkal díszítve. Az emlékkövön tömérdek héber név olvasható.

Jozafát király sírja szintén a sziklafalba van vájva. Több üregből áll, minden terv nélkül.

A vezetőm látja, hogy már fáradok, a Nap is serényen siet lefele.

— Még menjünk talán a királyok sírjához és a bírák temetkezési helyére.

— Pihenjünk egy kicsit! — nyugtatom meg.

Leültünk és ott maradtunk. Estével fáradtan hazamentünk.

Ráchel sírjánál és Salamon király halastavainál.

A pénteki napot félig pihenésre szántam. Az eddigi gyors tempó kissé elfárasztott. Azonkívül elő kellett készítenem a Holt-tengerhez tervezett utamat.

Kora délelőtt a város északi részén sétáltam. Egyik magaslaton, ócska házak előtt hangos parancsokat hallok. Odalátást keresek. Katonák gyakorlatoznak. Kávébarna egyenruhájuk, báránybőr sapkájuk van. Bakancsuk olyan nagy, szeges, mint a mienk, lábszárcsavarójuk ruha. Újoncok. Kisebb csoportok menetgyakorlatokat végeznek. Kezüket hátratéve tartják, lábukat jól kirúgják. Arcuk olajbarna, némelyiké feykete, soványak. A kiképző altiszt közülök való színes ember. Hangosan vezényel, szaladgál. A csoportok közepén egy tagbaszakadt katona áll. ő felügyel. Egyenruhája angol. Határozott hangon parancsokat osztogat. Ez az őrmester vezeti a kiképzést.

Jó negyedóraig nézem, hogy miként forgatják az arab, zsidó és néger újoncokat, mikor gyönyörű arab paripán megérkezik egy angol tiszt. Csinos, középkorú férfi, leszáll, már ekkor ott terem egy sötét arc.

Gyakorlat kezdődik.

Siet a gyakorlótér felé. A gyakorlattal nincs megelégedve, harsog és dühösködik, nádpálcájával ragyogó csizmaszárát veri. Az őrmester nem mer jelentést tenni. Megáll a gyakorlat. Az őrmester jelentést tesz. A gyakorlat kezdődik. A tiszt megteszi hangos megjegyzéseit külön-külön. Az angol haderő képezi ki gyarmati csapatait! A legénység és az altisztek az őrmesterig színesek, feljebb már fehér és angol.

— Katonák ezek, vagy csendőrök? — kérdezem a mellettem álló zsidótól.

— Ezek csendőrök lesznek, — feledd.

— A kiképzés keménynek látszik! — jegyzem meg.

— Meghiszem azt! Hát még a szolgálat?

Még néhány percig elnézdegelek, aztán megyek tovább.

Egy öreg megviselt autóbuszon az új egyetemhez rándultam ki. Hatalmas palotáit most építik a héber egyetemnek. Nehezen épül, kevés a pénz. Szép lesz, ha kész lesz, kiváló tanárok dolgoznak benne.

Elvetődtem az egyetemi könyvtárba. Hatalmas könyvgyűjtemény néhány év alatt. Sok európai nagy írónak megvan itt a műve héber fordításban. A könyvtártiszt Madách: Ember tragédiáját veszi elő és mutatja héber hetükkel, héber fordításban és magyarázza, hogy ezt a nagy művet a magyarszármazású Feuerstein-Avigdor Hameiri fordította héberre. Közel 4000 ember olvas havonta a könyvtárban a társadalom minden rétegéből. Tudósok, nevelők, iparosok, kereskedők, egyszerű munkások a látogatók.

A falakon héber feliratok vannak. Egyiket, másikat lefordítja vezetőm: Franciaország kormányának ajándéka, Hollandia kor-

mányának ajándéka stb. Tőlünk, magyaroktól is van egy ajándék, Golzieher Ignác, híres keleti nyelvész pompás könyvtára. A könyvtár ma kicsi, de új helyiséget kap.

Az új mezőgazdasági múzeumba megyek be. Mindaz az ásvány-, növény- és állatvilág, amit Palesztina termel, ki van állítva itt. Érdekes, tanulságos gyűjtemény.

Délben korán ebédeltem. Félkettőre a jaffai kapunál kellett lennem. Ti ismerősöm, egy bajor turista vár ott rám. Korán érkeztem. Nézem az érdekes kaput.

— Tetszik önnek ez a kapu? — kérdi egy öregebb zsidó.

— Szép kapu biz ez! — felelem.

— Még szebb és karcsúbb volt a nyílása, míg a német császár ide nem jött. — magyarázza. — Ekkor, 1898-ban kibővítették, hogy II. Vilmos diadalkocsija beférjen.

— Kár volt, igazán kár volt. — sajnálkozik

— Azt mondják, hogy a régi kapu rombolását látva egy öreg judeai zsidó, megjegyezte: Itt kezdődik a császár bukása!... No... és!...

— A jóslat bevált, de ezt kitalálhatták a háború után is! — felelem.

A magas, szőke fiú megérkezik, mentegetőzik, hogy késett.

— Oh, nem késett, még van időnk estig. Tehát Salamon tavaihoz megyünk. Én már át is tanulmányoztam az utat a térképen.

Az út jó műút. Erősen lejt. Két oldalt kietlen partvidék. Jobbra erősen lejt a vasútállomás felé. Mi egyenesen megyünk. A nagy forróságban még csend van. Csak néha veri fel a szél a fehér mészkőport, mely befedi az embert. Az út kiszáradt folyóvölgy (vádi)

mentén halad. A vádi erős keresztfallal el van zárva.

— Itt a Sultán tava! — mondom. — Feltehető, hogy régebbi korból való, de azt tartják, hogy Szulejmán szultán javíttatta ki a XVI. században.

Az út másik oldalán széles völgy tátong.

— Ez meg az Óriások völgye. Ez az a völgy, mélyben Dávid Góliátot legyőzte. Nézzük a térképet és a széles völgyet.

A természet most mostoha hozzá. Alig van tenyészet a völgyben. Kő és kő mindenfelé. Mi rójjuk az utat. Egy kissé enyhül. Olajfák hervadoznak a nagy melegben. A forgalom is megmozdult, rozoga autóbuszok döcögnek Jeruzsálem felől, felvesik a fehér mészpport.

Az út jobbszélén egy mozlím kupolás öreg épület áll. Rachel sírja. Jó negyedóra múlva ott vagyunk. Kerek kőépület gömbkupolával. Sok ember van körülötte és tele van a belseje. A kerek épületben kőkoporsó és egy kőoszlop van. Az egyszerű, minden dísz nélkül való épületet a keresztények, mozlímok és zsidók nagyon nagy tiszteletben részesítik. Most is zsidó zarándokok vannak a sírnál. Gyertyával áldoznak és imádkoznak ősanyjuk, Ráchel szellemének.

— Miféle ünnep van itt? — kérdek meg egy ott szorgoskodó zsidót.

— Nincs ünnep, de egy zsidó zarándokcsapat kijött a patriarcha sírjához imádkozni. En vezettem.

— Nem tudna Ön engem is bejuttatni a sírhoz?

— Oh, dehogy nem! — már karon is fog és a buzgólkodókat széjjelnyomja előttünk, bevisz. Ott a falakon szőnyegek vannak, a menyezetről gyertya lóg alá.

Egyszerű kőkoporsó előtt ég a sok szál gyertya. Füst, fagyúszag és embergőzzel tele az épület. A kőfal tele van furkálva. A turisták és a zarándokok írták be neveiket. Rossz szokás, de nincs ellene védekezés. A nép buzgón imádkozik vagy kedélyesen beszélget.

— Íme ez a Jákob feleségének, a József anyjának, Ráchelnek. a zsidók ősanijának a sírja, aki második fiának, Benjáminnak születése közben halt meg. — mondom a németnek.

— Igen. Jákob nagyon szerette és eltemeti az úton, melyen mennek Efratába, mely most Betlehemnek nevezetik. És állata Jákob oszlopot az ő sírja felett és mondatik mind e mai napig Ráchel sírja oszlopának.«

— Így van megírva Mózesnél az I. könyv 35. részének 19—20. versében. Még áll bent a kőoszlop, de ki építette ezt a kupolát?

A kupolát a mozlimek építették a XVI. században, ők is nagyon tisztelik Ráchelt. Sőt a beduinek (nomád arabok) ide hozzák eltemetni halottaikat teveháton. A zsidók súlyos betegeikért imádkoznak itt és szalaggal kötik körül a követ.

Lassan kitolakszunk a szent hegről. A zarándokok bámulnak bennünket.

— Minden hely tradíció itt, öregem! De nagyon sok tradíciót becses történeti nyomok támogatnak!

Az öreg zsidót 5 piaszterrel (1.50 P) megajándékozom, melyért még meg kell neki mutatni a legrövidebb utat a Salamon tavaihoz, ő tudja kötelességét, kivezet az útra és balra megmutatja az irányt a tavakhoz.

Megköszönjük. Leülünk az öreg olajfa árnyékába, mely a sírral szemben az útfélen árnyékol. Pihenünk egy keveset. Aztán indulunk tovább.

Virágzó kis falun megyünk keresztül. Bet Dsala a neve. Olajligetek és szőlőskertek veszik körül; a nagy pusztában oázis. Balra kanyarodik az út. Újra kősvatagon megyünk egy völgy felé és felcsillan a három tó. Megállunk és nézzük.

»Csináltam ligeteket, halastavakat, hogy azokból öntözném a gyümölcsstermőfáknak erdeit — mondja Salamon király prédikátor korában — és mindez hiábavalóság és a léleknek gyötrelme, nincs maradandóság a nap alatt.«

Hatalmas munka pedig ez. A tavak sziklába vannak vágva. Három egymás után. Néhány méterrel fekszik mélyebben egyik, mint a másik. Egyikből a másikba folyik a víz. Így látszik a magasból. Indulunk lefele. Szörnyű köves a talaj. Cipőnket, bokánkat erősen próbára teszi a sok apró kő.

Jó tíz pere eltelt, míg a drótkerítéshez értünk. Az őr már jött és igazolásra szólított. Nem akadályozott meg, hogy be ne menjünk s mi néhány cigarettával jutalmaztuk szíveségét. Beszél a három tóról.

— A tavak nem egy irányban fekszenek. A második tó 49 méterre fekszik az elsőtől. A harmadik 48 méterre a másodiktól. Mindenik tó átlagos mélysége 6 méter. A felső tó 116 méter hosszú, felül 69 méter, alul 72 méter széles, az alsó vége 7.6 méter mély. Egy része sziklába van vájva, másik része fel van falazva.

A második tó 129 méter hosszú, felül 48 méter, alul 76 méter széles és 12 méter mély. Az alsó tó a három közül a legszebb, 177 méter hosszú, fent 45 méter, lent 63 méter széles. Ez 15 méter mély. Ezt egy csatorna vezeti a jeruzsálemi vízvezetékbe.

— Mi az a sok omladozó kőpad és lépcső?

— Ezek a sziklába vájt padok mutatják, hogy a régi világban nagy multságok folytak itt! — mondja.

— Tehát e kőszivattyú helyén árnyas erdők, illatos ligetek, virágok voltak! — egészítem ki beszédét.

— Igen. És az is lesz. Látja ön ezt a kis kertet a felügyelőház körül, alig pár éves és milyen szép.

— Mire szolgáltak e tavak régen? — kérdem.

— Látja ön ott fenn a hegyen azt az omladozó épületet? Az volt Heródes király nyári palotája. Ezt a kéjlakot táplálták e tavak kétezer év előtt. Minden elpusztult. Ez is. Kétezer év óta iszaposodott a tó, mérges moszkító tanyáztak benne. A nép pedig itta a ciszternák bűdös esővizét.

— Mire szolgál most?

— A magyarszármazású Koch mérnöknek kellett idejönni, ő kitisztította a tavakat és 180 ezer köbméter jó ivóvizet tud Jeruzsálemnek adni. Ma már adunk vizet Betlehemnek is.

— Szép dolog ez. És mikor hozták rendbe a tavakat?

— A középsőt 1922-ben, az alsót 1924-ben és már kész a harmadik is.

— No látja, kedves barátom, — fordulok a némethez — semmi sincs új a nap alatt, csak régen kő és agyagcsöveken, most meg acélcsöveken nyomatják a vizet.

A tavakat körüljárjuk. Az ör leszakít egynehány szál jóillatú virágot és mi indulunk tovább.

Szemben lovascsendőr jön. Pompás paripája kényesen jár alatta a köves talajon. Pején fehér arab sál repked. Puskája, kardja a nyereghez van erősítve. Megállít bennünket.

Angolul iratainkat kéri. Megnézi, szalutál.

Elválnék.

Újra az úton vagyunk. Most már sok autó és autóbusz jár. Megállítunk egyet. Felülünk. Száguld velünk vissza Jeruzsálembe.

Napnyugtára újra a jaffai kapu előtt szállottunk ki az autóbusból.

A nemes Betlehem városában.

— No, barátom, megtegyük a tegnapi köves utat ma is Betlehemig! — fordulok a némethez másnap reggel.

— Én már egészen sánta vagyok, ne gyalogljunk ma annyit, mint tegnap!

— Hja barátom, turistának kevés pénzzel, jó lábakkal kell a nagyvilágba indulni. Sok pénzzel nem vice utazni!

Amint így évelődünk a jaffai kapunál, autóbuszok gyülekeznek. Szamaras emberek állítják sorba a teherhordó állataikat. A német ott sürgölődik. Tárgyal, ingyen akar utazni. Nehezen megy ebben a szegény, pénzéhes országban. A német kitart. Egy honfit lelt, azzal alkuszik. Már őt el is vinné, de engem nem akar vinni. A német nem hagy.

— Várjunk egy késit, önt is felveszi! — jön hozzám és súgja az orrom felé.

Várunk. Már indul az egyik autóbusz, megy utána a másik és sorban a többi. A mi autóbuszunkra is gyűl az utas. Egy német turistatársaságot visznek a Salamoni tavakhoz. A kocsi nem telik meg. Ez jó. A német újra beszél a honfival. Gyorsan és örömmel jön hozzám.

— Szálljon be ön! ...

Fellépek az autóbuszra, a német bemutat a vezetőnek. Indulunk a betlehemi úton.

— No, ezt jól megcsinálta!

— Miért ne, hiszen földiek! — dörzsöli tenyerét a német.

Salamon három tavánál leszállunk. Újra megcsodáljuk, de már fel nem megyünk, hanem elbúcsúztunk a társaság vezetőjétől és az út mellett leültünk a kőre.

Jól sütött a Nap. Nagy meleg volt. Most tervezzük utunkat Betlehem felé. Legegyenesebb a vízvezeték mentén. Érdekes vízvezeték ez. Itt-ott ki van nyitva, hogy a szomszagos utasok vizet tudjanak belőle meríteni. Körülötünk a hegyek kopárak, fehérek, de a völgy zöld. Vízet kap a növényzet.

A hegyen sziklasír. Nyomorult hely. Ide csak temetkezni lehet. De mégse. A hegyoldalon nyomorult falu szegénykedik. Artász a neve, muzulmánok lakják. A völgyben oázis. Gyönyörű kert, tömérdek méhkaptár a kertben. Útitársam mindjárt megköti a fiúval a német egységet.

A fiú ajánlja, hogy nézzük meg az Abdullam-barlangot. Mi mindenre vállalkozunk. A fiú elvezet a bejárathoz. Elmondja, hogy a barlang valóságos labirintus, nagyon könnyen el lehet benne tévedni, ő tudja a járást és ő elvezet. A barlang 167 méter hosszú. Bejárata könnyű. Számos folyosó nyílik. Mi megyünk és izzadunk a föld alatt. Elérünk egy 36 méter hosszú termet. Ebbe számos folyosó torkollik. Itt cserépdarabokat, koporsórészeket találunk. Rúgjuk, felvesszük, nézegetjük.

— Ezek a cserepek mutatják, hogy ide régen temetkeztek! — magyarázza a fiú.

— Tehát a föld alatt sziklába vájt nagy temető ez? A nagy kamarákat a víz vájta, a

kisebbséget az ember csinálta! — magyarázom.

És járjuk a barlangtemetőt. Másik, sőt harmadik nagy termet találunk itt, mindre folyosó nyílik. Közel egy óra múlva újra a szabadban vagyunk, örülünk neki.

A fiú a hegyre akar vinni, oda már nem megyünk. Megmuttattatjuk véle az utat Betlehemig.

Elköszönünk és baktatunk tovább. Félóra múlva feltűnik Betlehem, a Dávid városa. Bégen hatalmas város, most szegény, rombafékvő. Megviselte a háború és a földrengés.

Magasan fekszik, 777 m-re a Földközi-tenger szintje felett. Házai két dombhátra vannak építve és ezt enyhe nyereg köti össze. Betlehem fekvése emlékeztet a Jeruzsálemére. Ma lakossága 10.000 lélek. Érdekes, hogy Dávid városában ina zsidó nem lakik. A lakosság csaknem mind keresztény, mindössze 300 muzulmán lakik itt.

A latin-görög és örmény keresztények rettentő harcban állanak egymással, úgy, hogy régen a török katonaság, most az angol színes rendőrség tartja fenn köztük a rendét. Külön negyedekben laknak és nem szívesen ménnek át egyikből a másikba. Ezt hallottam és jegyeztem fel tegnap Jeruzsálemben.

— Béth Lechem zsidóul azt jelenti »kenyérhely«, »eleséghely«. Bégi neve Ephrata volt. Ez is termékenyt jelent. — egészítem ki a történetet.

Megyünk be a városba. Fallal megerősített hely, de fala nincs olyan jó karban, mint a Jeruzsálemé.

A szűk uccák rendezetlenek. Keskeny kőjárdákon egy ember is alig fér el. Az uccák elég népesek.

— Sok itt a nő és szépek! — jegyzi meg a német fiú.

— Elég laza erkölcsűek is! — ezt hallottam és olvastam.

— Még Jeruzsálemből is átjönnek az ilyen nők.

Éppen egy autóbusz robog a főútcán. Megáll. Csupa nő száll ki belőle.

— Lehet ez is egy ilyen szállítmány! — jegyzem meg.

Mi járjuk tovább a várost. Egyik háznak az eleje le van omolva, azért hátrább laknak benne. Emitt még szemérmesebbek, mert nagy szőnyeggel elzárják lakásukat az uecai kíváncsiak tekintete előtt. Itt meg keleti szokás szerint a kecske együtt lakik a családdal.

Az emelet be van deszkázva az eső elől.

Elég széles, poros útra érkezünk. Magánautók és bérautók túlkölnék el mellettünk.

— No, ez a központ felé vezet! — jegyzem meg.

— Itt csak egy középpont van: a Mária templom! — feleli a német.

A port rúgjuk. Fáradunk. Az út kinyílik. Szép nagy téren előttünk a Jézus születése helyén emelt templom: a Mária templom.

A tér minden részében emberek ácsorognak. Közre vesznek. Mozdulnak. A templom külseje nagyon egyszerű, sőt fenségesen egyszerű. Az előtte elterülő tágas téren nagyon sok kőoszlop meredezik. Csonkák, hirdetik a letűnt zivataros századokat, A letört darabok az oszloprész mellett hevernek. Egyiken, másikon szennyes emberek, suhancok ülnek. Ezek is mozdulnak. Felénk tartanak

— No pajtás, most jön a roham! — figyelmeztetem a németet.

— Kiálljuk ezt is! — mondja nevetve.

Az első támadást oldalról kaptuk. Négy gyűröttruhájú, gyanús külsejű ember ráncsap és a közeli üzleteket ajánlja, ahol emléktárgyak kaphatók.

— Nem kell vásárolni, csak megnézni! Nem kerül önöknek semmibe!

— Ezt a trükköt ismerjük hazulról. — nevetünk szemében az ügynöknek.

Ők nem hagynak békében. Csalnak az üzlet felé. Nem megyünk. A többiek lépnek akcióba.

— Ne abba az üzletbe menjenek, hanem ebbe a másikba. Itt minden féláron kapható. És nem csalnak! — rikoltanak kórusba.

— Előbb a templomba megyünk! — hárítjuk el a tolakodókat.

Az új támadás szembe jön. Ezek templomi vezetők. Mindenik magát dicséri és ajánlja. Különösen a suhancok nagyon támadók. Csaknem megragadják az embert. A német keze eljár és a kölyök karjára üt. Az idősebb vezetők megfogják a tiszteletlen suhancot, eltolják. Ez visszajön, veszekszik a nagyobbakkal. Ezek megverik. Mi nézzük a közelharcot. A harci zaj még tart. Kiabálnak szemtől szembe. Mi lépdelünk a nagy komor fal felé. Az egyik oszlop mögül megint kinőtt egy fiú. Ő szerényebb és rongyosabb, mint a többi. Ajánlkozik vezetőnek. Nem nagyon dicséri magát.

— Örmény? — kérjük.

— Nem, latin vagyok! — feleli szepegve.

— Látja itt a vallás áll a gondolkodás középpontjában. — Adom a szót a németnek.

— Frenki vagy allémán? — kérjük. (Francia vagy német?)

— Talián! — feleli a fiú.

— Kapsz 2 piasztert és vezess be bennün-

A rongyos, bizonyára éhes fiú, szeme felcsillan. Egy kis szűk oldalajtóhoz vezet. Kívül alig látszik az ajtó. Belül lefelé kell menni. Olyan, mintha egy vár kazamáiba kellene leszállani. Előbb benézek.

— Hát nincs ennek rendesebb bejárata! — kérdem a fiútól.

— Van. De itt érdekesebb! Ezt az ajtót a nagy pusztítások idején építették. Az ajtót könnyen lehet védeni. Erős, nem lehet betörni és az ellenség nem tud benyomulni a templomba. Így hallottam az apámtól.

— A templom, mint vár!

— Nézzenek az urak fel. Ezen a nagy falon nincs ablak. És mégis van, de be van falazva. Ezt is a hadak ellen csinálták.

— Ez a fiú sokat tud.

— Mondja csak, mi volt ez a sok törött oszlop? — mutatok hátra, a templomtérré.

— A csonka oszlopok az egykori görög templom oszlopcsarnoka volt. Lerombolták. Nekünk csak ez a sok csonkaság maradt meg.

Leszállunk a templomba. Elöl a fiú, utána a német és hátul én a bottal. Erős félhomály fogad. Majd felborítjuk egymást.

— Ez a barlang a hagyomány szerint ama barlang fölé épült, melyben a Jézus született. Hadrián császár, hogy a keresztényeket megcsúfolja, a barlang fölé emelt kápolnát szétromboltatta és helyébe egy pogány Adonis-templomot emelt.

A történeti feljegyzés szerint ezt a mai templomot Konstantin császár építtette 330-ban, Krisztus után. Ezt a templomot kétszáz év múlva Jusztiniánusz restauráltatta. 1010-ben a templomot lerombolta Hákim pasa. A zarándokok nem nyugodtak addig, míg a templomot föl nem építették és már Balduint, a keresztes hadak egyik vezérét itt koronáz-

ták meg Jeruzsálem királyává karácsony-szent napján.

Amíg a fiú itt beszél, mögöttünk feltűnik egy öreg szerzetes. Templom ór. Hallgatja a fiút. Mi köszöntjük a szent férfiút és ő-fogadja.

— Helyes minden, amit ez a fiú előad? — kérdi a német.

— Mind úgy van. Jó vezetőt választottak ki Önök. Ezt a fiút mi neveltük. Okos, megbízható fiú.

— Köszönöm. Ez még szerencse.

A fiú áhítattal néz a marcona feketesza-kállas szerzetesre és folytatja.

— A keresztes háborúk után Mánuet görög császár gazdagon díszítette a falakat és arany mozaikokat rakatott rá. Építőmes-tere a császár képét több helyen felrakta.

Míg ő magyaráz, a barát mutogatja a na-gyon kopott freskókat és mozaikokat, ame-lyekből a homályos világítás mellett alig-lehetett valamit kivenni.

A templomot azóta többször javították. A latin keresztényeket III. Napóleon francia császár közbenjárására 1852-ben szabadon be-engedték a templomba. Ámde látják Önök azt a széles szőnyeget. Ez a templomot hosszában kettéválasztja s ettől jobbra a latin kereszté-nyek, balra a görög keresztények járhatnak és imádkozhatnak. Jaj annak, aki a másik területére lép!...

— No hát a keresztényi szeretett a temp-lomban is így dühöng itt f!... Az ember nem is gondolna a Szentföldön ilyet!

— Régen fezes török katonák tartottak itt rendet és békét a keresztények között — foly-tatja a fiú, — most az angol színes rend-őrség.

A templom öthajójú, állapítom meg. A középső hajó jóval szélesebb, 10.5 méter, mint a másik kettő. Ezek az oldalhajók 4.5 és 3.5 méter szélesek. Két sorban 11—11 vörös mészkőből készült pompás oszlop halad fehér erekkel. Az oszlopok 6 méter magasak, már a hanyatló korinthusi stílusban, készültek.

Megyünk a kereszthajóba. Szép széles. A falakon mozaik-képek vannak. Alig látszanak. A fin magyaráz, a szerzetes segít neki. A képek Jézus életét ábrázolják. Nagyon elmosódottak. Legnagyobb szabású Jézus bevonulása Jeruzsálembé. Jól látszik Jézus, amint a számaron lovagol és utána egy tanítvány gyalogol, a nép Jeruzsálemből tódul eléje. Jézus mennybemeneteléből még kisebb töredék látszik.

— Menjünk Jézus születési helyéhez. — biztatom a fiút.

— Akkor menjünk a kriptába! — mondja a pap.

Kőlépcsőkön megyünk lefelé. Itt már igazi sötét van. Egy kápolnába jutunk, melyet 32 lámpa világít meg. mégis sötét.

— A kápolna 12 méter hosszú, 3 méter széles, 3 méter magas! — kezdi a szerzete?. A padló márvány, itt márvány a fal is, de a többi helyen téglá.

Nézek széjjel. Az oltár alatt észre veszek egy hatalmas csillagot. Ezen ez a felirat áll: xHic de virgine Maria Jézus Christus natus est.« (Itt született Máriától Jézus Krisztus.)

— Mondja, aranyból van az a csillag? ’

— Óh nem, csak ezüstből, de be van aranyozva.

Behajlok jól a fülkébe. 15 lámpa világítja meg.

A lámpák közül 6 darab a görögöké, 5 darab az örmény keresztényeké és 4 darab

a latinoké. (Római katolikus.) A fülke díszítése Konstantin császár idejéből való, bár később a muzulmánok is kiegészítettek.

— Nézzék önök szemben azt a szikladarabot a szegletben, — mutat a fiú egy köre.

E kövön ült és virrasztott József, míg Jézus megszületett.

— De hol a jászol, melyben Jézus születt? — kérdem.

— Itt szemben, lejjebb kell menni.

Három lépcsőn kell lemenni egy szűk helyre, az a jászol kápolna. Márvány jászol van beépítve. Alja fehér márvány, vége barna kőből van.

— Ez a jászol nem egykorú! — jegyzi meg a fiú. — az eredeti Rómában van. A jászol felett szent mécsek égnek, gyér világitást terjesztenek.

— Menjünk már felfele! — indítok.

És indulunk. Én elől megyek, utánam a német, aztán a pap, végül a fiú. Amint a kriptáéhoz érünk. Egy elegáns európai nő áll. Mögötte a férje. Mindkettőjüket egy bennszülött nőgat. A nő fél.

— Be lehet ide menni? Nem lesz az embernek semmi baja? — kérdi a nő szepegve.

— Oh igen! — biztatom.

Ők belépnek a sötét lépcsőházba. Mi pedig megajándékozván a papot, igyekeztünk a szabadba.

Szálláson Betlehemben maradtunk. Szőlő és európai módra sült kenyér vacsoránk elfogyasztása után otthon maradtunk. Éjjelünk nem volt jó. Alig vártuk a reggelt, hogy Jeruzsálembe menjünk. Jobb szállást reméltem. Csalódtam.

A Holt-tenger partján.

Lakásom a Szent városban olcsó volt, de sok kívánni valót is hagyott. Jeruzsálem legforgalmasabb útjára, a nagy bazárra nyilott ablaka. Az esti zaj éjfélig tartott. Ekkorra már megérkeztek a környék gyümölcs-, szőlő- és főzelékárusai. Nagy irdatatlán tevéiket hangos lármával hajtják, az út használata miatt borzasztóan lármáznak. Ez a hajnali zaj. Reggel 4 órakor megindulnak a vásárlók. Fél Jeruzsálem a bazárban van. Ez a reggeli zaj.

Az éjjel megint nem aludtam. Hajnali 4 órakor már felöltöztem és néztem a keleti bevonulást.

Szamár karaván jött. Negyven csacsit három hajcsár vert befelé a népes, zajos utcába. Mindenik hátán a sajátságos karaván-zsák átvétve és benne 40 kg. köles, vagy más portéka. A jámbor szamarak nagyon megrémültek a zajtól. Az ősi szent falhoz húzódtak. Különösen megrémíti hatalmas osztályos társuk, a teve, mely párokban fűzve szintén árut visz a piacra.

Nézem- hosszan. Nézem az óvilág eme szállító eszközeit. Egy hatalmas ember vállamra teszi kezét. Én is meghökkenek. A fekete arcú szállodásom mosolyog rám.

— Mit néz olyan elmerengve?

— Nézem ezt az óvilágot. Ezer évvel visszaképzelem magamat. . .

— Érdeklí...?

— De még mennyire! El is mennék néhány napra az ilyen társasággal...

— Még ma beszélek a nagy export céggel, mert a napokban indul egy karavánjuk Transzjordániába.

— Az jó lesz... De el ne adjon az araboknak!...

Az arab zsidó jót nevetett.

— Nem kell azoknak az ilyen, portéka, mint ön.

A délelőttöt, a nagy bazárban töltöttem. Ócska, nagy piszkos épület. Boltjai Mohamed törvényei szerint vannak építve. Egy szűk zug. Ablak csak némelyiken van. Az eladóportéka mind az ajtóba rakva. Az ajtóban alkusznak rá.

Egy kassai zsidó család pénzváltó utódjánál dollárért egyiptomi fontot vettem. Drága volt. Drágaságán még a közös haza emlegetése sem enyhített. A zsidó bizalmas volt. Szakálám után azt hitte, hogy én is hitsorsos vagyok.

— Mondja már, mért alkusznak itt a bolt előtt?

— A mohamedán nőknek nem szabad idegen házba bemenni. Ezért olyan szűk itt a bolt és azért alkusznak kívül.

Délre halálra izzadva szállásomra érkeztem. Az arab zsidó már várt. Jó hírnek minősítette amit mondott.

— Elintéztem!... — jön elébem. — Holnapután indul egy tevekaraván. Lemehet vele a Holt tengerig ... Ingyen elviszik.

Itt kezét orrához emelte. Ezzel fejezván ki szavainak jelentőségét.

— És a tevehajcsárok?

— Nagyon jó megbízható emberek. Évtizedek óta szállítanak a cégnek. Semmi panasz nem volt rájuk... Különben a karavánvezető itt lesz rögtön.

A dolgok menetét túl gyorsnak találtam. Alig lehetett a lehetőségeket mérlegelni. Dönteni kellett. Megjött Achmed, a vezető is. Szép szál férfi. Már az ötven fele jár. Arca kifejezésteli. Merész és elszánt, mint egy karavánvezetőé.

Beszéde nyájas, mosolyog hozzá. Idegen nyelvet rosszul beszél, ezért szégyenlős. Eh mondja, hogy sokszor szállított már ezen az úton. Nem veszélyes. Ismeri a nomádokat. A falvak lakói szeretik, a csendőrséggel sohasem volt semmi baja.

— Jöhet ön bátran. Én majd megvédem!...

— Mennyi ideig tart az út, míg a Holt tengert elérem?

— Két nap ...

— Az nem sok... Holnap reggelig gondolkodási időt kérek.

Az, arab jobbát homlokához emelte, mélyen meghajolt és eltávozott.

A zsidó ebédre hívott. Keveset ettem, sokat gondolkoztam... Néha még evés közben is mélyen elgondolkoztam; ilyenkor a kés, villa munka nélkül hevert kezemben.

Az élesszemű zsidó észrevette. Tudta is az okát. Hozzáfogott vigasztalni. Hiába. Délután az olajfák hegyén sétáltam. Pusztá hely. Alig van olajfa. A fiatal olajfákat a földrengéstől kitelepedett arab sátorlakók pusztítják.

Reggel egy merész elhatározással elmementem a céghez, melynek az arab szállított. A főkönyvelő világlátott, udvarias ember. Midőn megmondom jövedelem célját, mosolyog és biztat.

— Az emberünk megbízható. Sőt a külső támadás ellen is biztosít, mert jól ismeri a kóbor törzseket,, sőt üzleteket is csinál velük.

— Tehát elmehetek nyugodtan?

— A legnagyobb nyugodtsággal!...

Új bizalmat öntöttek belém ezek a szavak. A tudásvágy és hit felvillanyoztak. Hazamentem. Irataimat rendeztem. Felesleges pénzem egyik angol bankba helyeztem és készültem az útra.

A vezető már délelőtt eljött. Leste, hogy poire határozta el magam.

—Megyek! — mondtam neki.

Arca felvillant.

— Reggel négy órakor a Damaszkuszi kapunál várom.

Kezet nyújtottam neki. Távozott.

— Halló! — kiáltok utána.

Az arab visszaszaladt. Kérdve néz rám.

— Én tevén nem tudok utazni. Hozzon inkább az ön részemre egy jó erős csödör szamarat!... Megfizetem...

— Óh uram. (Hát én sem utazom tevén... Én már gondoskodtam két jó szamarról.

Az egész éjjelt ébren töltöttem. Reggel két órakor kopogtat zsidó szállásadóm. Félnégykor előállott üzlettársa autója. Én átadom neki nehezebb terheimet. Magamhoz csak gumiköponyegemet, fényképezőgépet, botomat vettem és frissen beülök az autóba. Szállásadóm mellém ült és elkísért a nagy, erős, régi Damaszkuszi kapuhoz.

A tevéket még pakkolták. Ott feküdt a nagy otromba állat. A hajcsárok és napszamosok kötözték rájuk az árut. A hajcsárok parancsoltak, hogy kell egyenletesen terhelni. Mikor megterhelték, botjával egyik hajcsár megütögette a teve nyakát és hasát. Morgott az állat és feltápáskodott.

Már húsz teve állott terheltén egysorjában. Tízperc alatt megterheltek.

— No, próbáljon tevén utazni! — buzdít a zsidó.

— Félek, hogy rosszul leszek.

— Így reggel semmi baja nem lesz! — mondja az arab.

— Musztafa! — kiált a hajcsár.

Egy fiatal, szennyes legény előszalad. Szól hozzá arabul és egy szépen felnyergelt tevét vezet elő a fiú.

— Ez lesz az Öné! Uram. Nem hamis és nem ráz.

A fiú a teve első lábainak térdeit ütögeti. A teve letérdel. Hátsó lábait hasa alá veszi. Már fekszik.

— Tessék felülni.

— Nem merek, mert ha feláll, leesek.

— Sohse féljen, a fiú is felül és megfogja.

— Nem merek mégse! ... Ott a létra, inkább azon mászok fel.

Jót nevettek, de belenyugodtak. A tevét újra felállítja a fiú. A létrát hozzá támasztják és én gyorsan felülök. A fiú egy ügyes mozdulattal a nyakán felkúszik. Elébe ül. Ketten vagyunk a tevén. A vezető megmagyarázza, hogy menet közben a teve ritmikus mozgását át kell venni.

— Csak ez bajos nekem, aki a tevén most ülök másodszor életemben.

Egy hosszú fütty és az egész karaván elindult. A vezető számaron elől ment. Én tevén utána és ezután a tevék négyesével összefűzve.

Az ég derült volt. A nap melegen mosolygott. Lementünk a Kidron völgyébe. Onnan felfelé Bethania felé.

A teve nagyon jó menő állat volt. Nem rágott. Én tartottam a ritmust. Hajbókoltam előre, hátra a magasban. Bethániánál a fejem szédülni kezdett. Éreztem, hogy árt a tevelovaglás. Megállottunk egy pillanatra. A tevék ittak. A nyeret megigazították rajtuk. Én engedelmet kérve leszálltam. Átnyergeltem egy vezeték számára. A díszesen nyergelt tevére egy tömlő vizet tettek.

Mi elindultunk a romok felé.

— Lázár városa most az arabok nyelvén el Azarije nevet visel — mondja vezetőm. — Ez is Lázárt jelent. Ide vonult Jézus Jeruzsálemből. Lakói most mohamedánok, fűgét, olajat, mandulát és szentjános kenyeret termelnek. Ez a nagy kövekből épült vár Lázár háza helyén épült a keresztes háborúk idején. Nézzen le, azok a sziklába vájt üregek sírok, a legnagyobb a Lázár sírja.

Bejárata a mecset kapuján történik. Lázár sírjánál imádkozik keresztyén és mohamedán. Mindkét vallás zarándokai felkeresi gyakorta. Nem való az, hogy ezek valamikor is zsidó sírok lettek volna.

Az út kietlen sziklákon vitt. Mészkö vulkáni tufa. Minden kihalt. Sehol egy fa, vagy bokor. Csak az út forró pora repül. Mellettünk a vádi mélyük. Kiszáradt folyómeder ez. A folyó homokjában gazdag tenyészet. Kiszáradt, avar: átalusza a nyarat.

Juhnyájak jönnek velünk szemben. Roszszul öltözött szennyes juhászok vezetik. Ezek beduinok. Palástot viselnek. Fejüket humusz fedi, mely hátul derekukig omlik le. A hegyoldalon elvonulnak. Pár öreg beduin hangos szavakkal üdvözli vezetőnket, aki vissza kiáltja nekik a »fogadj Istent«.

Estére bővizű kútnál vagyunk. A kút, melynél üdvözítőnk tanított, állandó forrás.

Csorog belőle a víz. A tevék távolabb állanak meg. Észreveszik a vizet. Ijjesztően morognak, sőt nyekeregnek. Szomjasok.

A hajcsárok tovább biztatják. Letérnek az út mellé.

Mi elmaradunk egy kősziklánál. Vezetőm rámutat és mondja: Ez az egy méteres kő az, amelyen Jézus megpihent. Itt találkozott vele Mártha. A zarándokok nagy tiszteletben részesítik, csókolják ezt a követ. No, de menjünk az itatóhelyre.

Letáborozunk. Mi előre megyünk. A kút hideg vizéből háromszor is jót iszunk. Egy veder vizet veszünk. Szamarunkat is meg-itatjuk. Most jön a hadd el hadd! A szomjas tevék a vízre rohannak. Habzsolják a vizet. Tűrik a verést. Rúgják egymást.

Betelnek a vízzel. A boldogságtól bömbölnek. Két hajcsár maga elé veszi a harminc tevét és elhajtja a hegyoldalra legelni.

Vezetőm ezalatt tevenyeregből sátrat csináltatott, egyet magának, egyet nekem. Most vacsorát készít. Köles darát vesz elő. Vízben péppé kavarja. Vasfazékját fenekével felfordítja. Tüzet gyújtat alá. A meleg vasra elébb kevés olajat, aztán pépet tölt. A pép hirtelen megsül. Kész a chubec, vagyis kovásztalan kenyér. Egy darab szárított húst, egy kis gyümölcsöt tett ki és ettünk.

Az arab koszt ehető volt. Különbem magam is hoztam egy kis konzervet, gyümölcsöt az útra. A nap már lenyugodott a hegyek mögött. Az arabok imához készültek. A vezető elővette imaszőnyegét. Leterítette és kelet felé háromszor leborult. Ajkával a szentelt szőnyeg szélét érintette. Tovább térdelt és buzgón imádkozott. Allaht többször hangosan hívta.

Az imának vége volt. Hosszan nézett rám.

— Hát te uram nem szoktál imádkozni?
— kérdi szemrehányóan.

— Igen, szoktam én is, de csak lelkem csendességében.

— Végezd el az imát a te Istenedhez, mert az is segít bennünket utunkban.

Letérdepeltem, kezeimet összetéve imádkoztam. Elvégeztem imádságomat, felállottam. Az arab látszólag megkönnyebbült.

— Most már két Isten vigyáz ránk...

Az éjjel ébren aludtam. Csend volt. Csak az élelmüket kereső sakálok üvöltöttek olykor.

Hajnalban korán indultunk, hogy a hűvösben menjünk és a forróságban pihenjünk. Kora délelőtt tevekaraván jön velünk szemben. Sátor van rájuk pakkolva. A pakk felett asszony, ember ül. Az asszony gyermekét fogja.

— Beduinok ezek. Vándorolnak nyájaik után. A tegnapi birkanyájak ezekéi.

— Hát itt is vannak beduinok? (Nomád arabok.)

A vezető szóba áll egy szennyes férfival. Beszélgetnek. Én szemlélem. Haja hátul hat ágba fonva. Két tincs a fülénél lóg. Arca, keze, rhhája szennyes. Kiabálva beszél.

— Pár perc múlva megtaláljuk az egész sátor falut. Az az érdekes!— — csigázza fel kíváncsiságomat.

— Meg fogom nézni, nagyon érdekel.

Haladunk a kihalt vidéken. Oldalt számár karaván pihen. Terhük letáborozva. A jószág szerte legel. Megkapó kép e kősvivatagban.

A déli Nap hevesen pirít. Megállást keresünk. De hol a kút?!

A hegyoldalon füst ereszkedik. A füst okát egy domb takarja el. Vezetőm nógatja szamarát az út jobb széle felé.

— A kút itt van. De a beduin táborhoz közel nem pakkolunk le, mert könnyen meglop-
nak — világosít fel.

A halom elmarad. Nagy sátoortábor szerte mindenfelé. A nomád falu itt pihen. Én örültem neki, vezetóm hűtözött tőle. Alig talált helyet.

Vége levezeti a karavánt a jobb oldalra. Megállítja és lepakkolunk. Tanyánkat egy hegyoldal takarja el a beduinoktól.

A déli ebéd hamar megvolt. Vezetóm megígérte, hogy meglátogatjuk a nomád táborát. Láta, hogy kedvem van a látogatáshoz, két szamarat nyergeltetett. A szamar okos volt. Hogy lovasát kímélje, letérdelt és úgy vette fel. Aztán vígan ügettünk a tábor felé. Érvül a szegény nép közt pár lovas fogadott. Ezek örök lehetnek. Vezetónk elmondta jövetelünk célját. A sejk sátorához vezettek. Újabb díszesebb örök fogadnak. Vezetóm tárgyal velük. Egyik eltűnik. A hámész nép ugyancsak néz, különösen engemet.

Jó ideig vártunk. Én nézegettem körül, vezetóm magyarázott. — Ez egy nomád falu. Van itt főnök, vannak előkelőségek, jobbmódúak, katonák, sőt koldusok is Juhaik, tevéik előre mennek. Maguk lassan vonulnak utánuk.

Olyan kinézésű népség ez, mint nálunk a sátoros cigányok

Közben jön az ör harmadmagával. Két lakáj kíséri. Beszélgetnek vezetómmel.

— Én foglak téged a sejk előtt bemutatni és tolmácsolni.

— Nagyon jól teszed.

Egy szolga elveszi a két szamarat. Mi lépegetünk a sátor felé. Az ajtaja fellebben és egy pompás színű szőnyegekkel felépült sá-

torban vagyunk. Szép keleti világ. Úri kényelem.

A sejk még nincs bent. Van időnk szemlélődni.

— Gazdag ember a sejk! — jegyzi meg vezetőm.

Tömerdek juha, tevéje, pompás lovai és sok felesége van.

— Szereti a szabadságot, azért nem telepszik le

— Egy ízben már volt autója is. de elajándékozta és pompás lovain jár kíséretével.

A sátor szőnyege szétnyílik. Egy középkorú, magastermetű arab jön be. Utána kísérete. A jelenlevők mély meghajlással üdvözlök. Mi is meghajolunk. Vezetőm előre is nyújtá kezét.

A sejk leül a kerevetre, kísérői távolabb a földre. Nekünk a sejkkal szemben két párna volt téve. Nem ültünk le. A sejk félhangon kérdést intézett vezetőmhöz:

— Honnan jöttetek, kik vagytok, oh idegenek?

Vezetőm bemutat Én meghajlok. A sejk az ülőre mutat. Vezetőm int, hogy üljünk le. Ő törökösen ült, nekem nehéz volt lábaimat elhelyezni. Hosszas hallgatás után kérdi a sejk, hogy van-e apám. anyám. Mikor én megnyugtatom, hazámat kérdi.

— Honnan való vagy idegen és miért jöttél?

— Hallottam nagy híredet, gazdagságot, vitézségedet és eljöttem, hogy meglásalak.

Vezetőm fordítja. A sejk arca kiderül és mosolyog.

— Vendégeim vagytok! ...

Int a szolgálknak. Asztalt hoznak be. ügyet a sejk elé, másikat elibünk, harmadikat a kíséret elé teszik fekete kávétkoznak.

Pompás findzsák, ülnek a vert ezüst tálcán. Nagy hajlongással elibünk teszik. Mi szürcsöljük a kávétk. A sejk bennünket figyel. Vezetőmmel beszél. Közölgokról. A szállítástról, a rossz világról és a szomszédban folyó drúz háborúról.

Az üres findzsákat elszedik. Felállunk. Vezetőm engedelmet kér, hogy a tábort megtekinthessük. A sejk két előkelő vezetőtk ad. Mély meghajlással elbúcsúztunk. A sejk áldólag terjesztőtk felénk kezétk és elbocsátott.

Bejártuk a tábort. Utcák rendetlenek. A nemezsátrak primitívek, piszkosak. Rengeteg nép kísér. Vezetőtk veréssel tartják vissza a kíváncsiakat.

— Mennyi ember lehet ebben a faluban?

— Hatszáz ember! — feleli a vezetőtk.

— És jószág?!

— Nem egészen 5000 juh, 500 tevétk és ugyanannyi ló.

— Gazdag falu.

— Legtöbb a sejkétk és családjáétk. Sok embernek nincs itt semmije. Ezek a szolgáltk.

A szegény részbe érünk. Szörnyű lármával fogadnak. Kérnek, könyörögnek. Ebbéltk tettüket nagy lármával és élénk taglejtéssel kísérik. Adok nekik egy-egy piasztétk. Rám rohan az egész. Mind kér. Kísérokim elverik őket. Messziről kiabálnak. Sok a nyomorék köztük. Ezek köztartásból élnek.

Visszamegyünk a vezér sátorához. Elbúcsúztunk a kísérokétktől, a szolgálkat megajándékozom. Felülünk a szamarunkra és elügetünk. Négy lovas kísér bennünket. Könnyen lovagolnak. Díszes nyergükétkről körül lóg a díszes sallang. Az útkétk jönnek. Akkor körül

lovagolnak benünket és jó trappba elvágatnak

— No ez a nap nagyon tanulságos nekem,,
ilyet még nem láttam. — Mondogatom.

— Pedig mennyi nomád van itteni! Felbarangolnak egész Jeruzsálemig. Sok kárt tesznek, ezért mindenki haragszik rájuk.

Táborunkat elértük. A vezető jelt ad a készülésre.

Újra úton vagyunk. Gyorsan haladunk,, mert az út nagyon lejt. Újabb nyájak jönnek. Új beduin falu előjelei. Nem győzünk térni. A Nap már jól hanyatlott. Feltűnik a Holt tenger.

— Tenger! — kiált vezetőm.

— Tenger! — kiáltják a hajcsárok.

Gyönyörű volt. Kihalt környezetben nyugodtan pihen a víz.

— A Holt tenger!... — sóhajtok fel.

Valami megilletődés fogja el az embert...

A kihalt út végére érünk. Homoksivatag fogad a kő után. Lejt a vidék, de lábunk belesüllyed a finom vízverte homokba. Az előhaladás mégis nehéz.

A tevék neki nyúlnak. Nyögnek. Nagy patájuk belesüllyed a homokba. Néhány sivatagi bokor ül a kihalt vidéken. Üstökön, kapom a rég látott növényt. Kezemet megszurja, de megtört levele és gallya illatos,, nagyon illatos.

Beduin kunyhók ötlenek elő a víz partján. Hadi anyagból összetákolt ronda alkotmány. Kihalt. Nincs benne senki. Csak a piszkot hagyták ott bőven.

— Télre újra itt lesznek! — magyarázza, vezetőm.

Az út kétfelé válik. Válnunk kell nekünk is. Ők mennek a tó partján tovább délre. Én megyek a Jordán torkolathoz.

Vezetőm megáll. Leszáll a számárról. Megmutatja a távolban azt a barakk házat, mely itt rádióállomás és sószáritó-telep.

Majd szembe áll velem. Kezét magasra emeli és Allah áldását kéri rám. Jobbját a fejemre teszi és hangos szóval énekel egy korán verset. Én kezemet nyújtom. Melegen megszorítja kezemet és így szól:

— Most már mehetsz nyugodtan idegen. Allah minden áldása kísér és békességben fogsz visszatérni hazádba.

Én megköszöntem szívességét és egy díszes tört nyújtottam át neki.

Nagyon meghatotta ez az ajándék. Alig tudta megköszönni. Hirtelen egy kis réz bögrét húzott elő zsebéből és átnyújtotta.

— Ez atyámtól kaptam nagyon régem Neked adom.

Szabadkoztam, hogy ettől a kedves emléktárgytól nem fosztom meg. Ő erővel ideadta.

Mégegyszer kezét szorítottunk, ő arabosan, én magyarosan elköszöntünk.

A karaván már jól elhaladt, ő igyekezett utána. Én megállottam. Nézttem ezt az embert, aki hozzám olyan jó volt. Sohasem találkoztunk és sohasem fogpnk találkozni.

Ismét egyedül vagyok a Holt tenger partján. Körülnézek a végtelen csendességben. Semmi zaj. A nagy víz szintjét barátságosan fodrozza a gyakran megszaladó szél. A távolban a kopár sziklák ijjesztően sötétlenek a partokon, ködben ülnek. A forró napsugár rávetíti az égre a tenger kék tükrét. Lilának fogja fel a vándor szeme a visszavert fénysugarakat ... Ilyennek írja le az alvilág költője a pokol tavát.

Körüitem csend volt. Csak a tevehajesárok egyhangú dalolása hallott múltóan. Egy-egy teve bődült bele tompán.

Az út elnyelte őket. Én megfordultam és a nagy barakk felé indultam.

Megfordulok, itt is halott minden. Homokbuckák egyenetlen sorai emelkednek. Kopár ez is. Teteje futóhomok, köze is futóhomok. Ámde márga- és sórétegek vannak köztük, A szél hiába birkózik velük. Ezek megfogják a homokot s ijjesztően nagy emberképeket fúj belőle ki a sohasem nyugvó szél.

A homokszifnx bámul rám le, én nézek rá fel. Nincs arca óriás fején. A természet alkotta a maga kedvére, nem emberi elgondolás szerint.

Megnézzük jól egymást. Néhány lépést teszek a homokpusztaságban. Lábam lejár a murvás homokban. Megnehezíti lépteimet. Leteszem a hátizsákot. Melléülök. A serény Nap már fáradtan hanyatlik, de még nagy ereje van hősugarainak. Gyönyörködök.

Előveszem a térképeimet, tájékozódok. Előttem a Holt-tenger, mely hatalmas le-süllyedt árok. Ez a hatalmas árok a Jordán eredetétől az Akaba-öblön át a Vörös-tengerig folytatódik.

A Holt-tenger, vagy mint az arabok nevezik, Bahr Lót, Lót tengere, a zsidók Jam-ha-Melah néven ismerik. Olyan nagy, mint a Genfi-tó: 76 kilométer hosszú, legnagyobb szélessége 16 kilométer és ott, ahol egy félsziget belenyúlik, a legkeskenyebb. Ez 4.5 kilométer. Legnagyobb mélysége 399 méter, átlagos mélysége 329 méter. Vízsintje 393 méterrel van lejjebb, mint a közeli Földközi-tenger szintje, tehát ez az ősi süllyedés feneké 800 méter mélyen van. A világ egyik legnagyobb és legérdekesebb süllyedése ez.

Vize a legsósabb. Sótartalma 27 százalék. A beledobott só már nem oldódik. Nagyon sok benne a konyhasó. Sós vízében apró orga-

nizmus nem él meg, éppen ezért a nagyok sem élhetnek. Igazi Holt tenger. Ezeket olvasom le a térképről.

Már készülődök, hogy tovább indulok, mikor a kopár hegy felől egy nagyobb csapat vad madár repül a tengeren át. Vízi madarak. Szépen, nyugodtan repülnek. Nem ismerem őket. És íme! Egy sem esett holtan a vízbe.

— Lám, lám! Milyen szépen repülnek, mindjárt elérik a túlsó partot. És íme egy sem esik le. Az a hit, hogy madár nem repülhet át felette... A mesék világába tartozik — magyarázom magamnak.

Nekiindulok a homokon. Az útnak nyoma sincs. Sehol egy fűszál. Csak homok és homok mindenfelé. A szél nem tűr egyenetlenséget. Betemeti még a legkisebb nyomot is.

A homok itt-ott megszakad. A szakadékban víz csillog. Lépteim nyomán felloccsan a víz. Kellemetlen rosszagú víz.

Félóráig rovom a kietlen pusztát. Jobbról a komor sötétszínű Holt-tenger, balról a forró homokbucka-sorozat kísér. Mögöttem a kopár, köves hegygerinc, melynek oldalán kanyargó ösvényeken tevecsoportok ereszkednek le. Karavánok ezek.

Tovább, tovább ezen a vigasztalan utón! Az előhaladás nehéz. Erősen izzadok és fáradok.

Szomjuhozok. Oldalt zúg a roppant víz, de enyhét nem ad, látása kínozza az embert. A tengerhez mégis közelebb húzódom. A hullám tömérdek fadarabot, gilyet-galyat vert a sikér partra. A Jordán folyó hordta bele. Megnézem a kivert fadarabokat. Sórétteg fedi. A víz elpárolgott róla és a só kikristályosodott kérgén.

A kivert szemeten lépkedni még nehezebb. Távolabb egy bárkaroncs fogad. Hajótörést szenvedett, most féloldalt fekszik a kietlen parton.

Ráülök és megpihenek. A bárka vaslemez-ből van. Hadianyag. Bizonyára ez is a világ-háború áldozata.

Sietnem kell, mert a sötétség ijesztően közéig.

Távolabb sátrak tűnnek fel a parton.

— Ott emberek laknak! — kiáltok fel.

Ámde mi lesz akkor, ha csak egy elhagyott beduinsátrat találok? — kételkedek.

Meggyorsítom lépteimet és felétartok.

Jó félórát botorkálok. Eldobott hadianyagból, galyból kunyhó van összeróva. Bizalmatlan tanya.

Botom, hosszúra fogom, ütésre készen tartom, körüljárom a sátot, óvatosan benézek. Üres! ... Nincs benne egy teremtett lélek sem. Az ember nyomát csak piszkos rongyok, kákából készült fekvőhelyek mutatják. Minden jel arra mutat, hogy innen már régebben elment a beduin család.

Megyek tovább. Néhány lépésre egy másik rozoga kunyhó. Ez is hasonló lopott anyagból készült. Ide is benézek. Könnyű, mert ajtó nincs rajta. Fekete asszony ül benne, fekete, szennyes ruhában. Fiának fejét bogarássza.

A nő már öregedőnek látszik. Ruhája, arca, különösen pedig a keze szennyes.

— Salóm! — köszönök be

Megriad, fejét felém fordítja.

— Salóm!... — rikítja vissza.

Kijönnek az összegányolt kunyhóból.

— Baksíús! (Ajándék pénz.) — bög a fiú. Olyan, mint nálunk a cigánypurdó. Piszkos és ruhátlan.

Vele visít a fekete asszony és mind a kettő felém tartja piszkos markát.

Megállók, hogy pár fényképet csináljak. Botommal visszatartom az ostromlókat.

A kunyhó mellett egy nagy pálmatorzs hever. A vihar verte eddig a ledölt pálmafát. A beduinok ráülnek és üvöltenek. Olyan keservesen sírnak, mintha megvertem volna őket. A fiú ráhajlik az anyjára és zokog keservesen.

Pillanat alatt lefotografálok e koldus ivadékat.

— Baksííís! — üvöltik újból kórusban.

Megrohannak. Én hátrálok és botommal tartom vissza őket.

Egy darab kétpiaszteres pénzt veszek elő. Átadom a fekete nőnek. Megnézi. Ruhájába rejti s még nagyobb erővel üvölt, kéri a többi. Én egy jó nagy darab görög pénzzel akarom kielégíteni a tolvajokat.

Az asszony elveszi, vizsgálja, eldobja. Nagy sivalkodással a földhöz vágja magát, dühében úgy hempereg a homokban, mint egy leszúrt vad. Atkozódik és hörgi: Baksis! Baksis!...

A fattyú ordítva veti anyjára magát. Egymáson hemperegnek. Igazi aljas koldus faj.

Néhány vigasztaló arab szót nézek ki a szótárból. Vigasztalom őket. Nem használ.

Csend lett. Egy marék ércpénzt veszek elő. Csörgetem, mint a malacoknak a tengerit a vékában. A sírók felemelkednek. Nézik a pénzt.

— No, válassz! — mondom nekik arabul. Az asszony közelebb jön. A sok mindenféle ércpénzből kiválasztja a legnagyobb értékű piasztert. A fiú már kézből kapta a legkisebb

értékűt. Meg voltak elégedve. Elindultak a rossz kunyhó felé.

A Nap ebben a pillanatban tűnt el a fekete hegyek mögött. A táj hideg és még rémitőbb volt. A sötétség jelentkezik. Nincs sok idő a szemlélődésre. Sietek tovább a tengerparton. Néhány üres beduin-kunyhót hagyok el, a háttérben feltűnik egy nagy barakk. Mellette fehérük néhány fehér ponyvasátor.

Önkéntelenül eszembe ötlük: ez az, amit nekem a karavánvezető útközben felajánlott. Rádióállomás és sófőzőtelepnek kell itt lenni. Angolok vezetik, a németek építették a világháború alatt.

— Itt lesz éjjeli szállásom! — ballagok jó kedvvel a barakk felé.

Minél jobban hajt a setéség, annál jobban bontakozik ki az épület. Nem nagy, ámde itt a sivatagban, a Holt tenger partján uralkodik.

Az állomást estével értem el. A telepfelügyelő angol, nagyon szíves volt. Mindent készséggel adott. Vendégfogadásra néhány rendes szobája van. Az egyikbe vezetett. Lekraktam a hátizsákomat. Fáradt és izzadt testem felfrissítésére a fürdőbe vezetett, hol édes vízben rendszeren meg lehetett fürödni a amire régen vágytam, jót lehetett inni.

Az angol vacsorát és szállást jó pénzért adott. Ez este főleg gyümölcsöt és gyümölcskonzervet ettem. Egy pipadohány elszívása után fáradtan tértem pihenőre.

Mély csend volt a deszkabarakkban és környékén. A tenger zúgott az éjszakában. Elszongított s jót aludtam.

Itt nagyon korán virrad. Én is korán keltem. A Nap, mintha serényebb volna, mint nálunk. Mert már jókor reggel erősen tűzött

a barátságtalan tengerre. Gyönyörködtem a verőfényen.

— Fürödjön meg uram! — biztat a felügyelő. — Adok fürdőruhát.

Előbb vonakodtam, később rálettem. Átöltöztem és belementem a csendes, langyos tengervízbe. A víz gyönyörű tiszta volt. Fekékén minden kavics jól látszott. Szinte megolvastam egyenkint. Hínár vagy szenny nem volt a mederben, de a kavics erősen szúrta a talpamat.

A sűrű vízben olyan könnyűnek éreztem magamat, mint egy gyermek. Lebuktam a víz alá, erővel vetett fel a víz. A sós víz testemhez tapadt. Megkóstoltam. Íze kellemetlen volt. Jó 20 percig lehettem a nagyon sós vízben. Elég volt a fürdés, kimásztam a homokra. A nagy melegben hamar száradtam. Azon vettem észre, hogy hajamon és torsos szakállamon kivirágzott a só. Végig húztam tenyeremet a fejemen és az sóval maradt tele.

— Ez a legsósabb tenger a világon! — mondta felügyelő. — Sótartalma 26 százalék. Ha a vízbe sót dobok, nem oldódik fel. Önön is virágzik kifelé a só.

— Azt veszem észre!... De milyen szép kék most!

— Színét gyorsan változtatja. És teljesen a fellegek járásától függ. Élet, egy pár algától eltekintve, nincs is benne. Ezért a neve megfelelő. Ha a Jordán beömlésénél betéved is egy magasabbrendű élőlény, ijedten menekül vissza a tengerből a folyóba. Vize egyre fogy, mert a nagy melegben sokkal több párolog el, mint amit a folyók belevisznek. Brion, egyik ismertetője 6 milló tonnára becsüli azt a vízmennyiséget, ami egy nap alatt elpárolog.

Néha aszfalt-darabok is úszkálnak felületén. Ezeket déli részén a nagy viharok és nem ritka földrengések szakgatják fel. A partokon erős a sókivirágzás. Nézze! — marok fel egy marék fővenyt, melyben sókristályokat lehet észrevenni. — Hogy a vize magasabb volt, mutatja az, hogy 180 méter magasban sórétegek vannak. Itt van Lót sziklája nevű sóhegy is, melyről azt tartja a nép, hogy Lót maga vált sóbálvánnyá. Pedig ez a régi tenger sziklája, mikor még a víz a mainál sokkal magasabban állott.

A keverést is meguntam, bementem a barakkba és édes-vízzel jól lemostam magamat.

A deszka barakk mögött egyszerű medencék vannak a homokba építve. Egyszerűek és gyakorlatiak. A homok garatszerűen van felhányva. Belsőrésze deszkával van kibélelve, a deszkák hézagjai kátránnyal vannak teleöntve. Hamarjában tíz ilyen természetes kádát olvastam meg.. Mindenikbe egy-egy cső vezet, mely összeköttetésben van a Holt tenger vizével. Ezeket a homokkádat tengervízzel teleszivattyúzzák és hagyják, míg a nap el nem párologtatja.

A nap heve erős. Egy hét alatt elpárolog a víz és fenekén marad a kristály só. Ezt kilapátolják és elküldik finomítani. Egyszerű, praktikus sófőzés.

E különös sófőzésen kaptam. Rögtön kinyitottam a gépemet és fényképeztem a barakkot. Majd megfordultam és egy pár ilyen sómedencét is lekaptam.

Az egyik sátor alatt két fiatalember hever. Európai színük van. Ruhájuk mellettük hever. Nézik, hogy én fényképezek.

Végre egyik feláll, kijön és mikor elér, németül ezt mondja:

— Hagyja abba ön már azt a fényképezést. Ez kísérleti telep. Itt nem szabad fényképezni!

— Köszönöm szépen a figyelmeztetést. Már nem is fényképezek. Ámde mondja ön, hol keresik és honnan nyerik az aszfaltot? í

— Arra délrébb — mutat előre — ahol egykor a bibliai Sodorna és Gomora állott. Ott állítottak fel egy kisebb kísérleti telepet éppen az aszfaltra.

— Mi a reményük a kísérletezéssel?

— Azt reméljük, hogy elég konyha- és keserűsót, de különösen kellő mennyiségű kálit nyerünk. Az angol kormány vegyelemezte a tenger vizét minden helyen, különböző évszakokban és most ahhoz képest állítja fel a kísérleti telepeket... Mi hisszük, hogy ez a kísérlet sikerrel jár.

Elköszöntünk, ő a sátorba, én a barakkba mentem...

Az egész napot a barakkban töltöttem. Kellett a pihenés. Nagy út előtt állottam. Indultam a Jordán folyóhoz.

A Jordán völgyében felfelé.

Másnap már korán tapostam a homokot. A barakkfelügyelő pontosan megrajzolta az utat a Jordánig. Sőt tovább, addig, ahol Keresztelő János Krisztus Urunkat megkeresztelte.

— Ha jól kilép ön, nem sokkal több, mint fél napi út! — kiáltotta utánam. Siettem is meglehetősen.

A homok éppoly sivár, mint eddig. Út, kitaposott ösvény nincs itt... Minek is lenne? Hiszen a homok úgy is betakarná... A növényzet elvéve már felbukkan. Aprólevelű, tüskés növény egymástól nagy távolságra kapaszkodk meg a homokban. Küzd a létéft. Lecsípek egy ágat. Nézem... szagolom. Kellemesen illatozik.

Tovább vándorolok. A növényzet egyre sűrűsödik. Már gyeppázsitot érek. A Jordán kiöntése ez, így magyarázta a felügyelő. Itt jobbra kell fordulnom. A szép gypszyonyeg új életet önt belém. A Nap heve tikkaszt, do nem éget. Bokrok, fák tűnnek elém. Belépek egy galéria erdőbe, mely a Jordán mentén vonul. Az erdő, a fák olyanok, mint a Tisza mentén. Főleg fűz- és nyárfák. Szépek, nagyok, buják.

Dél lett, mire átvágtam az erdőn magam. Megpihenek az árnyékban. Elöttem a Jordán hömpölyög csendesen. Vize olyan szőke, mint a Tiszáé. Partja csendes. Alig rebben meg a fák között egy-egy madár. A túlsóparton néhány lovas jön. Szépen, könnyen ülik a jó lovat. A ló büszke, ^mint a puszták fia... Arab lovasok ezek. Leszállnak a lóról. Lovaikat megitatják. A sallangos nyergét megizgatják rajtuk. Szétnéznek és lassú trapban eltávoznak. Beduin lovasok jöttek terepszemlélet tartani.

Felveszem hátizsákomat és a rajz után tovább töröm az utat a Jordán folyó mentén felfelé.

Az üde, pázsitos rét, az árnyékos fű- és nyárfa erdőszegély feledtetni velem a sivatag nyomorúságát. Megtorlóm izzadt homlokomat, vígan lépkedek tovább. Majdnem dalra gyújtok, dudolgotok. Magyar dal a Jordán partján!... Szokatlan... íme madár csattog a fán... Rámkiált és repül tovább a lágyan csattogó nyárfalevelek között.

— Tapsolnak a falevelek... — kiáltok fel. így mondja az írás.

Újabb madárzaj, kiáltás hangzik.

— A Jordán partja, erdősege Palesztina madárkalitkája!... — mondta egyik tudós madarász.

Lassan megélnékül a kis erdő. A trópusi nád magasabb, mint én. A talajvíz felbugygyan lépteim alatt. Töröm az utat magamnak. Zörgetem a nádat. Minden élőlény felrebben és menekül. Felettem a szép ritka erdőben bñjdokol a napsugár.

Sűrűbb erdőbe jrtok. Nád helyett bozót van utamban. Ezt taposom. Nehezen jutok előre. Az erdő kinyílik, tisztás jön. Zajt hal-

lok. Megállok. Emberi hang!... Jó helyt vagyunk.

A tisztás szélét elérem. A fákat, bokrokat magas fű váltja fel. Üde, haragos zöld. A tisztás sarkában hevenyészett sátor áll. Európai ruhájú emberek járnak körülötte. Bátran megyek a sátor felé. Két hatalmas nyárfa árnyékolja be. Vendégfogadó. Görög méri benne a bort, likórt, limonádét, kávét...

Az asztalnál többen ülnek. Kirándulók. Csupa jámbor életű zarándokok. Iszogatnak... szódavizet.

Köszönök. A görög kijön a pult mögül* instál, hogy üljek le az asztalhoz. Kérdi: mit iszok? Én is szódavizet kérek. Hozza az angol szódavíztröszt félliteres üvegét. Azonnal fizetni kell. Soha ilyen drága szódavizet nem ittam 15 piaszter (4.50 P) volt a félliter...

— No, ez elég lesz mára! — gondolom magamban.

Körülnézek a fogadó tájékán. Megpillantom a görög házát. A görög lakása magas cölöpökön áll. úgy néz ki, mint egy gólyafészek. Csak hevenyészett. Sok vékony karó van a földbe verve. Ehhez két méter magasságban vízszintes karók vannak kötve, erre a lapra van egy galyház építve. Fedele sással fedve. A ház körül jó magas korlát van adva, hogy a lakó le ne essék. A házba deszkalépcsőn lehet felmenni. A ház körül száraz törmelék-galy van, mely megnehezíti a megközelíthetőségét. A lakás és a fogadó közt egyenes út vezet a folyóhoz.

— Itt van az a hely, ahol János keresztelt. — mutat a görög az út felé.

A lágyszellő suttog a fákon, bokrokon át. Mintha hallaná az ember Keresztelő János szavait:

— Térjetez meg, mert elközelített a mennyeknek országa!

— Kiáltó szó vagyon a pusztában. Készítétek az Úrnak utat és egyengessétek az ő ösvényeit! — mondogatom magamban az utón.

Eszembe jutott Keresztelő János alakja, melyet így ír le az evangélista: »Ruhája pedig vala teveszőrből és az ő derekának öve bőrből való és eledele vala sáska és erdei méz«.

Keresztelő János tehát kétezer évvel ez előtt ép úgy ruházkodott és étkezett, mint ma a pusztán lakó szegény arabok és zsidók.

Elérem a Jordán vizét. Nyugodtan hömpölyög szőke vize. Benne sok zarándok fürdik. Megállok. Némán nézem a csendes vizet.

— Itt látá János Jézust ő hozzá menni — mondja János evangélista — és mondá:

— Ímé, ez az Istennek ama báránya, ki elveszi a világ bűnét!

A zarándokok fehér ruhában állanak a vízben. Ájtatosan isznak, merítenek belőle. Egy öreg barát énekel, kezével merít a vízből, megkereszteli a másikat. Az is énekel. Kissé távolabb nőket, gyermekeket bemerítenek a vízbe. Ezek is keresztelnek ősi módra. Néhányan megelégelik a fürdést. Kijönnek. A fehér lepelt kiterítik a faglyakra száradni. Maguk törülköznek és öltöznek.

Barátok jönnek, üveget hoznak: telemerítik a szőke vízből. Azután újra imádkoznak. Óvatosan elviszik a göröghöz. Ez felforralja a vizet, azután lehűti, bedugja, lepecsételi. A barátok elviszik magukkal az üveg vizet és keresztelnek vele a vén Európában drága pénzért.

Leülök. Nézem a buzgólkodókat. Megkérdem, hogy vajjon csak fehér lepedőben lehet-e a folyóban fürödni.

— Évezredes szokás — magyarázza az egyik szent férfiú, hogy a Jordában fehér lepedőben fürödnek. Az illető megőrzi azt a szentelt lepedőt és ha meghal, ezzel terítik le.

— Sokan szoktak itt fürödni?

— Óh, igen. Különösen húsvét idején. Ilyenkor ezrével jönnek a zarándokok. Ilyenkor felekezetek szerint osztoznak a vízen. A római katolikusok itt fürödnek, a görög keletiek arrább fentebb sokkal nagyobb területet foglalnak le maguknak és jaj, hogyha egymás területére tévednek!

— Oh, hát e helyen is áll a vizsálya!? — kérdem.

— De mennyire. Látja ott távol az a néhány fürdőző is görög. Nem jönne ide. De nem is baj.

Az ember otthagy. Az a gondolatom támad, hogy én is megfürdök. Én azonban szeparálom magamat a felekezetektől és lejjebb megyek egy bozótos helyre. Egy öreg fűzfa tövében meghúzódok. Levetkezek és belépek meztelenül a szent vízbe. Az ár megkap. Vinni akar. Én megfogok egy fűzfagalyat, belekapaszzkodok. Igazán jólesik a fürdés.

A kellemest a hasznossal kötöm össze, előveszem fehér ruhámat és szappan nélkül mosok. Nehéz munka, de megy. Nemsokára megunom a mosást, ráfogom, hogy szép tiszta már és kiterítem a gyepre száradni.

Magam visszamegyek a vízben és fürdök. Felfigyelek. Zarándokok szent éneke elmélkedik a magasba. Megkapó, áhítatos hangulat vesz körül.

Végre ezt is megunom. Kifekszek a gyepje. Megszáradok, a ruhám is megszáradt. A frissen mosott ruhámba felöltözöm.

Egy napig időztem ezen a kies helyen. — Másnap reggel indultam Jerichó felé. A fogadótól út vezetett. A görög megadta az útírányt.

— A sivatagot hamar eléri és ott elvész az út! — vigasztal a görög.

Megköszönöm a jó tanácsot és nekiindulok az ismeretlen és nehéz útnak. Jó félórát lépkedek a pásziton. A fű egyre ritkul és kopik. Ide már kevesebb talajvíz jut. Ijesztően vigyorog rám a homok.

Egy dús oázishoz érek.. Mélyedésben fekszik. Dús növényzetével messze kitűnik a sivatagi régióból. Erről azt hallottam a görögötől, hogy e kertben lakott Jézus sátor alatt. Ez meglehetett, hiszen ezen a vidéken ma is sátor alatt lakik a nép. Maga Jézus is panaszkodott eme primitív hajlékra mikor ezt mondja:

— A rókáknak barlangjaik vágnak és az ég madarainak fészkeik: az Ember fiának pedig nincs hová fejét lehajtsa!

Körülnézem a kis kertet. Fel van kerítve. Néhány szerzetes lakik benne. Be nem lehet jutni. Visszatekintek még egyszer a Jordán felé. Szemben velem áll Nébó hegye, ahonnét Mózes meglátta az ígéret földjét. Itt is halt meg 120 éves korában. Itt van eltemetve és ember nem tudja sírját mind mai napig. Megható régi történet, mennyire hasonlít az ősmagyar Álmos történetéhez, ki szintén bevezette népét e hazába és megmutatta neki a dús magyar Alföldet. Azután meghalt.

Lassan végleg elkopik a pászit. Szúrós bokrok tenyésznek nagy ritkán. A homok mélyen leköti a lábam. Alig tudok előre ha-

tolni. A homokbuckákat ezer alakba formálja a szél. Oldalát hordja, viszi, tetejét meghagyja. Ez a kemény lap úgy néz ki, mint a szfinx fején a kalap. Lefényképezem.

A hőség irtóztató. Csupa víz vagyok. Patakokban folyik rólam az izzadság. Ez is elérőtlenít. Átkeltem egy kopár buckán. A bokrok közé leheveredek. Pompás, jó illatot terjeszt a cserje, de szúr és árnyékot nem ad.

Tovább megyek. Félkilométeres út után újra leheveredek. Legyezem magam, de nem sokat ér. A Nap heve szárít, úgy érzem magam, mintha sülné minden részem. Még a peregést is hallom. Érzem, hogy lassan kimerülök.

Mégsem! Nem hagyom magamat... Felállók és nézek széjjel. A távolban tevecsorodák tűnnek fel. 100—150 darab teve legel egy csordában. Szennyes legények terelik. Nomádok ezek. Felmászok a bucka tetejére. Meleg szél leng körül... A távolban feltűnik egy szegényes telep.

— Ott van Jerichó! — kiáltok fel örömmel.

Még két óráig rovom a homokot. Tevenyájak között járok. Most látom az ó-világ enehéz állatát vadon, közvetlen közelről. Soványak szegények. A kis púpos borjú kíséri nag⁵p idomtalan anyját. A hímek udvarolnak a tevetehénnek. Nem illik nekik. A tevék szerelme egészen ősi. A két állat szerelmi vágyában farral megy egymásnak és a pázrás. megtörténik. Ilyet még nem láttam eddig, csak most.

Szemben, a másik bucka tetején a beduin henyél és nézi a magas kék eget. Nyugodt és gondtalan, mint a hortobágyi pásztor.

Felállók újra. Felveszem hátizsákom. Majd hátraránt annyira kimerült voltam. Elindu-

lok. Nem sietek, hiszen a Nap még elég magasan áll. A város körvonala már egészen ki-
vehető.

— Jerichó, vagy mint az arabok mondják
Ericha, a nagymúltú város, íme előttem. A
»pálmák városa« — írja Mózes. Ma minden
elpusztult és helyén rom, körülötte a pusztán
koldus, szolganép tanyáz.

Néhány kis zöld folt a sivatagban. Pálma,
füge, banán oázisok ezek. Itt közel a víz a
homok alatt és a hálás tenyészet dúsan
virul.

A homokút patakba lejt. Friss, tiszta víz
folyik a szűk homokmederben.

— Itt iszok egyet! — kiáltok fel.

Kezemet megmosom és három marék
vizet mohón felhörpintek. A víz jó ízű, de
meleg. És mégis üdít. Vígabban ballagok.

Elérem a sátorváros szélét. Hevenyészett
nemezsátor alatt cigány nép gubbaszt és he-
nyél. Szennyes rongyok hevernek szerteszét.
Az emberek piszkosak. Arab beduinok ezek.
Piszkos, meztelen gyermekek birkóznak. Ész-
revesznek. Először megijednek tőlem, any-
jukhoz bújnak. Anyjuk bátorítja. Rám
rohannak.

— Baksííís!... Baksííís!... — üvöltenek
és vinnyognak.

Én tisztes távolra tartom magamtól őket.
Jó vastag hazai görbebotomnak kellő tekin-
télye van előttük. Az anyjuk távolabb áll
mögöttük. Csak néha bömböl bele a kérdésbe.
Látja, hogy nincs hatása, a vén asszony el-
megyen. Újabb sátorsor, újabb érdeklődők.
Fiatal lányok és asszonyok jönnek hozzám.
Szép olajbarna arcukon szemük alja, pillája,
szemöldökük erősen van festve. Hófehér fo-
guk üdén fénylik ki erősen kifestett szájuk-

ból. Nyakukban bőségesen van hamis gyöngy-Fülükben, hajukban arany karikák. Lehet, hogy ez is hamis. A sárga karperecek egész sora ragyog karjukon. Ruhájuk egy szál élénkszínű lepel, mely a mellükön kacéran van összetűzve... Meztlábukon a bokán felül ismét arany karikák csörögnek. Szépek, alakjuk karcsú. Testüket himbálják nekem. Táncolnak előttem, mint a hurik. Nem mindennapi látvány. Megállok. Nem is mehettem, annyi gyerek vesz körül. A táncolók pénzt kérnek, én nem adok. Dühösek. Mögöttük még jobban haragszanak rám a hozzájuk tartozó ledér férfiak.

— Jerichóban volt mindig a leglazább az; erkölcs. Az éghajlat tunya, forróvérű embereket nevel. A város elpusztult, de a nép az. maradt évezredek után is.

Így bölcselekdek. Botomat súlyba veszem és utat török magamnak a bámulok és kérők tömegén. A sátorvárosrészben nem kóborolok tovább, hanem felmegyek a nagy útra. Keresem az angol csendőrséget. Kérdem, nem értenek. Erősen alkonyodik.

A pompás autót mellett álló házak semmi biztatót nem nyújtanak. Rossz sárházak. Rendetlenek. A szobaajtó az uccára nyílik. Néha az ajtót is megspórolják és egy nemezdarabot akasztanak a nyílás elé. Itt-ott még: ez is hiányzik. Tátva nyitva, be lehet látni a lakásba. Benne a piszok nagy és szennyesrongyokon vegyesen hevernek férfiak és nők. Jelenlétem zavarja nyugalmukat. Felkelnek, kijönnek, táncolnak és kéregetnek.

Az ucca végén, teljesen elkülönítve, modern szálló romjai meredeznek. A földrengés nagyon megrongálta, félig le van omolva. Még nem építette fel senki, nem lakik benne-senki.

A hegyoldalon feltűnik az angol lobogó. Biztató csillag. A csendőrség laktanyája. Oda megyek. Az őrt álló csendőrrel beszélek. Megértetem magam, hogy egyedül való ember vagyok, turistáskodom, szeretnék szállást kapni éjszakára. Bevezet parancsnokához. Megnézik irataimat. Egy fekete csendőrrel elküldenek egy közeli kis szállodába. Itt már helyreállították a romokat. Új élet kezdődik.

Estével újra volt szállásom.

Kora hajnal volt. A nagy európai rendszerű szállodában még mindenki aludt. Lementem a széles útra. Reggeli sétát tettem.

Bágyadt emberek ballagtak. Egykedvűek és szótlanak voltak. Mentek. Talán maguk sem tudták, hová. Jöttek... Senki sem kérdezte honnan.

— Salóm! (Adj Isten!) — üdvözlöm.

— Salóm! — mormogja bosszúsan, mintha bántaná, hogy valaki megháborította.

Az öreg délszaki fák sűrű lombjai üde árnyékot hintettek az útra.

A nagy betonkerítés mellett megállók. Jól szemben nézegetem az úttest túlsó oldaláról. Hatalmas hasadások cifrázzák a betonfalat. melyet nem könnyen ugrott át a szikár beduin tolvaj sem.

— Itt baj volt! — állapítom meg. Odamegyek és nézegetem a repedés szélességét. Kétujjnyi és át lehet rajta látni jól.

— A földrengés, a tavalyi földrengés hasogatta össze.

A vaskapuig megyek. Benézek. A dúsan növő pálmák és kaktuszok mögött új háromemeletes szálló áll. Igaz, hogy csak fele áll, a a fele romokban hever. Homlokán még mindig ott büszkélkedik: »Hotel Winter«. A kert elhagyott. Egy kertész kerül elő. ő az egész

birodalom ura és parancsolója. Kérdezek tőle valamit a Hotelről.

— Itt történt a legnagyobb szerencsétlenség — mondja. — Még három európai nő volt a hotelben. Ezeket álmában lepte meg a földrengés. Rájuk omlott a mennyezet és meghaltak. A többi vendégnek és személyzetnek sikerült még jó idejében a szabadba menekülni.

— Bizony ez nagy baj! A büszke hotel most romokban hever. Urai Európában vannak.

Nyolc órára visszasiettem a kisebb hotelembe, már vártak, nem tudták hova lettem.

Terveimet elmondtam és vezetőt is adtak mellém. Megbízható embernek mondták. Jól ismer mindent e vidéken és a franciák ásatásaiban is résztvett. Ott sokat tanult. Elindultunk a Jozsue-féle Jerichó felé ezzel a tudós arabbal.

— Jerichó, uram — kezdi ragyogtatni tudását az arab — a Szentföldnek emlékeiben leggazdagabb városa. Itt egymás mellett három Jerichó épült és pusztult el. Kettőt a hadak dúlása, a harmadikat a földrengés pusztította el.

A legrégebbit Jozsue pusztította el, aki a Jordán folyón átkelve, körülzárta a várost. A frigyszekrényt a fegyveres nép naponta ünnepélyesen körülvívó a vár falán. Előtte ment hét pap, akik kos szarvakból készült kürtöket fújtak. A hetedik napon hétszer is körüljárták. A falak a kürt szavára leomlottak: és a fegyveresek minden védőt és élőt leöltek.

— Csúnya dolog volt, de megmaradt Ráháb, a csinos fogadósné és az ő házanépe, aki az ostromlók kémeit beengedte, rejtegette és kitanította! — javítom ki a históriát.

— És Jozsue megátkozta a helyet, azt is, aki felépíteni akarná! — folytatta az arab.

— Szomorú! De íme ennyi fennmaradt az eres várból! 360 méter hosszú és 120 méter széles földdel színelő romterület. Elipszis az alakja. Jól körüljárható.

A magaslatról lejövünk a Jézuskorabeli Jericho helyére. Heródes pompás palotái és kertjei voltak itt, melynek árnyékos fái alatt sokszor sétált, tanítót és megpihent az Üdvözítő.

Heródes korában (Kr. e. 37—4.) itt egy 100 stádium (19 km) széles és 70 stádium (14 km.) hosszú pálma oázisról beszélnek a zsidó történetírók. Ezekben rendkívül kellemes illatú balzsamfák virítottak. Ezeket vezetőm is így tudja.

— A pálmák közt volt Kelet legszebb lóversenytere, állat és emberviadalok számára, színház és óriási uszoda.

— No, hiszen szépen úszkált itt Heródes! Ide fojtatta Aristobulos főpapot, aztán kedvenc feleségének öccsét szerelmi féltékenységből. Sőt a vén Heródes is itt halt meg. de halála előtt egy héttel lefejeztette összeesküvéssel hamisan bevádolt fiát, Antipater trónörökös!

— Ez mind igaz. Sőt a betlehemi gyermekgyilkosságon kívül zsarnoki lelkét terhelte feleségének és számos rokonainak a megöletése. Közvetlen halála előtt elevenen égettetett meg két előkelő farizeust!

— Az egész leromlott kor kiütött ezen az emberen. A fia sem volt külömb. Hagyjuk ezt a szomorú históriát. Keressünk valami felémelőt Jézus életében! — váltom át a szót.

— Amott van a várkapu, hol Jézus a feléje esdve könyörgő vakot csodálatosan meggyógyította.

— Láss, a te hited téged megtartott! — így írja Lukács apostol.

— Itt áldotta meg Jézus a hozzája vitt kisgyermeket. »Engedjétek hozzám a kisdede-
ket, mert ilyeneké a mennyeknek országa!«

Látja ezek szép történetek. Ülünk le ez alá az öreg fa alá és elmélkedünk. Mert bizony a meleg nagyon tikkasztó.

— Itt találkozott Jézus a gazdag ifjúval, aki tanácsért fordult hozzá: — »Mester, mit cselekedjek, hogy az örök életet elnyerjem?«

— Krisztus azt mondta: »Tartsd meg a parancsolatokat!«

— Ezeket gyermekkorom óta megtartot-
tam, mi fogyatkozás vagyok még én bennem!

— Ha tökéletes akarsz lenni, add el minden marhádat és osztogasd ki a szegények közt és kincsed lésszen a Mennysorszámban és jere és kövess engem!

— Az ifjú pedig felette elszomorodék, mert nagyon sok marhája vala! — írja a szemtanú evangélista.

Jézus pedig mondá tanítványainak,:

»Bizony, mondom néktek, hogy a gazdag nehezen megyen be a Mennysorszámba!«

Ez szép história. Ismertem jól, de nem tudtam, hogy Jerichóban történt. Lehet, éppen itten körül, ahol ülünk, taníthatta Jézus a gazdag ifjút, mert ez az út nagyon régi lehet.

— Ismeri ön Jézus példázatát a 10 talentumról? — kérdi az arab.

— Óh nagyon jól. Gyerek komoromban tanultam az iskolában, azóta is olvastam Lukács apostolnál.

— Ezt a példázatot is itt mondta Jézus. Ami még szomorúbb! Jerichóban közölte Jézus tanítványaival utolsó Jeruzsálemi útja alkalmával közeli halálát. íme a tragikus jövendölés: »Felmegyünk Jeruzsálembe és az Ember fiát a papi fejedelmek és írástudók

kezeibe fogják adni, halálra ítélik és átadják őt a pogányoknak, hogy kicsúfolják, megostorozzák és felfeszítsék és harmadnapon feltámad«.

Az Üdvözítő egész élete felújul lelki szemeim előtt. Körültem pedig pusztá minden, csak néhány tevehajesár üti lomha állatát, a koldus és durva nép korán verset dúdol a teve tetején.

Menjünk a völgybe, hol dúsabb a növény, patak csobog! A hőség tikkaszt, megöl a szomjúság!...

A növényzet addig ér el, míg a víz eljut. Ahova víz nem jut, jön a sivatag. Itt az égből évekig nem esik eső.

Legnagyobb patak az Ain és Sultán (Szultán-forrás). A zsidó hagyomány Elizeus forrásának tartja. E néven van megemlítve a Bibliában is a Királyok II. könyvének 2. részében.

Mi a forrás kútfőjénél vagyunk. Víganszalad a víz a csatornában. Beleteszem kezem. Jól eső langyos. Levetem kabátom, jól megmosdok benne. Kiszáradt nyelvemet jól megítatom rendkívül kellemes ízű vizében. Háromszor fekszem le a csatornához és szívom magam tele jó ivóvízzel.

Előttünk a nagy vízgyűjtő. Itt fogják felvétel és oldalt egy nagyobb banán, narancs és szőlő ültetvényre vezetik. Fella (arab paraszt) telep. Egyszerű parasztházaival. A víz szélén rengeteg apró csiga úszik, olyanok, mint a nagyváradi Félix-fürdő vizében vannak. Egy marékkai zsebre vágok, bekötöm a zsebkendőm csúcsába, elteszem, hogy hazahozzam. Haza is hoztam.

Most elindulok a fella ház felé. Lábon álló gépemet nagy buzgalommal állítom a földrengéssújtotta ház felé, minden ablakból

fenyegető öklöket himbálnak felém és borzasztó kiabálással szidnak. Kérdem kísérem-től, hogy mit jelentsen ez?

— Hja uram, a khoránban az áll, hogy az igazhívőt, annak házát, marháját sem lerajzolni, sem lefényképezni nem szabad, kivált meg hitetlennek.

— Űsse a mennykő! Azonnal lekapom és elviszem a gépet.

Már jönnek az előhadak! Két néger szolga egy-egy nagy husággal. Az árok túlsó partján megállanak. Nagyon kiabálnak és a botot nyújtogatják. Én az árva tölgyfával fenyegetem. Még mindig kiabálnak. Kapom a gépem és rájuk irányítom. Hadüzenet volt. Kelnek az árkon át, de már kész a kép.

Megyünk a tó felé. Ridegen tartott, ropant sovány tevék jönnek inni. A jerichói szárazság az összes bordáikat láthatóvá teszi. Szánalmasan néznek ki. Bezzeg, ezeknek alig van púpjuk. Kicsik, véznák. Szomjasok, isznak.

Az egész jó óvilági látomány. Vezetőmmel odasietünk. A harcot feladjuk. Nem lehet. Új csapatok jönnek, ketten. A tevékre vetik magukat és ütik, verik a vízből. Zavarják, hogy ne tudjuk felvenni. Az egyik harcos a tevét nem bírja zavarni. A husággal a vizet veri, hogy a felvétel ne sikerüljön. Elébünk áll. Minden mesterkedése hiába: a felvétel jól sikerült.

Újra a forráshoz megyünk. Leülünk a gyűjtő medence partjára és a vezetőm elmondja Elizeus forrásának históriáját.

— Ez a víz egykor ihatatlan rossz és teremketlen volt. Állat nem ihatta, nem élhetett benne. A lakosok elmennek Elizeus prófétához és elmondják neki. Kérik, hogy javítaná meg.

Elizeus mondá: Hozzatok nekem egy új csészét és vessetek sót belé. És elhozák neki. Kimenvén pedig a kútfőre és beleveté a sót és mondá: Ezt mondja az Úr: Meggyógyítom e vizeket, nem származik ezután azokból halál, sem a földnek pusztulása!

Így lett egészséges a vize.

Már alkonyodott, mikor vezetőmmel szál-
lásomra mentem. Nagy és erőteljes fason
vezetett keresztül. Itt csend volt. A falu lent
a lapályon feküdt. Szállodánk a világ zajától
elvonultan magában állott a hegyoldalon.

A jordánmenti elektromos műveknél

Célom a Genezáreth tó és környéke volt, hol Jézus életének, tanításainak legnevezetesebb helyei vannak. Méréseket, helymeghatározásokat tettem. Bizony százkilométeres út állott előttem. Hegyes, köves vidéken, általam nem ismert népek között kell megtennem. Ez a nehezebb, fárasztóbb út, ámde visszamehetek Jeruzsálembe, onnan vasúton Haifába utazom és innen a keskeny vágányú vasút felvisz a hegyvidékbe. Ez a költségesebb, de kényelmesebb utazás.

Egyelőre nem döntöttem, hogy merre megyek. Kimentem a lakásom elé. A távolban zajlott a falu. Az arabok lármáztak, daloltak. Bűdös tüzelőjük fojtó füstje csak rontotta a meleg, fojtó levegőt. Vezetőm még mindig itt beszélgetett. Szólok neki. Megmondtam utam további irányát. Ajánlotta, hogy itt a Jordán mentén lehet bátran menni. Vezető akad. Hátas számár is akad elég. Sőt szerencsém lehet és egy autó pár óra alatt odarepít.

Maga ajánlkozik, hogy elkísér a legközelebbi városba, Esz-Szalth-ba.

— Majd reggel mondom meg, melyik úton

megyek. Most pedig menjünk el a zajos sátrak felé!

— Oh, uram, nincs ott semmi látnivaló!

Este van. Utcai világítás nincs. Csak egy-egy sötét árnyék suhan hazafelé.

Belenyugodtam, de kikötöttem, hogy holnap délelőtt még egyszer szétnézek e romlott világban.

Vezetőmnek másnapra is lévén keresete, elköszönt. Én bementem a szobámba. A térképet újra magam elébe terítettem és elkezdtem számolni a lehetőségekkel.

Biztatott az a körülmény, hogy a Jordán keleti partján, a nagy küzdelmek színhelyén tömérdek sok régi kultúremléket találhatok. A római hódító számos hatalmas erősséget építtetett a hegyeken, melyek még romjaikban is nagyok ma. Ha nincs is időm ezeket sorban bejárni, legalább egyet megtekinthetek és fogalmam lesz a Jézus korabeli római császári építkezésekről a távoli Keleten.

Míg így elmélkedek, elálmosodtam. A szünyoghálót jobban magamra vonva elaludtam.

Reggel már várt az arab. Szétnéztünk a sárházak között és a sátorfaluban: a ledérség, könnyelmű cigányélet e tanyáin. Újból meg kellett állapítanom, hogy Jerichó női szépek. Tudnak is tetszelegni. A pénzt rop-pant szeretik és ezért minden szolgálatot vállalnak.

Megállapodtunk abban is, hogy számárháton tesszük meg az első utunkat. Két jó erős számár délben várni fog bennünket a Jordán hídjánál. Utunkat így elrendezve, visszatértünk szállásunkra.

Jó meleg volt. Egy-egy langyos teát ittunk. Citromot és gránátalmát ettünk. Elin-dultunk a hosszú útra.

Szép árnyas úton lépkedtünk talán egy óra hosszát. Elértük a Jordán hidat. Az arab fiú már jelezte, hogy itt van két felnyergelt számmal. Mi felültünk a számmra, ő pedig kocogott a két nyerges után. Néha egy-egy jót vágott szegény párakon.

Elhagytuk a Jordán völgyet, másztunk a hegyre fel. Kopár sziklaút. kisebb romok, egy-egy sírűreg akadt elénk. Pusztaság ez, itt-ott egy-egy csipkebokor. Lenyúlok egy bokor ágához. Nagyon szúr.

— Itt legettette Mózes Jetró főpapnak juhait! — mondja az arab.

— Nem is való ez másra, mint juhlegelőnek — nyomkodom megszárt ujjaimat.

Kora délután bent voltunk Esz Szalt városkában. Nagyobb város. Sok benne a keresztény, sok az arab, kevés a zsidó. Egy görög vendéglőben elszállásoltam magam. Vezetőmet és a szamaras fiút kifizettem. A szamarak pihentek, ettek, ittak: estefelé elindították őket visszafelé.

— Csendesen, éjfélre visszaérünk a Jordánhoz! — szól vissza a vezetőm.

Én elindultam a városkában. Sajátságos keleti törzsek lakják, sokféle öltözetben, még többféle nyelvben. Keveset szántanak-vetnek, több a szőlőskert. A szegények fafaragással keresik kenyerüket.

A szebb program másnapra volt kitűzve, mikor egy teherautón Dzseras nevű faluhoz mentem, hogy megtekintsem a római eredetű Geraza város romjait.

Hatalmas, széles ősi várfal koronázza az alacsony hegyet. Kapuja olyan mint egy római diadalkapu. A kapun belül hatalmas építésű templom romjai hirdetik a régi dicsőséget. Kőből épült stadionja 5000 nézőt fogad.

dott be, 28 ülősor emelkedett egymásután. Sajnos, egy új cserkesz-telep a színház finom faragott köveit lopkodja.

A Fórum hasonlít a rómaihoz, csak kisebb. Nagyszámú oszlop egymás mellett, pompás ióniai oszlopfejekkel. Száz szép, 4.5 méter magas oszlop még egymás mögött áll és vezet az egykori városba, de azután már csak töredékek vannak.

Szép a nagy templom, melyet a Nap isten tiszteletére emeltek. Hatalmas négy oszlopa még áll. 12 méter magas és 1 méter átmérőjű henger.

Nagy város lehetett, mert a nagy templom mögött egy kisebb színház is áll. Az egész tervezete azt mutatja, hogy itt vadállat és gladiátor küzdelmek is voltak.

Több mint egy félnapot töltöttem e római városban, mely kétségkívül Trajánusz császár korából való.

Az út mentén, a görög vendéglőben pihentem meg azzal a szándékkal, hogy ha jön valamelyes jármű és felvesz, tovább megyek, ha nem lesz szerencsém, meghalok a görög-nél.

Szerencsém volt. Teherautó pihent meg a vendéglő előtt. A göröggel megkértem a zsidó soffírt, hogy vigyen el engemet is a vilány központhoz. Jó pénzért hajlott rá a próbált fiú. Estére már a Jordán völgyzáró gátjánál voltam.

A kantinban hamar ment az ismerettség. A kantinos elhíresztelte jöttömet. Egymásután jöttek a nagy építkezések mérnökei. Egy párral gyorsan megismerkedtem. Európai zsidók voltak. Én teljesen tájékozatlan voltam az itteni munkálatokról. Csupán annyit tudtam, hogy itt épül a hatalmas völgyzárógát, mely

által a Jordán vizét az elektromos erők fejlesztésére használják fel és ezek az elektromos művek fogják az egész Palesztinát elektrifikálni.

Vágytam ezt a nagy alkotást látni. Holnap mihelyt lehet, megtekintem az eddigi munkálatokat. Ebben kérném jóakarató támogatásukat.

— Nagyon szívesen, szakszerűen kalauzoljuk önt. Tisztelgünk a munkavezető mérnök-nél is.

Azzal váltunk el, hogy reggel 7 órakor a kintinban újra találkozunk.

Az európai származású zsidó kantinos jó szállást csinált. Előbb azonban megtanított arra, hogy itt a mocsarakban még nagyon sok moszkító él és ezek minden védekezés ellenére is erősen terjesztik a maláriát. Kért, hogy vigyázzak és a szúnyoghálót vegyem igénybe.

— Köszönöm jó tanácsát! Nemcsak a szúnyoghálót fogom használni, hanem be is veszek egy adag kinint, hogy a lázképződést megakadályozzam.

— Oh ezzel takarékoskodjon. Nem jó a szervezetnek a sok kinin.

— Azt én tudom, de a láz még százszor rosszabb!

Az éjszakát jól töltöttem. Pihentem eleget. Tudtam, hogy ezen a napon nagyon sokat kell talpálnom.

Reggel a fiatal mérnök pontosan eljött. Indulunk a Jordán völgyzáró gátjához.

A mérnök útközben elmondja, hogy Palesztina elektrifikálásának gondolatát Herzl vetette el 1902-ben. Gondolatát azzal indokolta, hogy Palesztina tüzelőanyagban úgy is szegény és csak így lehet rajta segíteni.

A nagy mű kivitelére nézve az első tervek Herzl nagy álmaihoz kapcsolódtak. Egy norvég mérnök a Földközi-tenger vizét akarta egy 70 kilométeres csatornán a Holt-tengerbe vezetni. Mivel a Holt-tenger szintje 394 méterrel van mélyebben, mint a Földközi-tengeré, a csatornán átzúgó hatalmas víztömeg nagymennyiségű elektromos erőt termelt volna. Hasonló tervet készített egy francia mérnök is.

Ebben az időben alakult meg a Palesztinai Villamos Egyesület (Palestine Electric Corporation), mely Palesztina villamosításának engedését megszerezvén, az orosz zsidó Butenberg Pinkász tervei szerint oly elektromos mű megépítését határozta el, mely lassú lépésben hivatva lesz az egész Palesztinát elektromos erővel ellátni. A társaság csakhamar részvénytársasággá alakult át. Londonban és Jeruzsálemben jegyeztette be magát, tőkéjét másfélmillió angol fontra (45 millió peng#) emelte és elnökévé India egykori alkirályát Beading lordot választotta.

Míg így beszélgetünk, megérkezünk a Jordán folyóhoz. Alig ismerem rá. Én a csendesen hömpölygő folyót ismertem, melyben ájtatos zarándokok szent énekelt mellett kereszteltek. Itt rohan a víz. Szikláról sziklára zuhog. Erős hangjától, rohanó árájától fél az ember.

— Menjük jobbra! Itt az első erőmű, mely áramot termel.

Bemegyünk az épületbe. A turbina süvölt, a víz zuhog. Nem értjük egymás szavát. Kijövünk. A zárógátra megyünk. Egy gyűjtőtóból rohan le a víz. A Jordán legnagyobb mellékfolyójának vízgyűjtő medencéje, 3.5 négyszögkilométer területű tó. Ebbe a tóba északnyugat felől a Jordánból is egy vas-

beton csatornán, jön a víz. A zsilip a betorkolásnál 6 méter magas. A csatorna 250 méter széles és 3 kilométer hosszú. Még mindig sok munkás dolgozik. Itt állítják elő az építőkövet, a betont. A csillék járnak a síneken, a levegőben. Kisvasút éles sivitása zavarja meg a csendet, melyet a vasdaruk csörömpölése tartkít. Oldalt hatalmas durrogás reszkette!! meg a levegőt. Sziklát robbantanak, építőanyagot termelnek.

Éppen most fogtak egy új csatorna építéséhez, mely a Jarmuk-folyó vizét a Tibériás-tóba vezeti. A csatorna 4 kilométer lesz. A déli vonattal felmentünk ide. Itt már rohan a Jarmuk. Kevés vizét a sziklák szétzúzzák.. A parton már a munkáskolónia sátrai vannak. Ide is eljött a kultúra!

— Ámde már készen van egy harmadik áramtermelő hely a Tibériás-tó északi részén, ott, ahol a Jordán beleömlik.

— Ez a három áramtermelő telep annyi áramot ad, hogy vetekedik Európa bármely áramfejlesztő telepével. Rutenberg terve szerint előbb a tengerparti iparos, kereskedővárosokat: Haifát, Tel-Avivot, Jaffát látjuk el árammal, azután végigvezetik a Jordán völgyében és Jeruzsálemnek és Betlehemnek fogunk áramot adni.

— Szép és nagy munka. Ámbár én a technikai dolgokhoz nem sokat értek, mégis értékelni tudom, hogy mit jelent ez a mű Palesztina újjáépítésében!

— Ez a nagy munka egyelőre a már-már fenyegetővé váló munkanélküliséget nagyban enyhítette. Az itteni egészségtelen, mocsaras területeket lecsapolta, kultúrterületet csinált.

Visszafelé fordultunk. Utunk a munkásházak közé vezetett. Betértünk egy házba.

Egy halálsápadt, lázas, fiatalember feküdt az ágyon. Vezetőm üdvözölte. Alig hallható hangon fogadta. Nagyon megkínózta a láz.

— Látja, még mindig veszélyes ez a terület. A mocsarak még mindig nem tűntek el és e maradványok a láz fészkei. Vigyázzon Ön is.

— Én már szedem a kinint, de ezután kétszeres adagot szedek be. Igazán nem szeretnék hazámtól pár ezer kilométer távolban e kízó betegségbe esni.

A vasútállomásnál megállunk. Ezen megyünk az első erőműig.

— Mondja kérem, hova visz ez a vasút?!
— kérdem.

— Ez Haifából Damaszkuszba visz!

— Hát olyan közel van Damaszkusz?

— Egy fél napi út innen vasúton!

— Ejnye, nagyon kár, hogy francia vízumom nincsen, pár nap múlva ellátogattam volna az ősrégi nagy oázis városba.

— Érdekes város, megérdeмли, hogy megnézze az európai.

A vonat jött. Felültünk és egy óra múlva szállásomon voltam.

Otthon alig győztem gondolataimat rendezni. Még egy másik teendő is várt rám. Holnap elutazom és ezt kellett elrendeznem.

A kantinos ügyes ember volt. Ebből jói is megélt. Ajánlott nekem egy teherautót, mely 10 piaszterért elvisz Daganja Alef-ig. Ez virágzó zsidó telep. Lakói földközösségben élnek. Jó lesz ott is szétnézni — figyelmeztet. Onnan aztán a gyönyörű Genezareth tava mellett könnyen eljuthatok Tibériás városába.

— És jótállást vállal ön a sorfőrért, hogy nem visz másfelé?

— Egész biztosan. Bízhat benne, hisz az én soffőröm! Európai úrigyerek!

Elhittem neki. Biztonság kedvéért felkerestem azt a fiatal mérnököt, aki egész napvezetett. Ez is állította megbízhatóságát.

Reggel még leszaladtam a Jordánhoz, megfürödtem benne. Itt már nem szent, hanem ipari folyó. Aztán összecsomagoltam és indulunk a jó úton a Tibériás-tó felé.

A Jordán vize ott bujdokolt mély medrében az út mellett. Zöldelő fű, ritka cserje koszoruzta medrét. Néhány kisebb új zsidó telepen mentünk át és nem egészen háromnegyed óra alatt Daganja Alef kétemeletes: fehér háza előtt megállottunk. A soros felügyelő fogadott bennünket. Az egész falu kívül van dolgozni. Ő van itthon, örködik minden felett. Nagyon meleg van. Én leülök egy nagy pálmafa alá. Hűsölök. Majd elindulunk szétnézni. Megnézem a közös lakást, a pompás betonistállókat. Lemegyünk a narancsosba, melybe az öntözővizet a Jordánból pumpázzák fel. Egy fiatal fiú lép elénk és kérdezőleg tekint ránk.

— Tájár! (turista) — nyugtatja meg vezetőm és továbbmegy.

Mi a Jordán partján óriási, szép délszaki-fák alatt járunk. Előttünk zúg a víz, mi a folyó fenekét látjuk, de halljuk a szivattyú gépezetének zúgását, mely a mezőkre emeli a vizet.

A Genezáreth-tó, Tábor hegye, Nazareth.

Egész nap a Genezáreth tavának partján sétálok. Szép tó. Nem nagy. 21 kilométer hosszú, 9—10 kilométer széles. 45 méter mély. Az egész területe 174 négyzetkilométer, úgy egy negyede a mi Balatonunknak.

Szép tó. János apostol Tiberias tengernek az arab Galileai-tengernek nevezi.

— Ha Palesztina a nagy Isten szeme — szól örömeiben a zsoltáríró — akkor a Genezáreth tava az ő könnycseppje, melyet örömeiben hullatott a földre.

— Ha a Szentföld Ióten öve — mondja Jeremiás próféta — a csillogó víztükör értékes csatt rajta.

Valóban, mint egy értékes drágakövet, úgy foglalják a szelíd hegyek keretbe ezt a tavat.

Ámde mögötte a távolban fenyegetően ül ősz fejével a Hermon hegye. A jégkalap olykor hideg fuvallatot bocsát a szelíd tóra. Ilyenkor haragos, bösz a tó. mint a feldühösített vad.

Csinos csónakok táncolnak a víz tükrén. Bennük csónakosok hevernek ép úgy, mint az Adria partján. Utast vesznek észre, felfigyel-

nek. Erősen ajánlják bárkáikat. Vezetőm, egy Ferenc rendi szerzetes alkuszik velük. Az arabok szemtelenek, de a szerzetes sem hagyja magát. Néha parázsan összevesznek. Megyünk a másik ravaszhoz, öregebb, szűkszavú. Ezzel megegyezik. Én nem értem őket, nem tudom, mennyiben állapodtak meg.

Vezetőm és arab beemelnek a ringó bárkába. Lebontja vitorláját az öreg és a bárka iramot vesz fel. Egyre gyorsuló sebességgel halad a gyönyörű kék víz felett.

Kapernaumba megyünk északra. A szelíd hegyek egyre közelebb jönnek. Komorak, sötétek, hiszen bazaltból vannak.

A szerzetes magyarázza sorban őket.

— Azon a hegyen vendégtelt meg Jézus 5 kenyérral és 2 hallal 5000 embert!

— Bizony mondom, most is kellene egy-egy férfiú, aki az éhezők ezreit megvendégléne. — magyarázom.

— Amott a Hattin-hegy, ahol az Üdvözítő a hegyi beszédet tartotta. Ez a vidék hallotta az Üdvözítő beszédét, melyben vázolta az Isten országa polgárainak jogait és kötelességeit. E hegyen hangzott el az Úr imája, a »Mi atyánk« is.

— Én azt hiszem, hogy Krisztus urunk hatalmas, tömör, örök igazságokban gazdag beszédét nem egy helyen és nem egyfolytában mondotta el. Az ő élete az öröktanítás volt és összes tanításainak foglalata a hegyi beszéd.

— Óh nem! A beszéd itt hangzott el, mert csak az a vitás, hogy a Kurun Hattin hegyen-e vagy a szomszéd hegyen.

— Szerintem az nem is fontos. Nekünk csak az felelő, hogy Krisztus urunk itt járt, itt tanított, e vidékről hozta el tanítványait.

Óh itt minden rög Krisztusról beszél!

Míg így beszélgetünk, közeledünk a parthoz. A szél támad. Rázza a tépett vitorlát. A bárkás rövidebbre fogja a vásznat. Még így is nagyon szalad a bárka.

— Hogy kötünk ki?! — aggódom magamban.

A bárkás ügyes. Ūrgeti-forgatja bárkáját. Lassan simul a parthoz. A víz már nyugtalan: hullámos és habos.

— A szél feltámadt. Csak ki tudjunk szállani. Hamar elmúlik. Nem lesz semmi baj.

— A szárazföldön én sem félek, de a vizet nem szeretem. Nem tudok úszni.

Ragadom meg panaszkodás közben egyik kezemmel a bárka oldalát, másikkal a vitorla kötelét.

Az öreg arab is bajban van. Bárkáját is félti, de meg vendégeit is. Végre mégis sikerül neki a partot megközelíteni és egy nyugvó pontra vinni a bárkáját. A hajó ki volt kötve.

A parton voltunk. A szél egyre erősebben csapott le a hegyekről. Áttörte a tó felszínén nyugvó meleg légréteget és most keveredik — erősen. A távolban nagy hullámok nyargalnak. A szél sírva, süvöltve kergeti. Eszembe jutnak a szegény tanítványok, akiket a tó közepén talált a vihar és a bárkájuk majd elsüllyedt. Végzsükségükben így kiáltottak Jézus felé:

»Uram, szabadíts meg bennünket, mert elveszünk!« Jézus pedig jár vala a háborgó tengeren és ezt mondja: »Én vagyok, ne féljete!« Péter erre így szól: »Uram! Ha Te vagy, parancsolj, hogy hozzád mehessek a vízben. Jézus kiemelte a hajóból. De Péter nem tudott jární, süllyedni kezdett a vízen. Kétségbeesésében így kiált fel: »Uram tarts meg engem!«

Jézus megfogta Pétert és ezt mondta.
»Óh, kicsinyhitű, mit kételkedel?!«

A vihar ekkor sem sokáig tartott, mert — Máté szerint — mikor Jézus meg Péter be- mentek a hajóba, megszűnt a vihar.

— Milyen szép hagyományok, csodatételek övezik a múltból ezt a kis tavat. Régen nagyobb kultúra volt itt és ma pusztaság!

A Genezáreth síkságon Zion-telepek keletkeznek egyre-másra. Ezek akarják felépíteni romjaiból az új nagy Zsidóországot.

A vihar lassan szűnik. Kevésbé meleg levegő váltotta ki a tikkasztó hőséget. Lassan indulunk Kapernaumba.

Megvallom őszintén, egy nagyobb várost vártam és néhány nyomorult beduin-kunyhót találtam.

— Hát hol a város?! — kérdem.

— Eltűnt a századok zivatarában. De nézze ön ezt a romhalmazt. Ez a kapernaumi zsinagóga romja. Templom, amelyben Jézus tanított. Akkor nagy város volt, később a többi galileai városokkal együtt leromboltatta Hadrián római császár. Majd a keresztyének kápolnát építettek arra a helyre, ahol Péter háza állott. Ezt meg a mohamedánok hányták szét.

— A legújabb időkben, 1922-ben kiásták. Az ásatás eredményei azt mutatták, hogy itt egy Krisztus korabeli zsinagóga volt.

— Nézze Ön! Oszlopfői korinthusziak, de mindeniken a zsidók szent jeleit láthatni. Egy kődarabra a frigszekrény van vésve. Találtak egy arámnyelvű felirattal ellátott oszlopot is, mely szerint: »Alfeus, Zebedeus fia, Johanán fia emelte ezt az oszlopot. Áldás reá.«

És járjuk a templom romjait. Kőről-kőre lépkedünk. A szerzetes magyaráz szüntelenül.

Kíváncsi beduinok jönnek hozzánk, néznek, de nem szólnak semmit.

Mi meg úttalan utakon előre megyünk a Jordán völgyzáró gátjáig, azután indulunk vissza bárka felé. A bárkás most már örömmel várt bennünket. A tó vize lecsillapodott, szépen mentünk Tibériás városa felé. A pap rámutat:

— Tibériás városát Keresztelő János gyilkosa, Heródes Antipas fejedelem alapította és bálából Tiberius császár tiszteletére Tibériásnak nevezte el. Az arabok El Tabarye, a zsidók Kinereth néven ismerik.

Mivel Heródes egy régi temető helyén emeltette szép székvárosát és a Talmud szerint a sírok megérintése hétnapi tisztátlanságot okoz, ezért a zsidók nem telepedtek ide. Heródesnek mindenféle idegeneket, koldusokat kellett betelepíteni.

Jeruzsálem elpusztulása után a zsidó nép nemzeti városa lett. Itt éltek a híres törvénymagyarázók.

A keresztes háborúk idején váltakozva az arabok és keresztyének kezén volt. A síkság felől most is erős fal védi — mutat az ócska kőfalakra. Ma is sok zsidó lakik itt. Ezek nagy nyomorúságban tengetik életüket, főként az európai könyöradományokból élnek. Ma is nagy Talmud-magyarázóhely. Tibériásnak 8200 lakosa van, ebből 5000 zsidó.

Ezenkívül római katolikusok, görögök és protestánsok laknak.

A bárka lassan eléri a város alját, déli hangszóra a kolostorban vagyunk.

Délután a híres hőforrásokhoz rándultunk ki. Ezek Tibériástól egy jó félóránnyira vannak gyalog. A fürdők a hegyoldalon fekiisznek, ezért felfele tartunk. Az újabb és restaurált hévízfürdőt 1833-ban építette Ibrahim

basa. Ez van a városhoz legközelebb, nem messze van. tőle a régi. A víz hőfoka 67 fok Celsius.

Jézus híres rabbi kor társai sokat vitatkoztak azon, hogy szabad-e szombaton e melegforrásban tojást főzni. Az enyhébb felfogású rabbi azt mondta igen, mert az ember itt nem rak tüzet, itt a természet fűt, a szigorúbb felfogásnak mégis azt tartották, hogy nem.

— Mindenesetre érdekes vita lehetett, úgy látszik az embereknek akkor nem volt más jobb dolguk.

Bár a fürdő nagyon sok kívánnivalót hagy fenn, július és augusztus hónapokban messze földről nagyon sok rheumás beteg talál benne gyógyulást.

Egész délután kint bolyongtunk a hőforrások környékén. Meg is fürödtünk a meleg vízben. Az alkonyaira vártunk. A naplemente a Tiberiás tavon gyönyörű. Nem tart soká. Arany köntösbe öltözteti az egész tavat. Felöltözteti a sziklakeretet és a Nap mihelyt kötelességét megtette, eltűnik.

Ámde sietni kell, mert itt az alkonyat nem tart soká. Hamar beesteledik. Sötét volt, midőn a szállásomra érkeztem. Este rendbeszedtem jegyzeteim és elkészültem a másnapi útra, mely a Tábor-hegyen át Názárethbe vezet.

— Hát nem megy felfele a Jordán mentén? Oda, ahol a három kis patak egyesül a Szent folyóvá? ... Itt igazán szilaj a folyó. Ugrál a vadregényes sziklákon szűk medrében! — nyit be hozzám a kísérom, a szerzetes.

— Már ez kívül esik tervemen, így is nehéz időmet és tervemet összeegyeztetnem. Fáradt is vagyok. Zuhatagot látok másutt is.

— Ez nem olyan, mint másutt. A Jordán itt félezer métert esik 20 km-es folyásán.

— Ezért még sem megyek!... Hanem ha szolgálatot akar tenni, tegye meg nekem azt a szívességet, eszközöljön ki ajánlólevelet a főnöktől a táborhegyi kolostorfőnökéhez és kérje meg, hogy holnap éjszakára nekem egy egyszerű szállást adjanak.

— Ez nem is olyan teljesíthetetlen kérés, megyek és hozom is!

A szerzetessel jóbarátságot kötöttünk. Ő valahol francia földön született, izzó hite hozta ide, vezette az idegeneket. E jó tulajdonsága és az, hogy négy nyelvet beszélt, az idegenek fogadásánál és kalauzolásánál nélkülözhetetlenné tették őt.

Én újra térképemet tanulmányozom. Vizsgálom, hogy melyik út lesz jobb. Az-e, ha előbb Kánába megyek és azután a Tábor-hegyre, vagy fordítva: előbb a Tábor-hegyre megyek fel, ott meghálok a Ferences kolostorban és azután lemegyek Kánába és onnan Názárethbe. Ez a rövidebb. Jó szerpentin. Ámbár van egy rövidebb útja is, ez a nehezebb.

A tegnapi kísérőm ezt ajánlotta, ha kerülni nem akarok.

Míg itt méregetek, tervezgetek, megjelenik a szerzetes és hozza a latinnyelvű írást Páter Antoniusnak címezve.

— No és hogyan megyen ön — kérdi — a Tábor-hegyre először?

— Igen! Ez látszik a legcélszerűbbnek. Szeretnék valami utitársat.

— Legyen nyugodt. Sok turista és zarándok van most nálunk, biztosan akad egykettő. Csak a nagy úton menjen... Mikor indul?

— Reggel hat órákor, ha kiengednek!

— Óh már ötkor kimehet. De nem sietős.

— Déli egy-két órára fent szeretnék lenni a tetőn.

— Isten Önnel!... Jó utat!...

Búcsúzásunk igen meleg és szívélyes volt.

Sohasem láttuk egymást, többé sohasem fogjuk látni bizonytal.

Összepakoltam holmimat és a szűnyoghálóval jól betakarózva, elaludtam.

A hajnal hamar jött. Madarak csicsergése üdvözölte a meleg hajnalt. Felkeltem és hat óra alig múlt el, elhagytam a vendégszerető kolostort. Utam a melegforrások felé vettem. Itt tartottam első pihenőmet. Megfürödtem a patakban és ittam a kútból. Felfrissülve vígan lépkedtem, a dombok között Kara Haitin kis arab fészket értem el. Régi karavánút ölelkezik itt. Haifából Damaszkuszba visz.

Megállók az útkeresztezésnél és most újból nagyon sajnálom, hogy Damaszkuszba nincs vízumom. Hiába, már késő. Dél felé fordulok.

Az út emelkedik. A természet gazdag. Tölgyesek kúsznak fel a hegyoldalon, a völgyekben gazdag tenyészet. Virágzó falvak keletkeznek az ősi romokon. Ezek az új Ziontelepek.

Leültem egy kőre, néztem széjjel.

— Ez a boldogság hegye — mondom magamban, — itt vendégelt meg Jézus 5000 embert. Viszont itt mért nagy csapást Saladin szultán a keresztesekre 1187-ben. Amaz hagyomány. Ez a valóság.

Embercsoport jön énekelve. Az ének messze hangzik a hegyek között. Zarándokok. Felüdülok. Vannak már útitársaim. Én társulok hozzájuk. Vezetőjük egy nagyszakállú szerzetes. Köszönök neki. Megállítja híveit. Elmondja Jézus vendéglésének történetét,

feljebb vezeti társaságát és megmutatja Jetró sírját. Körülnézegetjük és megyünk tovább.

Az ének egyre szól. A gyalogolás könnyebb. Az út folyton emelkedő. Szerpentes. Autó jön utánunk. Átvág rajtunk. A hit kitér a tudomány elől... A túlkölő autót előre engedték.

A fák gyérülnek. Aprók, csenevésznek. Tovább már nem is nő. Minket süt a Nap, izzadunk nagyon. Pihenünk és újra pihenünk. Kis beduentelepből kitódulnak a gyerekek, mögöttük a felnőttek. Nézik a menetet. Belekurjantanak az énekbe. Mi nem figyelünk rá, megyünk a magunk útján. Meg-megfordulunk és rátekintünk a mögöttünk ragyogó Tibériás-tóra, lenézünk a felénk mosolygó zöld völgyre. Kacagva repül fel mellettünk a fácán, távolabb a nyúl fut el. Megállunk, pihenünk.

Ez a szép gömb süvegszerű bazalthegy régen egész a tetejéig be volt növe fával. Legnagyobb része azonban a görög és latin szerzetesek fejszéi alatt kidőlt...

Dél volt, mire a csúcsot koronázó fal romjait elértük. Megálltunk és néztük a tájéket. Én a térképet tanulmányoztam. 562 méter magas hegyen vagyunk. A hegy csúcsa be van lapítva és így egy fennsík.

— Ez a fennsík 1200 m hosszú és 400 m széles! — mondja a vezető. — Csupa romhalmaz. Nagyon sok kornak, még több világnézetnek romhalmaza.

Régi őskori zsidó barlanglakások, római védőfalak, Szent Ilona bazaltsziklája, különböző szerzetesrendek kolostorainak falai, török várromok rendetlenül egymásra borulva hevernek itt, mint egy egymással tüiekedő világnézetek korunkig fennmaradt tanúi.

Az út mentén balkéz felől a görögök nagy kertje és temploma áll. Mi elmegyünk mellette. Vezetőnk azt mondja, hogy nincs rajta néznivaló.

Jobbra a Casa Nova (Új épület), a ferencrendiek hatalmas kolostora áll, az út végén büszkélkedik a pompás bazilika.

Mi a kolostornál megállunk. A kolostor egyik vezetője néhány szóval üdvözli a zárán, dokokat, azután beszállásolja a kolostorba. Én nem akarván a szent zárándokok közé csempészni magamat, az egyik főrendezkedő elé álltam és átnyújtottam neki a tibériási kolostor főnökének levelét. Ő elolvasta, útlevelemet kérte, mellyel kilétemről akart bizonyosságot szerezni. Ez is megtörtént.

— A zárándokokkal akar ön együtt maradni, vagy külön elhelyezést óhajt? — kérdi.

— Én szívesen maradok velük, ha ez lehetséges.

Előhívhatja a zárándokok vezetőjét, bemutat neki és megkérdi nincs-e kifogása az ellen, hogy én csapat közt maradjak. A vezető kezét fog velem és örömmel fogad a zárándokok közé. Testvérének mond.

Ebédre a kolostor várt. Az ebédlőben nagy tisztelettel fogadtak. A főnök üdvözölt és áldást adott ránk. Ebéd után egyik előkelő pap elmondta a ferenc-rend idetelepedését.

Fakher Eddin szultán fermánja adta a ferenceseknek a Tábor-hegyet 1631-ben. Amerika segítette őket a gyönyörű bazilika megépítéséhez. A világháború után épült.

— Hangsúlyozom, hogy az új bazilika a régi bazilika alapján épült és az építőművész-pompásán összeillesztette a modern stílust az őszivel.

Délután bejártuk a romokat. Jó vezetőt kaptunk. Bejártuk a falak egy részét, melyet

Flavius Jozéfus helytartó épített. Megnéztük a Bencés kolostor alapjait a XII. századból. Én különösen megmutattam magamnak a magyar pálos szerzetesek által épített kolostor emlékeit. Sokáig elnéztem az ócska mohos kődarabokat. Eszembe jutott, hogy II. Endre királyunk éppen ennek a Táborhegynek elfoglalásával bajlódott legtovább a Szentföldön 1217-ben és vele jöhettek ki a Pálos szerzetesek, akik a hegyen kolostort és egy kis kápolnát építettek. Ezek az ócska kövek a Szentföldön a legrégebb magyar emlékek. Én nézem a köveket. Azt veszem észre, hogy a társaság már régen itthagytott.

Megtekintjük az új, hatalmas bazilikát. Szépen megvan oldva Péter apostol „ama kívánsága, mikor ezt mondja az Üdvözítőnek: »Építsünk itt három hajlékot: Neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet!« A nagy templom Jézus hajléka, ablakai és tetőzete opálüeggel van fedve, így az egész bazilika sűrű tejlevegővel van tele.

Járunk szerte a templomban és bámuljuk a freskókat. Lemegyünk a sziklához, melyen Jézus színváltozása történt. Ez a Tábor szentélye. A főbejárattól jobbra egy csinos kápolna az Illés, balra egy másik csinos kápolna a Mózes hajléka.

Azután csoportokban felvittek bennünket a kolostor tetejére és innen megtekinthettük az egész Palesztinát. Délre a Jordán völgye, északra a Genezáreth-tó ragyogó tükre, a havasfejú Hermon és Libanon lánca látszottak. Keletre a Sáron síkságán a Zionista kolóniák sorakoztak.

Én hamar lejöttem, a romok közt járkáltam. Nagyon meglepődtem, mikor láttam, hogy a romok között mohamedán beduinok

imádkoznak. Megkérdeztem este egyik szerzetestől.

— Szoktak ide arabok is imádkozni jární?

— Óh igen. Ép úgy tiszteletben tartják a szent Tábort, vagy mint ők nevezik, Dzsebel et Túrt, mint a keresztények. Megezik, hogy tanácsért és ítéletért feljönnek a kolostor főnökéhez és döntésének alávetik magukat.

Este ájtatosság volt. Vacsora után pihe-nőre térünk.

Eseményekben nagyon gazdag nap volt ez.

A reggeli imánkat elvégeztük a kolostorban. Az orgona szólt, a Nap beragyogott, friss volt az ember, friss az egész környezet.

Kívül a kápolnán nagy tanakodás van. Régebben érkezett vendégek készülnek. Tovább vándorolnak.

Közjük vegyülök én is. Hallgatok és kérdezek. Vezetőjük magyarázza az utat Názárethbe. Nekem ez jó, velük megyek. E gondolat szaladt át agyamon. A vezetőhöz megyek és kérdezem, hogy velük mehetek-e én is. Ha nem engedi, utánok megyek!...

A vezető nagyon udvarias volt és készséggel megengedte.

— Egy óra múlva indulunk! — mondja.

— Itt leszek pontosan! — mondom és szobámba sietek.

összebb pakoltam ruháimat. A térképet kiterítettem. Mégegyszer áttanulmányoztam az útirányt. Jó ezt tudni fejből, így nem csapják be az embert.

Az idő nehezen telt. Már szerettem volna utón lenni. Felvettem hátizsákomat és az udvaron mégegyszer körülnéztem. De szemmel tartottam az útra készülő társaságot is.

lassan ők is gyülekeztek. Nyolc órakor megérkezett a vezető, számba szedte a csoportot és elbúcsúzott a szállásosztó szerzetes-

től, nekiindultunk a völgy felé. Meredek, kopár hegyoldalon haladtunk lefelé. A zarándokok énekelnek. Keveset, mert az út nem engedi. Lejtős és döcögős.

Egy óra múlva útkeresztezésre érünk. Itt már fák, füvek nőnek. Elfordulunk jobbra és elég gyors menetben megyünk. Elérjük a nyomorult Kafr-Kenna arab községet. Vezetőnk magyarázza, hogy ennek, a községnek helyén volt a bibliai Kána, ahol Jézus első csodatétele volt. A vizet borrá változtatta.

Gyerekek szaladnak elénk kiabálják kórusban: Hadzsi!... Hadzsi!... (Zarándok! Zarándok!) Amfora alakú edényeiket tartják orrunk alá, vizet kínálnak nekünk.

Mi letáborozunk a kutnál, mely előtt sziklából kivájt vályú van és ebbe folyik a víz. A zarándokok leteszik batyuikat. Rohannak a vályúhoz és mohón isszák belőle a vizet.

A vezető most nagy fenszóval magyarázza Jézus csodatételét, ahogy azt János evangélista evangéliomának II. fejezetében megírta.

Jézus megvult híva Kánába egy menyegzőbe és a bor elfogyott. Valának pedig ott hat kövedrek. Monda a szolgálknak Jézus: Töltsétek meg e vedreket vízzel! Megtölték azért azokat teli. És monda nekik: Merítsetek immár és vigyétek a násznagynak. Elvittek azért neki. Mikor pedig a násznagy megkóstolta, azt mondá a vőlegénynek: Minden emberek először jó bort szoktak a vendégnek adni és minekutánna megborosodnak, akkor adnak alábbvalót, te pedig a jó bort ekkorra tartottad.

Míg a vezető a Bibliát magyarázza, a zarándokok fel-felkelnek és jót isznak a kutból, melynek vizével tette Jézus a csodát.

Én is odamegyek és két jó összemarék vizet megiszok. Jó volt a víz nagyon!

Piszkos gyerekek kaparásznak a vízben. Nem iszom többet. Indulást jeleznek. A zárándokok újra a vályúhoz mennek, elzavarják a gyerekeket és isznak a vízből nagyokat.

A csoport lassan megindul a falu felé. Kaktusz, füge és egyéb fák között énekelve megyünk. Megállunk a ferencesek kápolnájánál, mely a menyegzős házra épült és megtekintjük. A ház a régi Palesztinai építkezésmintájára barlangba volt és lefelé megyünk. A bejárat homlokán latin felirat van, mely magyarul így hangzik:

*Hatalomnak ez új neme,
Piroslik a korsók vize
És bor folydogál belőlük,
Mert borrá változott vizük.*

A sötét kápolnában oltár áll. Előtte jobbra, vasráccsal körülvéve kövekből rakott négyzetes emelvény áll, rajta egy régi kőkorsó, ráírva, itt volt hat amfora. Az egész kőépítmény a zsidók rituális mosdására szolgált. .

Egy órát pihentünk itt. Ezt az időt felhasználtam arra, hogy széjjel nézzek ebben a nyomorult muzulmán faluban. A ferencesek fiú és leányiskolái és a görög templom volt megtekintésre méltó. A görög templomban mutatott a barát egy nagy kő vizesedényt, mely szerinte Jézus idejéből való. A templom is a középkorból való, hát még a korsó?! — Ezt azonban nem mondtam neki, hagytam az ő hitében.

Kóborlásaim közben elvezettek a bibliai Nathanael házához. Most egy kis kápolna áll helyén. A ferences barát beenged, megmutoztatja a Nathanael házát, Jézus eme szavai-

val dicséri a ház egykori gazdáját: »Ímé, az igaz izraelita, akiben nincs álnokság!«

— Ez is a hagyományé! — mondom neki s néhány piaszter átadása után távozok.

Visszamegyek a zarándokokhoz. Pihenünk még, hiszen nem sokat kell már úgysem gyalogolnunk és elérjük Nazareth városát. Várunk kell azért is, hogy a forráság hadd szűnjön.

Korán délután útnak indultunk, valamivel vidámabban, rendesebben gyalogoltunk a szép fás úton, mint délelőtt. A zarándok csapat folyton énekelt. Kétszer is megpihentünk útközben, mígnem a harmadik pihenőnél feltűnt Názareth városa. A pihenést nem az átmentén tartottuk, hanem felmentünk a hegyoldalra a Mária-forráshoz.

— Ezt a forrást Jézus- vagy Gábor-forrásnak is szokták nevezni, — mondja vezetőnk. Közelében van egy félig földben levő görög "templom, melyhe a forrás befolyik.

Valamiképpen előkeresünk egy szerzetest, ő bebocsát bennünket. Maga megy előre. Az oltár mellett megmutatja, hogy a víz itt rohan a csatornába. A csatornán nyílás van. Lehajlik a csatornanyíláshoz, ujja hegyét belemártja a vízbe, szeméit és haját megnedvesíti a vízzel.

— Ennek a víznek gyógyítóereje van! — ajánlja a zarándokoknak.

Ezek sorra mártogatják ujjaikat a vízbe és nedvesítik szemüket, hajukat. Némelyik jobban belemerül a szentvízbe, marékkaal méri és megissza. Én is szomjas vagyok, de nem iszom. Nézem, hogyan rohan a víz. A kanális nyílásnál egy kis edény van megláncolva, aki szomjas, ihatik a rohanó szent vízből.

Ahogy a víz a templomból kijön, szalad az útig és itt egy ősi bolthajtáson kibukik a

földből. A kút előtt két kő hever. Az egyik régi kőkoporsó. Ezt régen itt vályúnak használták. Ma elhagyottan hever. A kút jó vizet ad nagy bőségben, úgy hogy kertöntözésre is marad elég sok.

Míg ott nézegetjük, názárethi asszonyok, jönnek vízért. Igazi vegyes társaság, sajátos viseletükkel, vizes korsójukkal még Jézus idejére emlékeztető tarka képet mutatják. Beszélgetnek, vizet merítenek, korsóikat fejükre veszik és mennek Názárethbe.

Názárethben — kezdi a vezető — nagyon szép nők vannak. Ruházatuk nagyon díszes. Legdíszesebben öltözködnek egész Palesztinában. Ezt a díszet azonban főképp népünnepélyeken mutatják. Egy-egy nászünnepély rendkívül csillogó. Ilyenkor szépen kivarrott ruhákat vesznek fel. Homlokuk körül arany és ezüst-pénzekből készült füzért tesznek. Hasonlóképpen nyakláncuk jó nagy arany és ezüst pénzekből van összeállítva. A nászünnepélyekről nem hiányoznak a díszes baldachint vivő tevék sem, melyet drága és szép színű kendőkkel és szőnyegekkel takarnak le.

Ezek ismertetése után indulunk a városka felé. A város egy mészkőhegy lankáján fekszik. Előtte Jezreel völgye, mely nagy termékeny völgy, de amelyik talán éppen ezért a hadak felvonuló útja volt. Rengeteg vér öntözte ezt a földet, közte magyar vér is hullott elég. Aztán elhagyott lett. Mocsár és dudva verte fel az egykori kertek helyét. Jött Palesztina újjáépítése és a cionisták újra kezdik birtokukba venni az ősi földet. Új ziontelepek egész sorát látni a hegyről.

Názáreth a virág, bimbó városa az őskorban nagyon rossz hírben állott, János apostol szerint Nátánael, a becsületes izraelita szinte meglepődve kérdi Fülöp apostoltól, midőn

újságolja neki, hogy Názárethben találták meg azt, akinek eljövetelét Mózes és a próféta­k megjövendölték, hogy »Názárethből támadhat-é valami jó?«

A város egész fejlődését, értékét, dicsősé­gét annak köszönheti, hogy Jézus innen szár­mazott. Ma 8000 lakosú város, fővárosa Gali­leának, a nagy karavánút mellett fekszik, ezért élénk forgalmú hely. Lakosai nagyobb részben keresztyének, kisebb részben mohamedánok. Különösen a ferencendi szerzete­seknek van itt nagy kultúrájuk, akik itt már a XIII. század végén megvetették lábukat, de csak a szíriai emír 1620-ban kiadott enge­délyével építhettek templomokat.

Ezeket tudjuk meg a város előtt. Beme­gyünk. A ferencesek már tudnak a zarándok­csapat érkezéséről, fogadnak és elszállásol­nak bennünket.

Az este pihenéssel telt el. Megérdemlettük az út után. Sokan nagyon fáradtak voltak, vacsora nélkül lefeküdtek. Én este kimentem, de a nagyon rosszul világított városból jónak láttam visszatérni.

Reggel a Gyümölcsoltó boldogasszony templomába mentünk. Imádkoztunk és meg­tekintettük a templomot. Ezt a templomot I. Ferenc József király bőkezősége emelte ki romjaiból és nagyobbította meg. A bazilika azon a helyen épült, ahol — a hagyomány szerint — Jézus anyja lakott. Ez barlang­lakás lehetett, mert a főoltár alatt levő bar­langba vezetnek le. Két kisebb barlang után két lépcsőfokkal lejjebb a szent barlangba vezetnek. Az oltár alatt márványpajzson latin felirat áll, mely azt jelenti: az ige testet öltött. A zarándokok letérdepelnek az oltár előtt és imádkozni. Én nézegetek széjjel.

és ciprusok közt nagyon csinosan meghúzódó mecsetet nézzük meg. Ez már a mohamedán részben esik.

A görög katolikus templom szentélye azon a helyen áll, ahol a zsinagóga állott, ahova Jézus imádkozni és tanulni járt szombaton. Itt hirdette, hogy ő a Messiás, ezért a zsidók megragadták és kivitték a közelben levő sziklára, hogy letaszítsák. Az utolsó pillanatban megkegyelmeztek neki. Ekkor mondta az Üdvözítő: »Egy próféta sem kedves hazájában!«

A protestáns paróchiára is elmentem. Szép kilátás nyílik a városra. A piacon áthaladva egy kápolnához érek. Ebben egy 3.6 méter hosszú és 3 méter széles kőtuskót őriznek. A ferences barát elmondja, hogy ez a kréta kőtuskó a Jézus asztala. Ezen a kővön sokszor étkezett Jézus a názárethi fiatalokkal.

— Ez csak a hagyomány lehet! Mert a kápolna egész új.

— A kápolna 1861-ben épült, de a kő régen e helyen volt.

Nem vitáztam a szent férfúval. Szállásomra mentem.

Nazarethben pár napot töltöttem. Szükség volt a pihenésre, mert a Holt-tengertől nagyobb pihenés nélkül folyton jöttem. Éreztem, hogy tanulmányutam is vége felé közeledik. Végül ruhatáramat is rendbe kellett hozni.

A legutolsón kezdtem. Ruháimat mosni adtam, cipőmnek megígértem, hogy Haifában kijavíttatom. Felsőruhám, ha nem is szakadozott, de szennyes, a generális javítást Haifára hagytam.

A napot kirándulással, az estét jegyzetek készítésével töltöttem el. Levelet hazulról

nem kaptam, nem bántott, hiszen címemet sem tudták, inkább én írogattam.

Felmentem a nagy útra. Évszázados karavánut Haifa és Damaszkusz közt. Nagy a forgalom, bár jelentőségét a Hedzsasz vasút elvette. Nagy karavánok vonulnak Tiberiás és Damaszkusz felé. Az arabok még mindig a tevét használják. Ez bírja az utat. Szakadásig megterhelik ezeket a szegény párákat és nagyon igénytelenek, ami a jószágot gondozni nem szerető arabnál nagyon fontos.

Napokig elnézném ezeket a jámbor állatokat. Lassan vonulnak. Kimérten, kényelmesen lépkednek, mint nálunk a szép magyar ökrök. Nyögnek, mekegnek a teher alatt, mely púpjuk két oldaláról lóg le oldalukon. Keservesen néznek rám. Nagy, bágyadt szemekkel panaszkodnak szomorú rabszolgasorsukról.

Ámde nem sokáig panaszkodhatnak. Andalgásukban elmaradnak. Húzatják magukat. A hajcsár észreveszi. Hosszú, vastag botjával irgalmatlanul üti az állatot, mely neki vagy gazdájának dolgozik haláláig. Sajnálom szegényt. Az állatkínzás nekem is fáj. Panaszos pofájukat már felém sem merik fordítani. Előre néznek és sebes léptekkel követik a esengős elsőt. Ezt jobban megbecsüli az arab. Ezen kevesebb a teher. Vörös és sárga rojtok lógnak le róla. Fel van díszítve. Fején is ilyen öltözék van. Pityegő hangú csengő lóg a nyakában. Az arab a tetejében ül. A Koránból verseket dúdol, hajbókol előrehátra, egyhangú a dalama és kellemetlen orrhangja unalmassá teszi.

Amott szerencsétlenség történt. A karaván áll. Megnézem. Egy nagy teve összeesett. Ott fekszik szegény. Gém nyakát előre nyújtja. Fejét lehajtja a földre, liheg. A barbár arab

nógatja. Nem megy. Pogányu l üti. Nem mozdul. Nagyon beteg. Izzad a jószág és a szeme könnybelábbad. Az arab leoldja a terheket. Fel akarja állítani. Újra üti. Hatalmas hurkákban dagad fel a bot útja. Most meg kettő üti. Hiába. A teve nem tud felkelni.

Egyszerre vad ötletük támad. Száraz avart szednek az útfélről, meggyújtják és azzal perzselik testét, hogy felkeltsék. Ez sem használ. Átpakolnak a többire és a tevét otthagyják az úton. A szegény állat néhányat vonaglik, elnyúlik. A hajcsárok sorbaállítják, a többit. Megnézik még egyszer az elesettet. Felmásznak a nyerges tevéikre és indul tovább a szomorú menet. A fekvő nem mozdul többet. Nem liheg, szeme üveges. Befejezte nyomorult életét, megdőglött. Ott pusztult el a munka mezején, ott fekszik az útszélen, az árokparton. Értékesíteni fogják és eltakarítják.

Este elbeszéltem a ferences barátnak a szomorú esetet. Ő hallgatta megindulva.

— Hja, itt nincs még állatvédelem. Ezek a szilaj legények igazán nem kímélik ezt a nagyon hasznos állatukat

Másnap reggel a Jezreel völgyébe tettem kirándulást. Úgy mentem, hogy egész napoda leszek, csak este térek vissza.

— Megnézek egy pár telepet!

— Sok néznivaló nincs! Szegény emberek, sokat küzdenek a természet mostobaságai val, az ellenséges hangulattal... Nagyon sokat dolgoznak!

— A lelkesedés hajtja őket!

Reggel korán indultam. Mentem a térkép után. Egész kezdetleges Cion-telepre érkeztem, Affuleh a neve. Ma már teljesen európai zsidók laknak a telepen és a környéken is!

A boltoshoz fordulok felvilágosításért. A

szatócs itt is mindent tud, mint nálunk. Kicsiny deszkabódében árul. A házak is deszkából vannak összetákolva. Szükségelakások ezek, majd lesz jobb, ha pénz lesz!

A jó öreg szatócs elmondja, hogy még 1925-ben egy nyomorult arab falu állott ezen a helyen piszkos, alakatlan, minden betegséget magában foglaló sárházaival.

A zsidó egyesület megvette a falut és a területét az araboktól, kifizette őket jól, az átírás is szabályszerűen megtörtént. Mikor azonban az ugar földre vetették az ekét, az arabok előjöttek, kődobálásukkal és parittyázásukkal kiverték a dolgozókat a földből. Már veszélyessé vált a zsidók helyzete, hiszen több ember és jószág megsebesült. Mikor néhány puskalövés dördült el, az angol csendőrség megérkezett és szétverte az arabokat. A csendőrség sokat elfogott és az arabokat a zsidókkal együtt bekísérte Názarethbe. Mint egy vert hadsereg vonult a menet, mindent, állatjait, ekéjét, boronáját magával vitte. A törvény a zsidók javára döntött. Boldogan hazamentek.

Néhány nap múlva újra megjelentek az arabok vezérei, követelték vissza a falut. A zsidók kiegyeztek a vezérekkel s nagyobb összegű pénz fizetésére kötelezték magukat, ha békésen elmennek és nem háborgatják többé őket. A sejkek elfogadták és így a földet még egyszer megvették.

— Csinos kis eset! — jegyzem meg.

— Ez pedig így volt! De van még ennél jobb is. A piszkos arab házakat le kellett bontani. Nem szívesen fogott egy európai sem ezeknek a bacillusfészkeknek a lebontásához, hiszen van itt betegség úgy is elég. A települést vezető mérnök egy szép napon kihirdette az arabok között, hogy egy fontot (30 P) kap

az az arab, aki egy hét alatt a saját házát lebontja. Lett erre mozgalom, lázas munka. De megindult a licitáció, feléért, sőt negyedéért is vállalták volna már a bontást otyanok, akik magukénak mondtak olyan házakat, melyeknek gazdája régen elköltözött. Pár nap alatt eltűnt az arab falu és elkezdünk dolgozni.

— Az arab pénzért mindenre képes.

— Hát aztán mennyit dolgoznak itt?

— Mint láthatja ön, a vidék tele van mo-csárral. Mind le kell csapolni. Nehéz hozzáfogni, mert tele a betegség csirájával. A fiatal kivándorlók nem ismernek akadályt és jó része le van csapolva, be van töltve. A halál megszűnt, az élet jött helyette.

Átküld Gideon falvába. Itt erdélyi zsidók a telepesek. Bemegyek az iskolába. Egy ócska bódé az iskola, földbeásott oszlopokon hevenyészett lócák nyugszanak és a tanító örül, hogy már fedél alatt taníthat, mert eddig a szabad ég alatt tanított. A gyermekek a földön ültek, sokat szenvedtek a legyektől és a hőségstől.

A tanító elvezetett a bíróhoz, aki érdekes adatokat beszélt a településről. Megmutatta a gyermekek falvát. Ezek a gyermekek Ukrajnából küldött gyermekek, akiket a Cion-egyesület idetelepített és most maguk vezetik a falut.

Még érdekesebb Nahallal története. Amellett van a »Halál tava«. Gyilkos miazanáival kiirtott maga körül minden telepet. Mikor néhány évvel ezelőtt idejöttek az első telepesek, romot találtak. Kérdezték, mi ez.

— Elpusztult telep! — volt a válasz.

— Kiké volt? — kérdezték megrémülve.

— A németeké!

— Hova lettek?

— Meghaltak.

— És azóta senki sem lakott itt?

— Igen. Arabok. Azok is meghaltak.

És most Nahallal virágzó telep, a halál tava jó egészséges vizet ad, mely ellátja a telepet vízzel és a környéket messze lehet vele öntözni.

A bíró még sokat tud. Autóra ültet, elmegyünk néhány nagyobb telepre.

Az idő rohan. A hosszú nap estére jár. Már fuvar után nézek, hogy rövid utón Názarethbe jussak. A bíró ezt is megoldja. Elmegyünk a közeli autóbusszállomásra. Rendkívül barátságosan elbúcsúznak, a viseletes autóbussz estére szállásom előtt áll meg.

Ruháim már otthon voltak. Kifizettem a mosónőt, a szállást és elhatároztam, hogy másnap délelőtt indulok Haifa felé.

Az állomás távol van. Gyalog terveztem, az utat, autóbusszon mentem. így volt időm még egyszer szétnézni Názarethben.

Utam érdekes volt. Az ósdi vonat a hegyoldalon ment. A völgyet jól beláthattam. Legelő juhnyájak váltották egymást a völgyben. Itt-ott egy-egy tevecscorda vegyült el. Festői látvány volt a tevék széles csordája.

Az alacsonyabb helyeken mocsár csillogott. A magasabban már ott volt a telep, körülötte szántottak.

Ami nekem feltűnt. A telepeken viszont láttam a magyar Alföld gémeskutjait. Nem volt olyan gonddal és csínnal megcsinálva, mint otthon, de a rendszer ugyanaz volt. E iátlan vidéken még kétágú fa is alig fordult elő ágasnak. De le volt ásva két fa, összekötve egy vassal. Ezen mozgott a gém. Ostora is volt és azon lógott a veder.

Mindenütt kerestem és örültem, ha egyet láthattam.

Hazafelé a Levantei tengeren.

Újra Haifában vagyok. Európai berendezésű szállóban, rendezgetem dolgaimat. A szálloda mindenese egy kis arab fiúval állít be.

— Ez suszterinas! Megcsinálja az ön cipőjét!

— Bizony erre ráfér a javítás! — nézek végig az agyonkínzott cipőn.

A fiú kezébeveszi. Nézegeti, fejét rázza. Ránéz a szállodásra és azt mondja, hogy ehelyett már új kellene. Mosolyog.

— Én is úgy látom, de a hajón nem sokat járok és ha jól megcsinálják, kibírja még 6—8 napig. Ez idő alatt, ha minden jól megy, eljutok hazáig. Fontos az, hogy jól megcsinálják.

— A tolmács megmondja a fiúnak. Ez fogadja.

— Mondja, mit vesznek ezek a reparációért?

— Oh nem sokat! Különben én is átmegek és alkuszom velük.

Meghajtja magát. Elmegy. Én leülök hátul az ablaknak, szememet behunyom és át-gondolom a 16 nap eseményét.

Átmentem a Szentföldön. Olyan nagy területen, mint a Dunántúl. Láttam a szent

helyeket. Láttam a felekezetek küzdelmét a hagyományokért. Láttam a Szentföld feltámadását. A zsidók és a keresztények versengve dolgoznak a Szentföld felépítésén. A zsidók őseik földjét akarják újjáépíteni, a keresztények Krisztus urunk szent nyomdokait igyekeznek birtokbavenni. Az arabság egyre hátrább szorul s két lelkes támadó előtt. Még a jobbik eset, ha megalkusznak az adott helyzettel és igyekeznek elhelyezkedni benne. Aki nem tud vagy nem akarja ezt tenni, annak pusztulni kell vagy kivándorolni.

A telepítés nehezen megy. Hely van. Lakos kevés. Az egész területen egy és egynegyedmillió ember él.

Az élet még nyomorult és szegény. Pedig itt volt a Kanaán. Az elhagyott öntözőművek ott állanak, várják az eljövendőt, aki üzembe hozza.

Előveszem a térképet. Kiterítem, ráhajlok, megrajzolom azt az utat, amelyet megtettem. Sok helyt megállt az irón kezemben, eszembe jut a küzdelmes nap vagy napok, amelyeket átéltem. Most, mikor már utána vagyok, egy kellemes, de élénk emlék.

Jegyzeteimet szerkesztem. Egész könyvre nőtt útközben. Pontosan beszél minden napról, akkor is, mikor már utazni nem fogok.

Dél lett. A zsidó alkalmazott feljött. Érdeklődik, mit fogok enni.

— Van jó birkahús nyáron sülvé.

— Ez is jó, csak jól átsüssék. Hozzon hozzá európai kenyeret és egy okka szőlőt.

A fiatalember elment. Jó idő múlva hozza a rendelést. Leteszi az asztalra. Mosolyogva kihúz a zsebéből egy liter jaffai vörösbort. Miután több parancsot nem kapott, elment.

Én vidám lélekkel, jó étvággal fogtam a húsevéshez. Jól meg volt pirítva és ízletes is

volt. Egy kissé megsóztam néha. Így jobban vette a bort.

A kosztolásból sohasem csinállok nagy dolgot, de most jólesett az ebéd. Már rég megbédéltem, heverészttem, mert bizony lábaim megunták a sok járkálást, mikor a fiatalember újra jön és kezében egy csésze török kávét hoz.

— No látja, éppen erre akartam kérni!

— Engem! Hiszen tudom én!

— No azért az utolsó pohár boromat maga issza meg s itt ez a doboz cigarettá.

A fiú boldogan hajtja fel; a bort, teszi zsebre a cigarettát, elviszi az edényeket és ígéri, hogy a cipőket is azonnal hozza. Nem sokat adtam szavára. Hozzá voltam szokva, hogy azonnal Keleten néhány napot is jelenthet. Ledőltem és újra szunyókáltam.

Álmomból kopogás vert fel. A fiú jött az inassal, aki meg a kezében szorongatta a cipőt. Közelebb hívom, megnézem a cipőt. Meg kellett állapítanom, hogy hamar és jól rendbe hozta a mester a cipőt.

— Mit kap érte?

— Tizenként piasztert (3.60 P).

— Ez nem sok!

— Ezt én alkudtam le. Tizenötért akarta csinálni!

— No, itt a 12 piasztter, ez a kettő a fiúé, a három a magáé.

A fiú boldog volt, az inas is. Boldogtalan csak én, esetleg a mester maradt.

Különben én sem. Gyorsan felöltöztem és elindultam sétára a városba. Ismerős volt a város, hiszen kétszer voltam már itt.

Felmentem a Karmel-hegyre. A karmeliták kolostorának szép kertjében üdítettem forró testemet. Fejem lüktetett a forróságban. Nem fájtt semmi részem, boldognak érez-

tem magam ez órákban. Egyedül voltam. A nagy természettel beszélgettem.

Felmentem a Káza Nováig. A csúcson épült. Innen lehet aztán pompás kilátást élvezni. Nyugatra a tenger végtelensége ké-kellik. Délfelé messze el lehet látni Cezárea és Jaffa felé. Végignézek Sáron síkságán, a bibliai filiszteusok hazáján. Alattam északra a régi próféták iskolája, a régi remete barlangok. Ezek most a mozlimek kezén vannak. A hegy lábánál a mohamedán temető, utána modern zsidó kolónia, végén a nagy panorámát nyújtó Haifa. A kikötőn túl van Akko, vagy Akka, egy egész századon át a keresztes birodalom fővárosa volt. Itt kötött ki II. Endre magyar király is. A törökök kiirtottak minden keresztényt. Most mozlim város.

Így búcsúztam a Szentföldtől. Megvallom, kissé fájdalmasan esett a búcsúzás. A leszálló Nap siettetett. Lefelé gyors léptekben jöttem. Bizony este lett, mire leértem. A kikötő lámpái már égtek. A Karmel csúcsáról reflektorozták a tengert. Egy hadihajó barátságosan válaszolt neki. Szép volt, mikor a két fénykéve ölekezett.

Megálltam a tengerparton, néztem a végtelenbe. Szél nem fúj. A tenger hullámos volt, verte a sziklapartot és morgott. Késő este volt, mikor szállásomra értem.

Másnap hajó után néztem. Összejártam minden hajóügynökséget, utazási vállalatot. Az ember kérdez, válogat, melyiken lenne az utazás olcsóbb és jobb. Annyit már a szállodában megtudtam, hogy két nap múlva indul az első hajó felfelé Konstantinápolyba. így vőn időm a válogatásra.

A hajóágensek a francia hajót ajánlják. Szép, nagy, mélymerülésű alkotmány, jó koszt van rajta, de nagyon drága.

— Hát még milyen hajók vannak? —
kérdem.

— Van egy román. Ez kicsi. Nem ajánljuk.

— Nekem olcsó is, jó is kell. És én III. osztályon utazom!

— Nehéz dolog. Ne utazzon Ön a III. osztályon.

— Adjon Ön pénzt a másodikra! — bosszantom az ügynököt.

Végre a Cook-ügynökséghez megyek. Nem szívesen megyek hozzá, mert csak sokpénzű utasokra van berendezkedve.

Csalódtam. Nagyon udvarias tisztviselő fogadott és egész megkedveltette velem a céget.

— Várjon Ön még egy napot, akkor megy a Lloyd Triestino Umbria hajója. Nagyon jó és nagy hajó, ezen van speciel dritte Klasse.

— Miben különbözik ez a másik a III. osztálytól?

— Abban, hogy 5 ember kap egy hálófülkét és jó koszt is van a hajón. A differencia 1 angol font (30 pengő), de megéri. Mondhatom, megéri.

Gondolkozási időt kértem. Megköszöntem a szíves felvilágosítást. Elindultam járkálni és gondolkozni.

Sokat törtem a fejem, pedig már a kilépésnél tudtam, hogy az Umbrián utazom. Még az egy angol font okozott fejtörést.

Egy közigazgatás költségvetését nem csinálják nagyobb fejtöréssel, mint én a magamét. Összeszedtem a tartaléktőkémét és számot vetettem. Ha Konstantinápolyig marad 30 dollárom, lehet a speciális III. osztályon utazni, ha nem, fedélzeten szabad utazni!

A szerencse kedvezett, 32 dollár jött ki. Újra eldugdostam a pénzeket, megkönnyebültem, lefeküdtem.

Másnap közöltem a szállodással, hogy egy nap múlva utazom, állítsa ki a számlát.

Szomorúan vette tudomásul.

Az időt jól kihasználtam. Másnap délelőtt bárkán kirándultam Akkóba. Vitorlával mentünk. Mindössze két és félórás út volt.

Gyönyörűen ragyogott a tenger. Pompás panorámát nyújtott a part. Néhány pálma fogadott e sokat szenvedett, vérrel áztatott városkában.

A régi kikötő romjaim átmentünk s Akkó kapuja előtt állottunk. Mint érdekességei, megnéztem a mecsetet. Nagy, de nem szép. Elmentem a citadellába. Régi nagy épület, udvarán van eltemetve Akkó ujjáépítője. Dsezzár pasa. Megnéztem a városon kívül levő vízvezeték, melyet Dsezzár pasa építtetett. Sétálgattam a tengerparti úton. Nagyon homokos és mocsaras. Rengeteg csiga és kagyló hever a parton. Ezek közt előfordul nagynéha egy-egy bíborcsiga, melyekből a phoeniciaiak a bíborfestéket csinálták az ókorban.

Az arab kezdetben sürgetett a visszatérésre, később nem bánta, ha sétálgatok és keresgetek. Délután, az indulásnál megtudtam, két más utast is sikerült neki megfogni.

Este lett, mire a jó szél visszahozott bennünket Haifába.

Végre elérkezett az indulás napja. Délelőtt elmentem jegyet váltani. A Cook-iroda készséggel állott rendelkezésemre. Jegyet adott és egy kis csinos noteszkönyvbe foglalta a jegyet, felvette a dollárokat, megmondta, hogy az Umbria délután 2 órakor érkezik meg, este 7 órakor indul tovább. Hat órakor a hajón kell lennem. Jó utazást, szerencsés hazatérést kívánt.

Mint az ember nagy elhatározások idején vagy nagy vállalkozás végeztével gondterhesen kísértáltam a tengerpartra, egy nagyot sétáltam még egyszer a Szentföldön. A tenger csendes volt. A Nap ragyogott. Sugarait azürkék színben verte vissza az óriási víz, a tenger.

Rohant az idő. Tél három órakor feltűnt a nagy hajó. Jó távol megállót a parttól. Horgonyait leeresztette, kikötött. A bárkások raja támadásra indult; ott kóválygott körülötte, mint a szúnyogok a sas körül.

— Ez az én hajóm! — sóhajtok fel.

Szállásomra megyek. Összepakolok. Jól megnézek mindent, nem maradt-e itt valami. Minden rendben van. A szállodástól elköszönök, az inasa kikísér a kikötőig.

Négy óra elmúlt. A vámházhoz visznek. Lepecsételik útleveletem. Megtapogatják hátizsákomat, intenek, hogy mehetek. Egy deszkaajtón kibocsátanak a tenger felé. Vissza többé nem lehet menni...

Egy vén arab hordár fülönfog és nagy diadallal vonszol bárkája felé. Én zavaromban engedtem az erőszaknak. Csomagomat a bárka közepére rakja, engem a végébe ültet, ő maga a hajó elején foglal helyet. Széjjel nézek, a többi bárkások irigyelték e szerencsébbet.

Én elfogódottságomban elfelejtettem meg-egyezni vele. A vén zsvány kihasználta zavaromat és naivságomat. Evezővel és vitorlával szörnyű sebes iramban kivitt a tengerre. Ott kóválygott velem a tengeren, messze a hajótól

— Ez sokba fog kerülni! No, de már benne vagyok! — búsongok magamban.

Az öreg kétszer is körülrohan a nagy hajó mellett Én jól megnézem a hajót. Nagyon jó

állapotban levő, rendesnek látszik. Egy hibája mégis van. Laposfenekű, nem mély merülésű. Jaj nekünk, ha vihart kapunk!

A vén ember végre bevonván vitorláit, lassú evezéssel a hajó mellé simul, megfogd Ván a lépcsőt, megáll. Én a fényképezőgépet és botomat kezembe veszem és fellépek a lépcsőre. A lépcső kicsúszik nagy bakkancsom alól és belépek a tengerbe. Két kezemen függök. Az arab segíti lábaimat a lépcsőre, félvizesen megmenekülök a bajból.

Felvezet a hajóra. A hajón őrtálló rendőr előtt igazolom magamat. Útleveletem, podgyászomat rendben találta. A jegyellenőr elvette jegyemet és útleveletem, egy hajóinas levezet a speciális III. osztályba s közben Sir-nek (előkelő úr) titulál.

A vén arab híven kísér. Leteszi podgyászomat és a markát tartja. Én öt piasztert teszek bele. Lecsapja az asztalra és mutatja, hogy neki 15 piasztér (5 pengő) kell. Én nem adok többet. Kiabál, fezét tépi. Én szólok, hogy a rendőrt hívom. A vén zsvány halkabb és 10 piasztert kér. Nem adok 5-nél többet. A hajóinas nézi a jelenetet. Én rábírom csomagomat, indulok kifelé. Az öreg kérve, kiabálva jön utánam és már 9 piasztert kér. Mire a fedélzetre értünk, már 7-nél volt. Erre én, hogy a kellemetlen embertől megszabaduljak, még két piasztert a markába nyomtam. Fájdalmas arca kiderült és ujjongva rohant le a lépcsőn bárkájába.

A hajón jól széjjelnéztem. Szép a berendezése, de régi típusú és főhibája, hogy nem mélymerülésű és lassan megy.

— Nem baj! Ráérek! — vígasztalom magam.

Parancsnoki hídja széles alépitményen áll.

— Jó szélfogó ez is! — gúnyolom.

Bejárom az egész hajót. Nézegetem a felszállókat. Egy zarándokcsapatot hoznak a bárkák. Olasz papok széles, ragyogó nemezkalapban. Lehetnek húszan. Az előkelőbbek, bizonyára a vezetők, I. osztályon utaznak, a szegényebbek a II. osztályon és három jut belőlük a III. osztályra is és ezeket velem egy kabinba helyezik el. Ebbe a kabinba jut egy nyugati műveltségű török és egy arab is.

Este lett, mikor a hajó elindult. A fedélzeten állottam. Búcsút intettem a Szentföldnek és néztem, amint partjától egyre távozik a hajó. Kint haladunk a nyílt tengeren. Lemegyek a kabinba. Hatan vagyunk a kabinban. Szomszédságom nagyon jó. A lábamnál eső ágyban az öreg szerzetes fekszik és imakönyvet olvas. A felettem eső ágyra a fiatal szerzetes mászik fel, ő is imádkozik. A gépek lágyan morogtak, a hajó enyhe lökésekkel szelte a vizet. Egy darabig az ágy szélén bóbiskoltam, végre lefeküdtem és elaludtam.

Másnap reggel korán ébredtem. A papok már imádkoztak. Én a gyönyörű reggelen kint jártam a fedélzeten. Schol szárazföld nem látszott, csak víz. Lementem a hajóba. Reggelit hozott a pincér. Üdvözöltem lakótársaimat és ettem.

A hajó irányt változtatott. Észak-kelet felé tartott. Reggel 8 óra lehetett, a távoli ködben szárazföld tűnt fel. A térképen utána nézek, Beiruth felé tartunk. Biztonság kedvéért a hajóellenőrtől is megkérdem.

— Tíz órakor Beiruth-ban leszünk. Délután 2 órakor indulunk tovább! Ki lehet szállani! — volt a rövid válasz.

A hajó lassan befut a beyruthi új kikötőbe.

Előttünk a nagy keleti város, Szíria legnagyobb kikötője. A hajó a partig megy. Kiszállunk.

Bemegyünk a városba. Igazi levantei város. Építkezése keleti, sok európai lakja. A papokkal megyek. Ők a jezsuita kollégiumba mennek. Híres keleti nyelvészeti főiskola van itt. Régi épület. Vezetőnk magyarázza a régi kor történetét. Fel akar vinni a könyvtárba. Én egy oldalajtón kilépek a városba.

A bazár nem érdekes, nagyon európai stílusú áruház, mellette a nagy mecset, valamikor keresztény templom volt. A templomszolgá szent papucsokat köt lábamra és beenged. Sok néznivaló itt sincs. A keresztény templom falai arabeszekkel vannak befestve.

A régi arab városból hamar kiérek. A hegyoldal szépen be van ültetve. Sok szőlő és déligyiimőles terem itt. Visszatérek a nagy sétányra. Elegáns kocsik, autók vágatnak, lovasok ügetnek. Elérem a nagy kávéházat. Keleti zene üti meg fülemet. A libanoni zenekar játszik. Ünnepi öltözetben hallgatják a lakosok.

— Miféle ünnep van? — kérdem egy európai öltözetben álldogáló embertől.

— Péntek van ma! — feleli.

Egy kávéra én is leülök és tartom a mohamedánok vasárnapját.

Közben folyton az órát nézem.

— Itt ne hagyjon a hajó, mert végem van! — mondogatom.

Egy órákor visszaindultam. A papok előttem siettek. A hajó először ordította a városba a készülődést. Még rakodott tovább. Nem siettem már.

Mikor a hajóra másztam felfele, már a

másodikat üvöltötte. Hosszabban, cifrábban, mint az elsőt.

Két óraker tényleg indultunk. Nagy néptömeg búcsúztatott bennünket Szíriától. Hajónk északnyugatnak tartott. A partot nem hagyta el egészen. Távolról ködött a part Délután 6 óraker Tripoliban kötöttünk ki. A város maga bent fekszik, kikötője egy földnyelven. Ősi romok, új raktárak jellemzik. Dohány, selyem, narancsraktárak. Környéke fás, erdős. A kikötő előtt sok szirt van.

Nagy berakodás van. A hordárok énekkel vontatják a bárkát.

— Liza hé!... Liza héé! — Egyhangú éneket kiabálnak ritmosos, de nyújtott melódián.

A hajó este 8 óraker indult tovább. Hűvösebb lett az éjjel. Másnap délelőtt Ciprus szigetén, Larnakában kötöttünk ki. A hajó a parttól távol állott meg. Kimenni nem volt szabad. Messziről a következő kép tárult szemink elé:

A város egy hegy omladékából épült síkságon fekszik. Nagyon egészségtelennek mondják. A síkságon nagyon sok ciprusfa sötétlik. Mögötte a hegy teljesen kopár kő-sivatag. A tenger vize teljesen tiszta. Le lehet látni a fenékg. A fenék sima kő. Mint egy akváriumban, úgy látszanak a halak.

A bárkások játszanak. Egy döglött macska farkára madzagot kötnek, belökik a tengerbe. Az rögtön a fenékre süllyed. A halak megrohmozzák. Körülötte keringenek, orrukkal megérintik, elugranak tőle. Sejtik, hogy dög, kezdik kikezdeni, a bárkás megrántja a madzagot, megijjednek, elúsznak. Ez így megy órákg.

Török árus jön. Szólót árul. Egy csomót 1 líráért adna. Nincs lírámg, nem veszek.

Az egész középtengeren a líra úgy el van terjedve, hogy még a nem olasz pénzeket is lírában számítja a levantei.

Délben indulunk tovább. Hajónk kikerült Rodosz szigetéig. Újra közléről láttam. Aztán bementünk a Cikládok sok száz szigete közé. Kopár szirtek, zeg-zugos partokkal. Nem csodálatos, ha a tengeri rablók itt bujkáltak és leselkedtek a hajókra. Az sem különös, hogy az ellenük fellépő tengeri államok olyan nehezen tudták őket kiirtani ...

A szigetek kialakult vulkáncsúcsain szélmalomok állanak. Olyanok, mint a magyar alföldiek, csak tiszta terméskőből épültek és vitorláik többágúak. A falu szélén épültek ezek, a malom körül néhány szegényes ház húzódik meg nagy szerényen.

A szél estére nagyon erősödött. A hajót féloldalra borította. A fedélzeten nem lehetett sétálni többet. Vacsorához csengettek, bementem kabinomba.

A vacsora ma is húskonzervleves volt reszelt sajtot lehetett belehinteni. Egy kis falat hús és nagytömegű makaróni lekvárral.

— Ach, makaróni! — jajdult fel a két muzulmán utitársam.

— Olasz hajón vagyunk! — vigasztalta őket az öreg pap.

Én hamar vacsoráztam, minden eshetőségre számítva 3 liter erős vörösbort tettem ágyam alá.

Ágyunkhoz ténferegtünk és lefeküdtünk.

Már a vacsoránk elég zavaros volt. Bár a levest szélestalpú, vastag porelláncsészében kaptuk, alig tudtuk meginni, mert a hajó annyira féloldalt fordult, hogy a csésze el akart csúszni előlünk és a leves ki akart ömleni.

— Igyuk meg gyorsan! — indítványozom.

Asztaltársaim próbálták, de mivel az ember is félrehajlott, nem ment sehogy se. Én felhörpintettem egyszerre.

A makaróni után vörösbort iszogattam. A muzulmán nézi!

— így nem árt meg testvér! — mondom a töröknek.

Kínáltam az újtöröknek a bort. Ő bárgyúan a fejét lógatja és halkán mondja: »Jok« (Nem). A borosüveget használat után jól bedugtam és a térdem közt tartottam. Erre megint egy tapasztalat tanított. Az öregebb pap jó borivó volt és iszogatta a veresbort derekasan. Bedugta az üveget és maga mellé tette a padlóra. Egyszerre csak megindul az üveg és görgött a folyosón. Szerencsére nem tévedt vasnak, mert rögtön eltörtött volna. A pap hajtóvadászatra indult az üveg után, de a hajóinas elfogta és visszaszállította a szökevényt.

Az enyém nem ért rá. Töltöttem és ittam. Az öreg pap is töltött és ivott. A fiatal kínáltam, nem ivott, hanem egy kis üvegből megnedvesítette ujjá hegyét és szemeit kente meg, keresztet vetett magára az étel után.

— Mi van abban az üvegben, reverendissime? — kérdem.

— A Jordán szent vizéből egy kevés! — feleli áhítattal.

— Hozhatott volna onnan többet is, jó sok vize van!

— Oh, hoztam még két üveggel, de azt haza viszem.

— És ezek is ilyen kicsiny üvegek?

— Nem, azok egyliteresek! — feleli.

— Volt ön is a Jordánnál?

— Voltam, megmostam a szent vízben testemet és kimostam ruháimat.

— És ön nem hoz vizet?

— Ezt nem! Otthon is van elég víz!

— Milyeb valláson van ön?

— Kálvinista protestáns!

Az ifjú pap nem szólott többet, bizonyos szánakozással végignézett rajtam, bement a kabinba és mászott felfele a felettem felfüggesztett ágyra.

Megittuk az öregebb pappal a maradék borunkat és a ferde padlón betérferegtünk a fölkébe.

Az alvásra nem kedvezett a helyzet. A hullámok erősen verdesték a hajó oldalát. Kísértetiesen susogott a rohanó hullám a hajó oldalán. A két pap imádkozott. A muzulmánok álldogáltak, megfogván az ágy szélét. Éli ültem, vártam és ittam. Valami nagyon kellemesen éreztem magamat. Lassankint mindenki elaludt. Kis idő múlva én is keresztülfeküdtem az ágyon és elaludtam.

Másnap későn keltem. A hajó már nem volt olyan ferde, mint az éjjel. A szél csendesült. Felmegyek a fedélzetre. Hűvös nyers szél kap meg. Körülnézek, a távolban szárazföldet pillantok meg.

— Szmirna? — kérdem a raktárnokot.

— Si, si, Szmirna! (Igen, igen, Szmirna!)

Minél jobban közeledünk a parthoz, a szál annál gyengébb és barátságosabb.

Fokia szigetét elhagyjuk. A hajó keleti irányban halad. Mély öböl tágul előttünk. Ez a szmirnai öböl, mely 54 kilométer mélyen vágódik Kis-Ázsia testébe. A szigetek védik a széltől.

Csend van. Kellemes, napos reggel felüdíti az éjjel hánykolódott testünket és aggódó lel-

künket A távoli part még kopár, de már messziről sötétlenek a karcsú ciprusok.

Reggel 8 óra. Előttünk Szmirna, Levante legnagyobb kikötője. Most egy része rom. A török szabadságharc pusztította el 1922-ben. Még nem épült fel. Kikötője jól épült, széles. A hajó nem áll mellé, csak a végét érinti a parthoz. Így kívánja a bárkashad megélhetése.

Kiszállási engedélyt kaptunk. A bárkashad megrohanta a hajót. Becsapott és megvágott minden kiszállót. Engem is. Nem volt idő az alkura és két török font (6 pengő) bánta meg a sietséget. Ezért a bárkás ki is vitt és ha visszatérek, be is hajóz. Munkája összesen 10 perc és 200 méter.

Én rohanok a felégetett városba. Különösen a görög rész van feldúlva. A görögöket haza is kergették Görögországba. A paloták romokban hevernek, az ablakok, ajtók kiéve füstösen tátonganak. Itt-ott már javítgatják. Nem sietnek. A vendéglő romjaiba beköltözött a török. Főzi az ételt, árulja és pénzt keres.

A török városrészbe jutok. Szűk, csendes uccák vezetnek a bazár felé. A bazár annál zajosabb. Alig lépem át a küszöböt, rámrohannak. az ügynökök. Szőnyeget és selyemárut ajánlanak nagy lármával. Az egyik húzza kabátom. Kezére ütök. Eleresztí és néz rám. Gyorsan áthaladok a bazáron. Vevőszándékom úgy sincs. Innen felmegyek a citadellába, a Pagos-hegyre. A zsidó-fertályon kell keresztülmenni. Itt még szegényebbek és piszkosabbak a házak, mint a török negyedben. A gyerekek szájtátva bámulják az ide-tévedt idegent. A 160 méteres domb oldalán van a mohamedán és zsidó temető. Ciprusok tövében pihennek a megboldogultak. Sok gond nincs sírjokra. Hadd nyugodjanak.

A várban csak a hatalmas köveket csodálja az ember. A fal egyrésze még áll, de az épület már oda. Lesietek a stadionhoz. Ez is nagyon elpusztult. Innen az európai negyedbe megyek, ezen is meglátszanak a török szabadságharc nyomai.

Félkettőkor a hajón vagyok. A Nap ragyog.

Az égen egy fehér felhőfolt gyűl össze. Jó zápor szakad ránk. Kéthónapi utam alatt ez az első első. A berakodást rövid időre megbénítja. Én is lemegyek ebédelni.

Hajónk nem indult, rakodott folyton. A szállítók nem voltak készen csomagjaikkal és ezért lassan ment a rakodás.

Négy óra tájban a délkeleti hegyek felől erős és hideg szél csap le a hajóra. Megrázkódnak a hidegtől. A tengert felborzolja és a bárkákat hányja a haragos vízben.

— Imbatto! (hideg szél) — figyelmeztet a hajó ellenőre.

Én felszaladok a parancsnoki hídra és nézem a légsúlymérőt. Nagyon esik. Megijedek. Vihar lesz!

Nemcsak én, de a parancsnokok is megijednek. A hajót megtöltik vízzel, ötven hordó kavicsot helyeznek el a fedélzetre. Jól kikötik, hogy el ne induljon a hordó. Ez a megterhelés azért kellett, hogy a hajót ne hányja a hullám a tengeren.

Én már legszívesebben lemaradtam volna a hajóról. Nem lehetett. Viselni kellett, amit a sors rám mért.

A hajó fél 6 órakor indult. A Nap ragyogott, szél nem fújt és kellemes idő volt. Egy óráig tartott az út a nyílt tengerig. Itt megkapta a szél a hajót és féloldalra nyomta. Féloldalán ment a nagy alkotmány. A hullá-

mok ostromolták. Gerendái recsegték-ropogtak. A szél füttyült, a hullám süvöltött. Az emberek elbújtak. Aki járásra határozta el magát, az kalap nélkül folyton fogódzva járhatott.

Lementem a kabinba. Az útitársak aggodva néztek rám. A papok imádkoztak. Csak mikor a szél beleüvöltött a csendbe és a gerendák nagyot pattogtak, hagyták abba a buzgóságot és vésztióslóan néztek rám.

— Nagyon rossz idő! — töröm meg a csendet.

— Az igaz! — vágják rá.

A vacsora senkinek sem kellett. Levest nem is tálaltak, úgy se lehetett volna megenni. Én erre az éjszakára is a tegnapi receptet csináltattam ki és öt üveg vörösbort vitettem a kabinomba.

Újra együtt ülünk. Ki-ki az ágya szélén. Kínos csend van. Beleharsog a viharcsengő éles hangja, melyet a parancsnoki hídról adnak az őrtálló matróznak és ez rögtön viszonoz, jelelvén, hogy ébren van és vigyáz.

Ejféltájban a fiatal pap feljajdul:

— Aqua!... (Víz!) — és gyorsan szalad le az ágyról.

Megnézzük. Semmi baj, csak az ablak rosszul volt betéve és a hullámok addig verték míg kissé megnyílt és a víz bement. Visszanyomjuk. A fiatal pap alig mer felmenni.

Az egyik muzulmán ki akar menni. Addig támoanyag, hogy úgy nekivágódik az ajtónak, majd kiüti az egészset.

Éjfélre 3 üveg vöröset megittam. Kínáltam útitársaimat. Csak az öreg pap fogadta el.

Az éjszakán nem aludtam semmit. A Dardanellák bejáratához közeledtünk. A szél a hajót szembe kapja. Nem mozdítja többé.

A bejáratnál, Kum Kalénál török határőrök átvizsgálják a hajót. Eltávoznak. Mi bemegyünk a szép szorosba.

A török erődből katonák nézik a hajót. A part kibővül. A homokos parton hajóroncs fekszik. Még a világháborúból maradt itt. Elmegyünk a nagy Gallipoli mellett. A környező hegytetőn még drótakadályok és lövészárkok hirdetik a világháború nagy küzdelmeit.

Délelőtt 10 órakor a Márvány-tengerbe érünk. A tenger csendes, gyönyörűen ragyog a napfényben. Török fináncok szállnak fel a megcsendesített hajóra. Tőlük tudjuk meg, hogy itt is nagy vihar dühöngött és hogy tegnap délután a magyar követség *két alkalmazottja csónakázás közben családostól a tengerbe fulladt.

— Még itt is a magyart veri a sors! — tűnődök magamban.

Hajónk a szép Arany Szarv-öböl mellett haladt be Konstantinápolyba. Kivételes elbánást élvezett. A parthoz állhatott. Mi rögtön a partra szállottunk. Útlevelemet s csomagomat gyorsan átvizsgálták. Gyors léptekkel igyekeztem a szép európai városrészbe: Pérába.

Minden ismerős volt. Hiszen már negyedjére jártam itt. Ismerős szállodában megismertek. A találkozás szívélyes volt.

— Hála Istennek, újra Európában vagyok! — dőltem le a kényelmes bőrfotelbe.

Tartalomjegyzék

Útban a Szentföld felé	3
Szárazföldi úton a Szentföldre	47
Az újjáépülő Szentföldön. Tel-Avivban	55
Egy földművelő zsidó telepen	79
Útban Haifa felé	95
Jeruzsálemben, a három vallás szent városában	110
Az Olajfák hegyén	159
Ráchel sírjánál és Salamon király halastavainál	168
A nemes Betlehem városában	176
A Holt-tenger partján	185
A Jordán, völgyében felfelé	266
A jordánmenti elektromos műveknél	222
A Genezáreth-tó, Táborhegye, Nazareth.....	231
Hazafelé a Levantei tengerén	254